

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Nord-Trøndelag fylke

Hustad kirke. Foto: Jan Brendalmo, Riksantikvaren / NIKU

INNHOOLD

INNLEDNING	4
STEINKJER KOMMUNE	6
SOLBERG (BEITSTAD) (Solberg sogn) Nedlagt kirkested.....	5
LAGTU (Solberg sogn) Nedlagt kirkested.....	7
FOR (STOD) (For sogn).....	9
EGGE (Egge sogn).....	11
KVAM (Kvam sogn) Nedlagt kirkested.....	13
FØLLING [Føling] (Følling sogn).....	15
OL (Kvam sogn) Nedlagt kirkested.....	17
MÆRE STA. MARGARETA, STA. MARIA, ST. QUINTIUS, ST. HUBERTUS (SPARBU) (Mære sogn).....	19
SKEI (OGNDAL) (Ogndal sogn).....	22
HENNING (Henning sogn).....	24
NAMSOS KOMMUNE	26
VIK (OTTERØY) (Vik sogn) Nedlagt kirkested.....	26
SÆVIK (KLINGA gamle) (Klinga sogn) Nedlagt kirkested.....	28
MERÅKER KOMMUNE	30
BY (?) (MERÅKER) (Meråker sogn).....	30
STJØRDAL KOMMUNE	32
VÆRNES STA. MARGARETA (Stjørdal sogn).....	32
SKATVAL (Skatval sogn).....	34
HEGRA (Hegra sogn).....	36
LÅNKE (Lånke sogn).....	38
AURAN (Skatval sogn) Nedlagt kirkested.....	40
FLØAN (Skatval sogn) Nedlagt kirkested.....	42
SKJØLSTAD [Skjelstad] (Hegra sogn) Nedlagt kirkested.....	44
ÅDAL [Ådalen] (Hegra sogn) Nedlagt kirkested.....	46
VOLL (Vold) (Stjørdal sogn) Nedlagt kirkested.....	48
FROSTA KOMMUNE	49
LOGTUN ST. MIKAEL (Frosta sogn).....	49
TAUTRA STA. MARIA (klosterkirke) (Frosta sogn) Nedlagt kirkested.....	51
VANGBERG [gamle] (Frosta sogn) Nedlagt kirkested.....	53
HERNES (Frosta sogn) Nedlagt kirkested.....	55
LEKSVIK KOMMUNE	57
RØSTAD (LEKSVIK) (Leksvik sogn).....	57
HINDREM (Stranda sogn).....	59
GRANDAN [Lassøra] (Leksvik sogn) Nedlagt kirkested.....	61
LEVANGER KOMMUNE	63
LEVANGER (Levanger sogn).....	63
VANG (ÅSEN) (Åsen sogn) Nedlagt kirkested.....	65
LO (Åsen sogn) Nedlagt kirkested.....	67

EID (YTTERØY) (Ytterøy sogn) Nedlagt kirkested.....	69
RØVIK (Ytterøy sogn) Nedlagt kirkested.....	71
ALSTADHAUG (SKOGN) ST. PETER (Alstahaug sogn).....	73
JEVIKA [Jevik, Gevik – Ekne gamle] (Ekne sogn)	75
VEIE STA. MARGARETHA (Alstahaug sogn) Nedlagt kirkested.....	77
SVENGÅRD ST. MIKAEL [Kjerkenget] (Alstahaug sogn) Nedlagt kirkested.....	79
MUNKEBY STA. MARIA, STA. BRETTIVA (klosterkirke) (Levanger sogn) Nedlagt kirkested.....	81
GUSTAD (Ekne sogn) Nedlagt kirkested.	83
HALLAN [Kirkhaugen/Kjerkhaugen] (Markabygden sogn) Nedlagt kirkested.....	86
REISTAD (Levanger sogn) Nedlagt kirkested.....	88
VERDAL KOMMUNE	90
STIKLESTAD (VERDAL) ST. OLAV (?), ST. IVO, ST. GEORG, SELJEMENNENE, (Stiklestad sogn).....	90
VUKU (Vuku sogn).....	93
HALLAN ST. EGEDIUS (Vinne sogn) Nedlagt kirkested.....	95
LEKLEM (Stiklestad sogn) Nedlagt kirkested.	96
LYNG (Stiklestad sogn) Nedlagt kirkested	99
UGLA [Uglen/Auglen] (Stiklestad sogn) Nedlagt kirkested.....	101
AUSKIN [Austskin] (Vuku sogn) Nedlagt kirkested.	103
HAUG ST. ANDREAS (Stiklestad sogn) Nedlagt kirkested.	105
VERRAN KOMMUNE	107
REIT (MALM) (Malm sogn) Nedlagt kirkested.	107
NAMDALSEID KOMMUNE	110
ELDA (NAMDALSEID) (Ås sogn) Nedlagt kirkested.....	110
INDERØY KOMMUNE	112
VINJE (MOSVIK) (Mosvik sogn)	112
SAKSHAUG [gamle] ST. PETER (?) (INDERØY) (Sakshaug sogn) Nedlagt kirkested.....	114
VESTVIK (VERRAN) (Verran sogn).....	117
HUSTAD (Hustad sogn).....	119
SALBERG (RØRA) (Salberg sogn).....	121
KJERKNES (Sakshaug sogn) Nedlagt kirkested.	123
ULVIN [Ulven] (Sakshaug sogn) Nedlagt kirkested.....	125
KVISTAD (Sakshaug sogn) Nedlagt kirkested.....	128
SNÅSA KOMMUNE	130
VINJE (SNÅSA) (Snåsa sogn).....	130
LIERNE KOMMUNE	132
DEVIKA (SØRLI) (Sørli sogn).....	132
GRONG KOMMUNE	134
GRONG (Grong sogn)	134
GLØSHAUGEN [Gløshaug] ST. OLAV (GARTLAND) (Harran sogn).....	136

HØYLANDET KOMMUNE	138
ROMSTAD (HØYLANDET) (Høylandet sogn) Nedlagt kirkested.	138
OVERHALLA KOMMUNE	140
RANEM (OVERHALLA) (Ranem sogn)	140
SKAGE (HUNN) (Skage sogn).	143
FOSNES KOMMUNE	145
FOSNES [Jøa] (Fosnes sogn) Nedlagt kirkested. Kirkegård i bruk.	145
FLATANGER KOMMUNE	147
HALMØYA (FLATANGER) (Sørflatanger sogn) Nedlagt kirkested.	147
VIKNA KOMMUNE	149
SØRGJESLINGAN (Vikna sogn) Nedlagt kirkested.	149
NORDØYAN (Vikna sogn) Nedlagt kirksted.	151
FRÅHOLMEN [Fråholman] (Vikna sogn) Nedlagt kirkested.	154
HOMMELVÆRET (Vikna sogn) Nedlagt kirkested.	156
FRELSØYA (Vikna sogn) Nedlagt kirksted.....	157
NÆRØY KOMMUNE	160
NÆRØYA [Nærøy] STA. MAURA (Nærøya sogn) Nedlagt kirkested.	160
VARØYA [Varøen] (LØFSNES) (Nærøya sogn) Nedlagt kirkested.	162
LEKNES (LEKA) (Leka sogn) Nedlagt kirkested.	164
FOLDEREID [gamle] (Foldereid sogn)	166
KOLVEREID (Kolvereid sogn) Nedlagt kirkested.	168
LEKA KOMMUNE	170
SKLINNA (Leka sogn) Nedlagt kirkested.	170
FORKORTELSER	172

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

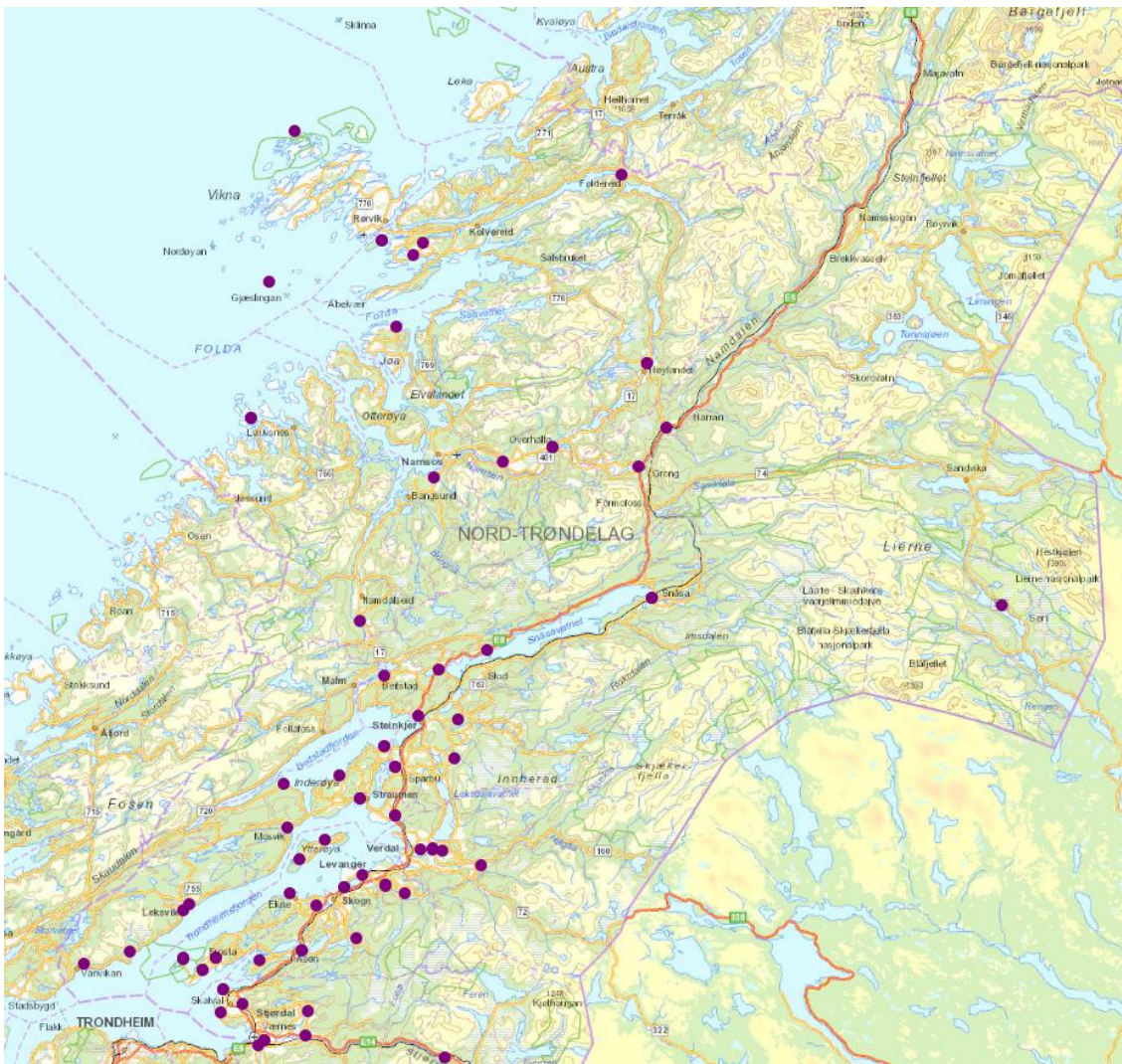
ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.askeladden.ra.no.

Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

Registreringen av middelalderkirkegårdene i Nord-Trøndelag fylke er utført av NIKU i 2012

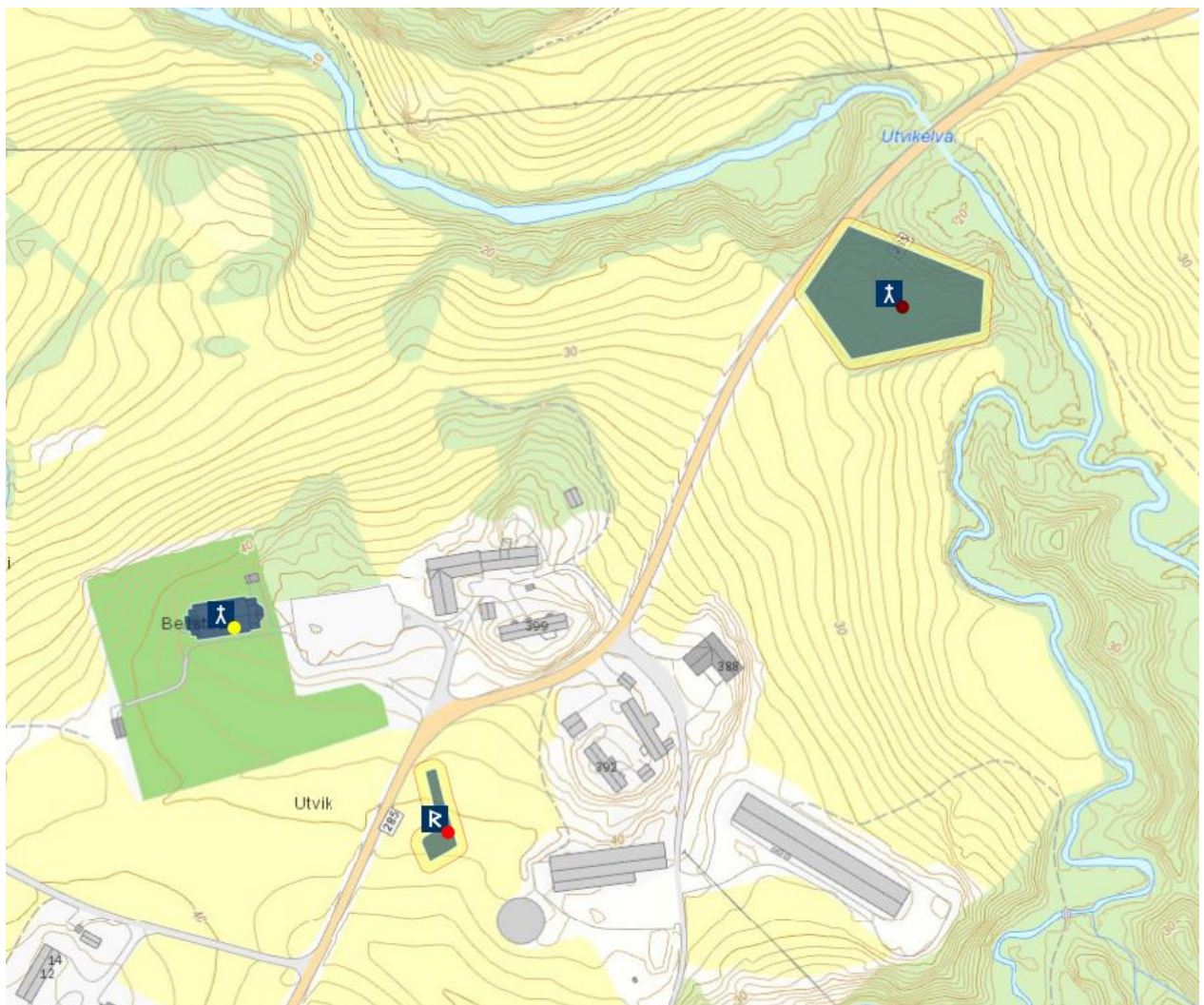
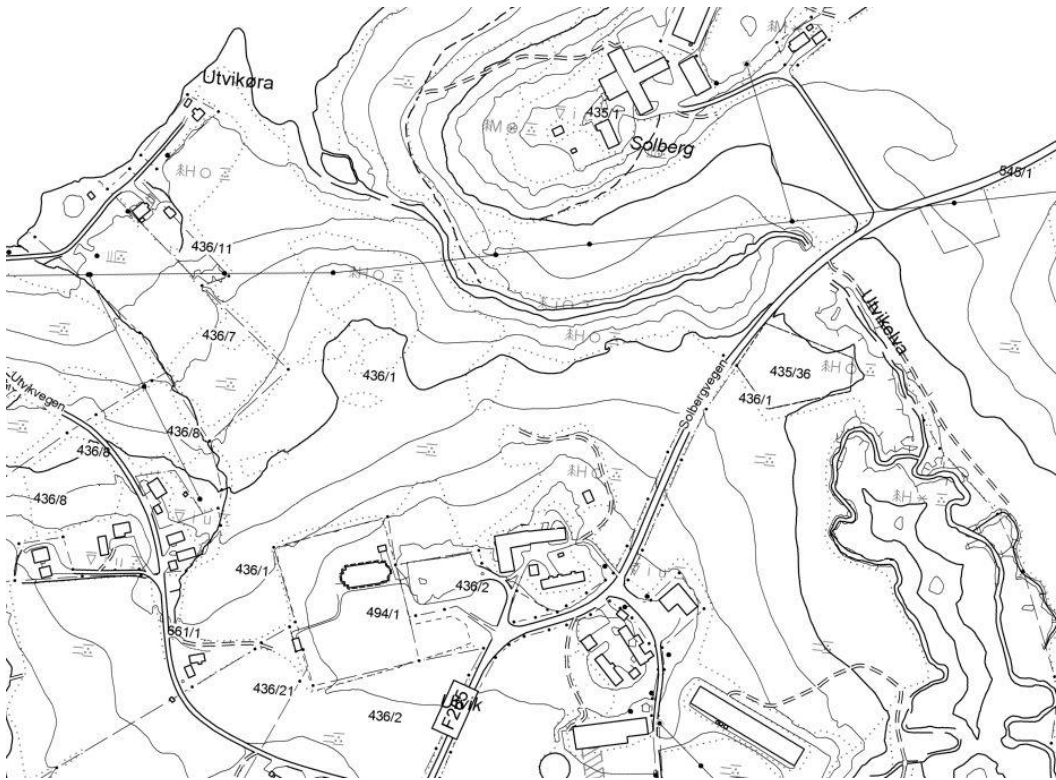
STEINKJER KOMMUNE

SOLBERG (BEITSTAD), gnr. 93 (=436) Utvik (Solberg sogn). Steinkjer kommune.

Nedlagt kirkested

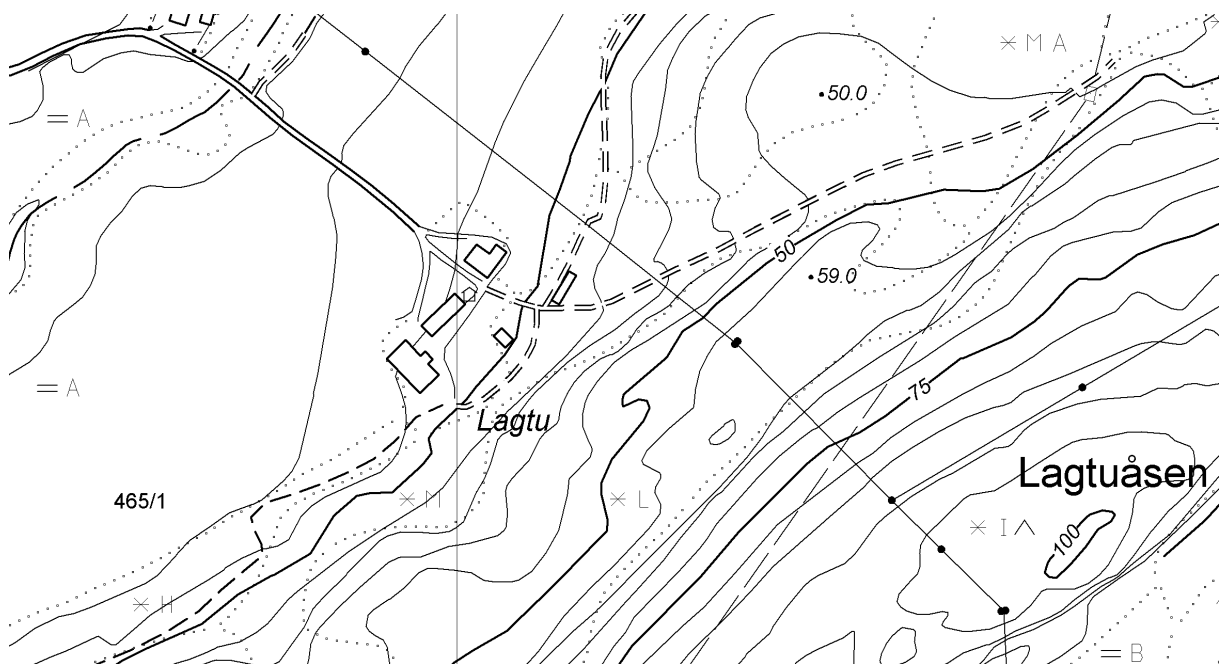
ID 169693

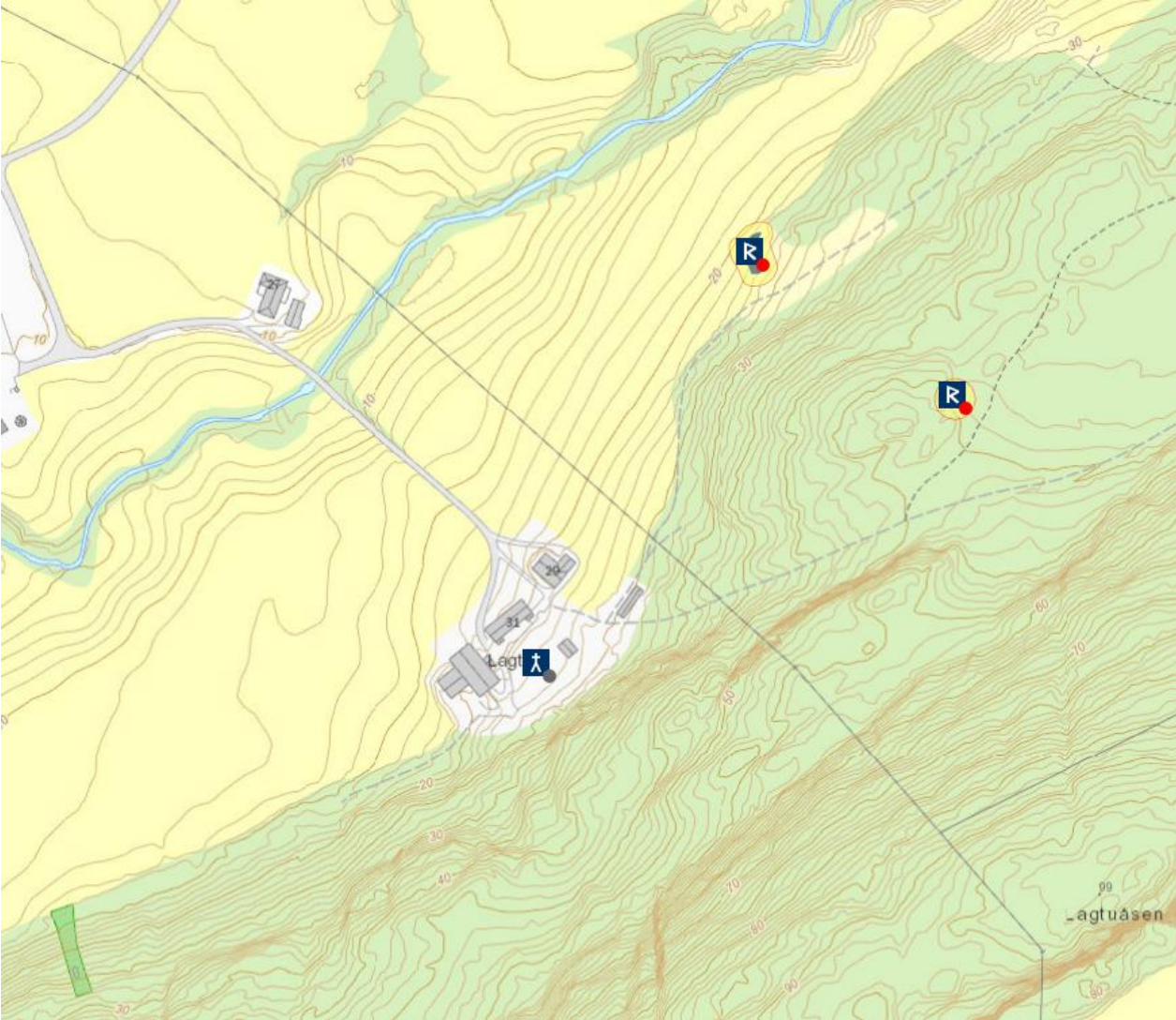
Eldste omtaler av denne kirken er ved prestegjeldet i 1432 (*Beitzstod*) og i 1490 (*Beidzstadhe prestegeld*). Kirken nevnes eksplisitt i 1533 (*Solberg kircke*) og i 1548-49 (*Szolbergs kerke*), mens prestegjeldet er referansen igjen i 1563 (*prestebolett po Beedstadt*), og områdenavnet benyttes også i 1589 (*Beistadt hoffued kircke*). Dette til tross har kirken hele tiden stått på grunnen til (gnr. 436) Utvik. Nåværende kirke, en langkirke av tømmer innviet 1869, står som del av tunbebyggelsen på Utvik, rett vest for husene. Hit ble kirkestedet flyttet da en tømmerkirke bygd tidlig på 1600-tallet var i for dårlig stand til å kunne repareres. 1600-tallskirken sto om lag 300 m østnordøst for nåværende kirke, på et nes nede ved Utvikelva. Ved flyttingen ble den gamle kirkegården fredet og skulle holdes innhegnet, og den er fortsatt godt synlig. Den har en etter trønderske forhold noe underlig plassering, idet den ligger på en flat odde ut i Utvikelva (en stor bekk) med bratte skrenter på tre sider og på det laveste punktet i et trangt lite dalføre. Solberg prestegård (92=435) lå tidligere tvers av bekken noen titalls meter mot nordøst, men grunnen på sørsiden av elva der kirken sto ligger til Utvik. Dette ble bemerket også av Schøning i 1774 (II:177f): “Utviik, paa hvis Grund Beitstadens Hoved-Kirke egentlig staaer, adskilt fra den strax der norden for beliggende Prestegaard Soelberg, ved en liden der imellem nedløbende Elv. Bemeldte Kirke er en Træ-bygning, af den her giængse Bygnings-Maade, som har et maadelig høit Spir, men for Resten intet mærkværdigt”. Også Kraft (1835:120) bemerket denne eiendomsgrensen. Siden kirkens navn ble skrevet *Solberg kircke* i 1533 og 1548-49, må enten gårdsgrensen mellom Utvik og Solberg være endret mellom 1533 og 1774, eller så kan kirken før den ble nybygd tidlig på 1600-tallet ha stått på nordsiden av bekken på Solbergs grunn. Det finnes likevel ikke antydninger i litteraturen eller tradisjonen til at noen av disse endringer skal ha funnet sted. Årsaken er trolig en annen: Kirken i Beitstad ble seinest på 1200-tallet reist på Utviks grunn. På den tiden lå dagens Solberg som del av gårdsvallet under Utvik. I høymiddelalder eller tidlig seinmiddelalder ble det bruksdeling på Utvik og bruket fikk navnet Solberg. Dette ble så i seinmiddelalderen bosted for presten. Navnet Solberg må likevel ha vært et viktigere navn enn gårdsnavnet all den tid det ble kirkestedets navn, muligens på grunn av at kirken var hovedkirke. Det kan også tenkes at det har skjedd en navneglidning fra kirke med gårdsnavn til kirke med bruksnavn, der bruket har fått navn etter et eldre lokalitetsnavn (fjellet Solberg). Denne hypotesen blir her fulgt med hensyn til på hvilken gård Solberg/Beitstad kirke ble reist, slik at kirkestedsgården regnes med en skyldstørrelse for Utvik og Solberg samlet med nær 4 spann (3-2-00). I 1589 var *Soelberg* hovedkirke med *Kircke Eid* (Reit), *Eidt* (Eid/Namdalseid) og *Lagtun* (Lagtu) som annekser (Brendalsmo 2006:643f m/ref.). Fra kirken er bevart et krusifiks som kan dateres til rundt 1280 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Eldste omtale av et prestebol til kirken på Utvik er i 1563 (DN XII:679). I 1432 betinget erkebiskopen seg 3 nattleger i *Beitzstod* under visitas (AB s. 114). Da nykirken sto ferdig i 1869 ble materialer og annet fra gammelkirken solgt på auksjon. Tømmer og treverk ble byggfang til uthus, og den gamle alterplaten av stein med relikvieregjemme ble dørhelle på (47=390) Mjendrem. Verken topografene eller Nicolaysen (1862-66:660) har omtale av fornminner på Solberg eller Utvik eller i kirkens umiddelbare nærhet. Det er heller ingen slike å se i dag. (kartreferanse: CS 142 5-4).

LAGTU, gnr. 122 (=465) Lagtu (Solberg sogn). Steinkjer kommune. Nedlagt kirkested
ID 84884

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Lagetun k.*, OE s. 84). Den skal ha stått på (gnr. 465) Lagtu, om lag rett opp for det nye kårhuset, på *Gammeltunet*. Det ble funnet treverk, muligens kistebord, under dreneringsarbeid inntil veggen på gammellåna på gården. Skjeletter skal derimot ikke være funnet. I 1774 var det ifølge Schøning (II:177) kun tradisjonen igjen etter kirken: “Foruden disse Kirker [Solberg, Eillden, Kirkreit], har staaet, i forige Tiider, endnu en Kirke, eller et Capell, paa Gaarden Laugtun, kaldets Laugtun-, eller efter en kortere Udtale Latu-Kirke (...) Men denne Kirke er nu nedlagt, og dens Almue lagt til Hovedsognet”. Kraft i 1835 mente nedleggelsen skjedde rundt 1650, men i følge en besiktigelse i 1649 var ikke kirken på dette tidspunkt i spesielt dårlig stand. I 1673 blir den derimot beskrevet som *casserit* av stiftsskriver og prost. Kirken sto fortsatt på 1680-tallet men var ikke i bruk, så innen 1700 er den trolig blitt revet. I 1589 lå *Lagetuns kircke* som anneks til hovedkirken på Solberg i Beitstad prestegjeld. I 1664, i et svar fra sognepresten til Titus Bülche, lå Lagtu fortsatt som anneks under Solberg (Brendalsmo 2006:644f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til Lagtu kirke. Åsen rett bak gården kalles *Tingsetet*. På Nordiska Museet i Stockholm skal det finnes et “spyd fra Lattu” (Bartnes 1969:82). Det er i dag ingen synlige førkristne gravminner på eller i nærheten av gården, og det er heller ingen tradisjon om slike. (kartreferanse: CT 141-5-3).

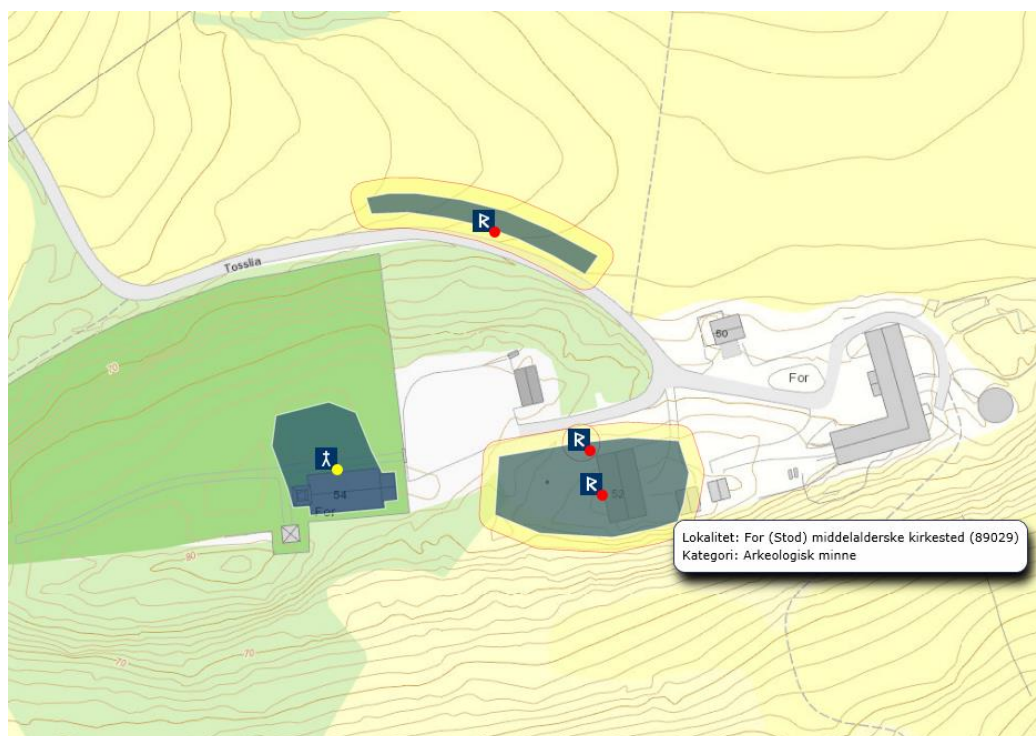
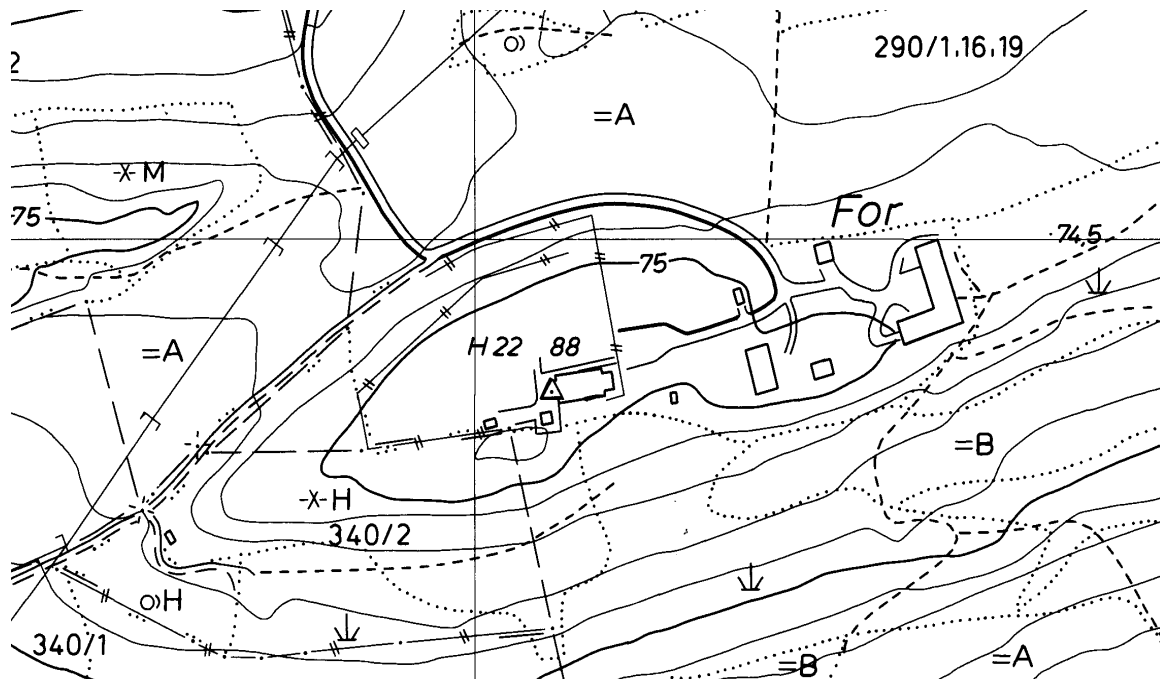

FOR (STOD), gnr. 65 (=290) For (For sogn). Steinkjer kommune.

ID 89029

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ffor k./Fforkirke*, OE s. 46, 84), men det er under byggingen av nåværende hovedhus på gården funnet en gravplate (marmor?) som av Magnus Olsen (1960:116ff) ved innskriften er datert til tidlig 1200-tallet. Nåværende kirke står på (gnr. 290) For, om lag 100 m vest for gårdstunet. Da Schøning besøkte For prestegård i 1774 hadde stedet fått ny kirke i 1648, og denne var blitt innredet i 1650, “hvilket sidstmeldte Aarstal staaer over Indgangen til Choret, mellem det og Kirken”. Nykirken “som har et temmelig høit Spiir” hadde dessuten murt alter, “oven paa belagt med en flad huggen Steen, midt i hvilken er indfattet en liden firekantet, hvid, poleret Marmor-Steen”. Til tross for steinalteret, som kunne indikere at kirken var blitt bygd på samme sted som middelalderkirken, ble nykirken reist omlag 100 m vest for der hvor den gamle kirken sto: “Da Hoved-Kirken, forommeldte Tiid [1648] blev seeneste Gang af nye opbygd, fløttede man den, fra det Sted, paa hvilken den hidindtil havde staaet, og satte den noget længer hen mod Vest. Kirken selv skal tilforn have staaet, hvor Prestens daglige Stue og Senge-Kamer nu staaer, men Kirkegaarden været, hvor nu er Have”. Kirken som ble reist i 1648 var en laftet tømmerbygning med en utvendig kledning av tjærebredd panel. I 1845 ble denne kirken revet og en ny kirke av stein – den nåværende – sto ferdig i 1846. Ut fra kirkegårdens terreng og tettheten av gravstøtter, sto trolig 1648-kirken på en lav rygg få meter nord for der steinkirken står i dag. Våningshuset på For prestegård ligger i dag midt over den middelalderke kirkegården, der hvor middelalderkirken på For sto. Et par bautasteiner som Schøning i 1774 noterte sto på den gamle kirkegården står fortsatt i det som i dag er prestegårdshagen, rett ved hovedhusets nordvesthjørne. I 1589 var For hovedkirke med Egge, Føling, Kvam og Ol som annekskirker. De to sistnevnte var på dette tidspunkt blitt overført fra Vinje hovedkirke i Snåsa prestegjeld. For var hovedkirke også i 1774, men Ol kirke var blitt nedlagt ca. 1692. I 1868 ble Egge sogn og en del av Steinkjer fraskilt Stod prestegjeld, slik at For rundt 1900 var hovedkirke i Stod prestegjeld med kun Kvam og Føling som annekskirker (Brendalsmo 2006:649ff). I 1589 var For prestegård (Thr.R. s. 50), men denne status hadde den trolig allerede før 1500 i og med at For var hovedkirke i 1520 (NRJ II:216). Kirkestedet er ikke oppført som nattlege i 1432 (AB 114f), så For var rimeligvis ikke hovedkirke på dette tidspunkt. Schøning registrerte i 1774 (II:110ff) et flertall fornminner på For: “Uden for Prestens Have fandtes kun paa Jorden liggende 2de lange flade og spidse Steene, som uden Tvil have tilforn staaet opreiste, som Bautasteine. Paa den eene sees intet; men paa den største ere udhugne 2de Kors, uden Tvil i de senere Tiider (...) Ved Prestegaarden er i den henseende at mærke, at østen for den og dens Lade-Huuse, ligge paa en Biærg-Knoll, først en temmelig stor rund Haug, omtr. 9 Alne i lodret Høide, og ved dens Grundflade 26 Alne i Giennemsnidt, hvori er gravet et temmelig dybt Hull, hvilket har givet Anledning til at ansee den for en Ulve-Stue: men liige og vesten for denne Høi ligger en gammel Dom-Plads, om hvilken ligge, i en Cirkel omtrent, 6 store Steene, 3 paa den søndre, og 3 paa den nordre Siide, omkring den største Steen, som ligger i Midten. Bemeldte Steene staae ei opreiste, men ligge paa Jorden, og ere ovenpaa rundagtig-flade. Paa hiin Siide Prestegaarden og Kirken, mod Vesten, ligger i Linie med omtalte en rund, men temmelig flad Høi, midt paa hvilken ligger en temmelig stor Steen, fladagtig oven. Strax ved, og i S.O. fra denne, ligger paa en noget høiere Biærg-Knoll atter en rund Haug; men sønden for Kirken, ei langt fra sidstbemeldte, en aflang rund ditto, paa den høieste Biærg-Knoll. Det synes mig riimeligt, at foromtalte 2de Bautasteine, som nu ligge ved Prestens Have, have staaet, i fordum Dage, i liige Linie med ommeldte Høie, og omtrent midt imellom dem. Kan og være, at her har da været et offentlig Offer-Sted, hvorfor man her har sat Kirken”. Rygh undersøkte i 1869 Schønings *Dom-Plads*: “Den har oprindeligt bestaaet af 6 stene i kreds med en 7ende i midten; nu ere kun 3 yderstene tilbage. Den ligger paa en fjeldknaus og et stykke nedover dennes ene side, saa at midtstenen

har staaet i bakkekanten. Under den tynde græstørv var der kun et par tommer jord, til man stødte paa berget. Jorden blev overalt gennemgravet, men intet blev fundet. At der ikke kan have været mer jord før, kan tydelig sees af stenene. Her kan der derfor aldrig have været nogen begravelsesplads”. Rygh (1914:22) mente seinere at denne type fornminner likevel er gravsteder og at de kan dateres til eldre jernalder. Av de to bautaene som i dag står i prestegårdshagen har den største dette innhogde, store sekundære korset. Også på den andre steinen er det seinere blitt påvist et innhogd kors. Muligens kan en lav forhøyning på gårdsplassen få meter øst for hovedbygningen, det vil si rundt 50 m fra den gamle kirkegården, være rester av en større gravhaug. (kartreferanse: CV 142-5-3).

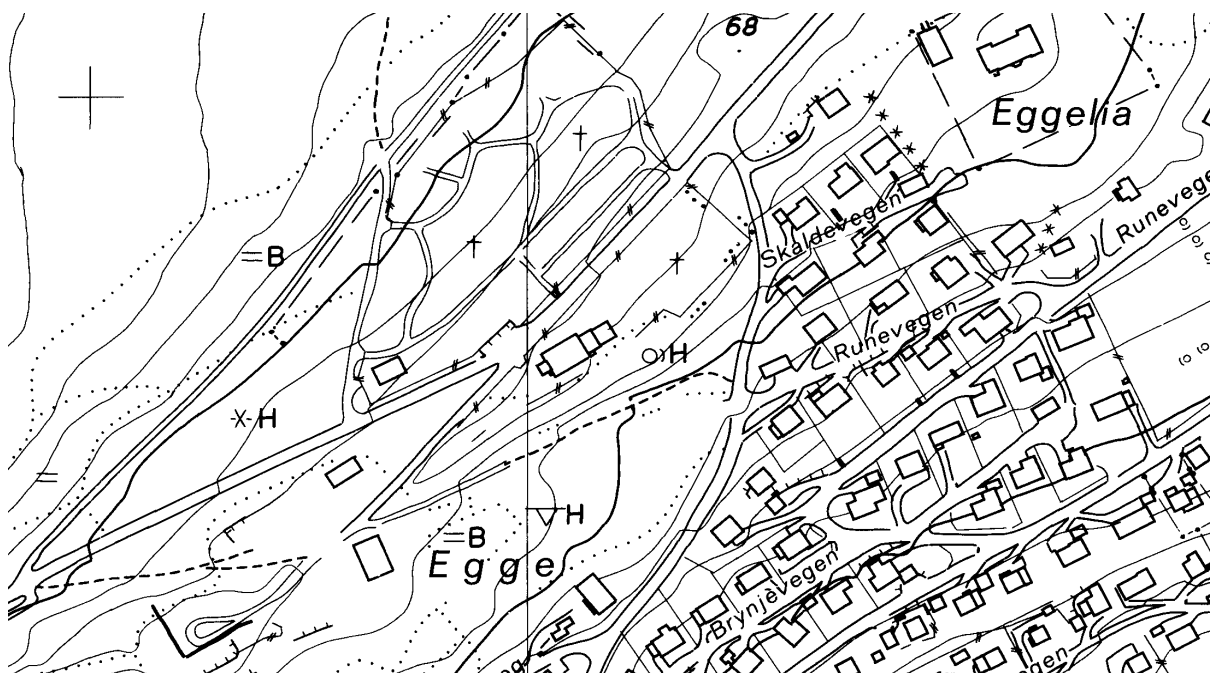

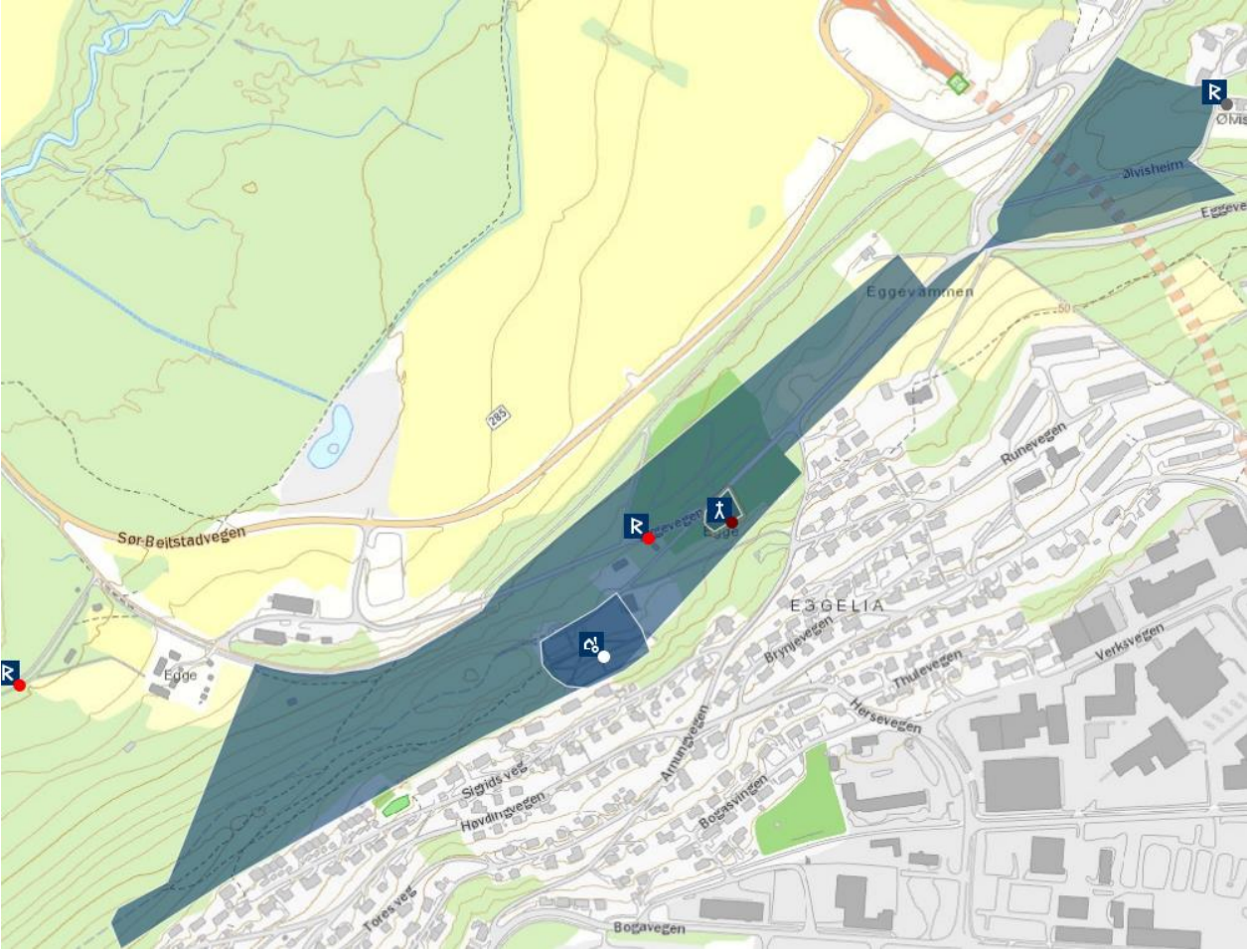
EGGE, gnr. 4 (=197) Egge (Egge sogn). Steinkjer kommune.

ID 84055

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Egge k.*, OE s. 46, 84), mens sognet er nevnt 1490 (*Eggesokn*, OE s. 117). Både synfaringer og kirkeregnskap fra 1600-tallet viser at kirken på denne tiden var meget *brøstfeldig* og stod til forfalls. Det framgår videre at den må ha vært et stavbygg og dessuten svært værutsatt, for i 1661 nevnes at den var utstyrt med støtter. Kirken ble sterkt ombygd i 1676: “Det gamle skipet vart kor i den nye kyrkja, og koret vart skriftehus. Så reiste dei langskip og tverskip av nytt, og der stod så korskyrkja”. Kirken fikk likevel ikke stå lenge, for den ble rammet av lynnedslag og brant ned 11. august 1765. Ny kirke ble deretter bygd på samme sted og denne stod ferdig i 1769-70. Schøning bekrefter i 1774 dette hendelsesforløpet: “Egge Kirke, som ogsaa var tilforn en Stav-Kirke, blev liigeledes af nye opbygd Ao. 1675: men den afbrændte for faa Aar siden; dog nu igien paa nye opsat”. Nåværende kirke på Egge er en langkirke av tømmer ble bygd 1870 på samme sted og med de brukbare materialer fra den forrige. I 1589 var Egge anneks under hovedkirken på For i Stod prestegjeld. I 1774 var situasjonen den samme, men da Steinkjer prestegjeld ble opprettet i 1867 ble Egge eget sogn i dette gjeldet (Brendalmo 2006:640f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Egge.

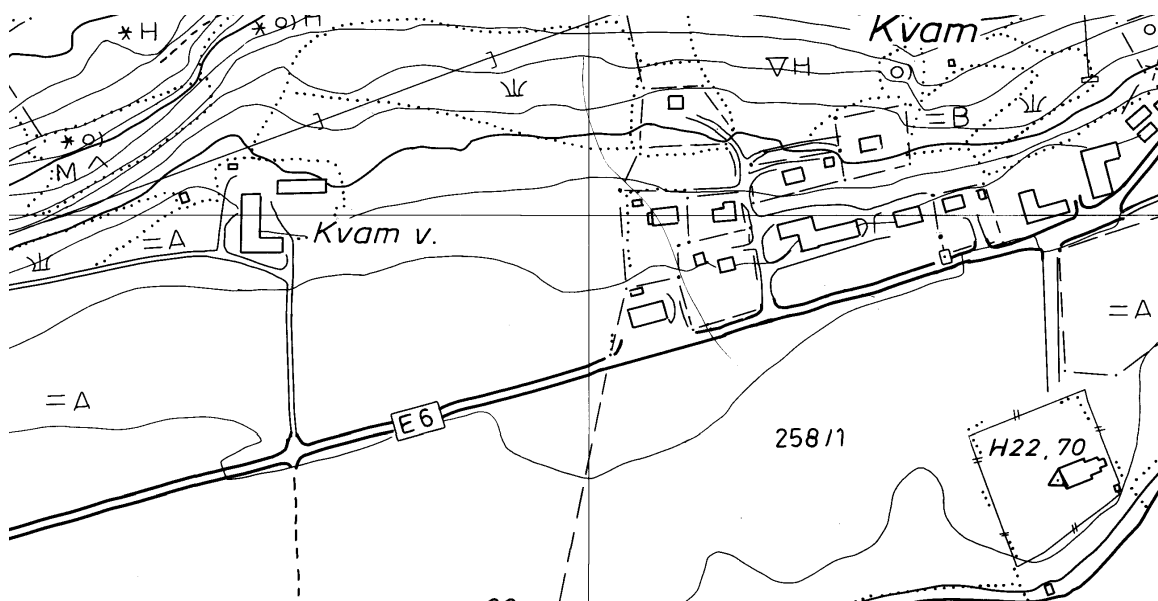
Jernaldergravfeltet på Egge er nok et av de største og mest mangfoldige i Norge med hensyn til gravformer. De eldste gravene her går tilbake til 200-tallet e.Kr. (Petersen 1926:37), og kirke og kirkegård ligger midt oppe i feltets søndre del. Schøning (II:184) noterte seg i 1774 endel fornminner inne på og nær ved kirkegården: “Ved det nordøstre Hjørne af Kirkegaarden, staaer en temmelig stor Bautastein, 3 1/2 Al. omtrent høi, 1 Al. breed, næsten oval-rund, og spidsagtig oven til. 3 Skridt fra den, omtrent mod Øst, ligger en temmelig anseelig rund Kiæmpe-Haug, som nu er meget udgraven. Tæt hos denne, mod N.O., ligger en aflang Høi; ved denne en Hat, eller en trekantet Høi, saa atter en rund Haug; ved Siiden af disse, mod Vesten, en aflang firekantet, og saa atter mod N.O., en aflang Høi. Disse Høie ligge paa den søndre Siide af Veien: men paa den anden Siide, længer hen mod Nord, ligger en stor rund Haug; endnu viidere hen, en liiden ditto; hos den en oval-aflang Høi, og saa strax hos den, en meget stor rund Haug, af sammenkastede Steene, nu udgraven”. En av de bautasteinene som Schøning observerte inne på kirkegården står der fortsatt. (kartreferanse: CT 140-5-2).

KVAM, gnr. 33. 34 (=258, 259) Kvam (Kvam sogn). Steinkjer kommune. Nedlagt kirkested.
ID 84853

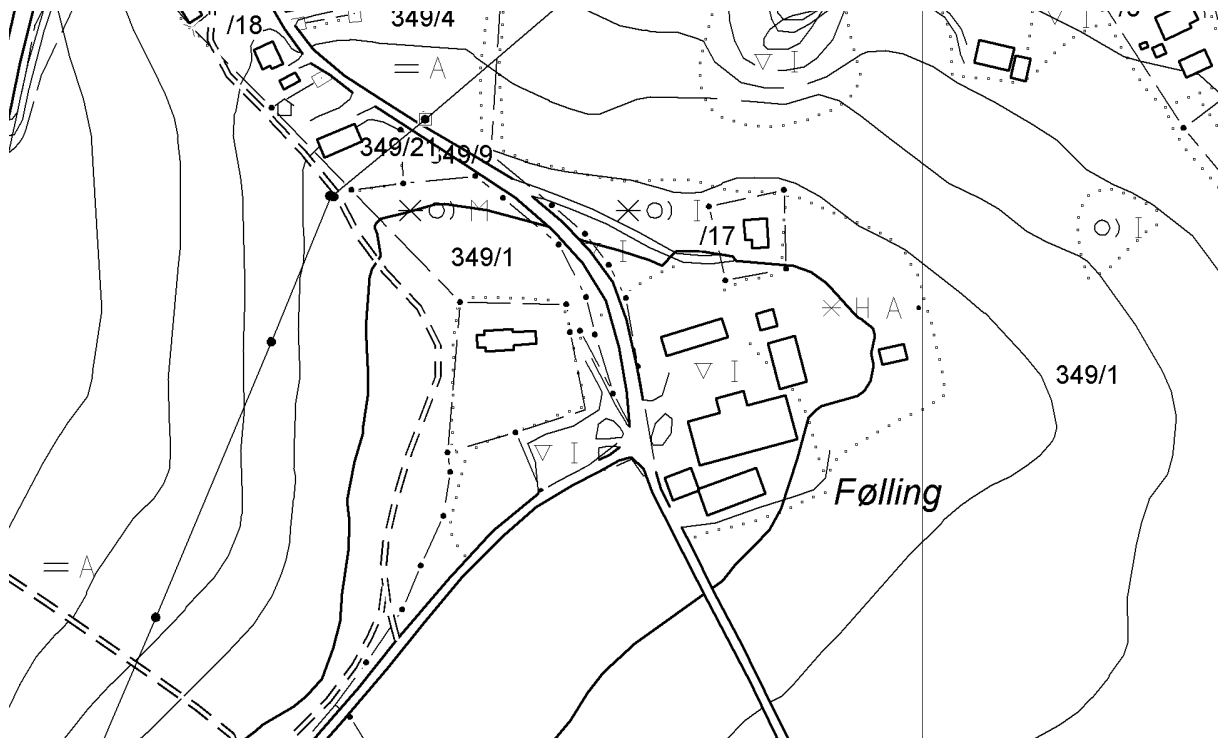
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Quams k.*, OE s. 46, 84), men fra kirken er bevart et krusifiks der Kristusfiguren kan dateres til ca. 1200 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Schøning noterte i 1774 (II:109) at det var blitt bygd ny kirke på (gnr. 259) Vestre Kvam i 1691 “med et lidet Spir paa”. Trolig stod bygningen ferdig noe tidligere: “Den oprindelige kirke på Kvam var utvilsomt en stavkirke. Det fremgår av en beretning om kirkens tilstand fra 1664, hvor det meddeles, at kirken er faldeferdig, fordi sviller og opstandere er råtnet. En ny, tømret trekirke blev også opført i 1671 og i følge en inskripsjon ved siden av alteret blev den innviet av biskop Erik Bredal den 12. august 1671. Denne kirke blev revet i 1878 (...) lå på et uheldig sted, da den var satt like op til fjellveggen på gården Vestre Kvam”. Etter stor strid i bygda ble den nye kirken reist rundt 500 m mot sørøst på gården (258) østre Kvam i 1878 og innviet samme år. Dette er en langkirke av tømmer. Stedet på Vestre Kvam hvor kirken sto fram til 1878 ligger helt inne under en stupbratt fjellside mellom denne og det nåværende gårdstunet. Området er i dag inngjerdet, en bauta er reist på kirkegården og svillsteinene etter 1600-talls kirken er godt synlige. Kirkegården kan ha vært noe større enn hva inngjerdingen tilsier, da den ligger på en naturlig avgrenset terrasse som den i dag ikke går ut til kanten av. Nåværende gårdstun ligger få titalls meter ned/sør for kirkegården. I 1589 ble *Quams kircke* lagt som anneks under For hovedkirke i Stod prestegjeld. Tidligere lå den under Vinje hovedkirke i Snåsa. Også i 1774 og 1909 lå Kvam som anneks under hovedkirken på For (Brendalsmo 2006:651f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Kvam. Schøning noterte seg følgende fornminner på stedet i 1774 (II:111): “Adskillige Alderdommens Minnesmærker, som her endnu findes [...] blandt andre Steder, paa Gaarden Qvam, hvor Kirken nu staaer. Ved Kirkegaardens sydvestre Hjørne sees der endnu en af de høieste og anseeligste Bautasteine, her i Landet findes. Den er 10 Alne [6,3 m] høi, over Jorden, omtrent firekantet, 4 Al: tyk”. Bautaen som Schøning omtaler er i dag borte, men på gårdstunet ligger det en 2 m lang stein som nok kan være del av en knekt bauta. Den har likevel ikke dimensjoner som gjør at den kan være nedre del av omtalte bauta fra kirkegårdens hjørne. Forøvrig er det i dag ingen synlige fornminner i området ved kirketufta eller gårdstunet. (kartreferanse: CV 143-5-2).

FØLLING [Føling], gnr. 122-124 (=347-349) Følling (Følling sogn). Steinkjer kommune.
ID 84220

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ffølning k.*, OE s. 46, 84). Nåværende kirke står på (gnr. 349) Følling. I følge en besiktigelse i 1664 var den gamle kirken på Føling en stavkirke. Denne fikk ca. 1614 en forlengelse av skipet i tømmer og nytt kor ble laftet opp i 1646. I følge Schøning (II:109) ble denne kirken revet ca. 1720: "Omtrent Aar 1692 efter visse kongelige Commissariers Anordning, hvorefter Føllings Kirke ogsaa skulde nedlægges eller casseres. Men dermed var dette Sogns Almue ei fornøiet. Den vedliiigholdt selv Kirken, som var en gammel Stav-Kirke, indtil Aar 1720, da en nye Kirke, paa Almuens egen Bekostning, understøttet tillige af andres Hiælp, blev, skjønt liden, dog smuk opbygget, samt forsynet med Taarn og med et Tegeltakt Tag. Kirken har ingen Indkomster, men maae vedliiigholdes af Almuen". Trolig ble nykirken reist i 1726 og "satt i tidsmessig stand" i 1870-årene. Etter kongelig resolusjon ble den i 1867 sognekirke. Kirken fra 1726 er en langkirke av tømmer. Under restaureringsarbeider på 1970-tallet ble det gamle gulvet fjernet. I de underliggende jordmassene ble det funnet både 1600-talls mynter, dyrebein (blant annet hestetenner) og "rester av ei stavkyrkje der kor altaret er". I 1589 lå Føling kirke som anneks til hovedkirken på For i Stod prestegjeld. Også i 1774 og 1909 var Føling anneks under Stod (Brendalsmo 2006:654 m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til Følling kirke. Rett sørvest for kirken registrerte Rygh i 1868 en middels stor gravhaug (Nicolaysen 1869:178). En kvinnegrav fra tidlig 800-tallet ble i 1941 undersøkt rundt 70 m nordvest for kirken (Petersen 1942). Trolig har området mellom disse enkelthaugene opprinnelig utgjort et sammenhengende gravfelt og den første kirken ble i sin tid bygd midt oppe i dette. (kartreferanse: CU 142-5-1).

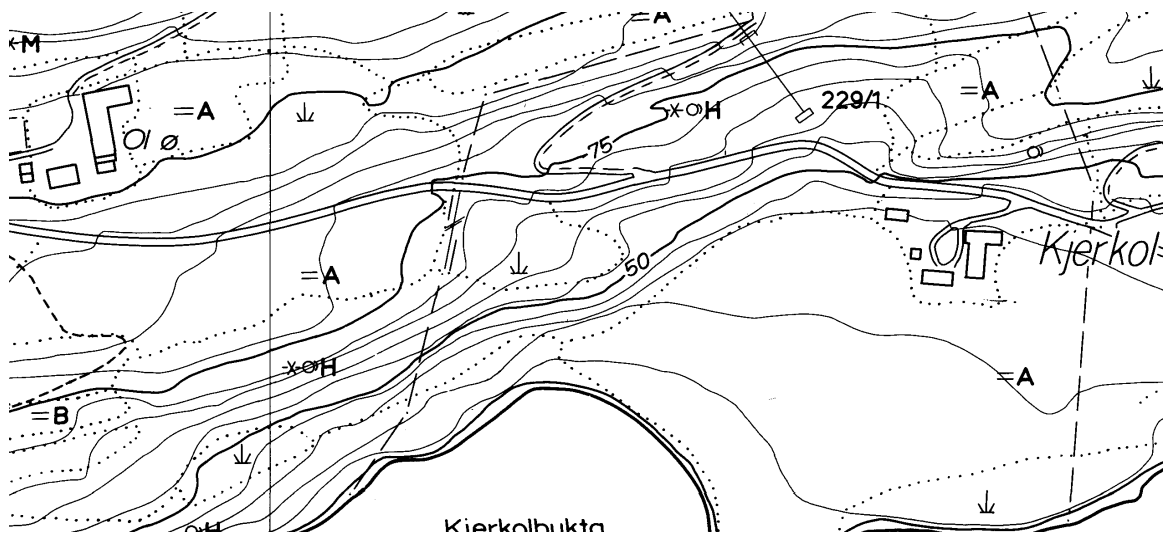

OL, gnr. 4 (= 229) Kjerkol (Kvam sogn). Steinkjer kommune. Nedlagt kirkested.

ID 85204

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ooell/Ool k.*, OE s. 46, 84). Kirken skal etter tradisjonen på stedet ha stått på bnr. 1 av (gnr. 229) Kjerkol, på ei lita hylle i terrenget kalt *Kjerkreita* og som nå er omgitt av gårdsveier på tre sider. Veien på oppsiden av tuftområdet er den gamle veien inn til Snåsa. Det er svært grunt jordsmonn på stedet, og det kjennes heller ingen tradisjon om gravlegging eller kirkegård her. På 1930-tallet kunne det fortsatt observeres et steinfundament for en vest-øst orientert bygning på denne hylla. I 1589 ble kirkene på Ol og Kvam overført som anneks fra Snåsa til Stod prestegjeld. Da Schøning besøkte prestegjeldet i 1774 var Ol kirke forlengst nedlagt: "Kirkhool Capell (blev nedlagt) omtrent Aar 1692 efter visse kongelige Commissariers Anordning". Etter nedleggelsen inngikk Ol sogn i Kvam, men Stod prestegjelds grenser forble de samme. Muligens ble ikke kirken på Ol revet umiddelbart etter påbudet i 1692: "I 1774 skriver futen Gunnerus i sin 'Efterretning om Inderøens fogderi': 'I gamle tider har på gården Kirckol stået en kircke, men samme er for lang tid siden nedrådned og delvis bortflyttet.' Dette tyder på, at kirken, iallfall en tid, har fått stå til den tok til å råtne ned". Det finnes også tradisjon om at materialer fra kirken ble gjenanvendt andre steder. Ol kirke hadde på 1600-tallet ingen tiendeinntekter, kun avkastningen fra fem kirkekyr (*Brendalsmo 2006:652f m/ref.*). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til Ol kirke. På Kjerkol er det blitt oppbevart fragmenter av et vindu med blysprosser som etter tradisjonen skal ha hørt til i kirken. En stor flat steinhelle som menes å ha vært alterplate i kirken ligger gjenanvendt i et uthus på Vestre Kjerkol (*Taraldsen 1938*). Det er tidligere ikke kjent at det skal ha vært fornminner på Kjerkol, men i følge gårdbrukerne her er det på Østre Kjerkol blitt funnet et leggbein av menneske ved jordarbeider og på Vestre Kjerkol en tømret kiste (*Taraldsen 1938*). I begge tilfeller er dette i noe avstand fra der kirken skal ha stått. (kartreferanse: CX 144-5-1).

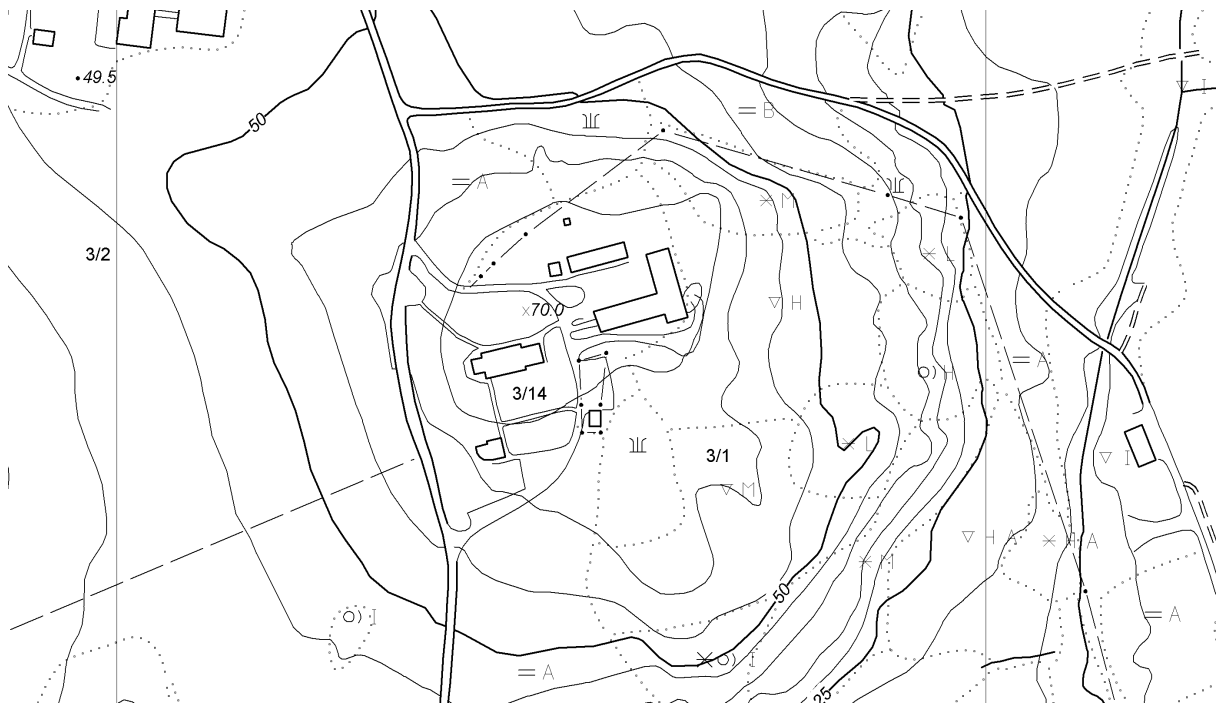

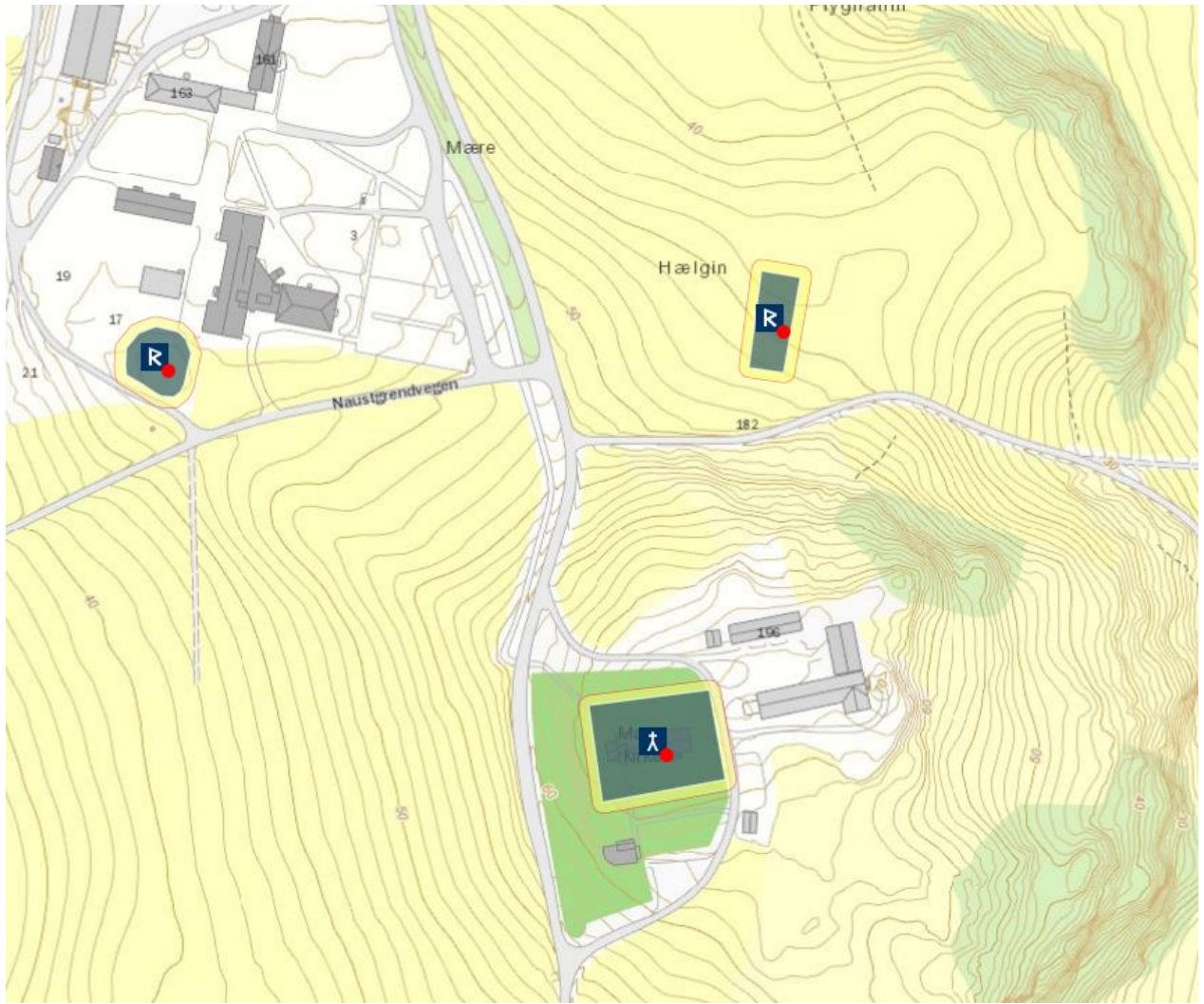
MÆRE STA. MARGARETA, STA. MARIA, ST. QUINTIUS, ST. HUBERTUS (SPARBU), gnr. 3 Mære (Mære sogn). Steinkjer kommune.

ID 85083

Eldste omtale av kirken er i 1277 (*ecclesiam sancte Margarete de Mæren*, DN III:13), men den har et krusifiks fra ca. 1150 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Gården (gnr. 3) Mære er kjent fra kongesagaene som sentralgård alt fra midten av 900-tallet, da i forbindelse med førkristne kulthandlinger (blot). I følge Snorre lot kongen, etter å ha drept noen, skamfert andre og tatt gård og grunn fra flere, deretter bygge kirker og vie disse, samt sette prester til dem og få hele folket døpt. Mære omtales i lensregnskapene 1548 og regnes av Hallan (1956:251) for å tilhøre den stabile kjerne i det eldste krongodset i Trøndelag. Da den nåværende middelalderkirken på Mære ble arkeologisk undersøkt under ledelse av Hans-Emil Lidén på slutten av 1960-tallet ble det avdekket rester av tre bygninger eldre enn steinkirken og under denne. Den eldste bygningen var konstruert med vegger av leirklint flettverk. Den kan dateres til folkevandringstid (400-570 e.Kr.). Bygningen hadde brent og det var deretter reist en ny konstruksjon på samme sted, en bygning med jordgravde vegger. Denne kan dateres til perioden folkevandringstid-vikingtid på grunnlag av en serie små gullblikk, "gullgubber" som ble funnet i samband med dette bygget. Utenfor "gullgubbehuset" på den ene siden ble det funnet et mindre antall kristne graver, noe skjevt orientert på vest-øst i forhold til yngre graver. Rett etter at "gullgubbehuset" gikk ut av funksjon ble det satt opp en bygning med jordgravde stolper på stedet. Det ble funnet 60 graver stratigrafisk relatert til denne bygningen, så den har helt klart vært en kirke. Denne var en liten enskipet stavkirke med rektangulært skip, kvadratisk rettavsluttet og smalere kor og med tregolv i skipet. Den var orientert på samme måte som den seinere steinkirken og var i bruk fra et stykke ut i 1000-årene og helt fram til steinkirkens nordvegg i skipet ble påbegynt på slutten av 1100-tallet. Rett øst for trekirken, under der hvor steinkirkens høykor seinere ble anlagt, har det muligens stått en annen bygning samtidig med trekirken. I kirkegårdsjorden rundt trekirken ble det funnet i alt 10 mynter fra 1000-årene i tillegg til en mynt fra 990-årene. Nåværende kirke er en romansk steinkirke med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Dateringer fra takverket (dendrokronologiske) i skipet viser at tømmer til dette ble hogd i 1198/99. Kvaderen er hogd i kleber fra et lokalt brudd kort vei øst for kirken, Slipsteinsberget. I den første hovedbyggefase ble koret og den østligste del av skipet reist. Lidéns undersøkelser viser at dette bygningsleddet ble reist rundt den eldre trekirken. Trolig sto koret på Mære ferdig rundt 1150, kanskje noe tidligere. I neste hovedfase ble resten av skipet murt opp. I utgangspunktet var det tydeligvis ikke planlagt vesttårn, for det er ikke forband for tårnet i fundamentet for skipets vestvegg. Tårnet ble likevel reist samtidig med skipets vestre del, for det er forband i vestveggen over bakkenivå. Skipets tre portaler bør ut fra stiltrekk være hogd på 1160-70 tallet, selv om portalbuene i skipet i nord og sør har elementer som trekker ned mot 1140-60 tallet. Myntfunn viser at golvlagen inne i skipet ble avrettet i perioden 1180-1202, trolig som en av de siste etappene i denne byggefase. Dyremaskene på stikkbjelkene over murkronen i skipet i Mære kirke bør være skåret før 1140. Siden mange av takstolene i skipet trolig ble ødelagt da tårnet raste, og siden maskene ble saget av og omplassert vilkårlig samtidig med at taket fikk flat himling, kan det være at enkelte masker fra koret er gjenanvendt i skipet. For også koret fikk trolig flat himling på denne tiden. Et større arbeid ved Mære kirke fant sted da store deler av tårnet i 1277 raste ned. Resten av tårnet ble revet og to støttestolper ble murt opp med utgangspunkt i tårnets forband i skipets vestvegg. Ytterligere to støttemurer ble bygd med steinmasser fra tårnet opp mot skipets nordvegg. I 1589 var *Mærem's/Meerens kircke* hovedkirke med annekskirker på Henning og Skei. Prestegården (gnr. 29) Tuv er nabogård til Mære i øst tvers av Mæresmyra. Også i 1774 og 1900 var Mære hovedkirke med de samme annekser. Planer om å bygge et kapell med kirkegård nær Kjesbu (Bodom kapell) ble fremmet i 1890-årene, men anlegget ble innviet først i 1905 (Brendalsmo 2006:634ff m/ref.). Eldste

omtale av Tuv som prestegård er i 1431 (DN V:607), da indirekte ved at biskopens visitas er datert 29. april *a Thufwe j Mærene sokn*. Kirkens dedikasjon er basert på den innskrift Schøning i 1774 (II:89) fant på marmorplaten over relikviegjemmet i kirkens alterplate: “Ved opløsning af Abbreviaturer har [innskriften] saadan Betydning: *Tertio Kalendarum Februarii Dedicatio hujus ecclesiae in honorem Sanctae Mariae et Sancti Qvintini Martyris et Sancti Huberti Martyris, qvorum reliqviae hic habentur*”. Siste gang vi finner Mære kirke omtalt som Sta. Margareta kirke er i 1296 (DN II:37). Muligens kan det være i forbindelse med de store reparasjonene på slutten av 1200-tallet, da golvnivået i korets østre del ble hevet, at alteret i den sammenheng måtte forhøyes og kirken innvies på nytt og eventuelt med nye relikvier. Det yngste innvielseskorset på korets østvegg bør kunne ses i en slik sammenheng. I 1430-årene (AB s. 114) skulle erkebiskopen i forbindelse med visitaser ha fem nattleger *a mærene*. I området ved prestegården heter det Prestgardsskogen. Ingen av topografene har opplysninger om gravhauger oppe på åsen ved Mære gård og kirke. Kirkegården ble i 1840 utvidet mot nord og sør, og i 1938 ble den (i det store og hele) nåværende steingarden rundt kirkegården lødd opp. I 1936 ble det gjennomført ”ei store oppussing av kyrkjegarden (...) Det ser elles ut til at kyrkjegarden alt frå gammalt har hatt eit heller stort areal, og noko større utviding har heller ikkje vore aktuelt før i seinare tid”. På 1960-tallet ble det utvidet med ca. 3 mål mot sør og ca. 4 mål mot vest, og i denne sammenheng ble bygdevegen Mære-Våset omlagt til vestsida av kirkegården og steingarden i sør og vest ble forlenget (Nordberg & al 1989:54ff). (kartreferanse: CT 138-5-1).

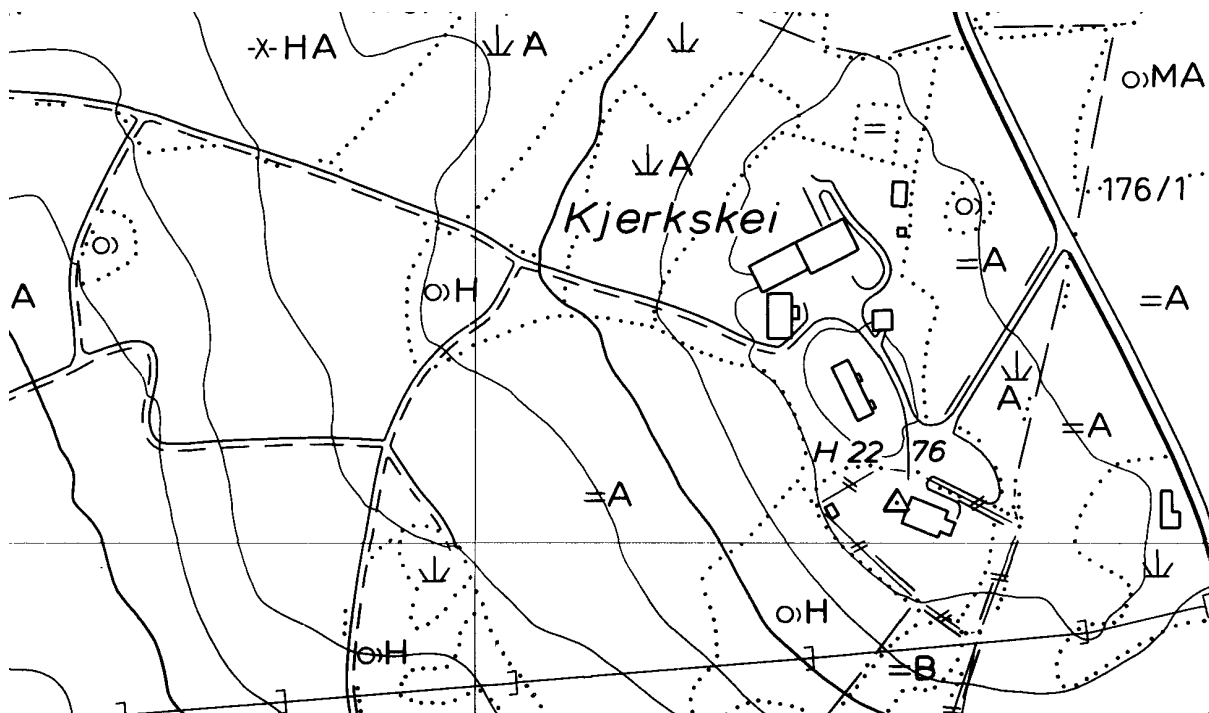

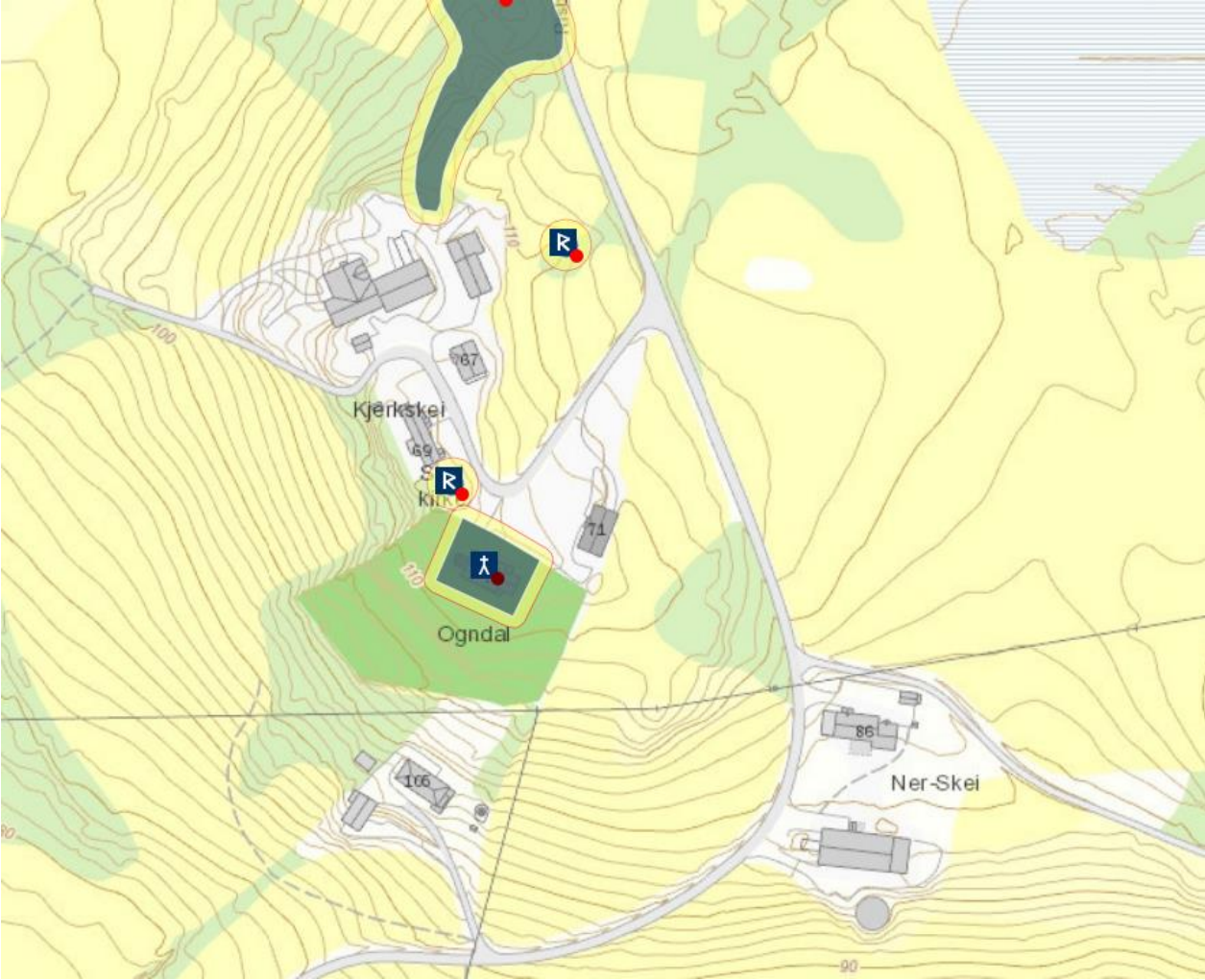

SKEI (OGNDAL), gnr. 39. 40 (= 175. 176 - nytt gbnr er 486/1). Kjerkskei (Ogndal sogn). Steinkjer kommune.

ID 85452

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Skeide k.*, OE s. 46, 83), men den har dessuten deler av en døpefont i granitt datert til 1250-75 (Solhaug 2000:83). I følge Schøning ble det bygd ny kirke på (gnr. 175) Kjerkskei i 1664. Det er likevel mulig at det kun var snakk om en ombygging av en eldre trekirke, slik vi finner det for flere andre kirker på denne tiden. Trolig er koret i nåværende kirke en rest av skipet i den kirken som stod der fram til 1664. På fotografier fra rundt 1900 ser vi at Skei kirke ikke har sakristi øst for koret, så koret fra gammelkirken er uansett ikke bevart. Schøning karakteriserte kirken på følgende vis i 1774 (II:98): "Skey Kirke er vel ogsaa en Træebygning, men rummelig, opbygd paa ny igien 1664, og har et smukt Taarn. Begge Kirker [Henning og Skei] ere takte med Bredder". I og med at kirken er en laftet tømmerbygning, og Schøning i 1774 karakteriserer den som *rummelig*, taler mye for at det stående kirkebygg faktisk ble satt opp på 1600-tallet. Gjennomgangstenen hos Schøning i de tilfeller hvor han observerer en stavkirke er at disse er svært små og mørke. Helland mener byggeriet i 1664 resulterte i et nybygg på samme sted som den foregående kirkebygning. Det nåværende vesttårnet ble reist i 1911. I løpet av somrene 1879 og 1880 ble hele den gamle delen av kirkegården planert "ved dugnad". I 1589 lå *Skedtz kircke* som anneks til Mære hovedkirke i Sparbu prestegjeld. Skei var fortsatt anneks under Mære i 1774 og i 1909 (Brendalsmo 2006:638f m/ref.). Det finnes indikasjoner på et tidligere prestebol til Skei kirke, ved at et av brukene på Skei var *fordum Embedsbolig for den residerende Capellan* (Kraft 1835:110). Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Skei. Det er likevel allment kjent at det finnes flere gravhauger og -røyser på gården (Aarholt 1994:237). Rett utenfor kirkegårdens nordvesthjørne ligger det fortsatt en stor gravhaug, og i en rekke mot gårdstunet vest for kirken ligger ytterligere fire-fem hauger øverst på en liten bergrygg. (kartreferanse: CU 140-5-2).

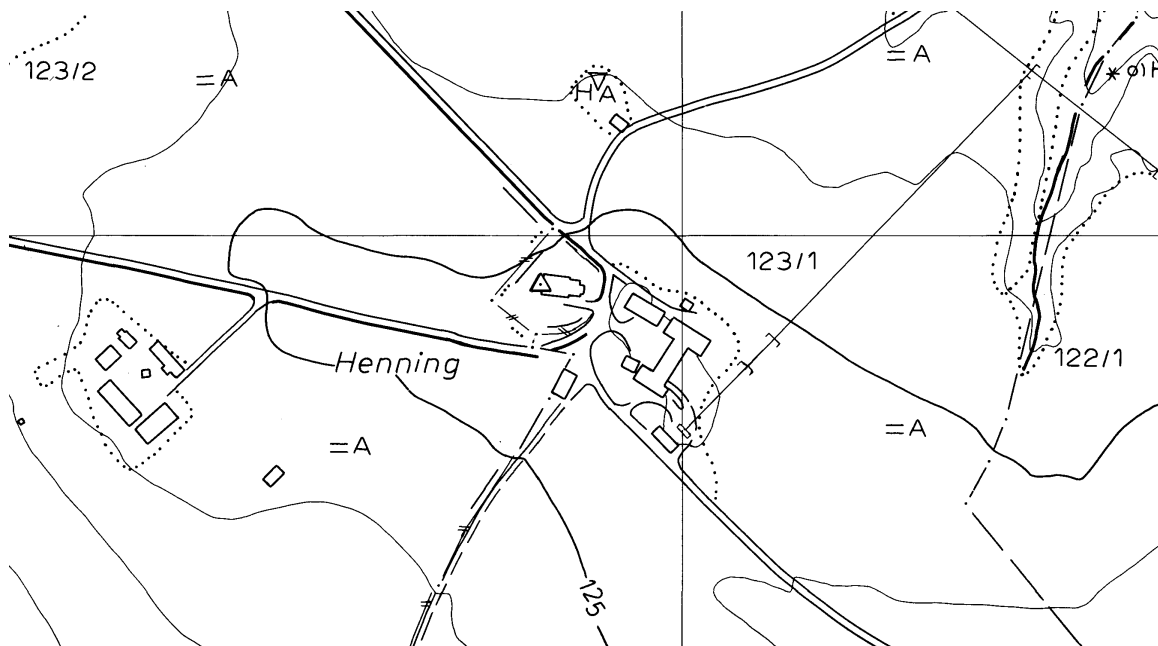

HENNING, gnr. 123 Henning (Henning sogn). Steinkjer kommune.

ID 84551

Nåværende kirke står på (gnr. 123) Henning. Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Hinings k.*, OE s. 46, 83), men det er bevart *cupa* fra den gamle døpefonten datert til 1250-75 (Solhaug 2000:51). I 1652-54 ble det reist ny kirke på gården, likeledes i 1742 og i 1872. Nåværende kirke ble reist etter at 1742-kirken var revet. Samtlige av disse tre kirkene ble bygd som langkirker i tømmer. Det ser ut til at den rødmalte 1700-tallskirken var relativt liten: “Ho var også svært mørk med bare to små vindauge på kvar langvegg i skipet og eitt vindauge på kvar side i koret [...] Kyrkja var bygd av lafta tømmer som var høvla til på innsida. Skipet i gamalkyrkja vart nytta til kyrkjekor i den nye”. Schøning, som nok har fått årstallet for nybygget feil, karakteriserte den i 1774 som “en liden Træ-kirke, paa ny igien opbygget, Aar 1734, hvorpaa staaer et lidet Klokke-Huus”. Kirkene er hele tiden blitt reist på samme lokalitet. I 1589 lå *Hedings kircke* som anneks under hovedkirken på Mære i Sparbu sogn. Også i 1774 og 1900 var Henning anneks i Sparbu prestegjeld (Brendalmo 2006:639f m/ref.). Det er ingen antydninger til et tidligere prestebol ved Henning kirke. Nede i sørøst for Henningårdene heter det Korsbakkmyra, en mulig antydning om et tidligere kors i friluft. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Henning, men det er i nyere tid blitt registrert flere gravhauger på gården (Aarholt 1992:135). (kartreferanse: CU 139-5-4).

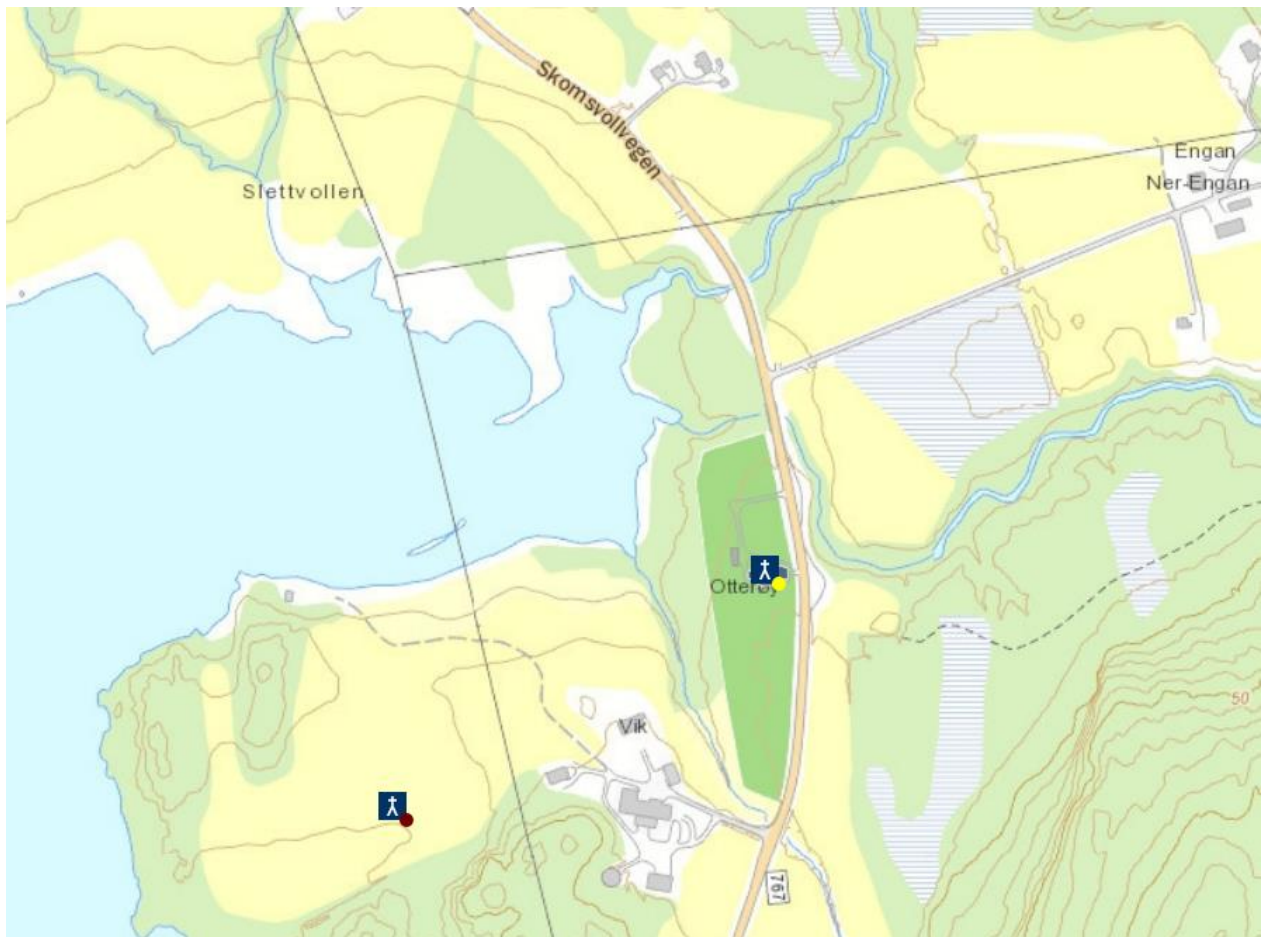

NAMSOS KOMMUNE

VIK (OTTERØY), gnr. 21 (=57) Vik (Vik sogn). Namsos kommune. Nedlagt kirkested.

ID 211901

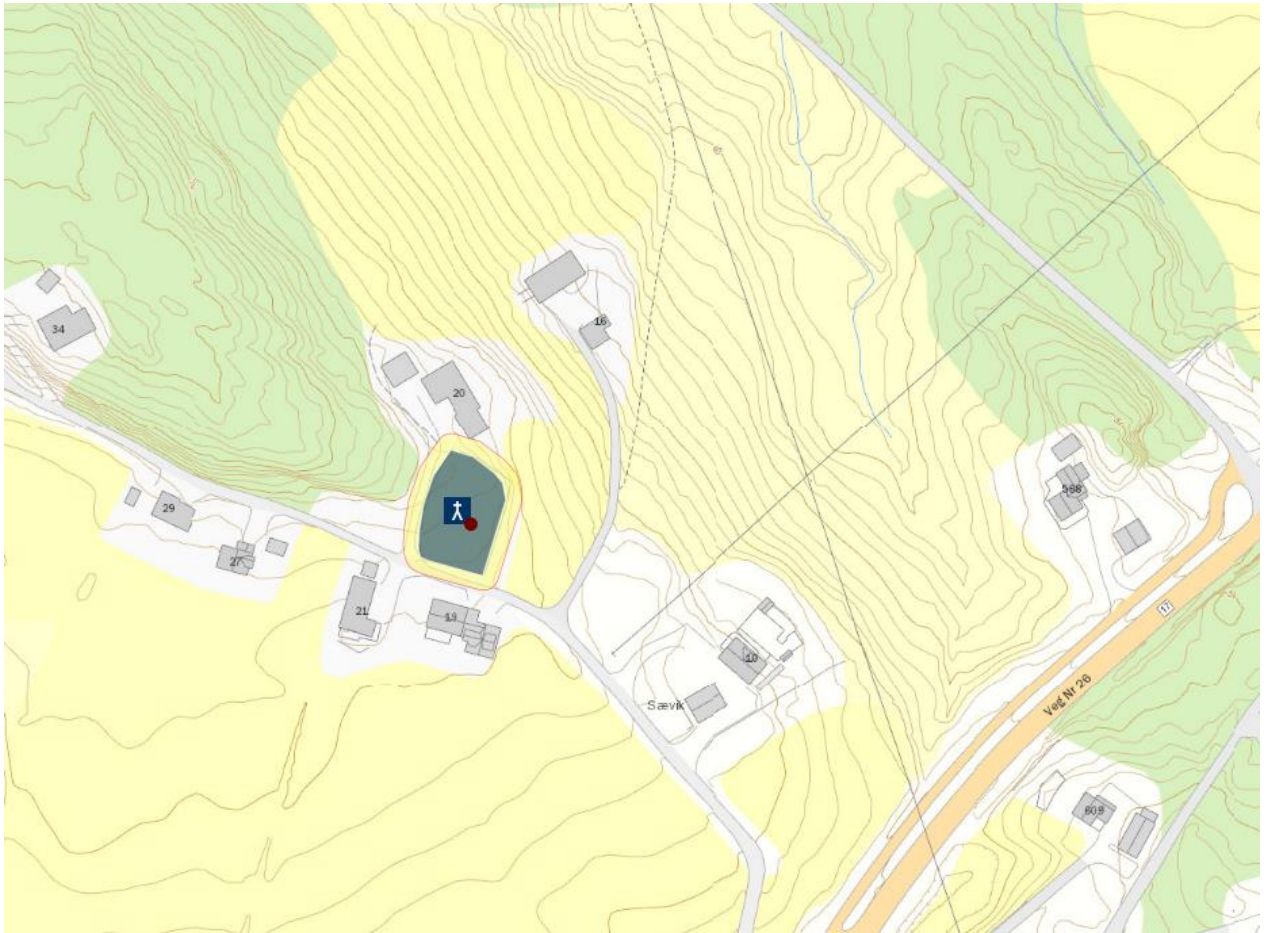
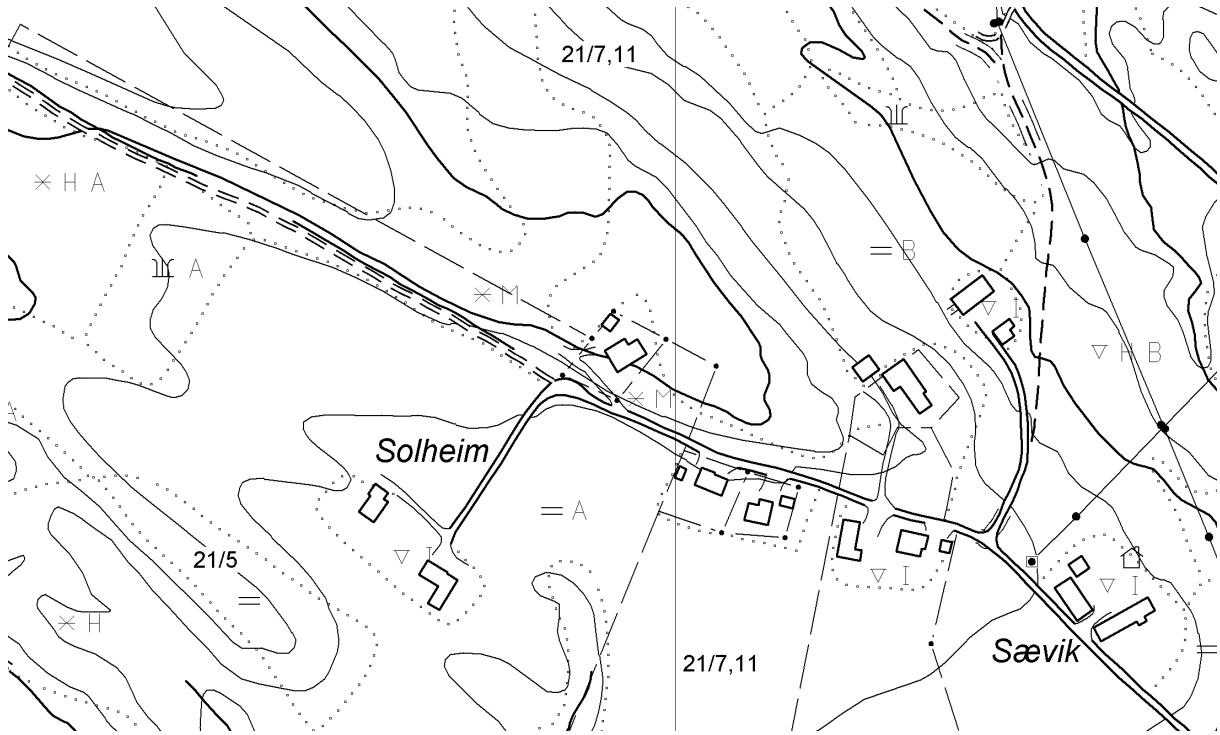
Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1520 (*Wike Sognn/Wikæ Sogenn*, NRJ IV:4), men den har et krusifiks med Kristus-figur, sannsynligvis fra de første tiår av 1200-tallet (Frøysaker 1997). Nåværende kirke på (gnr. 57) Vik er en tømmerkirke med åttekantet grunnplan. Den ble bygd i 1858 nord for prestegårdstunet og nærmere 300 m østnordøst for der den eldre kirken sto. Deretter ble gammelkirken revet, en langkirke av tømmer. De tidligere kirkene på Vik sto på ei flate i åkeren i sørvest for prestegårdstunet, noe under midtveis mellom prestegården og ei lun bukt kalt Likosen. Gjennom årene er det her observert skjeletter og kister (*eiketreskister*), blant annet ved graving av dreneringsgrøfter. Kirkegården kan på denne bakgrunn avgrenses temmelig klart. Kirkegården ser ut til å ha vært ganske stor. Schøning noterte i 1774: “Annex-Kirken Viik, paa en Gaard, af samme Navn, hvor den her værende Residerende Capellan har sin Bopæl”. Både i 1533, 1589, 1597 og 1774 var Vik anneks til hovedkirken på Fosnes. Av praktiske årsaker ble det i 1848 bestemt at den tidligere kapellangården på Vik skulle bli embetsgård for sognepresten i Fosnes prestegjeld. Men så snart gården var bygd ut og presten flytta inn, ble det ved kongelig resolusjon i 1859 avgjort at Vik anneksogn skulle bli hovedsogn i prestegjeldet (Brendalmo 2006:683f m/ref.). Ved åkerarbeider på et jorde tvers av bukta for prestegården i nord er det i nyere tid blitt pløyd opp skjeletter og mye stein. Disse representerer ikke en flytting av kirkestedet, men stammer fra en inngjerdet kirkegård som var i funksjon fra rundt 1828 og som ble nedlagt da den nye kirken ble bygd i 1858 (Ekker 1951:109ff): “Kyrkjegarden omkring kyrkja er visstnok teken i bruk same året som kyrkja vart bygd. Før låg kyrkjegarden vestanfor gamalkyrkja mot Likosen. Frå 1844 [1828, jfr. fotnote] til 1858 var ein kyrkjegard på nordsida av Litlelva i bruk. Det var visstnok tanken at den nye kyrkja skulle byggjast der. Men det vart opplyst at grunnen var ulaglig både til kyrkjegard og kyrkjetomt, og denne kyrkjegarden vart så vidt ein kan sjå, nedlagt frå same tida som den nye kyrkjegarden vart teken i bruk”. Det finnes indikasjonar på at det tidligere var prestebol til kirken på Vik, i og med at det ene av de tre brukene av Vik i 1661 lå til mensa ved Fosnes kirke. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på gården. På en liten steinrygg på prestegårdstunet der flaggstangen står, ligger det en lav forhøyning av jord og stein som *muligens* kan være en gravhaug. (kartreferanse: CS 152-5-3).

SÆVIK (KLINGA gamle), gnr. 3 (=21) Sævik (Klinga sogn). Namsos kommune. Nedlagt kirkested.

ID 162244

Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1563 (*Syuiick sogn*, DN XI:710). Middelalderkirken sto på (gnr. 21) Sævik. Av en besiktigelse i 1639 framgår det at den gamle kirken da var svært liten og at den begynte å bli skrøpelig: "Item koret befindes at være saa litet, at præsten neppe har rom til at vende sig naar almuen gaar til Guds Bord, og er derfor nødvendig at koret blir paabygd til at faa samme bredde som kirken forøvrigt. Dernest bør kirken utvendig avstives, ved at sete opp støtter paa ytterveggen, saa den kan være trygg mot storm og uvær". Man har tydeligvis på dette tidspunkt bygd nytt kor og forlenget skipet mot vest, jfr. en besiktigelse fra 1703: "Denne kirkes mellemste part er av stavverk 'ældgammelt', men den verste [vestre?] ende og koret blev for omtrent 60 år siden av nytt tømmer tilbygget. Dessuten er kirken alt for liten for almuen, som daglig tiltager, og uduelig at repareres. Det er derfor høyst nødvendig at det blir bygget en ny kirke, idet en kunde nytte de sist tilbyggede deler til sakristi og våbenhus". Men det ble et komplett nybygg, og dette stod ferdig i 1705 på samme sted som den forrige kirken. I 1863 ble det ved kongelig resolusjon vedtatt å flytte kirkestedet til (gnr. 5=23) Klinga noen kilometer (2,7 km) mot sørvest og reise et nybygg der. Den nåværende kirken på Klinga er en langkirke av tømmer innviet i 1866. Det gamle kirkebygget på Sævik ble solgt til en privatmann som rev det og gjenoppførte det som brygge/sjøbod inne i Namsos i 1872. Sævik lå som anneks under Fosnes hovedkirke i 1589, 1597 og 1774. I løpet av 1800-tallet gjennomgikk kirkeorganisasjonen i Ytre Namdalen store endringer, slik at Sævik kirke i 1909 var anneks under Namsos hovedkirke og navnet ble i 1885 endret fra Sævik til Klinga. Den gamle kirkegården på Sævik var på 1990-tallet avgrenset ved et nyere gjerde, men i følge nærmeste nabo var den opprinnelig større i utstrekning. Mot øst og sør la de ut deler av den til vei, og mot nord ble noe lagt ut til åker (Brendalsmo 2006:679ff m/ref.). Det er en mulig indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Sævik ved at gården i 1661 lå udelt til mensa ved Ranem kirke. Nord for gårdstunet på Sævik, under bnr. 14, heter det Prestvika, og rett nord for denne ligger Prestvikmyra på bnr. 2. Navnet kan ikke skyldes at vika var landingssted for presteskyssen, for det finnes landingssteder langt nærmere tunet. Mest trolig har det ligget et prestebol i området ved Prestvika i middelalderen. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner nær ved kirkestedet. (kartreferanse: CT 150-5-4).

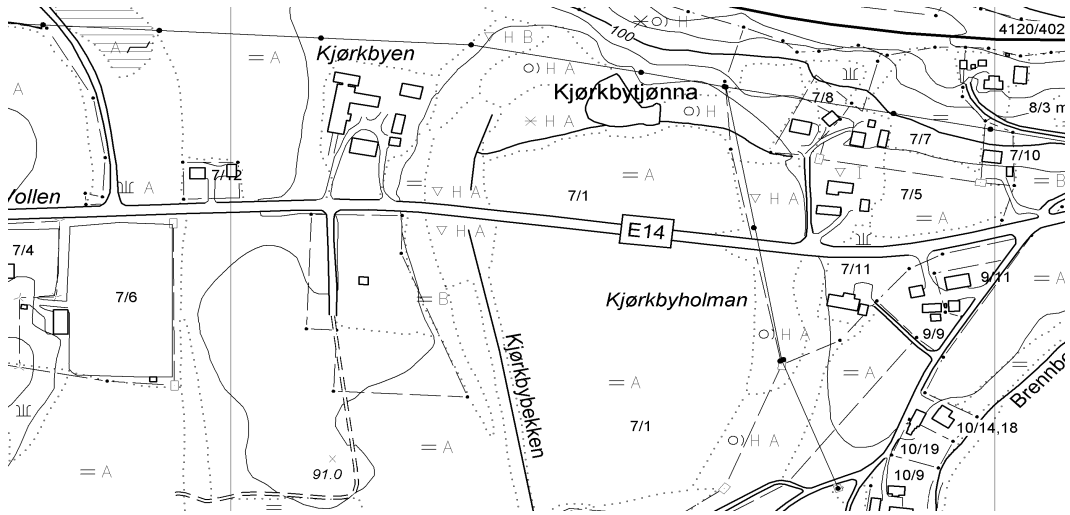

MERÅKER KOMMUNE

BY (?) (MERÅKER), gnr. 7 Kjørkbyen (Meråker sogn). Meråker kommune.

ID 118056

Nåværende kirke i Meråker står på (gnr. 18) Fundaunet, dit kirkestedet ble flyttet 1874 fra (gnr. 7) Kjørkbyen hvor det fortsatt er gravplass. En må likevel holde det for sikkert at det sto kirke i Meråker også i middelalderen, på Kjørkbyen: ”Den nederste Deel af Mæraker, hvor Kirken staaer, paa Gaarden Kirkeby (...) Mæraker Kirke ligger omtrent 4½ Mil fra Hoved-Kirken, mod N.N.O. Den er opbygget af Almuen, som og holder den ved liige. Man beretter, at da Kirken blev bygget (hvilket maa være skeet for omtrent 150 Aar siden, i det længste, da Reformatsen ei nævner den), blev i Grunden funden en Mængde Menneske-Been og Stumper af forraadnede Liigkister. Dette viiser da tydelig, at her har i de ældre Tiider staaet Kirke: men da den nu atter blev opbygd, var Stedet overvoxet med en tyk Grane-Skov” (Schøning II:18, 22). Et byggetidspunkt rundt 1620 er også hva som kan leses ut av sogneprest Erik Jensen Parelius` beskrivelse av kirkeorganisasjonen i prestegjeldet i 1665: ”Till Hegre Annex ligger Mærager Kirche fire farlige og Onde Norske Mile derfra, hvor det ikkun nogle gange om Aarett skeer Tieniste for ældgamble Folkis skyld. Som for Veiens Vanskeligheds skyld, till deris Rette Sognekirche nemblig Hegres Kirche icke komme kunde”. Den fortegnelsen over jordegods som 1665 lå til sognepresten i Stjørdal, og som var en del av de opplysninger Titus Bülche ba om, hadde Erik Parelius fått etter sin far Jens Parelius som også hadde vært sogneprest i Stjørdal. Jordeboken ble satt sammen i 1619 men innholdet er nok adskillig eldre (Dybdahl 1976). Eldste skriftlige omtale av gården Kjørkbyen er i 1590 (NG 1), og dermed må dette gårdsnavnet være eldre enn eldste skriftlig belagte kirke i Meråker. Kirken fra rundt 1620 fikk likevel kort levetid, for general Schultz, eieren av Meråkergodset, skal ha latt bygge en større kirke på stedet i 1691. I 1793 ble nok en ny kirke reist på Kjørkbyen til erstatning for den forrige. Nykirken var en rektangulær, nær kvadratisk tømmerkirke med takrytter og inngang midt på skipets sørvegg. Denne ble revet samtidig med at kirkestedet ble flyttet til Fundaunet i 1874, og tømmeret fra gammelkirken ble gjenbrukt i skipet på den nye kirken som fikk tilbygd kor og forhall. Hele Meråkerbygda ble liggende øde etter 1350, men en del av gårdene ble gjenryddet i perioden 1559-1661. Siden det ikke finnes andre By-gårder i Meråker eller Hegra, må vi tro at navneleddet Kjørke- går tilbake på et bruk av en opphavsgård By i Meråker (Brendalsmo 2006:546ff m/ref.). I og med at Kjørkbyen i 1661 (s. 32) og tidligere lå fullt ut til mensa ved Værnes kirke (*Haffuer alltid aff arilds tid liggett till præstebolett*), kan dette indikere et tidligere prestebol til kirken på Kjørkbyen. Rett øst og sør for tunet på Kjørkbyen heter det Kjørkbytjønna, Kjørkbybekken og Kjørkbyholman; åsen nord for gården heter Kjørkbyberga og brinken øverst kalles Kirkebyvullen, og et fjell i nordøst heter Kirkebyfjellet. Det skal ikke være registrert gravhauger eller løsfunn av førmiddelalderske gjenstander på Kjørkbyen. Det foregår fortsatt gravlegging på den gamle gravplassen. (kartreferanse: CV 127-5-3).

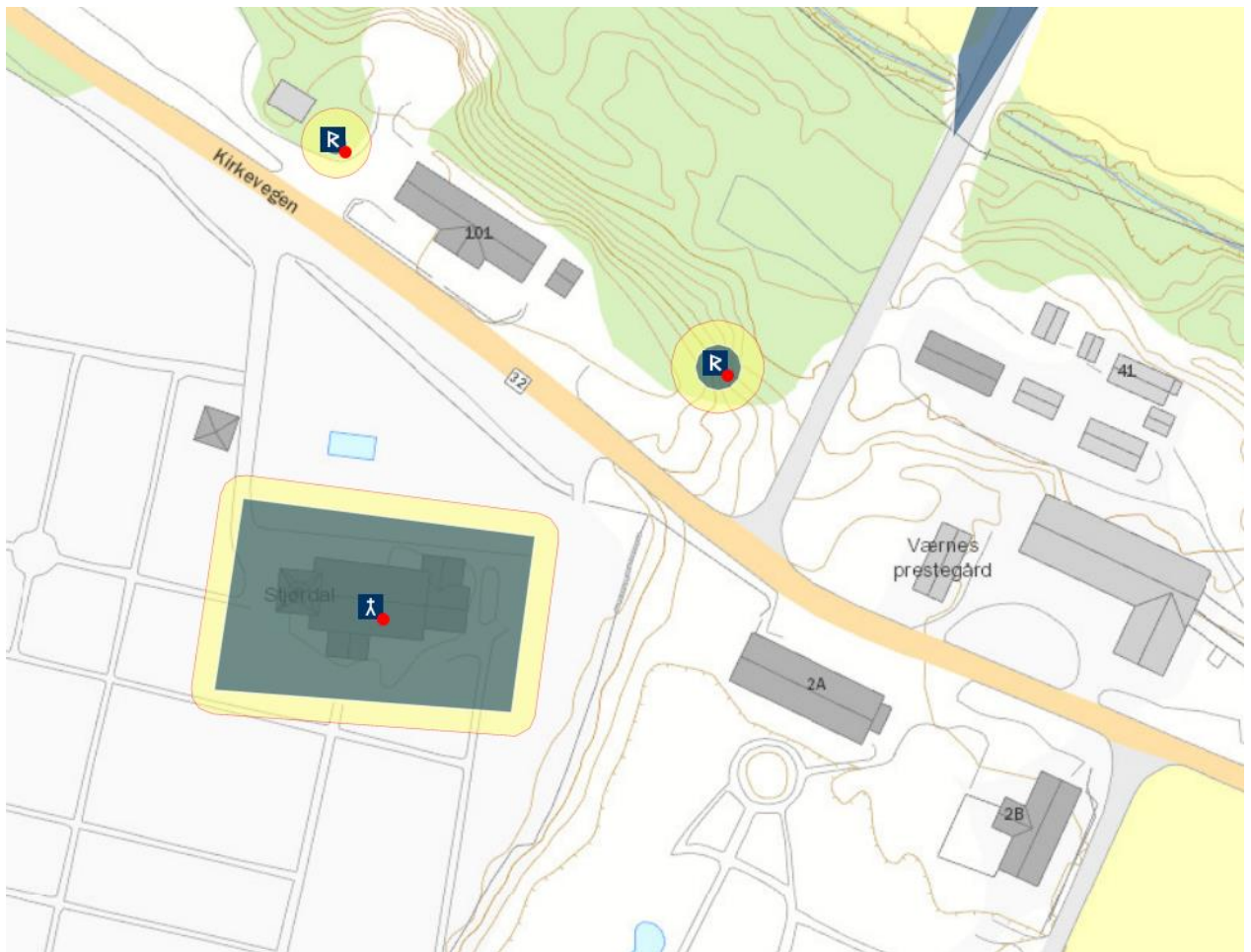
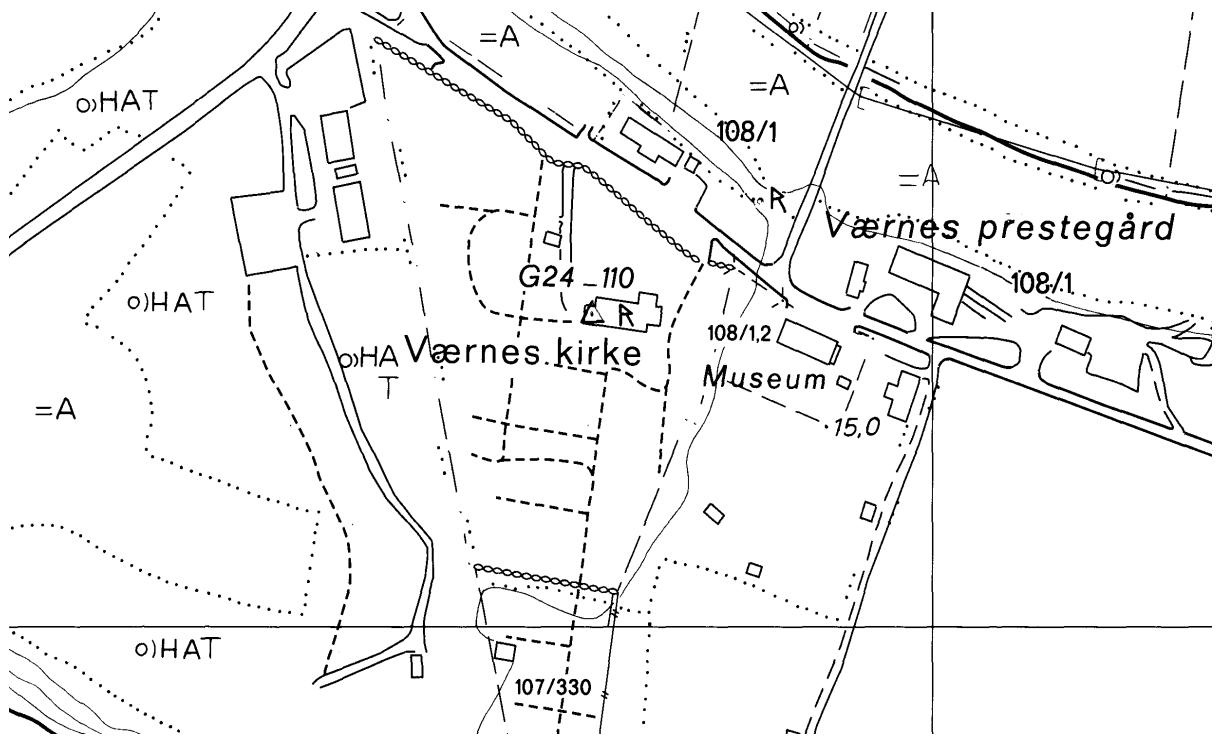

STJØRDAL KOMMUNE

VÆRNES STA. MARGARETA, gnr. 108 Værnes prestegård (Stjørdal sogn). Stjørdal kommune.

ID 85875

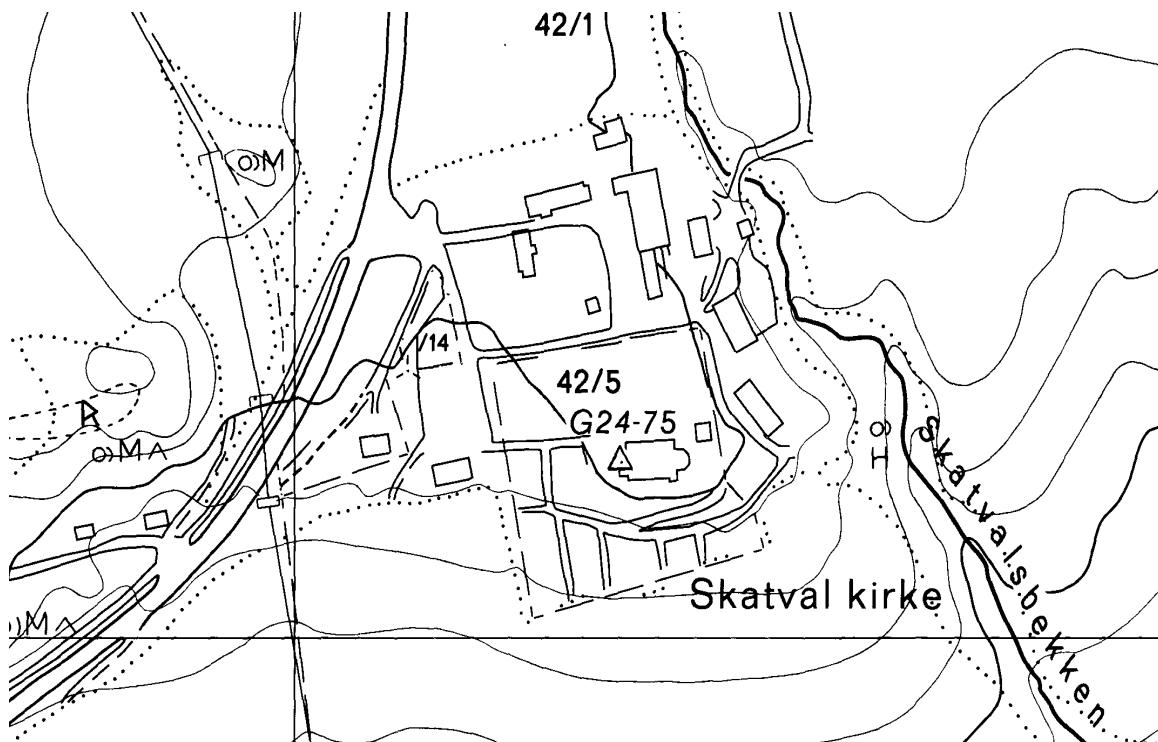
Eldste omtale av kirken er ved presten i 1391 (*Sighwalðr Jonsson prester a Varnese*, DN II:527). Kirken på (gnr. 108) Værnes prestegård er en steinbygning med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor og med tårn i vest. Kirken ble påbegynt trolig kort før 1100, korpartiet sto ferdig ca. 1140, skipet med tårnfot og under tak ca. 1200, mens et sakristi ble bygd til på korets nordside i 1506/07. Ved en byggekampanje noe inn på 1200-tallet ble tårnet forhøyet med to etasjer, vinduene i koret og skipet ble utvidet innvendig, og trolig ble tårnfoten hvelvslått samtidig. Med unntak for et hvelv i tårnfoten er all bygningsstein, også kvaderen, lokal eller fra brudd i inn-Trøndelag. I 1589 var Værnes hovedkirke i Stjørdalen prestegjeld med kirkene på Skatval, Hegra og Lånke som anneks. Kirkene på Auran, Fløan og Skjelstad ble samtidig bestemt nedlagt. Også i 1774 var Værnes hovedkirke med de samme annekskirker, samt i tillegg kirken på Kirkeby i Meråker som var blitt gjenoppbygd tidlig på 1600-tallet (Brendalsmo 2006:548ff m/ref.). Eldste omtale av et prestebol til Værnes kirke er i 1589 (Thr.R. s. 54), og i 1661 var halve Værnes prestegård og den andre halvparten fogdegård. Det forhold at avtalen med biskop Aslak under visitas 28. januar 1433 om Mikkelkorn ble undertegnet *apud ecclesiam Warnes* (DN V:622), antyder at et prestebruk er blitt opprettet først ved reformasjonstiden. I følge Gjone (Berg & Sinding-Larsen 1968:64) og K. Berg (1985:75) var Værnes kirke trolig viet Sta. Margareta. Grunnlaget for en slik slutning er at denne helgen er avbildet på det seglet som Stjørdalsbøndene brukte i 1344. Mot kirken fra nordvest løper Kirkevegen, og fra kirken mot Prestmoen i øst løper Prestmovegen. På grunnlag av de eldre topografers opplysninger samt arkeologiske utgravninger på 1900-tallet er det klart at Værnes kirke er blitt reist inne i, eller i kanten av et stort og rikt gravfelt fra eldre og yngre jernalder. En arabisk sølvmynt fra 944-45 ble funnet på kirkegården tidlig i forrige århundre, og da golvet i kirken ble ombygd i 1961 ble det funnet i alt 182 mynter med et dateringsspenn fra ca. 1180 til 1872 (Leirfall 1970:179f). Av gravfeltet er det i dag kun en mellomstor gravhaug tvers av veien for kirkegårdsmuren på kirkens nordside som er bevart. (kartreferanse: CP 127-5-2).

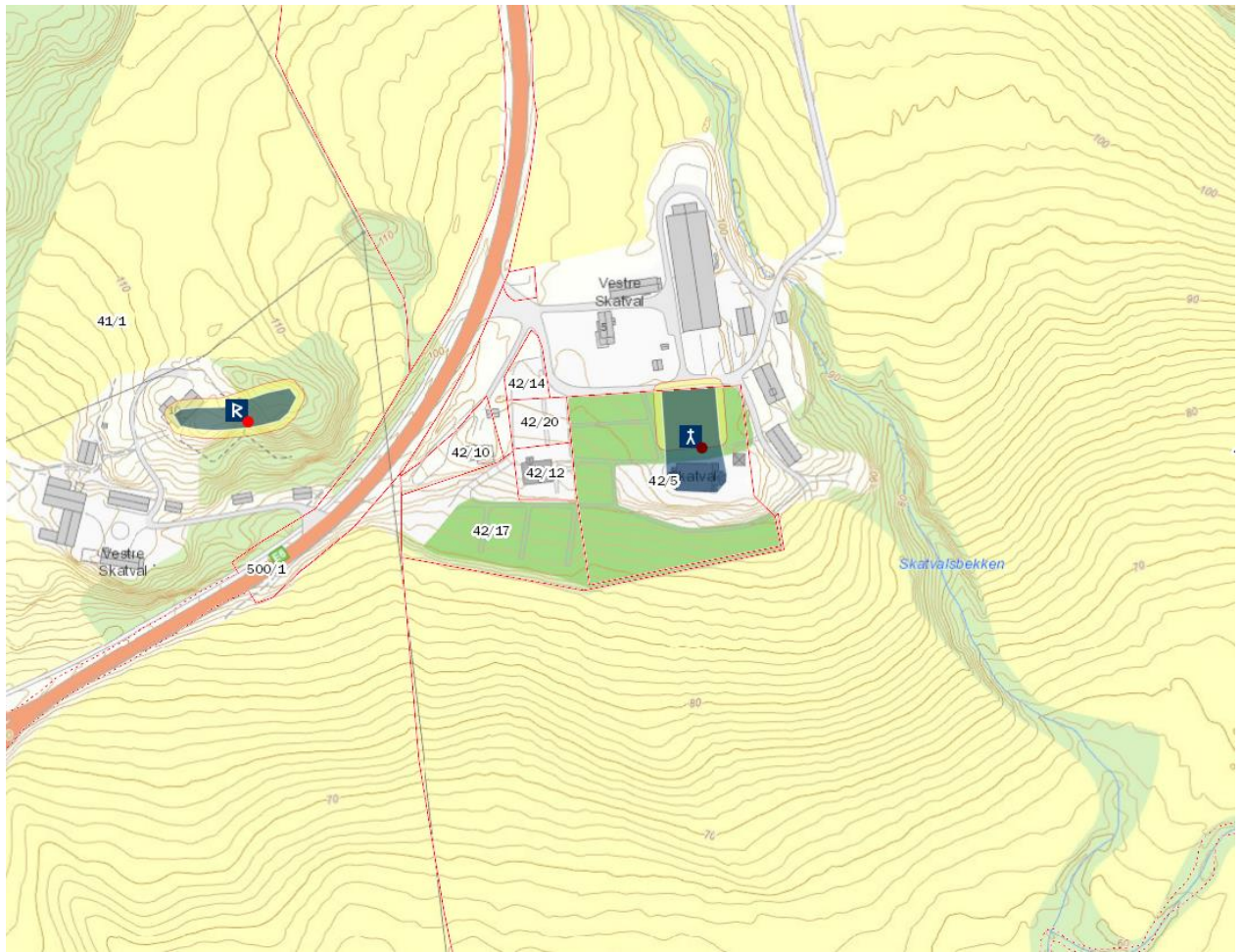

SKATVAL, gnr. 41. 42 Skatval (Skatval sogn). Stjørdal kommune.

ID 85447

Kirken står på (gnr. 42) Kirkeskatval. I tiden 1670-1692 ble en eldre kirke på Skatval kraftig om- og påbygd, men i 1767 måtte denne gi plass for en ny langkirke av tømmer og som i 1854 ble utvidet med tverrskip i øst slik at grunnplanen ble korsformet. 1767-kirken hadde i utgangspunktet rektangulært skip (19,5x8,5 m) og smalere, rektangulært kor (7x5,6 m). Nåværende langkirke av tømmer, reist rett ved siden av og sørøst for den gamle, ble innviet i 1901. Kirken har fra 1589 og fram til etter 1900 ligget som anneks under Værnes hovedkirke (Brendalmo 2006:554ff m/ref.). I følge Rønningen (2001:81) sto 1767-kirken i nåværende kirkegårds nordvestre hjørne, om lag 40 meter nordvest for nåværende kirke. Hvor middelalderkirke sto er uvisst, men trolig har den stått nord for nåværende kirke mellom denne og kirkegårdsmuren i nord. Dette er det høyeste punktet på kirkegården og dermed en sannsynlig plassering for den eldste kirken. Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Skatval. Skatval kirke er ved flere sagn knyttet til kirker på (23-25) Ner-Holan, (50-51) Hegge, (55-57) Fløan, (71-75) Auran og (44-45) Forbord. Kun for de to siste har vi bevis for deres eksistens. Schøning har ingen opplysninger om fornminner ved kirkestedet Skatval. Heller ikke fra nyere tid (Leirfall 1970:171) finnes det registrert løsfunn eller gravhauger. Det er i dag ingen synlige fornminner på eller ved gårdstunet eller kirken, men drøye 100 m vest for kirken ligger rester av et større gravfelt. (kartreferanse: CP 128-5-1).

HEGRA, gnr. 80 (=284) Hegra prestegård (Hegra sogn). Stjørdal kommune.

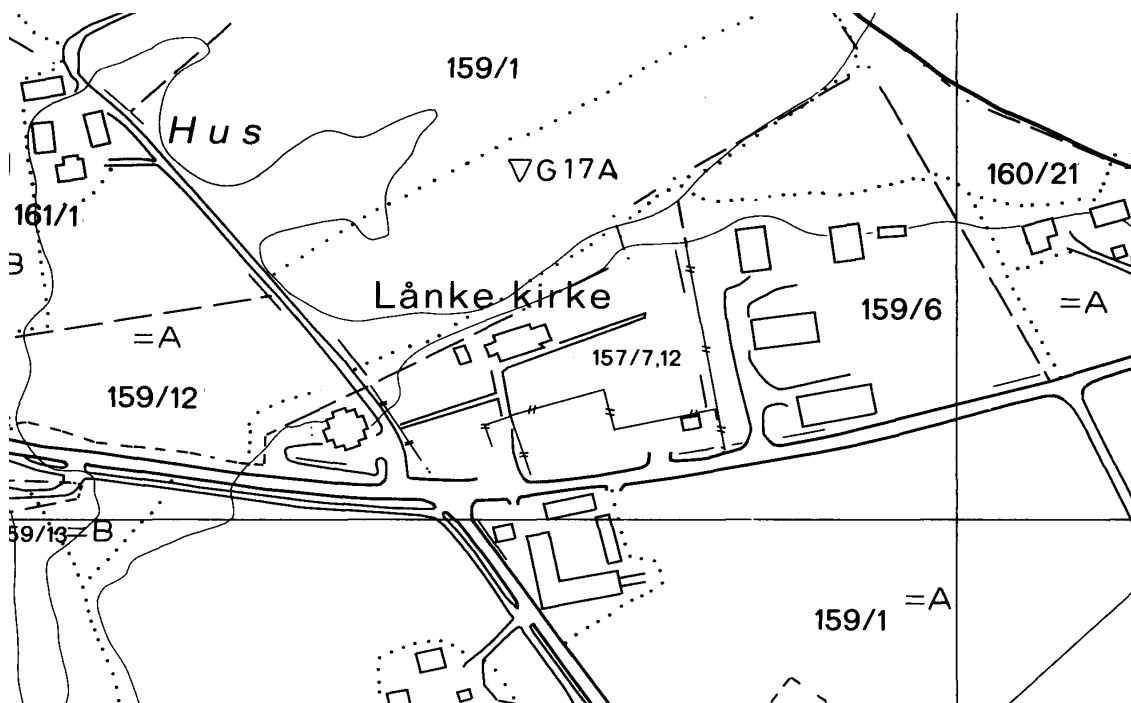
ID 84522

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 284) Hegra er i 1533 (*Hegrems kirchia*, OE s. 52), men sognet nevnes i 1450 (*Hegrene sokn*, DN V:766). I følge lokal tradisjon skal det eldste kjente byggetidspunkt for en kirke på stedet være i 1604-06 (Leirfall 1983:39f). I tiden 1705-1714 ble ny kirke bygd rett inntil og sør for den tidlige 1600-tallskirken, og i 1714 klaget sognepresten til biskopen over snøen som samlet seg mellom de to bygningene og skapte fukt og råte i treverket på nykirken. Nåværende kirke ble bygd 1783, og i 1876 ble denne tømmerkirken utvidet mot nord og sør slik at den fikk korsformet grunnplan. Det ser ut til at kirkene på Hegra hele tiden er blitt reist på noenlunde samme sted. Bygningen fra rundt 1705 skal ha stått oppe ved nordre kirkegårdsmur, nord for nåværende kirke og vegg i vegg med den fra 1604-06. Mest sannsynlig ble kirken i 1604 reist på samme sted som middelalderkirken, slik det var vanlig ellers i Trøndelag i denne tiden. 1589 var Hegra anneks til Værnes hovedkirke i Stjørdal prestegjeld, og det skulle holdes tjeneste i Hegra kirke annenhver helligdag. Hegra lå som anneks under Værnes fram til Øvre Stjørdal prestegjeld ble opprettet i 1849, da med Hegra som hovedkirke (Brendalsmo 2006:543f). Det finnes en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Hegra ved at bygsel til gården i 1661 (s. 23) lå til mensa ved Værnes kirke. Om Hegra kirke finnes det følgende flyttingssagn (Leirfall 1970:277, Værnesbranden 1905:43): “Da de ikkje vart forlikte om kor Hegraskyrkja skulle byggas, la de ein stokk på ein støtting, og spente for ein unghest som de let gå som han ville. Der kor han stana vart kyrkja bygd. Ein variant av dette sagnet seier at det var da Skjølstadkyrkja vart rive at det vart bismi om plassen for nykyrkja, og at hesten tok vegen frå Skjølstadmarka til Hegra”. Schøning (II:22f) noterte følgende fornminner ved Hegra kirke: “Ved Kirkegaardens søndre Port have staaet 2de Bautasteine, hvoraf den ene nu er nedfalden, 5 Alne høie, over Jorden, 1 Alen breede, og 1/2 Alen tykke”. Begge steinene har innrissede runer. På den til venstre når en går inn porten skal stå de to første tegn i futhorken - *fu*. På innsiden av steinen til høyre er det lest en innrissing “Torstein ristet disse runer” i tillegg til et flyktig oppstreket kors. Begge bautaeene har tidligere stått i tilknytning til et gravfelt, og både korset og innskriften regnes å ha kommet til etter at den kristne gravplass ble anlagt (Olsen 1960:70f). I tillegg til de to bautaeene finnes det et gravfelt fra folkevandringstid på åsen kort vei mot øst, og tidligere lå det flere gravhauger fra vikingtid på terrassene rett i vest – begge deler i under 100 m avstand fra kirken. “Da den nåværende kirken ble bygd, lå det to gravhauger på tomte” (Leirfall 1983:25, Leirfall 1970:189f). De to bautaeene står i dag som portal i kirkegårdsmurens nordvesthjørne, der det er inngang til kirkegården. (kartreferanse: CR 127-5-1). (oppdatert tekst 29.04.16, Brendalsmo)

LÅNKE, gnr. 158. 159 Lånke lille og store (Lånke sogn). Stjørdal kommune.

ID 84370

Eldste omtale av en kirke på Lånke er i 1533 (*Lunke k.*, OE s. 52), men sognet nevnes i 1520 (*Lwnkesoghen Lexdall*, NRJ II:189). Den lå i 1589 som anneks til Værnes kirke (Thr.R. s. 53). Kirken står på elvesletta der Leksa munner ut i Stjørdalselva fra sør. Schøning noterte kort om kirken i 1774 (II:21): "Lunke Kirke er kun en maadelig stor Træe-Bygning, med et Spir paa". Selv om Schøning ikke kommenterte kirkens alder, skal det ifølge Helland (1909:88) være reist en ny kirke på det gamle kirkestedet i 1750. Dette siste er nok feil. Hoås (1999) dokumenterer et nybygg tidlig på 1600-tallet, og han har ingen kilder til omfattende reparasjoner eller nybygg på 1700-tallet. 1600-tallets kirke ble revet i 1899 og skal ha vært "en liden smuk, rødmalt langkirke". Den er som den foregående også en langkirke av tømmer (Brendalsmo 2006:557f). 1899-kirken ble bygd på vestre del av tuftene etter 1600-tallskirken (kor og sakristier), mens skipet ble bygd på ny grunn i forlengelsen mot vest (Hoås 1999:41). I og med at denne nåværende kirken, samt dens forgjenger, står nær elvebrinken i nordvest, er det sannsynlig at middelalderkirken sto på disses sørøstside der den eldste del av kirkegården ligger. Lånke kirke står ifølge ØK på bnr. 7,12 av (157) Rødde, en gård som vel må være utskilt fra (158. 159) Lånke i vikingtid/tidlig middelalder. Dette må skyldes et makeskifte, for disse bruksnummer ligger midt inne i gårdsvallet til (159) Lånke store, og Rødde har sitt gårdsvall sør for Lånkegårdene oppover langs Leksa. En indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Lånke er at *Stor-Lånk* i 1661 (s. 44) var kapellangård, og bygselen lå til mensa ved Værnes kirke. Et flyttingssagn knytter Lånke kirke til en kirke på (gnr. 182-184) Dyva. Ute på flatene ved Lånke kirke, på bnr. 5 av (159) Lånke lille, fantes det tidligere to gravhauger men som begge er forsvunnet. Av løsfunn er det kommet inn tre spydspisser, den ene i tuftene etter en haug (Leirfall 1970:183). (kartreferanse: CP 127-5-4). (Oppdatert tekst 02.05.2016, Brendalsmo)

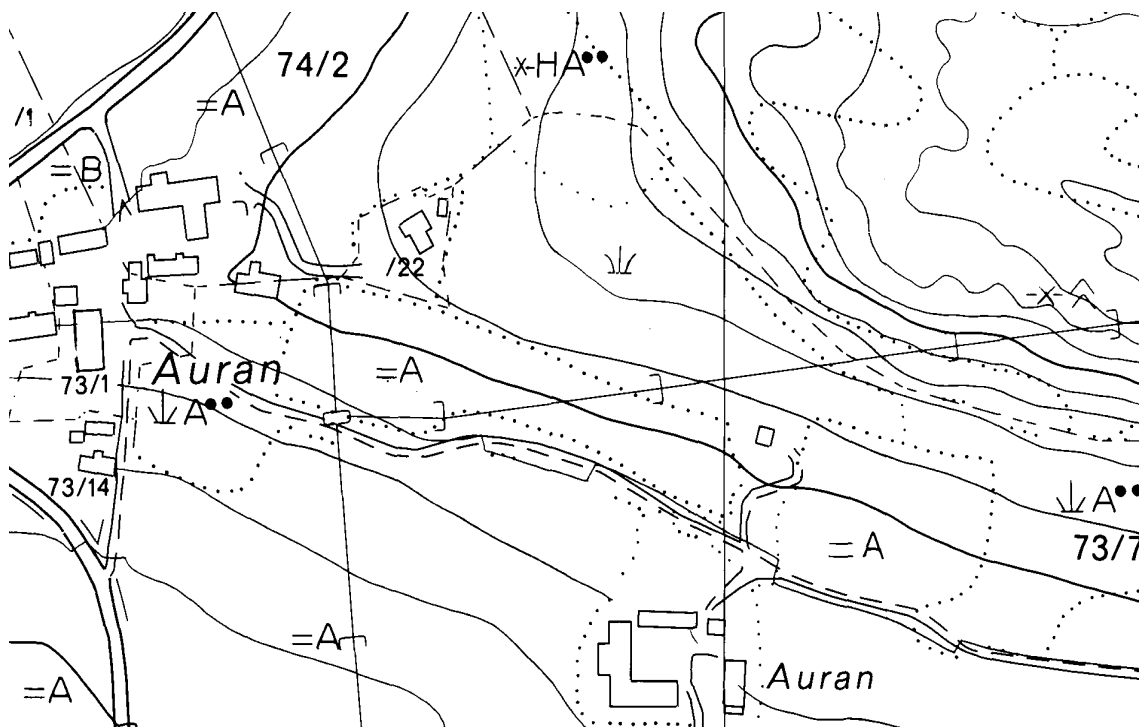

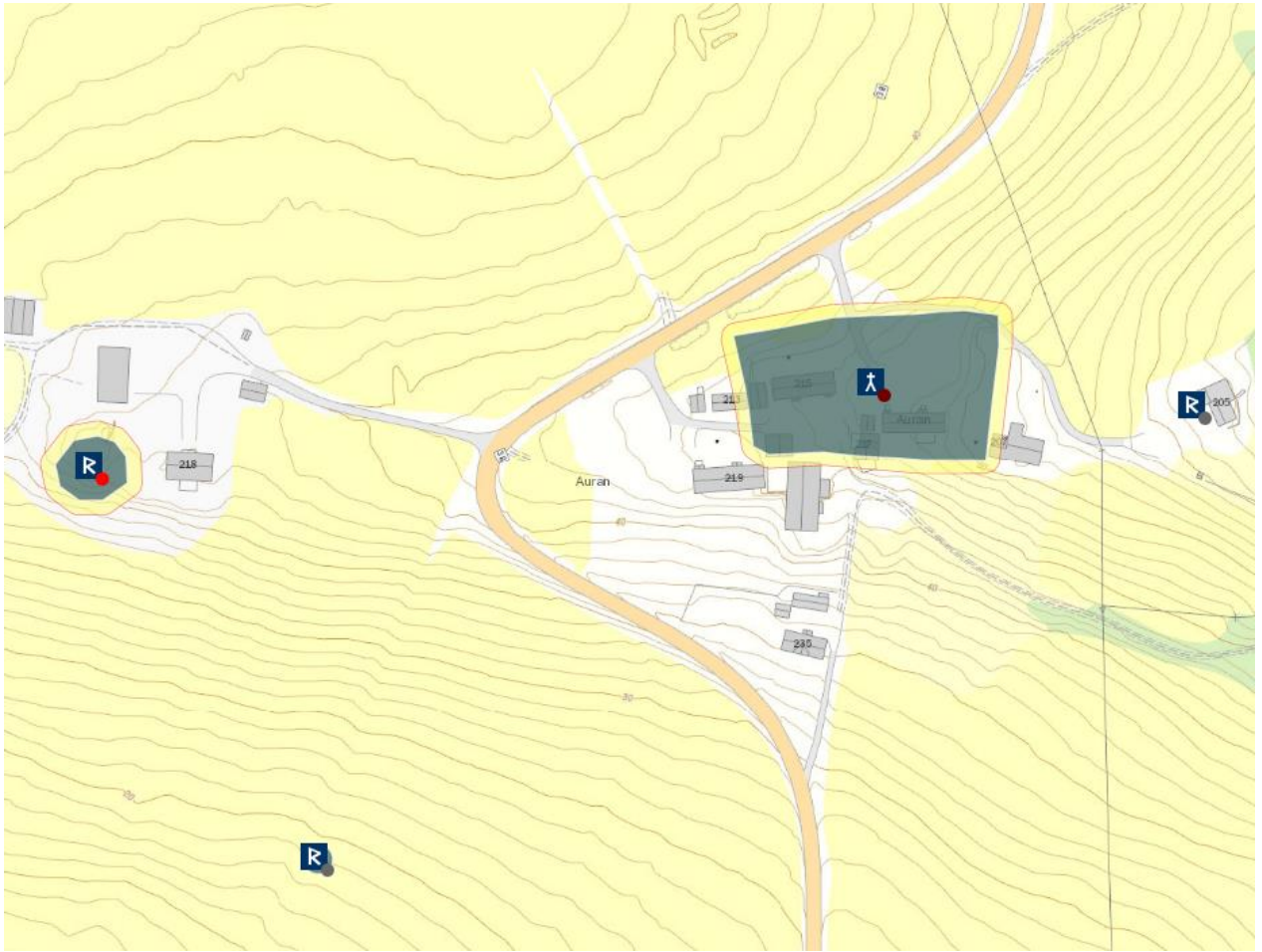

AURAN, gnr. 71-75 Auran (Skatval sogn). Stjørdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 112124

Auran må ha vært en av de største gårdene i Trøndelag i middelalderen med sine til sammen 13½ spann i skyld i 1661. Eldste omtale av en kirke på (gnr. 71-75) Auran er indirekte ved sognet i 1520-21 (NRJ II:186). Ved fundamentering av nybygg eller ved grøftegraving er det i løpet av 1900-tallet framkommet skjeletter i en dybde av 0,6 m under gårdsplassen, under buret, kårstua og under hovedbygningen på den østligste av de tre tungruppene på gnr. 73 og 74 av Auran. Kirken skal ha stått på grunnen til gnr. 74. I tillegg er det stedvis observert en kulturlagstykkelse på opptil 1 m. I 1932 ble det gravd kjeller på Auran, og det ble påtruffet skjeletter uten kister ”just der hvor kirken hadde stått”. I 1589 ble kirken på Auran bestemt nedlagt. Schönings eneste kommentar i 1774 (II:16) er at det tidligere skal ha stått en kirke på gården (Brendalsmo 2006:556f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Auran. Schønning nevner følgende fornminner på Auran i 1774 (II:200): “Den [Auran] maae, i gamle Dage, ogsaa have været en Gaard af stor Betydenhed; thi vesten for den ligger en temmelig stor rund Kiæmpe-Haug; neden eller sønden for den, endnu en anden; og neden for denne, mod S.V. omtrent, staaer en Bautastein, 4 Al. høi, øverst 2 1/4 Al., nederst ved Jorden 2 1/2 Al. breed”. Den store bautasteinen Schønning nevner står fortsatt nede ved sjøen, og ”Brøkhaugen”, som skal være den største haugen i Nord-Trøndelag etter Herlaugshaugen på Leka, ligger like ovenfor. I flere utpløyde gravhauger på Auran skal det være funnet båtsøm (pers.kom. Per Agnar Auran). (kartreferanse: CO 128-5-1/-5-2).

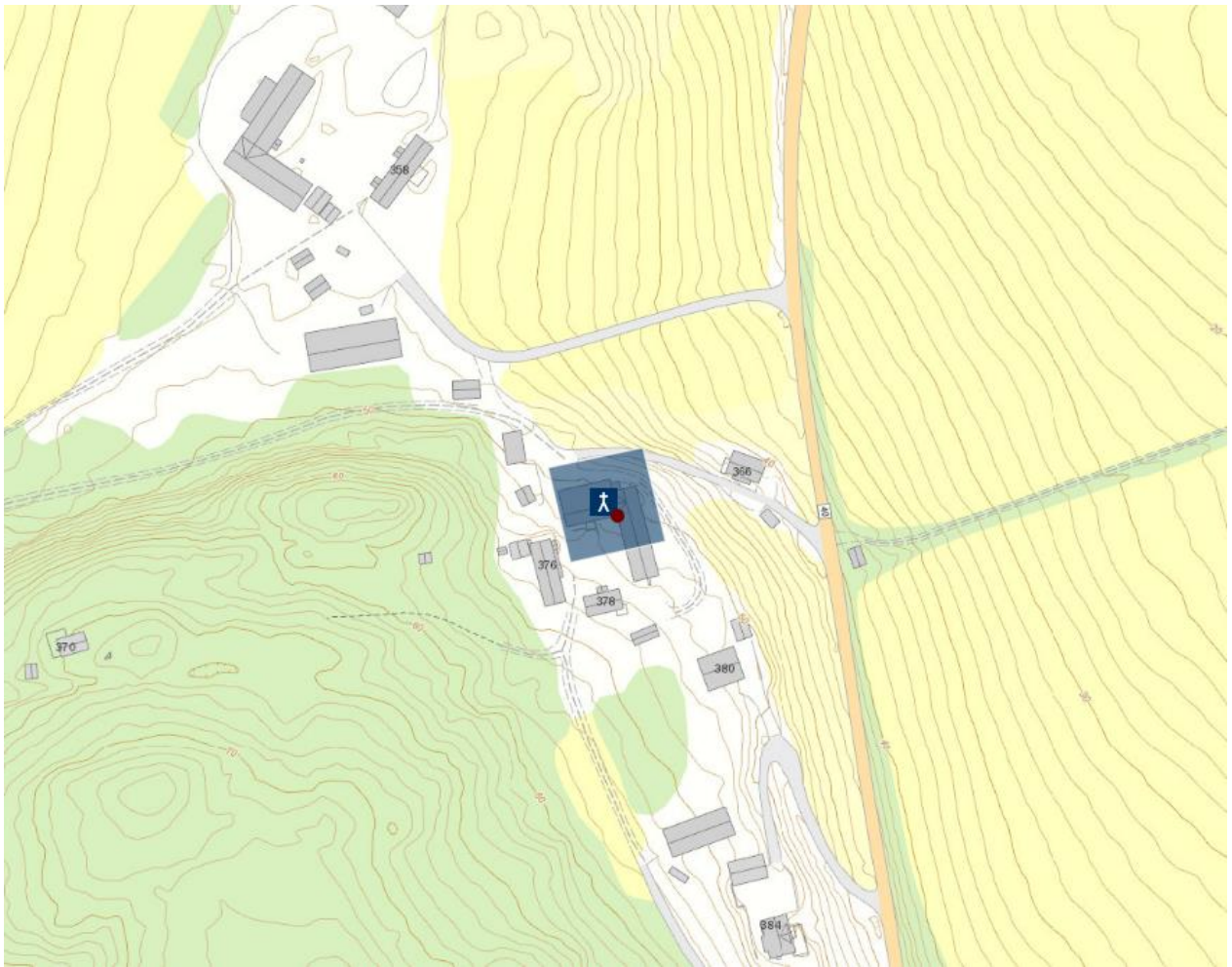
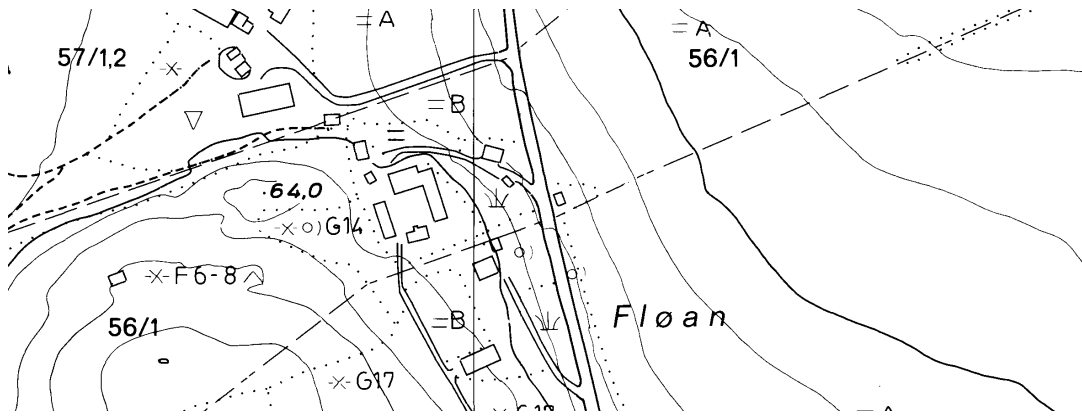

FLØAN, gnr. 55-57 Fløan (Skatval sogn). Stjørdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 111250

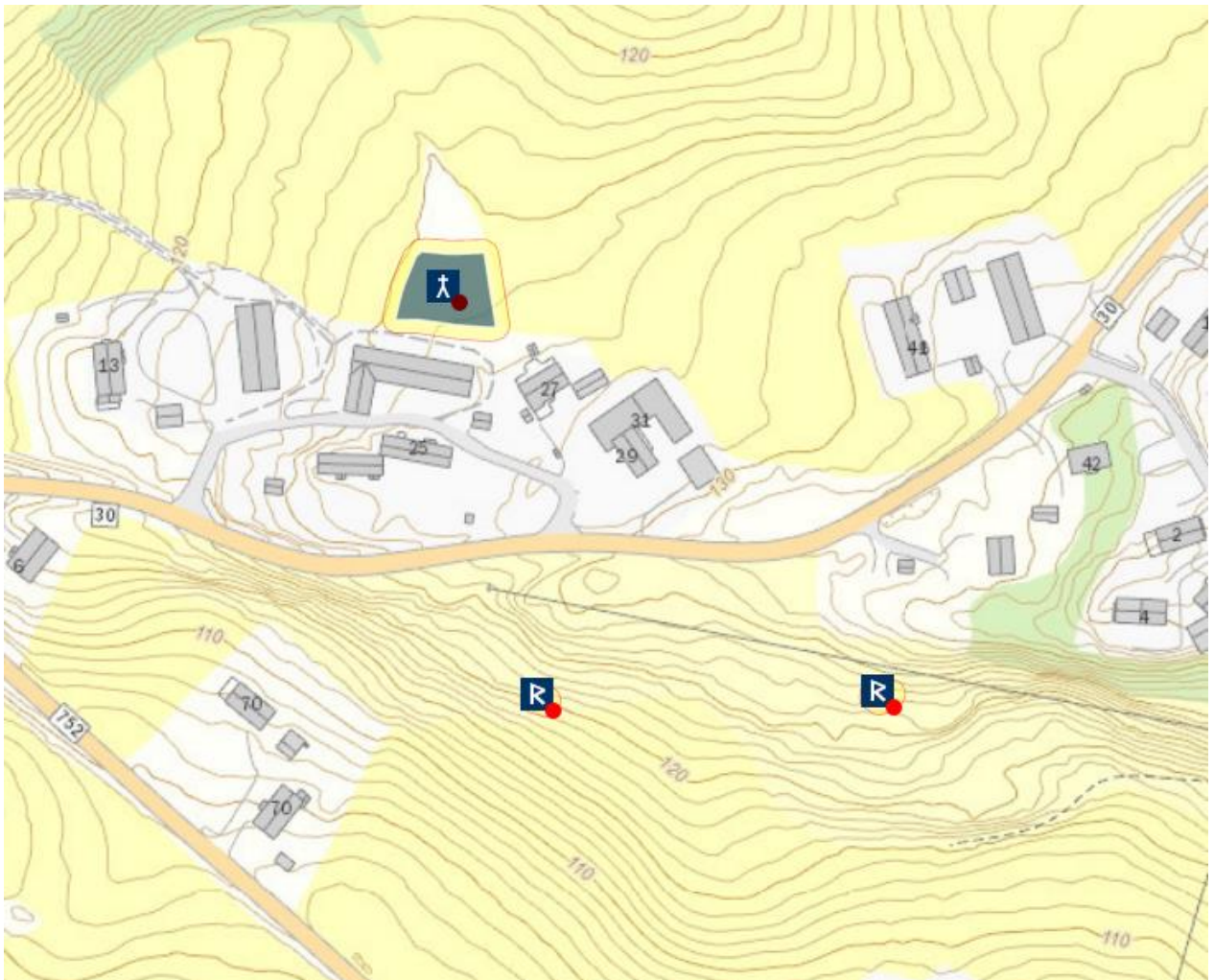
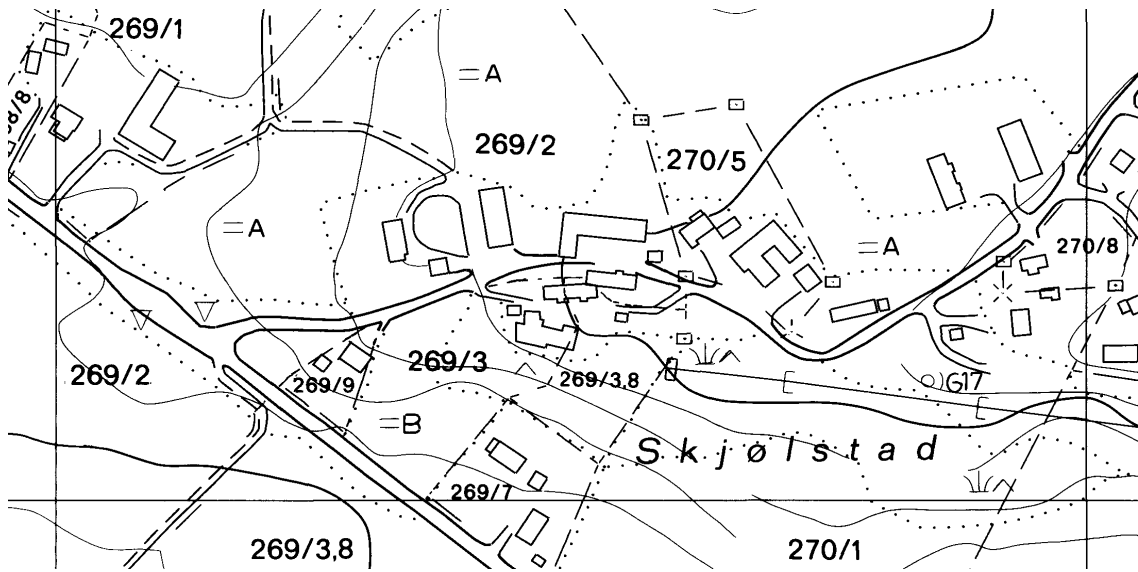
I tidlig middelalder var Fløan sete for en lendemannsætt, men gården kom etter hvert i erkesetets eie og på 1430-tallet gjorde erkebiskop Aslak Bolt den til en av sine fem avlsgårder i Inn-Trøndelag (AB 113). Kirken stod på (gnr. 56) Mellom Fløan. Det middelalderske gårdstunet på Fløan kan se ut til å ha ligget litt sør for tunet på Mellom Fløan. Grunnmur, brannlag og andre kulturlag ble observert under grunnarbeider på dette stedet under krigen (1940-45). Kirken stod der stallen på Mellom Fløan står i dag, og kirkegården finnes fortsatt der gårdstunet ligger. I 1564 ble kirken beskrevet som øde og i 1589 ble den bestemt nedlagt. Den ble likevel ikke revet, og bygningen ble i ettertid benyttet til bl.a. kornløe. I 1849-50 ble kirken revet og tømmeret gjenanvendt i en låve på gården. Da denne ble revet i 1908 ble tømmeret lagret, og fra 1928 har det ligget på Trøndelag Folkemuseum på Sverresborg. Nylig ble prøver fra tømmeret dendrokronologisk datert til 1421 eller få år seinere. I og med at *Flødha kirka* nevnes 1432-33 (AB 34), bør det være erkebiskop Eskil (1404-28) som har latt reise laftekirken på 1420-tallet. Schøning beskrev situasjonen i 1774 som følger: [Capellet] seer ud, som et andet almindeligt Huus, er ei heller større; thi det holder kun 14 Alne i Længden og 7½ Al. i Breeden. Man vil mene, at dette kun er Choret af Kirken; men det er vistnok den heele Kirke; dette ser man af Bygningens Indretning; Bygnings-Maaden viiser ogsaa, at den er meget gammel. Stokkene ere her ei fældede ind i hinanden paa den nu brugelige Maade, men hugne omtrent firekantede, og lagde paa hinanden, samt i Hjørnerne sammenbundne, ei ved de nu brugelige Naave, men ved de saakaldte Sink-Naave, uden at enten Mosse eller andet saadant har været lagt mellem Naavene og Stokkene. Til des meere Størke ere store Træ-Nabber satte igiennem Naavene (...) Da man for nogen Tiid siden grov her i Choret, fandt man der 2de Liig-Kister. Denne Bygning er endnu temmelig i Behold, skjønt den er vist nok 200 Aar gammel, om ei meere, og har staaet uden al Bord-Klædning”. Kirken kan således beskrives med rektangulært grunnplan og samme bredde for både kor og skip. En korsranke har utgjort skillet mellom de to deler av kirken. Bygningens mål var ifølge Schøning 8,8x4,7 m, hvilket gir et golvareal på 41,4 m². På sørveggen i skipet rett ved det sørvestre hjørnet har det vært en spisbuet portal. Det har også vært en liten dør inn til koret fra sør og muligens har kirken fått en vestportal i ettertid. Kirken har vært bygd i tømmer med en lafteteknikk nær opp til sinklaft. Taket var spontekt. I tillegg til den øvrige omtalte dekor skal det også finnes spor av innvielseskors (Brendalsmo 2006:552ff). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Fløan. Om fornminner i området der kirken stod noterte Schøning i 1774 (II:200): “Neden for denne Gaard [Fløan], og mod Norden derfra, staaer en stor Bautastein, liige for de 2de store Kiæmpe- eller Steen-Hauge, af hvilken den eene er 145 til 150 Skridt; men den anden noget mindre, 110 Skridt, i Omkreds... Noget længer hen, mod S.V. omtrent, ligger en meget stor Steen-Haug, endnu større, end førstommeldte”. Ut fra den oversikt over fornminner på (gnr. 55-57) Fløan som gis hos Leirfall (1970:173) og som innbefatter Schønings observasjoner, ser det ut til at samtlige kjente hauger, røyser og løsfunn er gjort vest for husene nærmere sjøen eller på åsen ovenfor tunet. Fløan ser dermed ut til å være et av de få kirkesteder i Trøndelag hvor vi positivt kan belegge at kirken ikke er blitt reist i direkte nærhet til gårdens førkristne gravfelt. Det er i dag ingen synlige fornminner i landskapet nær til der kirken sto. (kartreferanse: CO 129-5-4). (Oppdatert tekst 2016, Brendalsmo)

SKJØLSTAD [Skjelstad], gnr. 65, 66 (=269, 270) Skjølstad (Hegra sogn). Stjørdal kommune. Nedlagt kirkested.

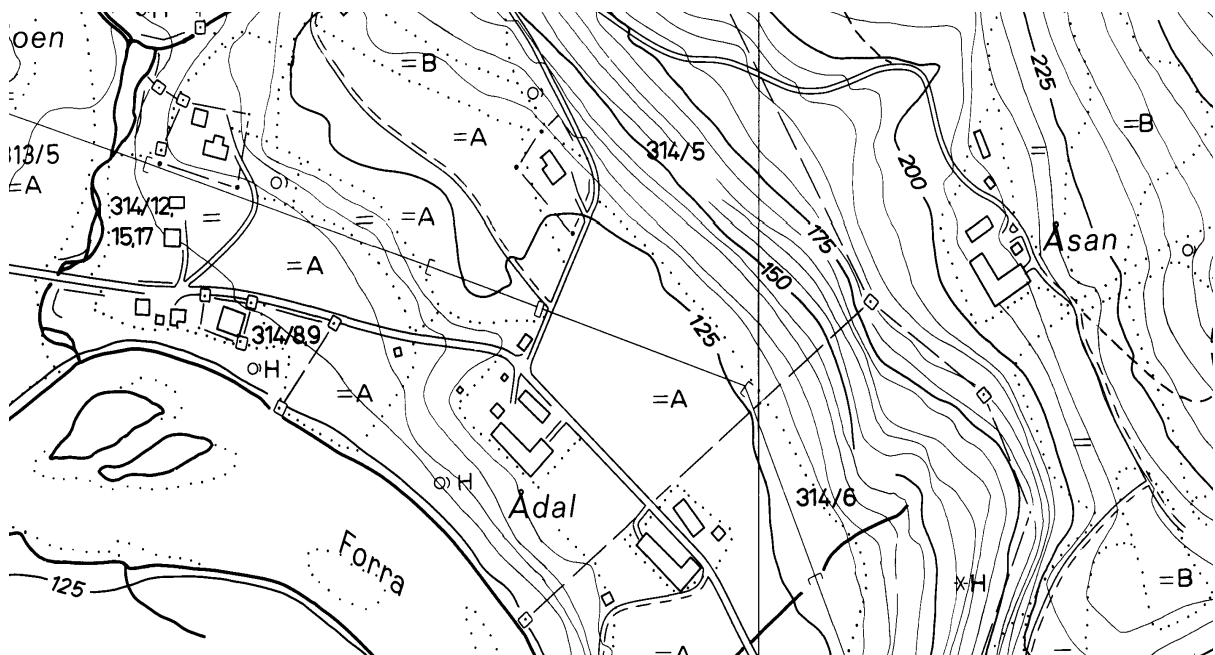
ID 112106

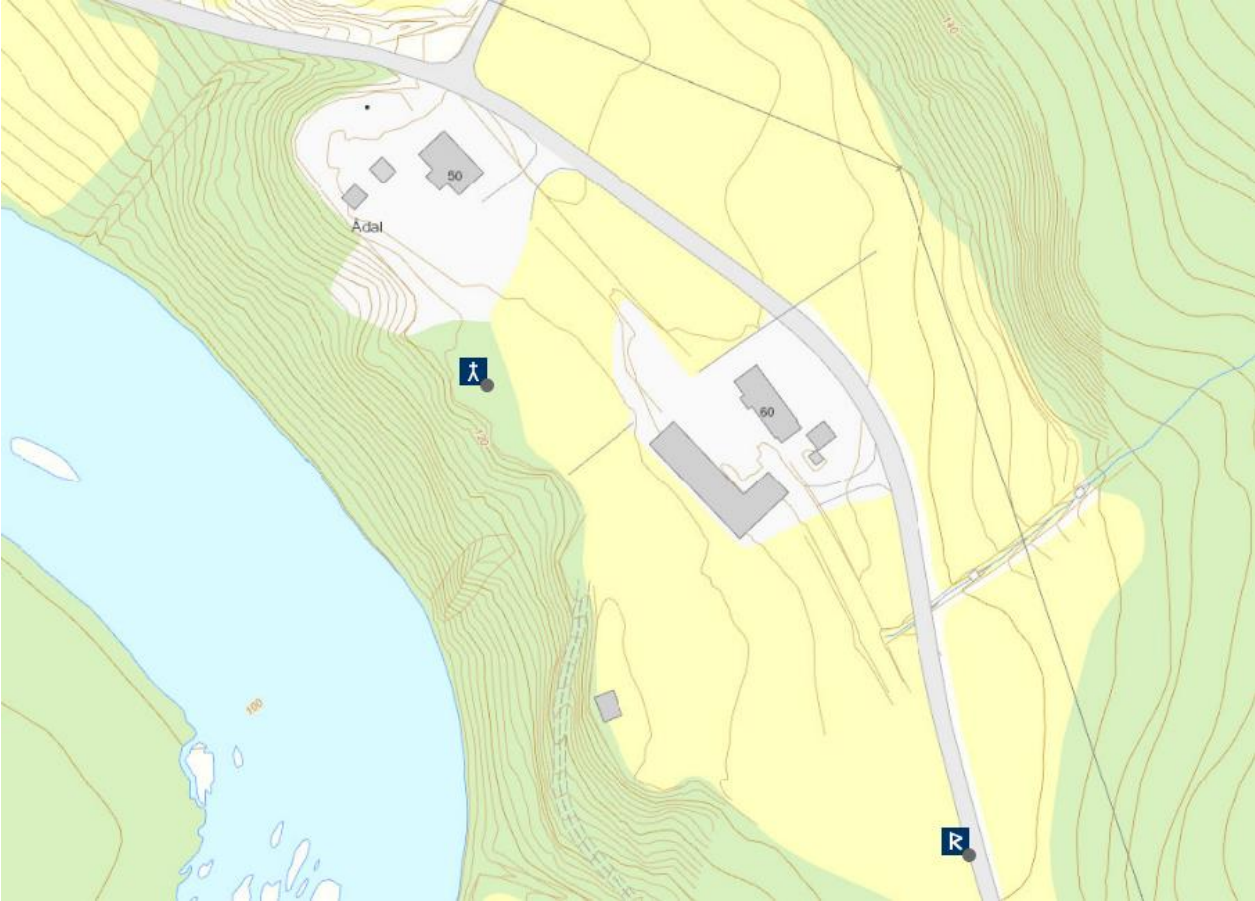
Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1520 (*Skelsted soghen*, NRJ II:191). Kirken sto få meter nord for nåværende gårdstun på. Her ble det i 1937 satt opp en bauta. Schøning skrev kun følgende i 1774 (II:15f): “Foruden benævnte Kirker have her tilforn været fire andre, som endeel berette, saasom en paa Gaarden Skiælstad, i Skiælstad-Bygden”. Kirkegården bør kunne lokaliseres til rett nord for låven på bnr. 2 av (gnr. 269) Austistu (Vestre) Skjølstad. Her er det ved grøfting blitt funnet flere likkister: “Nokre av kistene var laga av breie bord som var nagla saman. Andre var meir simple av kløyvde stokkar som var uthola som eit traug... Ein stor steinhellar ligg eit stykke nede i jordlaget. Det er grunn til å tru at her var alteret i kyrkja”. Et interessant trekk er at dette området lå udyrket til inn på 1900-tallet. Tidlig på 1960-tallet ble det gravd ei grøft omlag 10 m nord for veggen på låven. Her ble det funnet to kister, den ene en stokkiste til et barn. Den voksnes kiste hadde inngravert et “Olavskors” på lokket. Dette funnet av gravlagte kommer således i tillegg til de tidligere funn. Derimot da nåværende låve ble reist ble det ikke funnet graver. Likeledes ble det heller ikke funnet graver ved grøfting omlag 15 m nord og 30 m øst for der hvor bautaen står. Vest for bautaen er det blitt pløyd i mange år uten at noe er blitt funnet. Området der bautaen står kalles *Kjerkekra* eller *Nørekra*. Samme betegnelsen finnes på denne lokaliteten også på midten av 1800-tallet. I 1589 ble det bestemt at kirken skulle nedlegges da den var overflødig og lå for nær andre kirker. Etter lokal tradisjon skal kirken på Skjølstad ha stått helt til det ble påbegynt en ny kirke på Hegra. Materialene fra kirken skal så være benyttet ved nybyggingen av Hegra kirke. Dette skal være skjedd enten i 1588-1600, i 1607-1609 eller i 1704. Det mest sannsynlige tidspunkt er nok det førstnevnte, både fordi kirken ble bestemt nedlagt i 1589 men også fordi lokal tradisjon knytter presten David Petræus til nedleggelsen. Han skal ha vært den siste prest som holdt gudstjeneste i Skjølstad kirke, og Petræus var residerende kapellan i Stjørdalen fra 1588 til 1600. Likeledes ville nok Schøning ha kunnet referere en mer konkret tradisjon rundt kirken dersom den var blitt stående til nærmere 1700 (Brendalsmo 2006:559f m/ref.). Det finnes lokal tradisjon om at det i middelalderen var prestebol til kirken på Skjølstad (Værnesbranden 1933:61). “Ifølge sagnet skal kirken ha stått der eller vært i bruk i et tidsrum av 150 år og på Skjølstad kirkegård skal være begravet omtrent en 200 mennesker” (Værnesbranden 1933:60f, Leirfall 1970:277). Ingen av de eldre topografene har opplysninger om fornminner på Skjølstad, ei heller nyere oversikter som hos Nicolaysen (1862-66) eller Leirfall (1970). Det er i dag ingen synlige fornminner i området nær gårdstunet eller bautaen, og det er heller ingen tradisjon på gården om gravhauger eller funn etter slike. (kartreferanse: CR 128-5-1).

ÅDAL [Ådalen], gnr. 110 (=314) Ådal (Hegra sogn). Stjørdal kommune. Nedlagt kirkested.
ID 85949

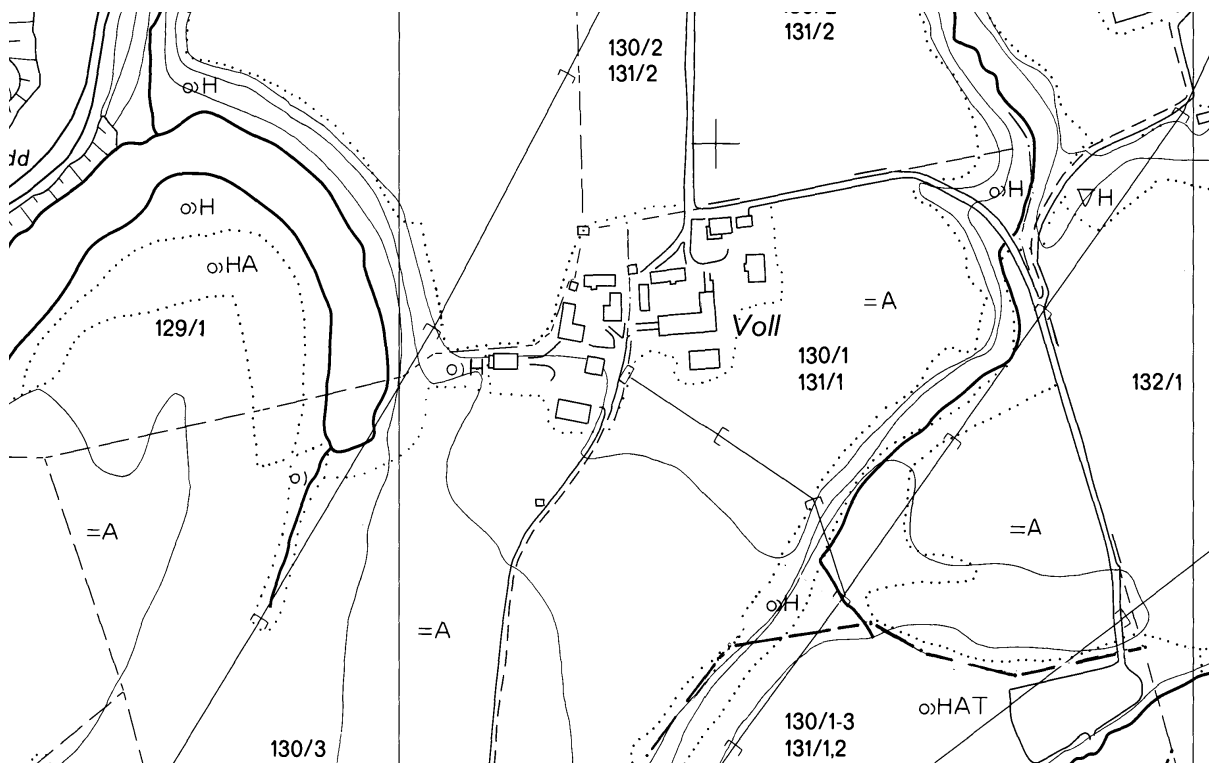
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Ordal kirke*, OE s. 52). Ifølge lokal tradisjon skal kirken ha stått rett øst for tunet på bnr. 5 av (gnr. 314) Øystre Ådal, på en flat terrasse ut mot en bratt skrent ned mot elva Forra. Her er det et jordstykke som ikke har vært pløyd og dyrket før i det siste. Etter tradisjonen skal det videre være gravlagt kun to personer ved Ådal kirke. Under grøftingsarbeider i det området der en tror kirken stod ble det likevel ikke blitt registrert skjeletter eller kister. Hegra historielag reiste i 1985 en bauta på gårdstunet inntil/vest for husene for å minnes kirken. Til tross for at gården lå øde tidlig på 1500-tallet er kirken nevnt i fortegnelsene over katedratikum i 1533 og 1548-49. Summen i sistnevnte tilfelle tilsvarte 40 skilling eller nærmere 1 spann – hvilket er svært mye. Sannsynligvis har *her Syffuerd* (presten Sigvart Petrus i Skogn) da betalt lensherren av penger gitt kirken i form av gaver fra veifarende, eller i form av ofringer under en og annen sjelden messe. Kirken nevnes ikke i 1589 eller seinere, hvilket antyder at den ble nedlagt i tidsrommet mellom 1549 og 1589. Da Schøning besøkte Stjørdalen i 1774 var det kun minner igjen: “Foruden benævnte Kirker have her tilforn været fire andre, som endeel berette, saasom en paa Gaarden (...) Aadalen, i Forra-Bygd” (Brendalsmo 2006:545f m/ref.). Det er ingen vederheftige indikasjoner på at det tidligere skal ha vært prestebol til kirken på Ådal. På Ådal, på kanten av en terrasse kalt Ådalsveet, er det registrert en rekke branngroper - muligens branngraver (Leirfall 1970:190). Det er i dag ingen synlige fornminner i nærheten av gården. (kartreferanse: CT 128-5-1).

VOLL (Vold), gnr. 130. 131 Voll (Stjørdal sogn). Stjørdal kommune. Nedlagt kirkested
ID 85863

Eldste omtale av kirken er gjennom navnet på et bruk av Voll i 1432-33 (*Kirkiuwelle/Kirkiawell*, AB s. 36, 132). Kirken skal ha stått på den del av Voll som på 1430-tallet ble kalt *Kirkiuwelle*, på bnr. 3 av (gnr. 130) Voll vestre. "Kirken stod vest for de nuværende Voldsgårde og til minne herom har vi ennu Kirkreina". Kirken er ikke nevnt i 1589 så den må være nedlagt før dette. Ifølge lokal tradisjon sto kirken til den falt ned av seg selv. Den tradisjonen som fantes på gården på 1990-tallet var at kirken skal ha stått omlag 50 m sør for den nåværende låven, der det er åker som kalles *Kjerkreina*. Ifølge Leirfall skal det her være sett "fauskrenner etter likkister i elvemælen". *Kjerkreina* er et lite åkerstykke som avgrenses mot sør av en gammel elvekant (Brendalsmo 2006:558f m/ref.). På 1000-/1100 tallet hadde Stjørdalselva sitt løp her (Sveian & Solli 1997:65). Dette indikerer at deler av kirkegården er rast ut i elva. Verken Schøning eller de andre eldre topografene har omtale av kirken på Voll. Når sognet likevel nevnes i en jordebok fra 1619 må det skyldes at denne er en avskrift av en eldre jordebok, og at områdebetegnelsen har holdt seg i lokalmiljøet. Det finnes en svak indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Voll, i og med at det ene bruket i 1661 lå med bygsel til mensa ved Værnes kirke. Det finnes ingen opplysninger om at det skal ha vært gravhauger i området ved Vestre Voll, og det er heller ikke i dag fornminner å se i nærområdet rundt gården. (kartreferanse: CQ 127-5-1).

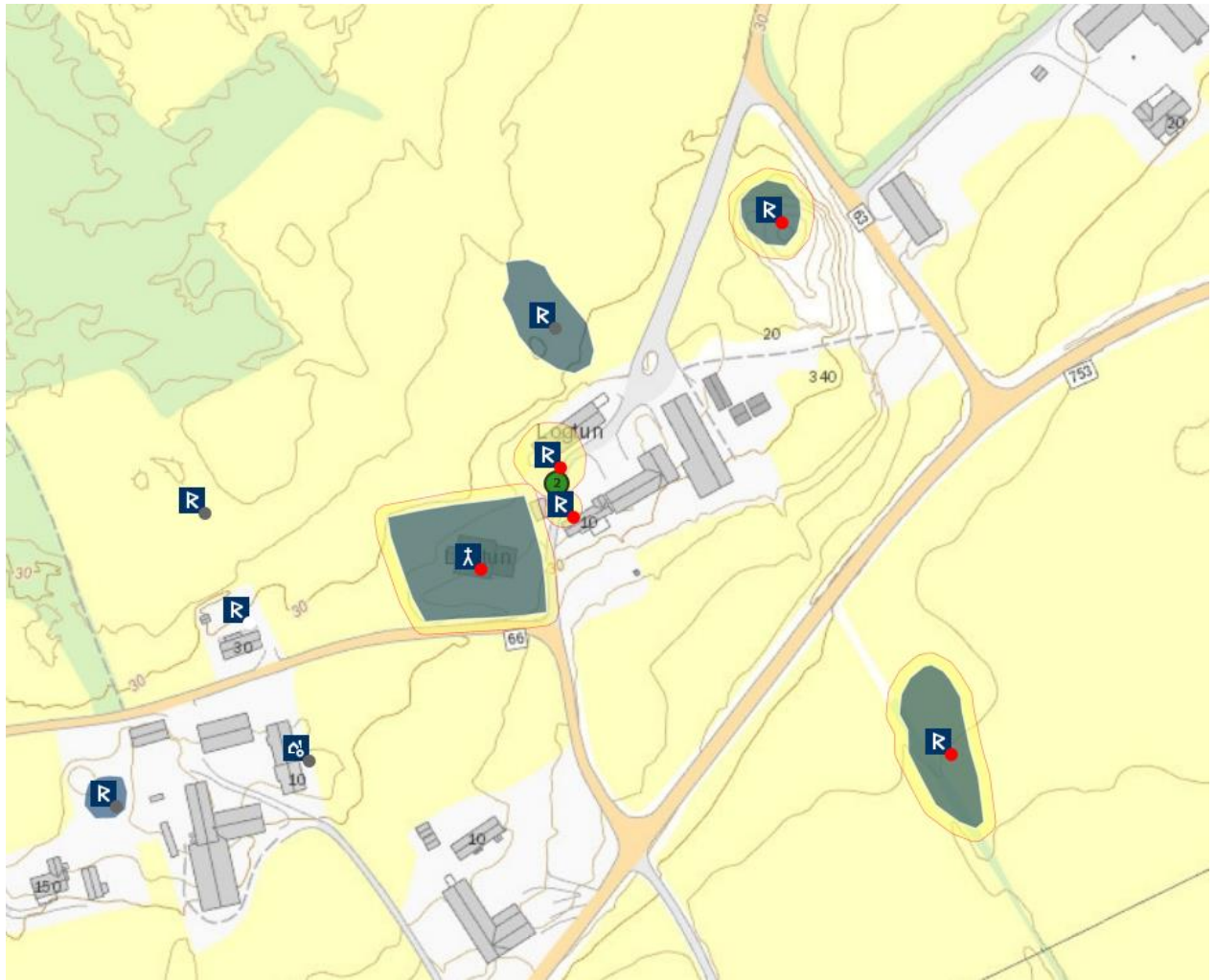
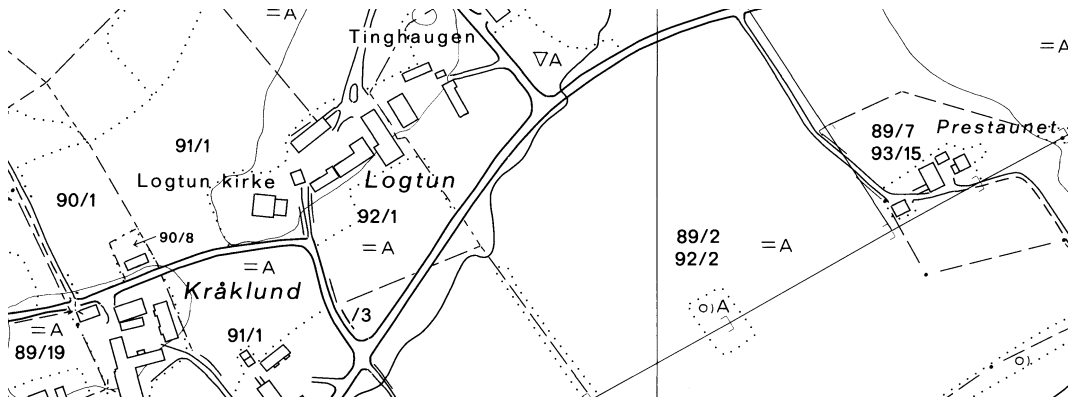

FROSTA KOMMUNE

LOGTUN ST. MIKAEL, gnr. 92 Logtun (Frosta sogn). Frosta kommune.

ID 84321

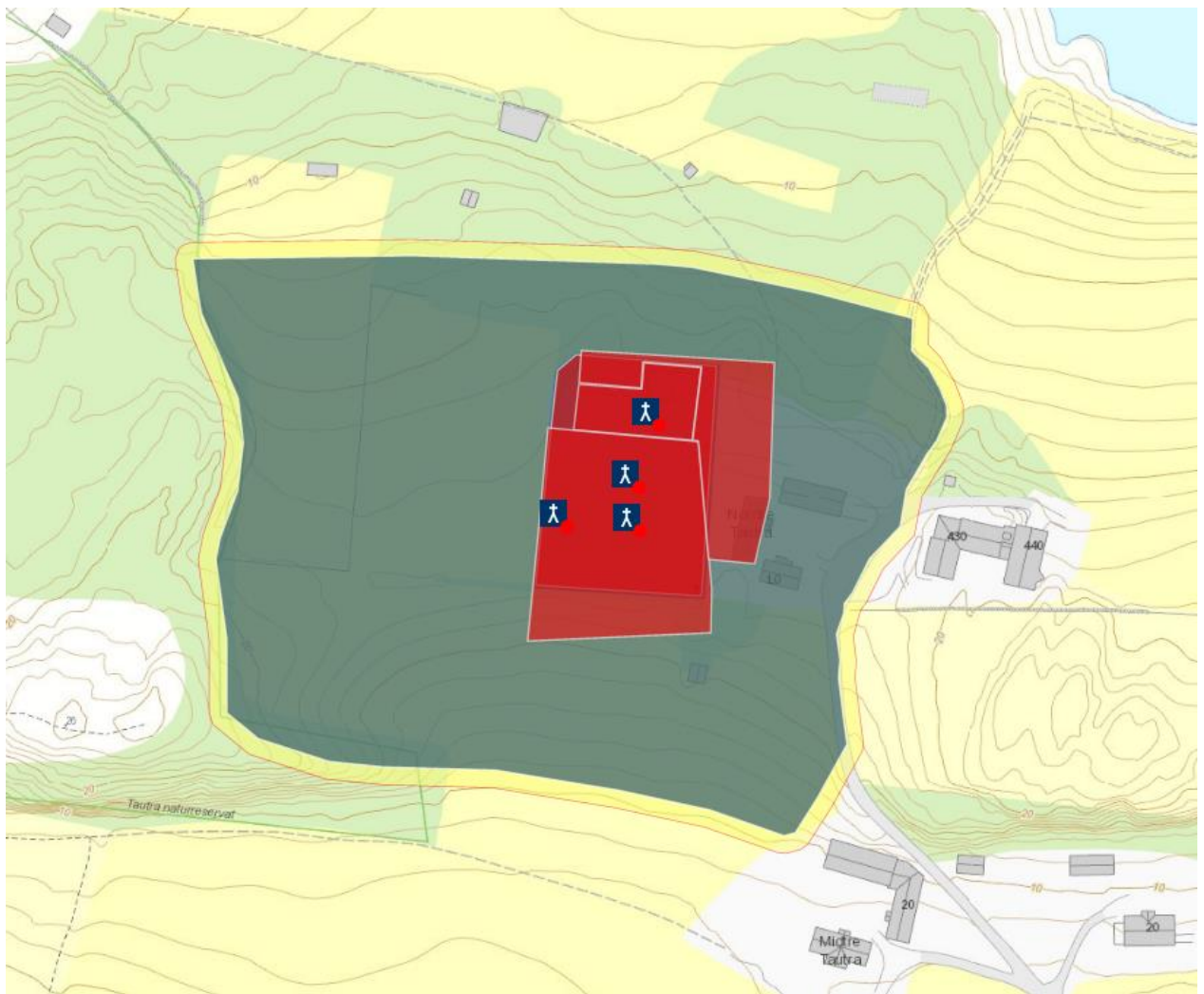
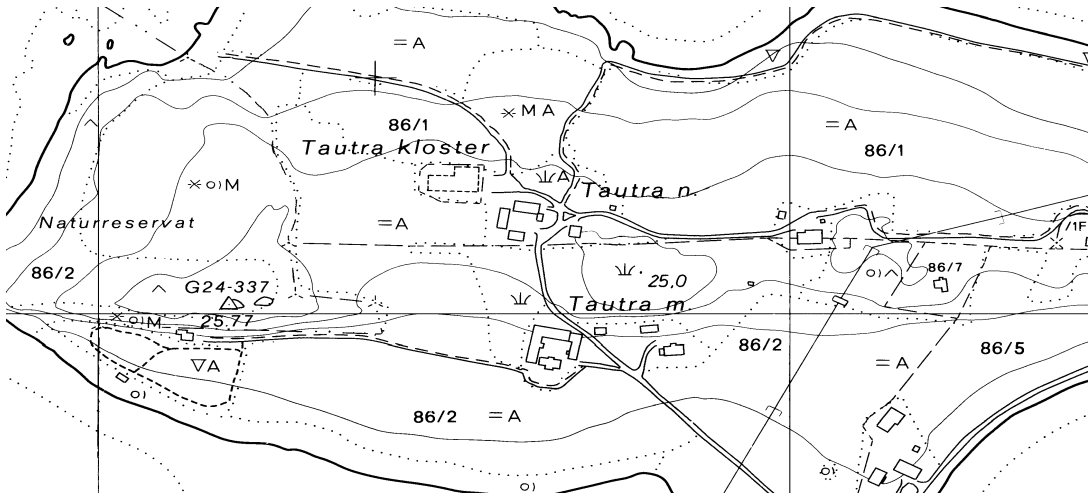
Kirken står på (gnr. 92) Logtun ytre. Den framstår i dag som en seinmiddelalderkirke med rektangulært skip og rektangulært, smalere kor, og et flertall elementer av så vel romansk som høygotisk kvaderdekor. Høyst sannsynlig ble kirken fullstendig ombygd ca. 1500. Den seinmiddelalderske ombyggingen vises ved kirkens byggemåte, da skipet er kort og bredt, nær kvadratisk, koret har større bredde enn lengde, skipet mangler nordportal, veggene er relativt lave, murverket er en uryddig blanding av store og små steiner uten klare skifte ganger, portalene har en tilsvarende blanding av steinsorter og kvader/tuktet bruddstein, og de er satt sammen av dekorert kvader fra forskjellige stilperioder. Et gjenanvendt attisk profil i korportalen antyder at kirken første gang ble ferdigstilt på 1150-60 tallet, og man aner dermed konturene av en opprinnelig, rundbuet romansk kirke med marmor- og trolig grønnskiferkvader i veggåpninger og utvendige hjørner. Hvorvidt det har vært flere enn denne ene hovedbyggefase ved den romanske utgaven av Logtun kirke er ikke mulig å avgjøre, men på 1200-tallet er minst en av portalene blitt skiftet ut med mer tidsriktig gotisk steinhoggerkunst. Deretter ble kirken totalt ombygd ca. 1500, bevitnet ved erkebiskop Gantes (1475-1510) segl på krukken i alterplatens relikvieregjemme. Logtun var lagmannsgods i seinmiddelalder, så trolig var det lagmannen Erik Amundsson (funksjonstid 1458 til etter 1497) som lot ombygge kirken rundt 1500. I og med at kirken ble reist på krongods, og i tillegg på stedet for Frostatinget, er det sannsynlig at kongen stod bak byggingen av den romanske utgaven av den. I 1589 var kirken på Logtun hovedkirke i Frosta prestegjeld med kirkene på Lo, Vang (Åsen), Røstad (Leksvik) og Hindrem (Stranda) som anneks. Også i 1774 var Logtun hovedkirke, men med anneks kun på Vang og Lo. I 1866 ble det bygd ny kirke noen kilometer lenger nordøst, på kirkestedsgården (77) Presthus, og den gamle kirken på Logtun ble delvis revet to år seinere. Omfattende restaureringsarbeider fant deretter sted i 1903-04 (Brendalsmo 2006:567ff m/ref.). Dedikasjonen er etter innskriften på kirkens kalk fra 1350-1400 (*Ecclesie Laghatuni munus tibi gratum sit presentatu Michael*). I 1432 (AB s. 114) betinget erkebiskopen seg nattlege på *Frosto* i 4 netter for seg og sitt følge under visitas. At forhandlingene med biskopen under visitas 2. februar 1433 om Mikkelskorn ble undertegnet *apud ecclesiam Laghatwn* (DN V:623) kan tyde på at det da ikke var prestebol til kirken. Eldste omtale av slikt er i 1589 (Thr.R. 47), men det kan være at (89/7, 93/15) Prestaunet få hundre meter øst for kirken antyder et prestebol eldre enn (89) Mo som var prestegård i 1661 (s. 120). Schøning noterte seg følgende fornminner i området i 1774 (I:257): “Østen for Kirken, paa Lagtun, sees en Bautastein, staaende paa en liden Høi, sat uden Tvil til Erindring af dem, som ere begravne i de, strax vesten for Kirken, ved Kirkegaarden beliggende Høie”. Løytnant Fougner innberettet i 1868 til Fortidsforeningen følgende (Aarb. 1869:176): “i nærheten af...Logtu (...) findes spor efter gravhauger men i regelen smaa og utydelige”. (kartreferanse: CN 130-5-4).

TAUTRA STA. MARIA (klosterkirke), gnr. 86 Tautra (Frosta sogn). Frosta kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 85612

Klosterruinen står på (gnr. 86) Tautra nordre. Klosteret på Tautra skal være opprettet av cisterciensermunker fra Lyse og innviet i 1207. Mest sannsynlig skjedde dette etter at ordenens kloster på Munkeby (se denne) brant og ble forlatt seint på 1100-tallet. Kirken er murt i bruddstein med en blanding av Trondheimskleber- og marmorkvader i veggåpninger og stedvis i utvendige hjørner. Kirken har rektangulært grunnplan der koret utgjør østre del av bygningen. Skipet har motstilte portaler i nord og sør samt vestportal. Mot nord ligger et kapell med inngangsportal fra koret og utgang mot kirkegården i nord. Av sør- og vestportalen i skipet er det kun enkeltkvadre bevart, av nordportalen intet. Sørportalen har hatt anslag for dør og vanger med en rund vulst (eller små ½ søyler) langs ytterhjørnet hogd i marmor. I murverket over vestportalen er det svake spor av en spissbue. Den eneste bevarte kvader har tilhørt vangen og er hogd i kleber. Den viser at portalen har hatt vanger med utvendig recess og $\frac{3}{4}$ søyler som hviler på en flat vulst, og kapitélene har dermed trolig hatt plantedekor fra 1170-80 tallet (*water-leaf*). I tillegg finnes sekundært plassert, opp-ned i kapellets portal mot nord, et kjegleformet kapitél hogd i marmor. Rundt om i kirkens murer finnes enkelte kleberkvader anvendt sammen med bruddsteinen som regulær byggestein. Vinduene i skipet er hogd i kleber og det ene ses å ha en lett spissbue. Rundt 1850-tallet var det fortsatt mulig å se steinhoggermerker på flere av kleberkvadrene, men det ikke kjent hvordan disse var utformet. At klosterkirken skal være innviet i 1207 harmonerer bra med at kirken har en "kleberkvaderfase" med steinhoggermerker, og at denne med utgangspunkt i de svært sparsomme stiltrekk forsiktig kan tidfestes til ca. 1170-1205. De få marmorkvader som er dokumentert har stiltrekk som kan tidfeste dem til første halvdel av 1100-tallet. Man vet fra skriftlige kilder at cistercienserne før ca. 1200 oppholdt seg ved et annet kloster i Trøndelag, så den mest rimelige forklaringen på de alderdommelige marmorkvadrene må være at det sto en mindre steinkirke på Tautra før klosterkirken ble reist. Denne må ha vært bygd i bruddstein med kvader av marmor, trolig ikke så ulik den eldste kirken på Logtun. 'Marmorkirken' kan være reist i tiden før 1150 (1130-50?), før den ble revet på 1170-tallet da klosterkirken ble påbegynt. Ifølge islandske annaler brant Tautra kloster i 1251. I 1532 opphørte Tautra som selvstendig klosterson og dets jordegods ble lagt under kronen i 1537. Kirken er ikke nevnt i Reformatsen 1589 og den fikk således ingen rolle som sognekirke. Ut fra det foreliggende kildematerialet er det ikke mulig å avgjøre om kirken etter reformasjonen eventuelt ble privatkapell for gårdens verdslige eiere (Brendalsmo 2006:573ff m/ref.). Dedikasjonen er etter et brev av 1295 (VIII:12). Ruinene av klosteret ble i 1846 gitt i gave til Fortidsforeningen, og de ble istandsatt i 1879 og 1884 (Helland 1909:183). Schøning observerte ingen fornminner på Tautra under sitt besøk i 1774 (I:247). (kartreferanse: CN 130-5-1).

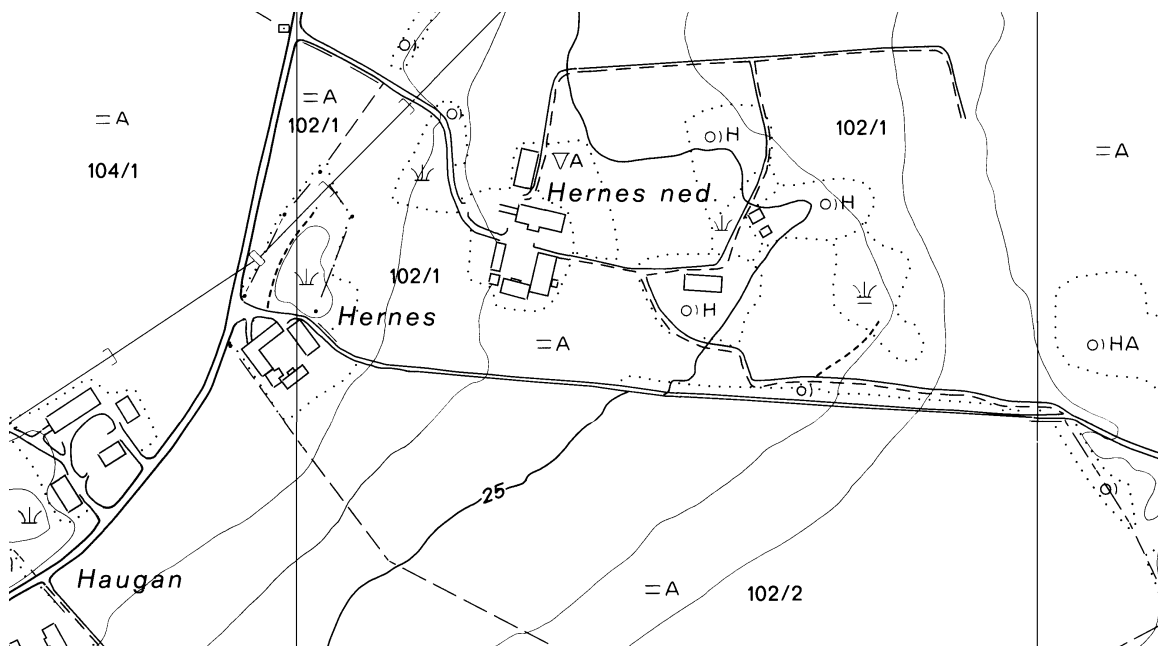

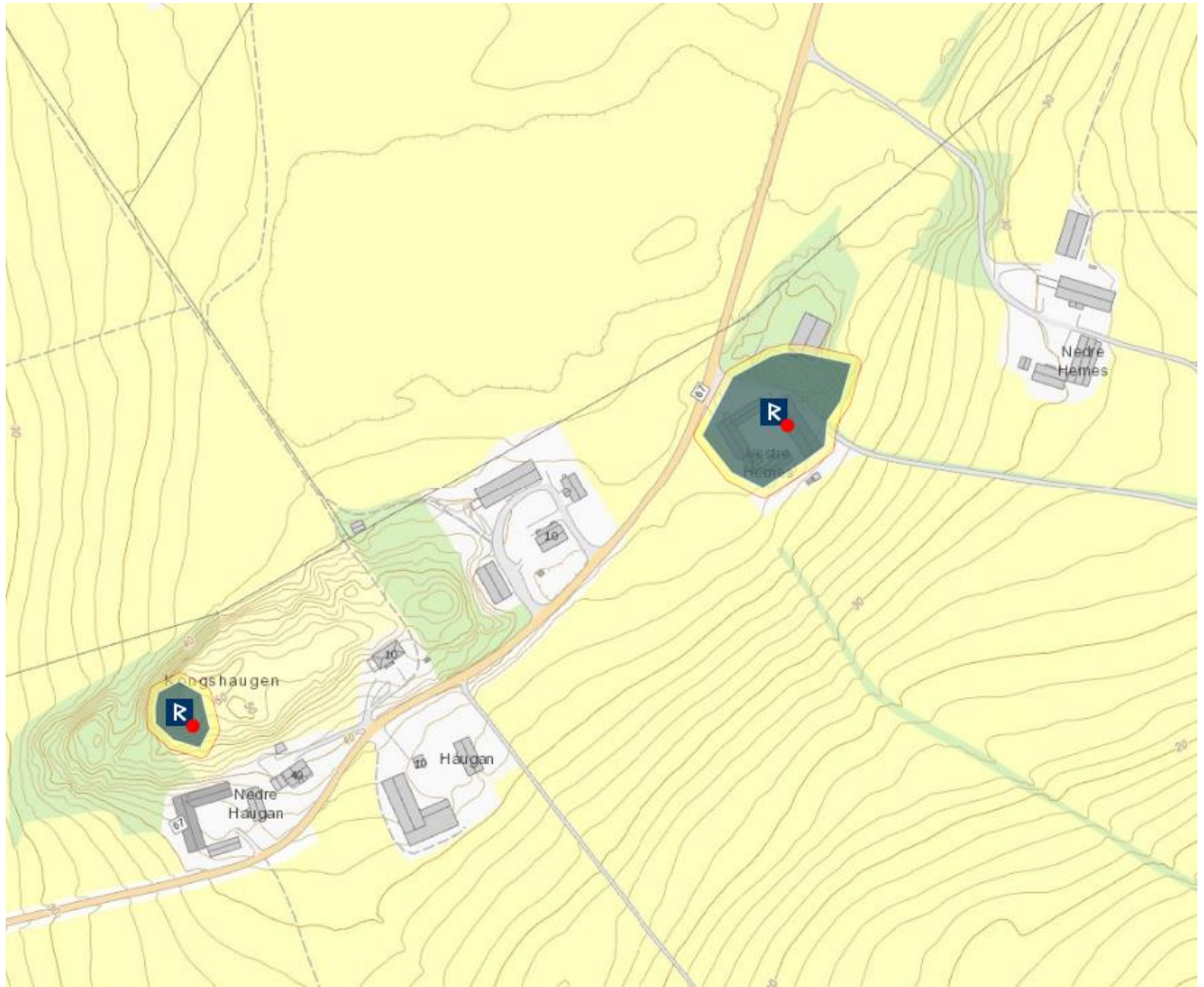

HERNES, gnr. 100-102 Hernes (Frosta sogn). Frosta kommune. Nedlagt kirkested.

ID 101080

Det finnes ingen skriftlige opplysninger om kirke på noen av Hernesgårdene i middelalderen, ei heller notiser hos de eldre topografene. Likevel er det ved to tilfeller (1915, 1984) dokumentert kristne graver i tunet på (gnr. 102/2) Hernes vestre, det bruket som hele tiden lå til lagstolen. Samtlige gravlagte lå orientert vest-øst med hodet i vest, delvis med og delvis uten kister, og i en av gravene lå et nålehus som gravgods. De tre sist undersøkte gravene ble radiologisk datert, og det virker rimelig å tidfeste gravleggingene til 1000-tallet. Over gravene lå omlag 1 m kulturlag, og funn fra dette laget tilsier at kirkegården sannsynligvis var gått ut av bruk seinest rundt 1200 (Brendalsmo 2006:571f m/ref.). Trolig var begge brukene på Hernes i 1130-årene gammelt krongods. Da kong Magnus i 1135 gikk i kloster på Nidarholm, og ”dei skøyte Store-Hernes på Frosta til klosteret til opphelde for han” (Soga om Magnus Blinde og Harald Gille, kap. 12; Soga om Haraldssønene, kap. 2), bør det dreie seg om bruket på 7 spann. Først i ettertid ser denne skyldparten ut til å ha gått over fra Holm til Tautra kloster. Hernes var i seinmiddelalderen den nest største gården på Frosta med en skyld i 1661 på over 11 spann. På 1100-tallet var gården muligens delt i to bruk (Moksnes 1970:364ff). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til en kirke på Hernes. Det er sannsynlig at det stod en kirke på Hernes vestre i samband med gravplassen, i og med at gården var av det tidlige krongodset. Med hensyn til fornminner på eller ved Hernes vestre skrev Schøning i 1774 (I:257): “Østen for bemeldte Hernæs ligger en temmelig stor Kiæmpe-Høi”. Det er i dag ingen synlige fornminner på Hernes vestre eller i de nærmeste omgivelser. (kartreferanse: CN 129-5-2).

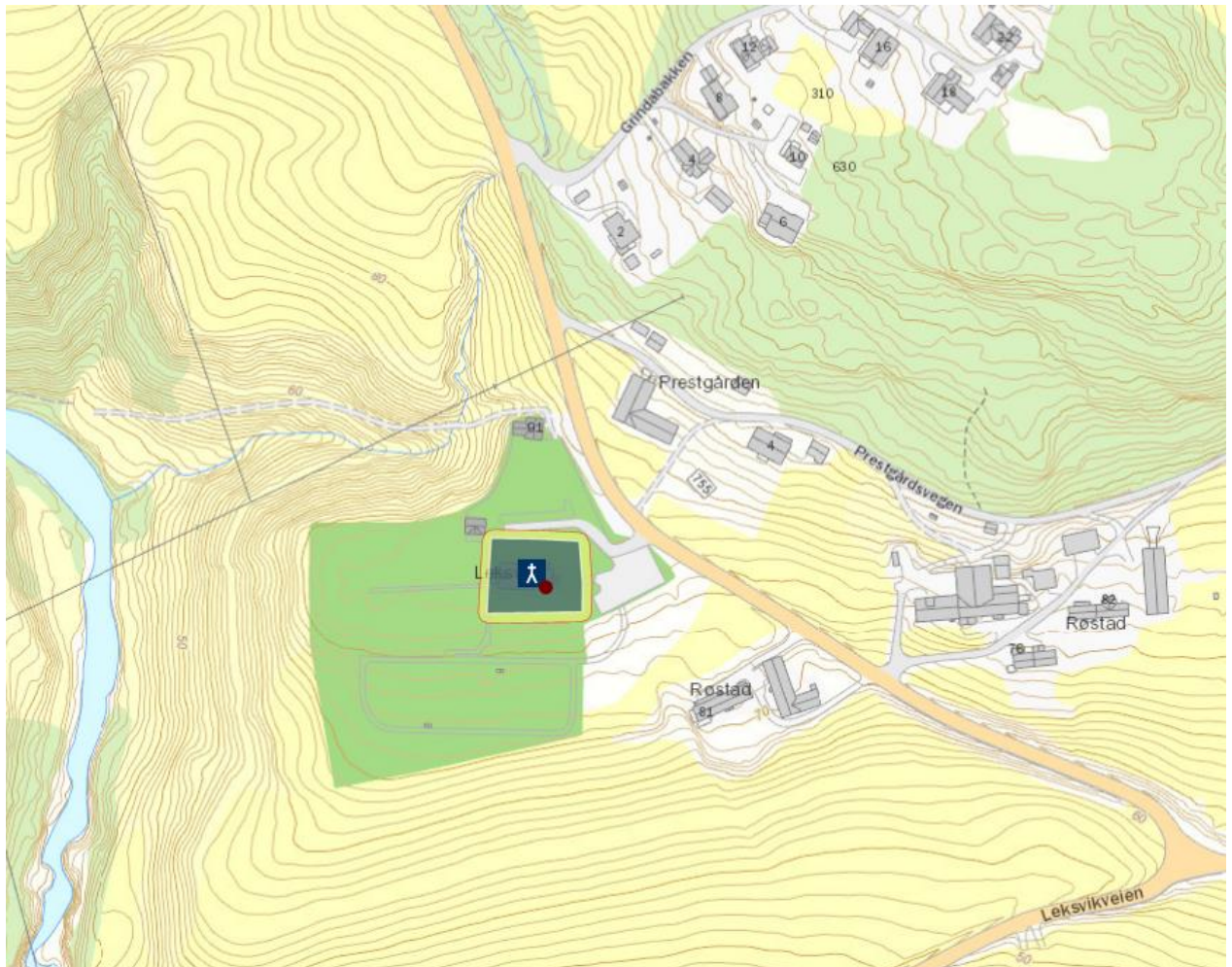
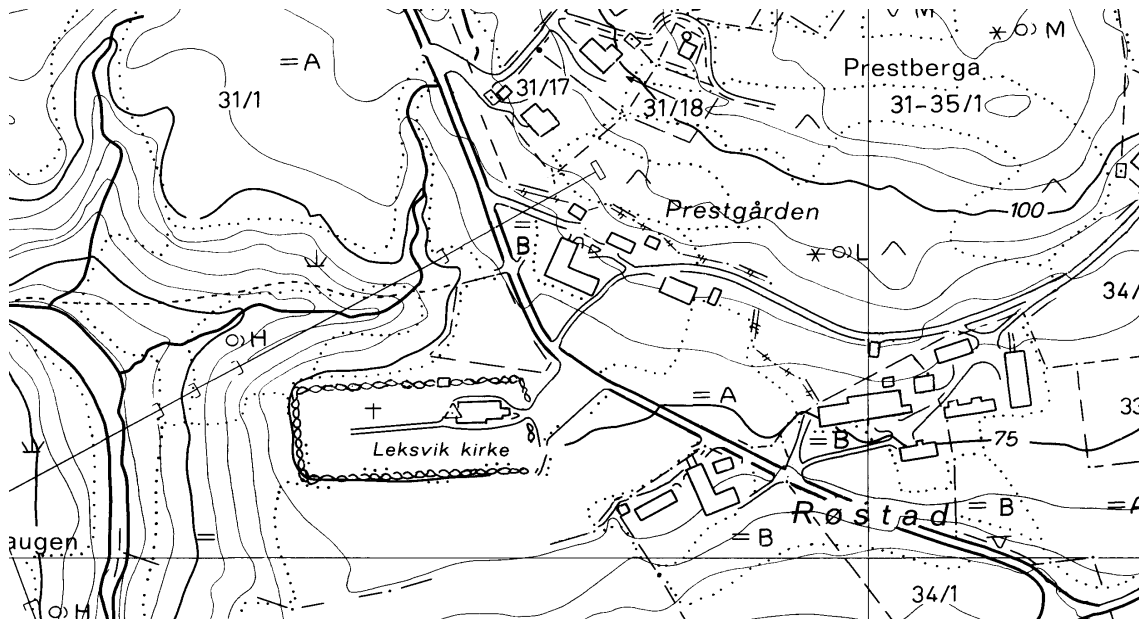

LEKSVIK KOMMUNE

RØSTAD (LEKSVIK), gnr. 31-35 Røstad (Leksvik sogn). Leksvik kommune.

ID 84286

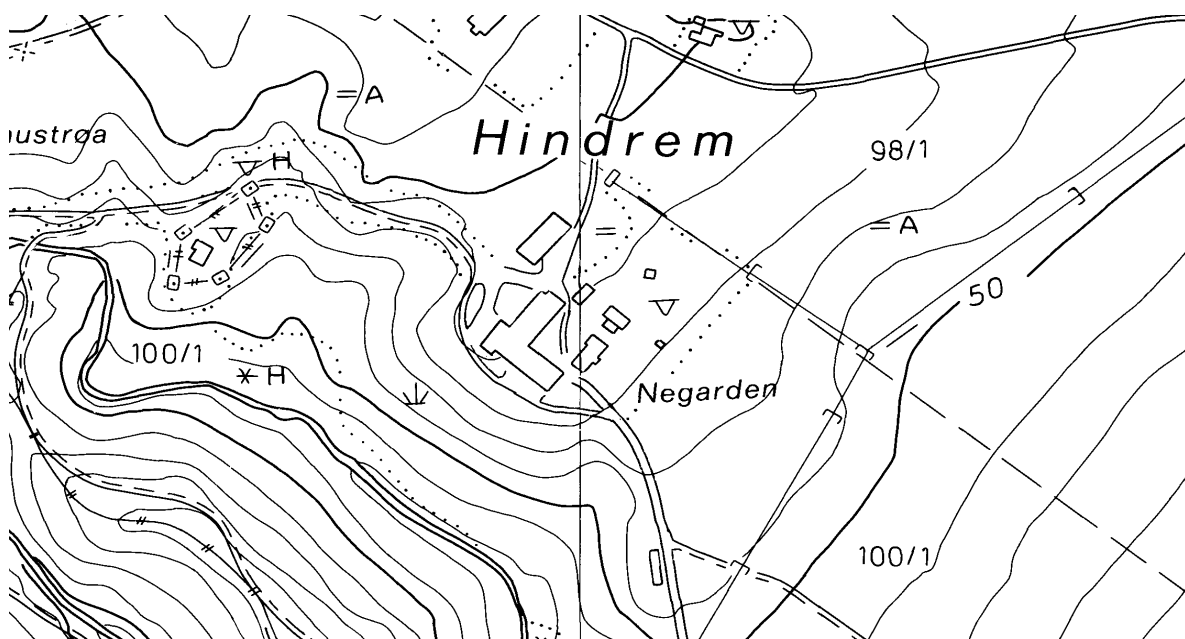
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Lexewiick* [kirke], OE s. 85), men det er bevart et Limogeskrusifiks fra 11- eller 1200-tallet og rester av en kalvariegruppe fra 1200-1250 (Rian 1970:12, Rosvold 1972a). Kirken står på (gnr. 31) Prestgården, i 1664 ført som Lille Røstad Præstegaard. Ifølge kirkeregnskapene var Røstad kirke i perioden 1646-1664 i meget dårlig stand, blant annet ble det lagt nytt tak og satt opp ny takrytter. I 1652-54 ble det satt opp nytt kor i tømmer og det ble føyd til et sakristi på nordsiden av det nye koret. Rundt 1670, ifølge Schøning ca. 1667, ble det bygd nytt skip, også dette i tømmer, samtidig som koret ble forhøyet med åtte omfar. Ut fra observasjoner av eldre syllsteinsrekker under koret under restaureringen av kirken i 1955 kan det se ut til at den gamle kirken hadde følgende mål: Skip ca. 12 m langt, kor ca. 3x5 m og der bredden var størst. Kirken som suksessivt ble revet i tiden 1652-1670 var en del lavere enn den nye. Det er rimelig å anta at nåværende tuftsted er det samme som det middelalderske. I 1589 var Røstad kirke anneks under Logtun kirke på Frosta og hadde en residerende kapellan, mens den i 1774 var skilt ut som eget prestegjeld med Hindrem som anneks (Brendalsmo 2006:561ff m/ref.). Allerede før 1520 var det skilt ut en prestegård (*prestegardh*, NRJ II:238). Ifølge lokal tradisjon formidlet av sogneprest Hans Thode i et brev til biskopen i 1768 (ref. i Hallan 1962:60), skal (72) Tronstad opprinnelig ha vært prestegård: ”Formedelst en Præst, som den tid var Blind, for da at være nærmere ved Kirken, blev der til beqvemmelighed udvirket Kongel. Bevilgning, at et Mageskifte imellem foranførte og denne nu værende Præstegaard Lille Røstad skulle skeep”. Makeskiftet skulle være skjedd ved at Antonii prebende fikk Tronstad i bytte for Lille Røstad. Opprettelsen av Lille Røstad som prestebol må evt. ha skjedd før 1520 (se Grandan kirke i Leksvik). En ås rett opp/nordøst for Prestgården heter Prestberga. Foruten de bautaer som Schøning (I:226) nevner, er det ikke kjent andre fornminner på Røstad: ”Denne Steen er en af de gamle Bautasteine, som Bønderne her gemeenlig kalde Jette-, d.e. Jotul-Piile. Den staaer nu i Kirkegaards-Porten ved den eene Siide deraf, er 3 ½ Alen høi, breed midt over 1 Al. ¼ Qv., tyk ¼ Al.; tæt bagen for den, staaer en anden, omtrent af samme Størrelse, men som nu er afslaaen, og ved den anden Siide af Porten endnu en, der liigeledes har tabt anseeligt af sin forige Størrelse”. To bautaer flankerer i dag kirkegårdens inngang fra øst, og disse skal etter tradisjonen alltid ha stått ved kirkeporten. Trolig ble de omplassert i 1920. Schønings tredje bauta ligger muligens veltet ned ved siden av den nordre, for her finnes en noe langflat stein som lensmannen etter tradisjonen skal ha gått opp på for å lese kunngjøringer på kirkebakken. (kartreferanse: CN 132-5-1).

HINDREM, gnr. 98-101 Hindrem (Stranda sogn). Leksvik kommune.

ID 85592

Eldste omtale av kirken er i 1589 (*Hendrem's kircke*, Thr.R. s. 47). Kirken sto på (gnr. 98) Negarden rett inntil/nordøst for nåværende tun, og hvor det fortsatt er kirkegård med et lite redskapsskur. Schøning skrev i 1774 følgende om kirken: "Hinrem's Annex-Kirkes Bygning, som er kun liden, med et lidet Taarn og Spiir paa, synes ogsaa af ham [pastor Iver Olufsen i Leksvik] at være foranstaltet, ved Ao. 1665 omtrent, hvilket Aarstal staaer indbrændt paa Kirkens Vinduer". Schøning viste også til andre steder i kirken hvor det fantes årstall fra samme periode, som et annet vindu i koret (1651) og kirkeklokken (1673). Kraft hevder at Hindrem kirke ble reist i 1616, mens Rosvold med henvisning til at Fredrik III's navn er innskåret på en del av kirkens stoler, mener det skjedde i 1653. En vindfløy som i dag står på redskapsskuret på den gamle kirkegården har likeledes årstallet 1653. I en besiktigelse fra 1664 heter det om kirken at den "i sig selv [dvs. skibet] var og er liden, førend koret anno 1648 blev tilbygget, og grundvolden derunder og svillerne er skrøbelige". Dette må bety at stedets middelalderkirke fikk nytt kor i 1648 slik Røstad kirke fikk det i 1652-54, og at også kirken på Hindrem ble fornyet i to etapper. Det er således rimelig at skipet fra den gamle kirken fortsatt sto i 1664, muligens med en takrytter fra 1653. Schøning kan således ha rett i at årstallet for når den gamle kirken fullt og helt var skiftet ut med ny tømmerkirke er *ved Ao. 1665 omtrent*. Den kirken som sto på Hindrem fram til 1897 var en liten langkirke av tømmer. Etter en noe opprivende prosess på slutten av 1800-tallet ble det besluttet å bygge ny kirke for bygdene Vanvikan (Stranda) og Hindrem på Vanvik østre (114-115 Vanvikan). Også dette er en langkirke av tømmer (Brendalsmo 2006:565ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Hindrem. Gården omfatter et helt lite "dalføre" avgrenset mot nabogårdene ved bratte fjell i nord og sør og med store skoger i vest. Nåværende (102) Svebakken og (103) Hagen er skilt ut fra Hindrem i nyere tid. Lokal tradisjon (flyttingssagn) forbinder kirken på Hindrem med kirker på (125) Breilia og (104-107) Seter. Det kan dessuten være at en tradisjon som Christiansen (1958:208) nevner, om at menigheten begynte å bygge på Trøabakken men at materialene endte opp i Leksvik, har å gjøre med at kirken på Hindrem på et tidspunkt er blitt flyttet innenfor gårdsvallet. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på eller ved kirken på Hindrem, og heller ikke i dag er slike å se. Det gamle tunet lå tidligere inntil kirkegården på nordsiden. (kartreferanse: CL 130-5-2).

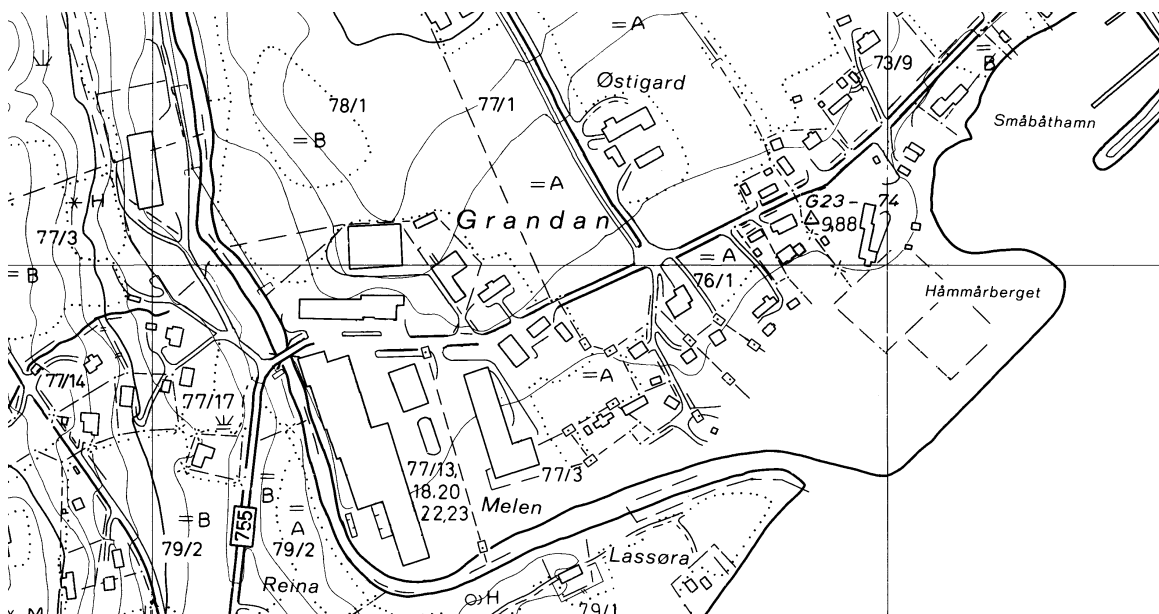

GRANDAN [Lassøra], gnr. 76-79 Grandan (Leksvik sogn). Leksvik kommune. Nedlagt kirkested.

LOKALISERING ER UAVKLART I ASKELADDEN – men jfr. ID 100049, 100057 og 119960

Den eneste samtidige, skriftlige omtale av en kirke på Grandan er i 1533 (*Lexewiick, Grande k.*), da den svarte 1 øre i katedratikum til domkirken. I lensregnskapene for 1548-49 (NLR II:164) er likevel teksten i oversikten over betalt katedratikum presisert slik at vi må tro at det da fantes flere kirker i Leksvik enn den på Røstad (*Catedraticum aff Lexuicken, For Lexuick kirke wthij*). I 1589 nevnes ikke kirken på Grandan, så trolig var den i mellomtiden blitt lagt ned, og kirkeregnskapene fra 1640-årene og utover gjelder kirken på Røstad. Da Schøning besøkte Leksvik i 1774 fantes det i bygda en tradisjon om en tidligere kirkegård på Grandan, i nærheten av en odde kalt *Las-Nesset*: “Strax derhos skal i forige Tiider have været Kirkegaard, da stedets Almue søgte Tauterens Kirke”. Den odden som dannes ved utløpet av Ytterelva, og som renner forbi Grandan, benevnes på ØK Lassøra, og neset her bør kunne være identisk med Schønings *Las-Nesset*. I løpet av de siste hundre år er det ved jordarbeider gjort funn av gjenstander fra jernaldergraver ute på åkeren rett vestsørvest for husene på (76/1) Østigard Grandan, på grunnen til (77/1) Oppistu. Det er her også funnet skjelettdeler, men ikke i en slik mengde at det utelukker et førkristent gravfelt. Det er også registrert rester av en syllmur i det samme området. Samlet sett gir ikke funnmaterialet og tradisjonen et tilstrekkelig sikkert grunnlag for å kunne fastslå at kirketufta på Grandan er sikkert lokalisert, men muligens sto den på (gnr. 79/1) Ytre Grandan om vi følger Schønings opplysninger (Brendalsmo 2006:564f). Det finnes en svak antydning til et tidligere prestebol til kirken på Grandan, ved lokal tradisjon på 1700-tallet (Hallan 1962:60). Det fantes tidligere en rekke fornminner på Grandan (Schøning I:226): “Kiæmpe-Haue. Saadanne sees, i temmelig Mængde, langs Stranden (...) samt (på) Ytter og Inder Grande. Øst for Gaarden Ytter Grande sees især en stor med Jord betakt Steen-Høi, paa hvilken nu staae eendel gamle Kirsebær-Træer. Ved et Næs, der østen for, Las-Næsset kaldet, ligge 2de aflange Kiæmpe-Høie og 3 runde. Hos Gaarden Inder Grande, ei langt fra Stranden, ligger en Samling af større og mindre Kiæmpe-Haue, 14 til 15 i Tallet”. (kartreferanse: CN 132-5-1). (Oppdatert tekst 12.05.2016, Brendalsmo)

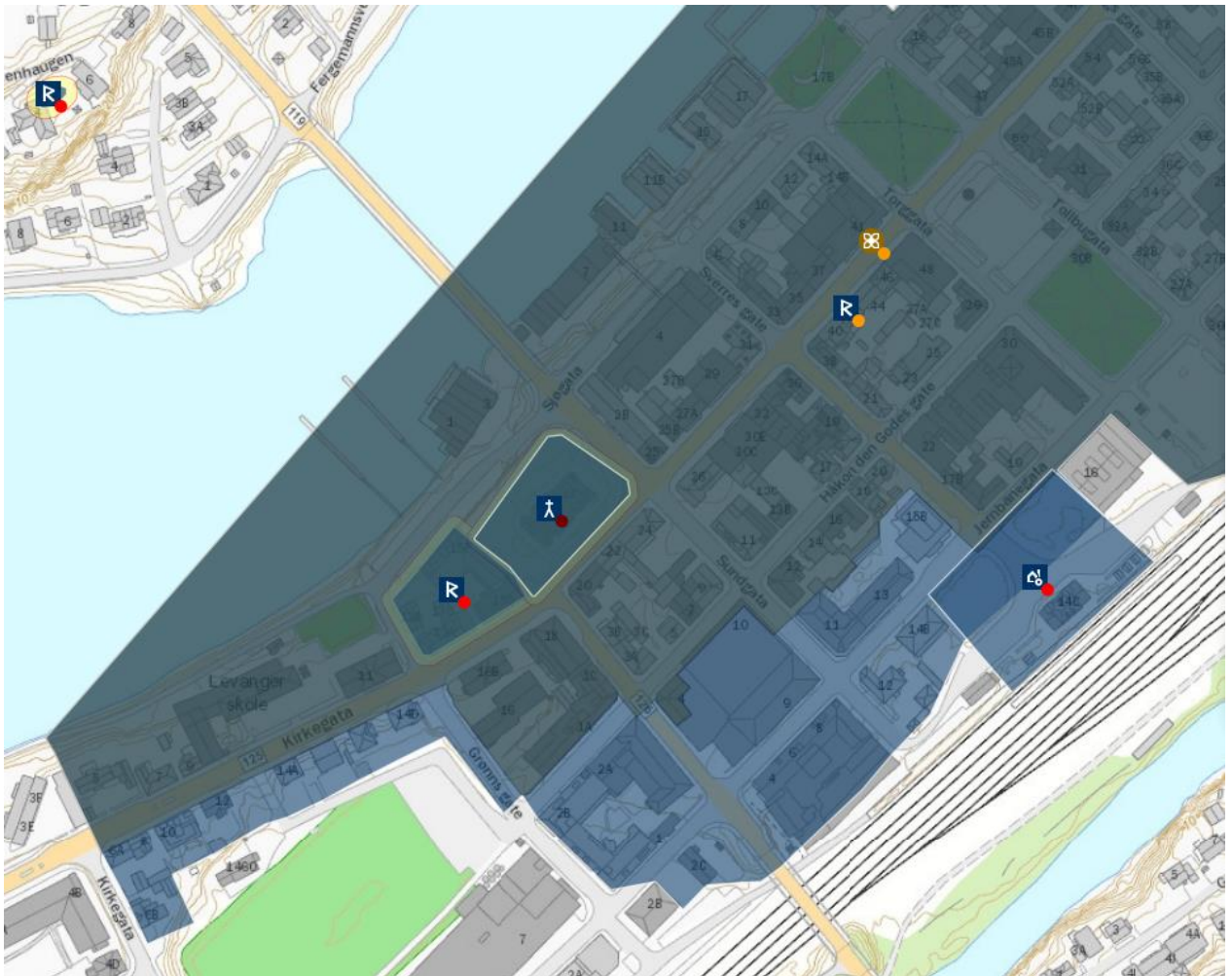

LEVANGER KOMMUNE

LEVANGER, gnr. 315. Levanger by (Levanger sogn). Levanger kommune.

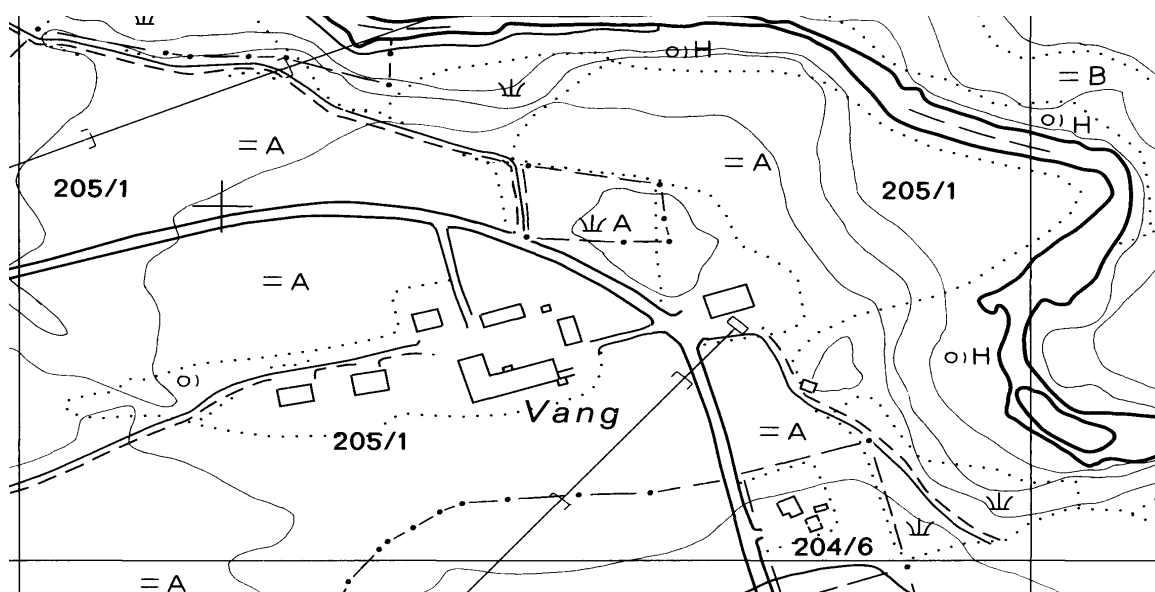
ID 84295

I kap. 12 i Soga om Gunnlaug Ormstunge gis det antydninger om en kirke i Levanger (*thar sem heitir i Lifángri*), idet Gunnlaug døde etter en kamp og ble gravlagt ved denne (*ok var thar iardadr at kirkiu*). Hendelsene skal ha funnet sted ca. 1008. Levanger må ha vært en storgård også i vikingtid og tidlig middelalder, og det er ikke usannsynlig at det var kirke her rundt 1000. Gårdstunet for gamle Levanger gård lå rett ved den nåværende kirken, som står på tuftene etter middelalderkirken. Den første sikre skriftlige omtale av en kirke på Levanger er i 1432 (*Lewanger*, AB s. 114). Kirken var en rundbuet romansk steinkirke. Den hadde rektangulært skip med smalere, rektangulært kor. Stiltrekk viser at den ble påbegynt seint i første halvdel av 1100-tallet og trolig ferdigstilt rundt 1160. Schøning ga følgende heller knappe beskrivelse av kirken i 1774: “Vesten for Levanger Elv, mellem den og bemeldte Eidsbotn, ligger Levanger Plads og Kirke, paa en temmelig smal Strimmel Land, som her er mellem Elven og Botnen. Kirken har et smukt Taarn eller Spiir; den er og indvendig vel udstafferet, især med en Tønde-Hvælving, dog af Træe, saavel over Kirken selv, som over Choret. Denne er malet, liigesom og Kirken overalt; blant andre Malerier sees Propheternes og Apostlernes Billeder, langs begge Siider af Kirken. Dens Alter-Tavle, som er opsat 1699, liigesaa dens Prædikestol, ere ret vel stafferede, og denne Kirke i Almindelighed saa smukt udpyntet, at faae deri fines dens liige, her til Lands [...] Denne Kirke er en anseelig, af brudte og hugne Steene, opført muuret Bygning, gammeldags og fra de Catholske Tiider, men massiv og stærk”. I følge Schøning brant kirken og mesteparten av bebyggelsen rundt den i 1692 som følge av lynnedslag i kirken. Den stod ferdig restaurert få år seinere men ble deretter revet i 1868. En trekirke ble reist på de gamle grunnmurene og stod ferdig i 1870 men brant så i 1877. Nok en trekirke ble bygd på samme fundament, men også denne ble flammenes bytte, i 1897. Deretter ble det bygd kirke i stein på samme stedet, den nåværende, og denne ble innviet i 1902. Kirkegården rundt kirken ble med tiden for liten, så i 1831 ble det anlagt en ny kirkegård øst for byen. I 1589 ble Levanger kirke lagt som anneks under Alstahaug hovedkirke i Skogn prestegjeld (Brendalsmo 2006:590ff m/ref.). Levanger hadde i middelalderen funksjon som tettsted. I 1432 (AB 20) nevnes *Sperdzgarden* og *Skeggia brekko*, hva som vel må ha vært bygårder; tre åkerstykker *Skyrta*, *Nala kyta* og *Langatheiger* og som ikke kan være annet enn eiendomsteiger for bymenn; samt to typer almenninger *almanna weginom* og *almeningen*. Landkommisjonen 1661 (s. 86) fører 22 strandsittere i Levanger, derunder tre skomakere, en gjestegiver og Peder Blix som *bruger Kiøbmandschab*. Schøning (II:56) med flere gjengir en gammel lokal tradisjon om at Levanger i sine velmaktsdager skal ha vært et betydelig sted med hele 7 kirker. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Levanger. (kartreferanse: CS 134-5-3).

VANG (ÅSEN), gnr. 37 (= 205) Vang (Åsen sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.
ID 111151

Eldste omtale av kirken er i 1432 (*Wangs kirkie* AB s. 123). Kirkegården og tuften etter Vang kirke ligger tvers av veien/nord for tunet på (gnr. 205) Vang (stiplet på ØK). Den gamle kirkegården fra før 1860 er fortsatt inngjerdet, og svillsteinene fra den yngste kirken er godt synlige. En liten støpul er satt opp i sørøsthjørnet av kirkegården, og på det gamle alterstedet står nå et friluftsalter. Schøning (II:39) noterte i 1774 kun følgende: “Omtrent en Mil fra Næs ligger Gaarden Vang, og der en Kirke, som er Annex under Frosten”. Kirken Schøning omtalte ble sannsynligvis oppført i første halvdel av 1600-tallet. En akvarell fra 1858 viser en bordkledd, rektangulær tømmerkirke med et smalere, rettavsluttet kor og med takrytter over skipet helt i vest. Ut for koret mot sør ble det bygd til et ørlite sakristi i 1646. 1600-tallskirken ble revet i 1860, samme år som ny kirke i Åsen stod ferdig på (44= 212) Vedølan vestre – en drøy kilometer mot vestsørvest. En betingelse for å få oppføre ny kirke var at kapellet på Lo lenger vest i annekssognet samtidig skulle legges ned. Under et fryktelig uvær julenatta 1902 brant nykirken som følge av lynnedslag i tårnet. Ny kirke stod ferdig på samme tomt i 1904, også denne en langkirke av tømmer. I 1589 lå kirken på Vang som anneks under Logtun hovedkirke i Frosta prestegjeld, og det skulle holdes tjeneste på Vang hver tredje helligdag. Åsen var anneks under Logtun også i 1774 og 1900 (Brendalsmo 2006:576 m/ref.). 5 februar 1433 var erkebiskop Aslak på visitas i Vang kirke (DN V:624). At avtalen i 1433 om Mikkelskorn ble undertegnet *apud ecclesiam Wangh* kan antyde at det da ikke var prestebol til Vang kirke, dette til tross for at Vang lå med bygsel til mensa ved hovedkirken på Logtun i seinmiddelalderen. På den annen side betyr dette trolig at gårdens funksjon som prestebol var opphørt og at den ble bygslet bort, i og med at Vang på et tidspunkt i seinmiddelalder ble lagt som anneks til hovedkirken på Frosta. Den gamle kongevegen gjennom Åsen går tvers gjennom Vanggårdene, langs sørsiden av kirkegården og ned til det gamle fergestedet ved Nes. Mht. fornminner skriver Klüwer følgende (1823a:77): “Gjennem hele Aasen (Annexet til Frosten) findes, næsten ved hver Gaard, Kæmpehouge af forskjellig Slags”. Et par hundre meter nordøst for husene på Vang observerte Petersen på 1940-tallet en stor steinblandet gravhaug, og 80-90 klinknagler fra en ubrent båtgrav ble funnet ved dyrking nær gårdstunet (Mo 1982:37). Snaue 100 m sørøst for den gamle kirkegården ligger det i dag en stor gravhaug. Det er mulig det er denne som omtales hos Herje (1989:77). (kartreferanse: CQ 131-5-4).

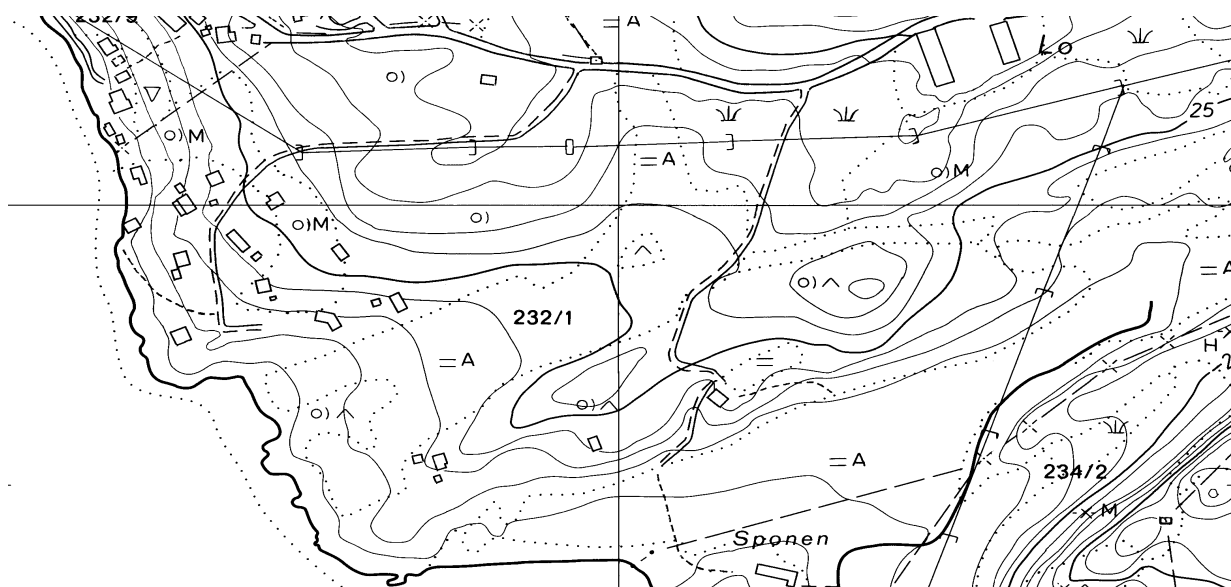

LO, gnr. 64 (=232) Lo (Åsen sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 111153

Kirken på Lo sto helt nede i fjæresteinene ved Lofjorden som er en liten sidefjord til Åsenfjorden. Plataået der svillsteinene etter kirken fortsatt er synlige ligger omlag 10 moh, og det kan se ut til at plataået er kunstig oppbygd, i alle fall er et opprinnelig terreng nivellert ut til en liten slette. Det er ingen tradisjon i dag på gården Lo om at det skal være gravlagt folk eller gjort funn av skjeletter der kirken stod. Kirken skal heller ikke ha hatt noen annen plassering enn nede ved fjorden. Schøning skrev i 1774 kun at "(...) den 3die Kirke staaer paa Gaarden Lo, ved Lo-fiord, 1 Mil fra Hoved-Kirken, mod Øst; den er egentlig kun et Capell". Ifølge lokal tradisjon gjennom 1800-tallet "siges [at kirken er] opbygt for Fiskeres skyld, da [silde-] Fiskeriene i ældgamle Tider slog til her i Fiorden", ved siden av den bruk som man ordinært hadde gjort av den. Dendrokronologiske dateringer av tømmer fra koret i kirken viser at dette ble satt opp etter 1613-14. Muligens kan tradisjonen om kirkebyggingen på Lo være en kobling av to hendelser på 1600-tallet, spesielt godt fiske rundt 1660 og nybygging av kirken rundt 1615, men dette utelukker ikke at også den opprinnelige kirkebyggingen på Lo kan ha skjedd i samband med fiskerier i Åsenfjorden. Eldste omtale av kirken er i 1432 (*Los kk.*, AB s. 33). I 1589 ble Lo lagt som anneks under Logtun hovedkirke i Frosta prestegjeld, og tjeneste skulle holdes på Lo kun tre ganger i året. Lo kirke har i nyere tid hatt noe begrensede funksjoner. Kilder fra 17- og 1800-tallet viser at det ble holdt tjeneste der kun 2-4 ganger i året. I siste halvdel av 1800-tallet var det to faste forretninger om året, altergang vår og høst, samt vielse når noen forlangte det. Fra midten av 1800-tallet finnes en kilde som hevder at Lo kirke var en gavekirke. Da det i 1856 ble godkjent at kirken på Vang i Åsen skulle nybygges, var det en forutsetning fra myndighetenes side at kirken på Lo samtidig ble revet. Den ble dermed solgt og endte som sjøhus ute på Skatval i 1859. I 1911 ble den demontert og transportert til Trondheim for så å bli gjenreist på Sverresborg friluftsmuseum i 1920. Arbeidet med gjenoppbyggingen viste at kirken i 1613-14 var blitt bygd som en rektangulær tømmerkirke med utvendig panel, et smalere rettavsluttet kor og en liten takrytter over skipet helt i vest. Etter få år fikk den et våpenhus utenfor bygningens eneste portal, i skipet mot sør. I 1670-årene ble det satt opp et eget dåpsrom rett til venstre for inngangen på innsiden, loft over skipet samt et galleri vest i skipet (Brendalsmo 2006:577ff m/ref.). Det finnes ikke belegg for prestebol til kirken på Lo. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner i nærheten av kirkestedet. I 1955 ble det likevel gjort et gravfunn fra eldre jernalder like ved der kirken sto, og det finnes en overpløyd gravhaug oppe ved gårdstunet (Herje 1989:76). (kartreferanse: CP 130-5-2).

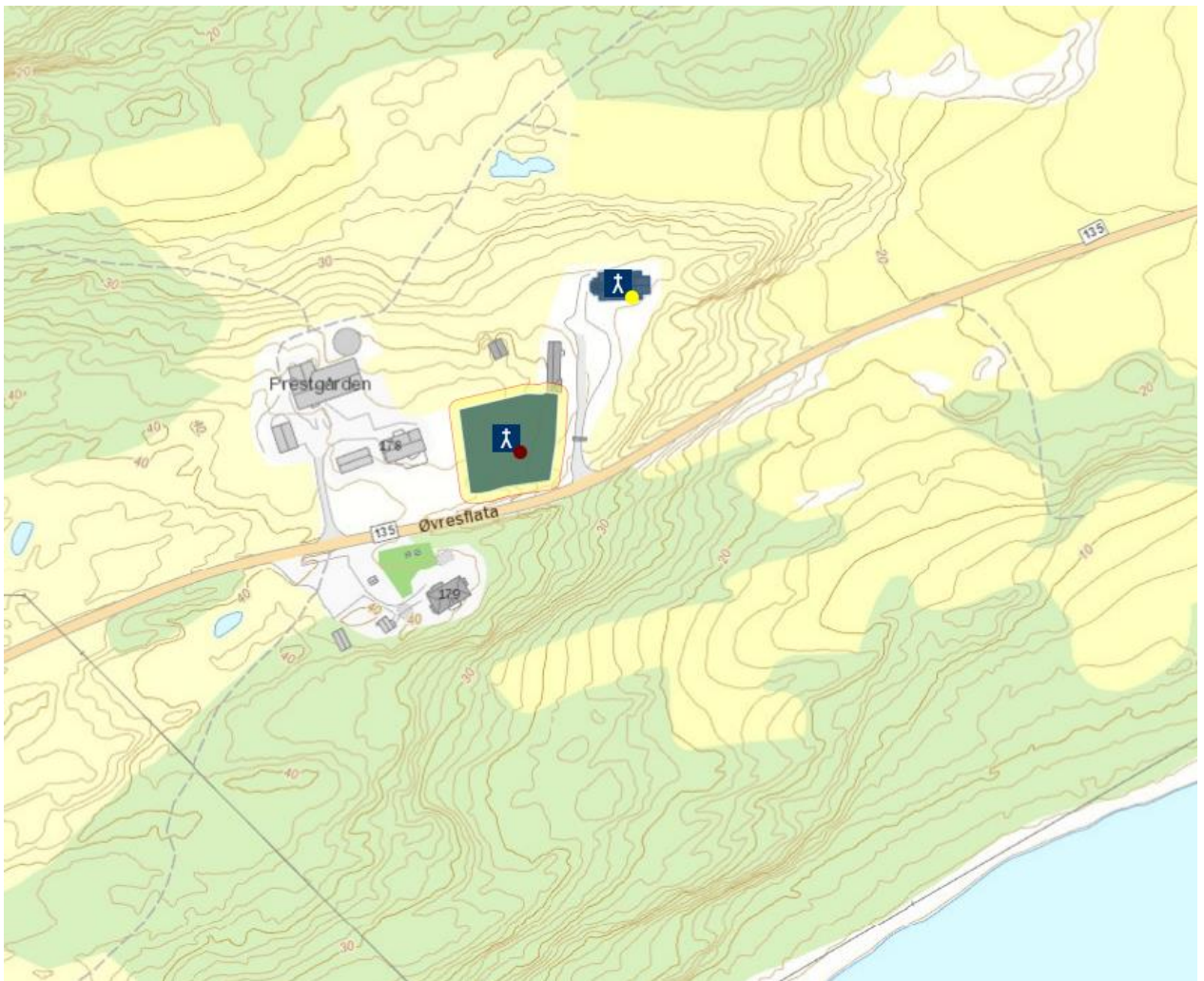
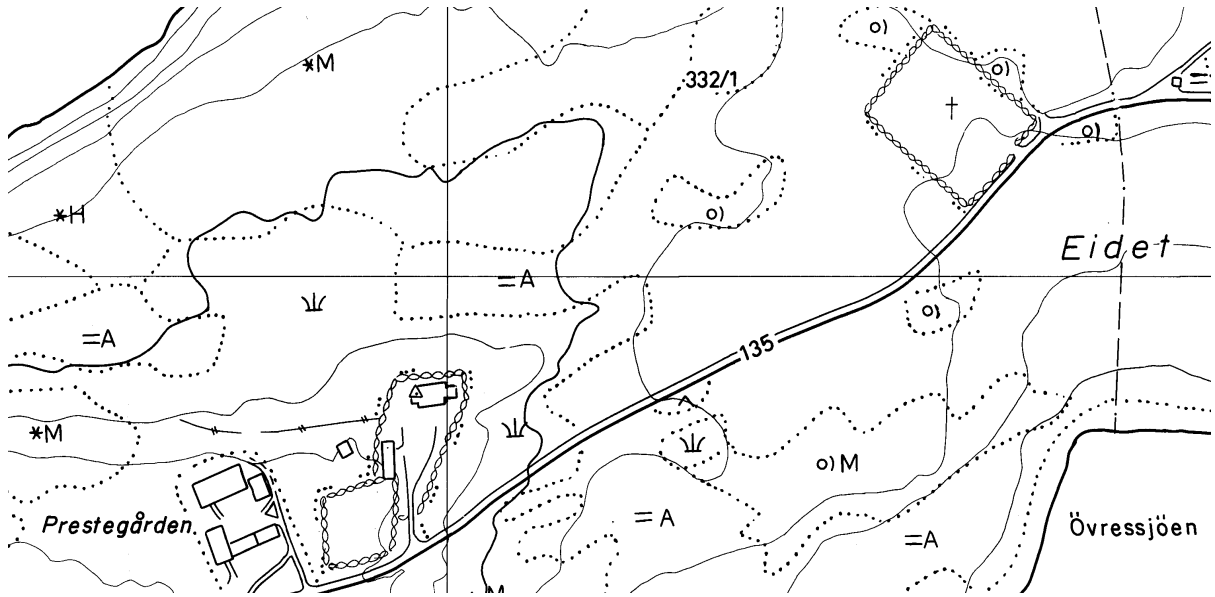

EID (YTTERØY), gnr. 15 (=332) Prestegården (Ytterøy sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 156954

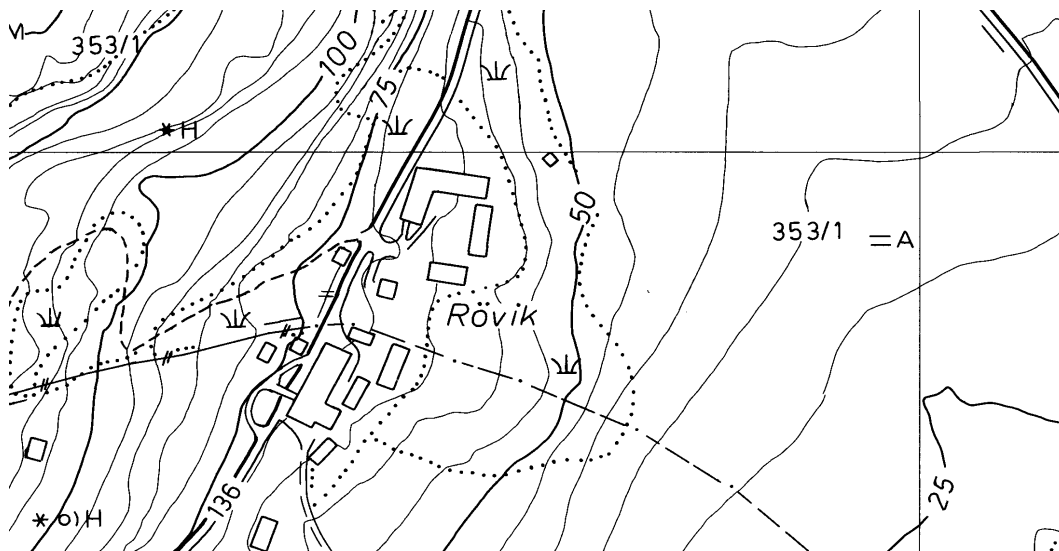
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Eiide/Eide k.*, OE s. 65, 84). Nåværende kirke står på (gnr. 332) Prestegården hvis opprinnelige navn er Eid. I følge en besiktigelse av 1649 var kirken “bygd meth stolpper effter gamel vis”. Ny kirke ble bygd på samme sted i 1651, en langkirke av tømmer og som i sin tur ble revet rundt 1900. Schøning beskrev i 1774 (I:243) denne kirken: “Kirken er en Træ-bygning, med et Chor hos, og en liden Fordør, ziiret med et temmelig høit Spir, men har for Resten ingen Ornamenter”. I 1890 ble ny kirke, den nåværende, innviet på en tomt 70 m mot nordøst. Kirkegården ble flyttet ca. 300 m mot østnordøst til det laveste punkt på eidet, trolig noen år før nykirken ble reist, da den eldste gravsteinen på den nye kirkegården er fra 1843. En svært opprivende bygdestrid om lokaliseringen av den nye kirken raste helt fram til 1902, i alt 81 personer gikk så langt som til å melde seg ut av statskirken fordi nybygget ikke ble reist der de ville ha det. Likeledes er det kjent at det i 1889 ble gravd opp 100 lik på den gamle kirkegården og som ble satt ned i en fellesgrav på den nye. Den gamle kirkegården ligger kloss opp i prestegårdens tun og den skal være nedlagt fordi den var for grunn. Det er i dag ingen spor etter fundamenter for 1600-talls kirken. I 1589 var Eid hovedkirke i Ytterøy prestegjeld og Mosvik var eneste annekskirke (Brendalsmo 2006:620ff m/ref.). Eldste belegg for en prestegård på Eid er i 1557 (DN XII:665). Erkebiskop Aslak Bolts betinget seg i 1432 nattlege for to netter *j ytrøy* i forbindelse med sine visitaser (AB s. 114). Rett nord for kirken heter det Prestberga. Schøning observerte følgende fornminner ved prestegården i 1774 (I:243): “(...) Eide, den nu værende Prestegaard. Thi vesten for denne, paa en jævn Plads, som nylig er opryddet, staaer, paa en liden Høi, en Steen, som man kalder Klokke-Steenen, fordi den, som berettes, skal snoe sig, naar man ringer med Kirkens Klokker. Den er egentlig en Bautastein, uden Tvil opreist til Erindring af en, som ligger begravet i en, et Støkke længer hen mod Vesten, paa en Bakke beliggende, stor rund Steen-Røse, som er betakt med Jord, og nu med Gran og Løv-Træer bevoxen”. Og nærmere kirken: “Paa Ytterøen prestegaard findes i haven en sten med enkelte runer, der dog ikke giver nogen rimlig mening [...] I en gravhaug paa Ytterøen prestegaard fandt man en helle, som i 1871 blev lagt i muren under stalden; paa den ene side var der en ved en fure betegnet firkant af omtrent 1/4 alen i hver kant, og i denne var fire tegn, som antages at have været runer” (Helland 1909:880f). Øst for kirken: “Mellem Ytterøens Kirke og Gaarden Øvre, eller Øvre Eid, det smaleste Sted paa Øen, findes en Mængde Kæmpehouge, som alle ere opkastede af Kampestenene” (Klüwer 1823a:74). (kartreferanse: CR 135-5-1).

RØVIK, gnr. 35. 36 (=352. 353) Røvik (Ytterøy sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 111173 og ID 85346

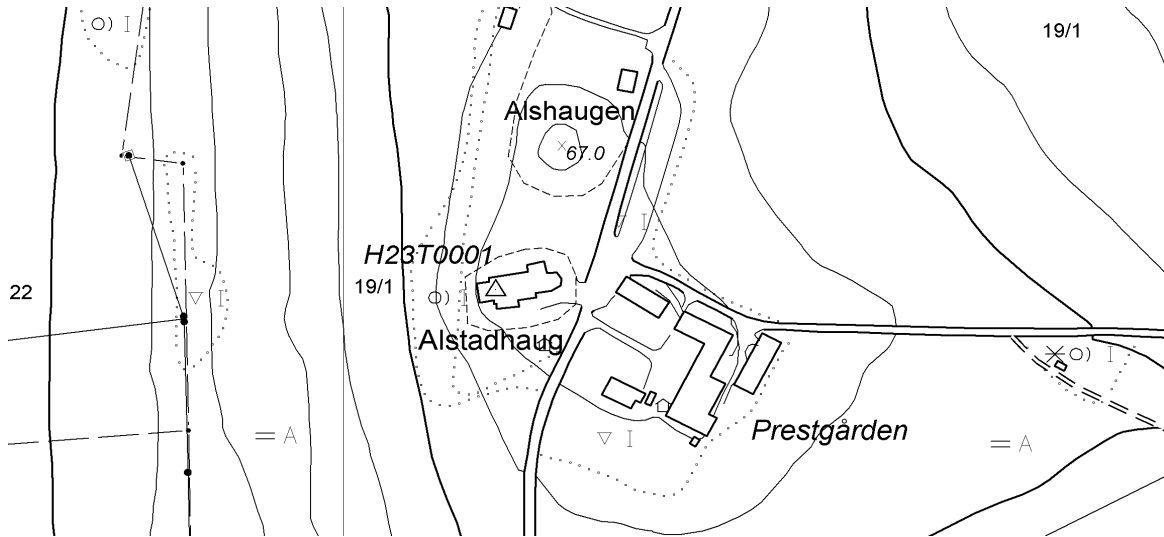
En kirke på (gnr. 353) Røvik er nevnt på to steder i Olav Engelbrektssøns jordebok i 1533 (*Rørwiick*, OE s. 65, 84), og i 1589 (Thr.R. s. 48) da den ble bestemt lagt ned fordi den lå for nær hovedkirken på Eid. Kirkens landskyld og tiende ble ved nedleggelsen lagt til hovedkirken. Schøning skrev i 1774 (I:243) om kirkestedet: “Dens Kirkegaard har været, hvor Gaardens have nu er, der for det meeste er forfalden, uden at deri endnu staaer en Hob Kirsebær-Træer. Gaarden ligger meget smukt og fordeelagtigt, og er en af de beste paa Ytterøen”. Klüwer hadde i 1823 muligens selv vært på stedet, eller i alle fall hatt kilder utover Schøning, for han skrev at hagegjerdet/ kirkegårdsmuren “er paa sine Steder 2 ½ Alen høi [1,6 m], og paa den ene Side 100 Alen lang [62,75 m] (...) en Kirke, hvoraf Kjelderne endnu benyttes under Gaardens Huse”. Det er vel rimelig å oppfatte at det var kirkens fundament som var blitt gjenbrukt som grunnmur i et av gårdshusene. Det gamle hagegjerdet/ kirkegårdsmuren ble av grunneierne på 1990-tallet sagt fortsatt å være intakt, og det var da fortsatt frukttrær som opptok plassen på den gamle kirkegården. Tidlig på 1900-tallet ble det funnet skjeletter i hagen under jordarbeider. Hagen eller kirkegården avtegner seg som en terrasse med klar avgrensning på tre sider. Der hvor kirken etter tradisjonen skal ha stått, rett opp for kirkegården, var det tidligere en tilsvarende terrasse 3 m høyere opp. Da det ble bygd et nytt bolighus på stedet for kirketufta i 1985 forsvant de klare konturene av denne siste terrassen ved at det ble fylt masser inn over den nordvestre/øvre del av kirkegården i en bredde på 4-5 m. Det ble ikke gjort funn under byggearbeidene (Brendalsmo 2006:622f m/ref.). I et vedlegg til Aslak Bolts jordebok i 1432 (AB s. 110f) finnes det en utførlig beskrivelse av tilstanden på gården på det tidspunkt erkebiskopen gjorde Røvik til en av sine avlsgårder (*grangias Curie*). Avlsgårdene ble benyttet som oppsamlingssted i regionen for landskyld og andre inntekter. Det finnes ingen indikasjoner på at det skal ha vært prestebol til kirken på Røvik. Schøning har ingen opplysninger om fornminner på Røvik, mens Kraft (1835:94) skriver at det i gårdens utmark fantes gravhauger. (kartreferanse: CQ 134-5-2).

ALSTADHAUG (SKOGN) ST. PETER, gnr. 19 Prestgården (=Alstahaug, Alstahaug sogn).
ID 83770

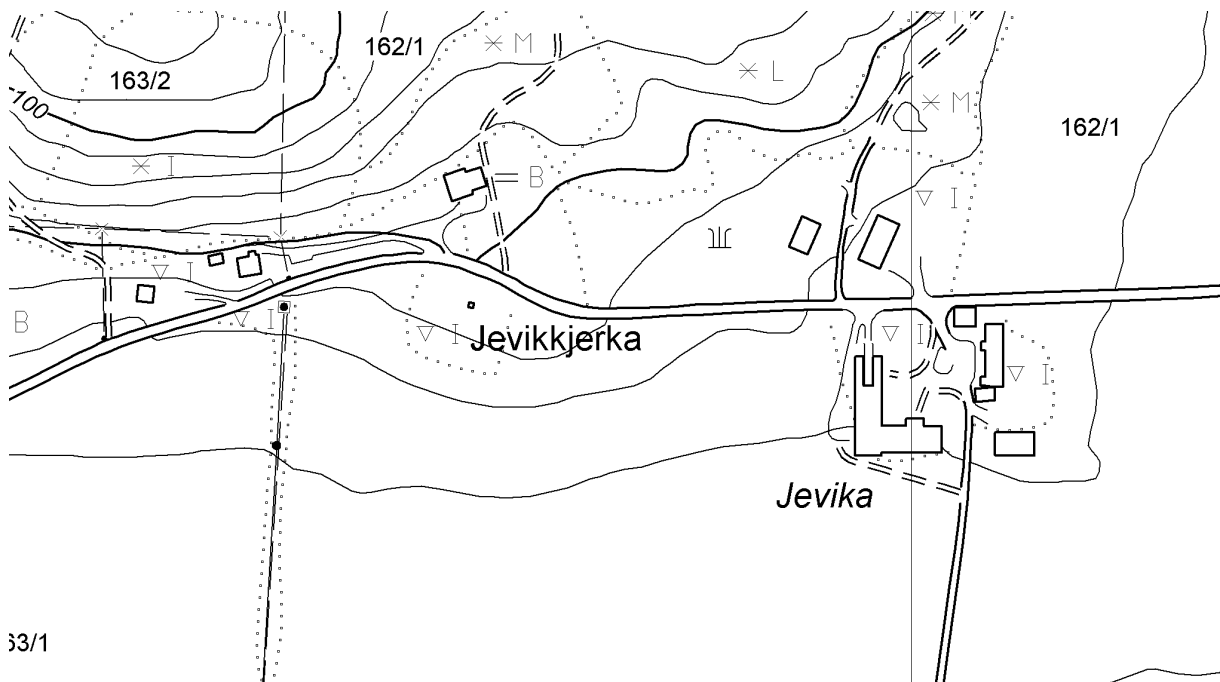
Eldste omtale av kirken er i 1280/1281 (*ecclesie de Aluishaug*, DN III:16). Siden Alstahaug og flere andre storgårder opptrer som udelt krongods i jordebøkene på 14- og 1500-tallet, har det vært vanlig å regne med at disse storgårdene ble konfiskert i kampene rundt år 1000. Steinkirken står på (gnr. 19) Prestgården. Den har i utgangspunktet rektangulært skip med et smalere, rektangulært kor. Kvaderen er i marmor og muligens noe grønnskifer, trolig fra lokale brudd. Kirken ser ut til å være reist i tiden ca. 1130/-40 – 1170. Etter all sannsynlighet har den opprinnelig hatt tårn i vest, men da dette ble revet rundt 1200 ble steinene benyttet til å bygge en oktogonal apside i korets forlengelse mot øst samt to støttemurer nær skipets sørvesthjørne. Et sakristi i stein ble bygd til på korets nordside tidlig på 1400-tallet. 1589 ble Alstahaug ført som hovedkirke i *Skougen* prestegjeld med annekskirker på Ekne og Levanger. Kirkene på Veie, Svendgård og Munkeby ble samme år lagt ned og deres ”*menigheder wij haffue lagtt till neste kircker*” (Brendalsmo 2006:587ff m/ref.). Dedikasjonen er etter et brev av 1296 (DN V:31). I seinmiddelalder kan (17) Eide belegges som prestebol for presten ved Alstahaug kirke (jf Vestrum 1932:317ff). Kort før 1723, ved makeskifte, ble Alstahaug prestegård (NG 89). Noen hundre meter sør for kirken heter det Korsbakken, en antydning om et tidligere kors i friluft. Schøning noterte seg i 1774 følgende fornminner ved kirken (II:44f): “Først ligge her, sønden for Prestegaarden, eller i S.O. derfra, paa en lang ophøiet Brink, 2de store runde Kiæmpe-Høie, tæt hos og efter hinanden; efter dem, længer hen, mod Norden eller N.V. og i liige Linie med dem, ligger en aflang Høi, som er 48 Skridt lang; derpaa atter igien, i samme Linie, 2de store runde Haue; i liige Linie med disse, dog et temmelig Støkke derfra, paa den anden Siide af Kirken, og nogle faae Skridt fra denne, mod Norden, ligger foromtalte, usædvanlig store Haug, i hvilken kong Alf eller maaske rettere Aulver skal ligge begravet”. Den store gravhaugen, *Olvishaugen*, ble liggende innenfor kirkegården da denne ble utvidet mot nord i 1928 (Finsås 1942:27). Haugen har en diameter på 55 m og er 6 m høy, og toppen er et flatt platå med en diameter på 11 m. Det skal være gjort flere forsøk på å grave den ut, seinest av sognepresten Heide i 1813 (Klüwer 1823a:60f): “En muret Grav blev, under endeel Kul og tvende Lag Steenheller, fundet omtrent midt i Hougen, men som ved en uriktig Behandling styrtede sammen, saa at deri ei fandtes andet end endel forknuste, dog ubrændte Been, samt Stykker af et Sværd og Centrum af et Skjold, der har været forsynet med en kegledannet Spidse udvendig”. I følge Petersen (1926:40) er det ikke gjort sikre funn på gården Alstahaug, men den store haugen og gravfeltet nærmest kirken regnes å gå tilbake til 400-tallet (Bolling 1950:15). En annen undersøkt haug like i nærheten har også gitt en datering til eldre jernalder (Herje 1989:67). Fortsatt ligger det 4-5 mindre hauger på linje nordover fra kirken og storhaugen. (kartreferanse: CR 133-5-2).

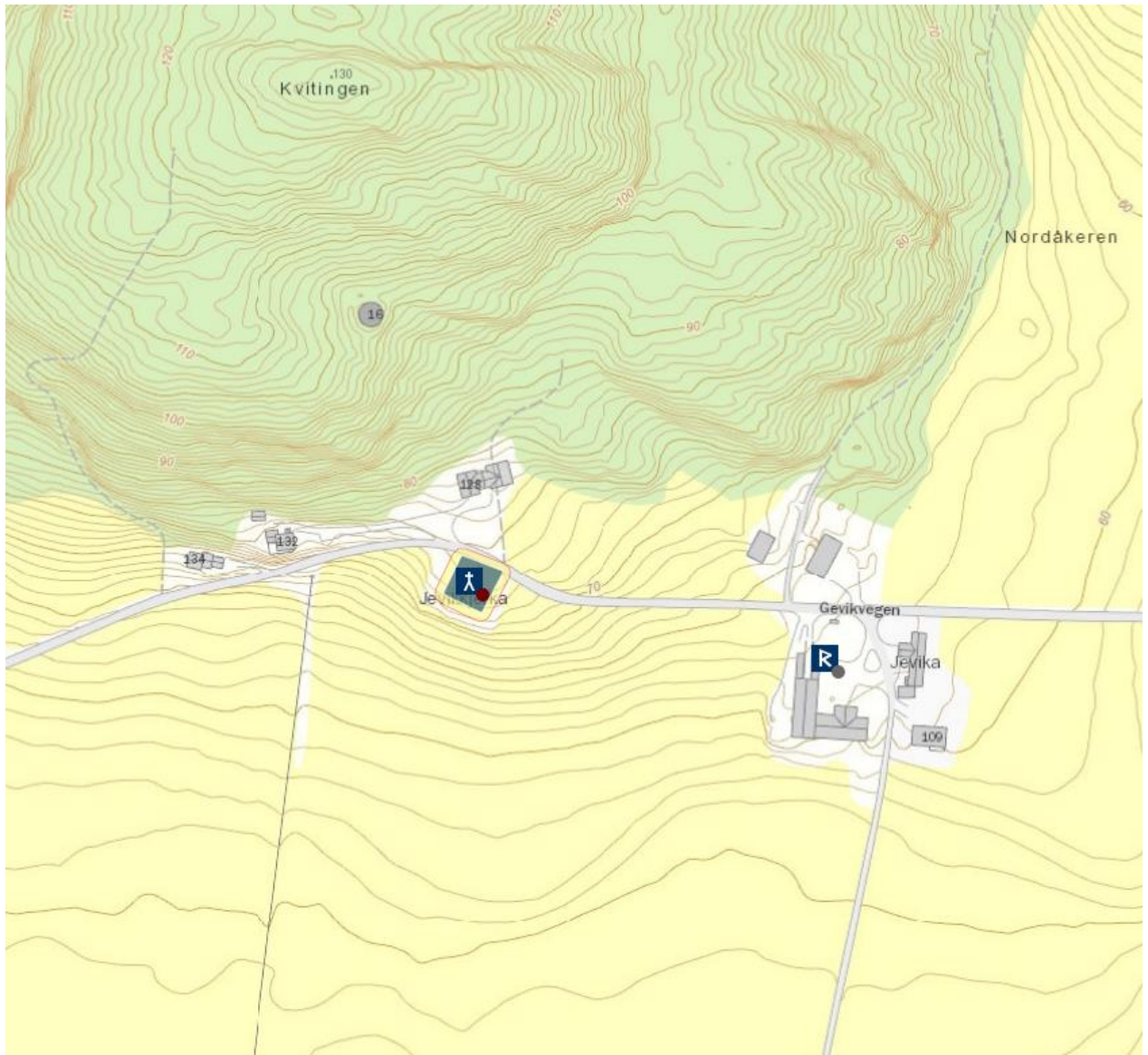

JEVIKA [Jevik, Gevik – Ekne gamle], gnr. 162 Jevika (Ekne sogn). Levanger kommune.

ID 136831

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Gywick/Gyuick k.*, OE s. 62, 83). I 1589 var *Echne* en av de få kirker i Skogn som ikke ble nedlagt. Den ble da lagt som anneks til Alstahaug hovedkirke i Skogn prestegjeld, og tjeneste skulle skje ved kirken på (gnr. 162) Jevika to helligdager i strekk og den tredje på Levanger. Utover på 1600-tallet stod kirken til nedfalls, samtidig med at folketallet i bygda hadde økt som følge av opprettelsen av smeltehytta på nabogården (163) Vestran for kobberverket på Ytterøy i 1635. En del reparasjonsarbeider ble gjennomført i 1648, men i 1652 ble det bygd ny kirke på den gamle tomte. I 1672 fikk kirken et våpenhus i bindingsverk. En voldsom storm i 1689 forårsaket større skader på bygningen, og det ble derfor satt opp et separat klokketårn (støpul) ute på kirkegården samtidig med at kirken fikk utbedret sin grunnmur. Kapellanen i Skogn i 1744 Hans Jørgen Helsing skrev følgende om kirken: “Echne Annex Kircke, som og kaldes Givigs Kircke af Gaarden den staaer paa, men Sognet heeder Echne. Kircken er lille og af træe, dog i god Stand, men har ringe Ornamenten”. Schøning (II:54) noterte følgende 30 år seinere: “Ekne Annex er nu det mindste. Dets Kirke er en Træebygning, og skal være opsat, af ny, Aar 1652 [...] Kirkens Spir blev afslaaet i bemeldte Storm, 1689, i hvilket Aar Biskop, Dr. Schletter, lod Kirken opveie, og med Under- eller Syll-Muur forsyne”. Fra 1860-årene meldte tanken seg om ny kirke. Det ble bestemt at denne skulle bygges på (157) Ner-Falstad, og her ble en langkirke av tømmer innviet i 1893. Den gamle kirken på Jevika, som sto rundt 100 m vest for det nåværende tunet, ble deretter revet (Brendalsmo 2006:582f m/ref.). Ingen av topografene eller oversiktsverkene har opplysninger om gravfunn eller fornminner på Jevika, og slike er heller ikke i dag å se i den nærmeste omegn. (kartreferanse: CQ 133-5-3).

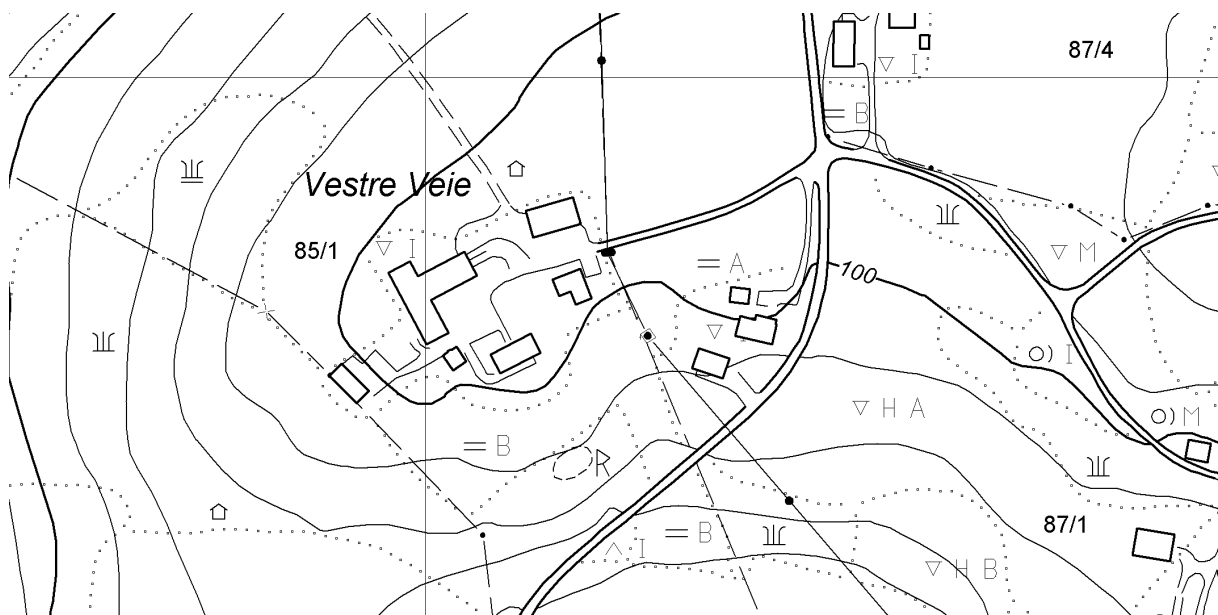

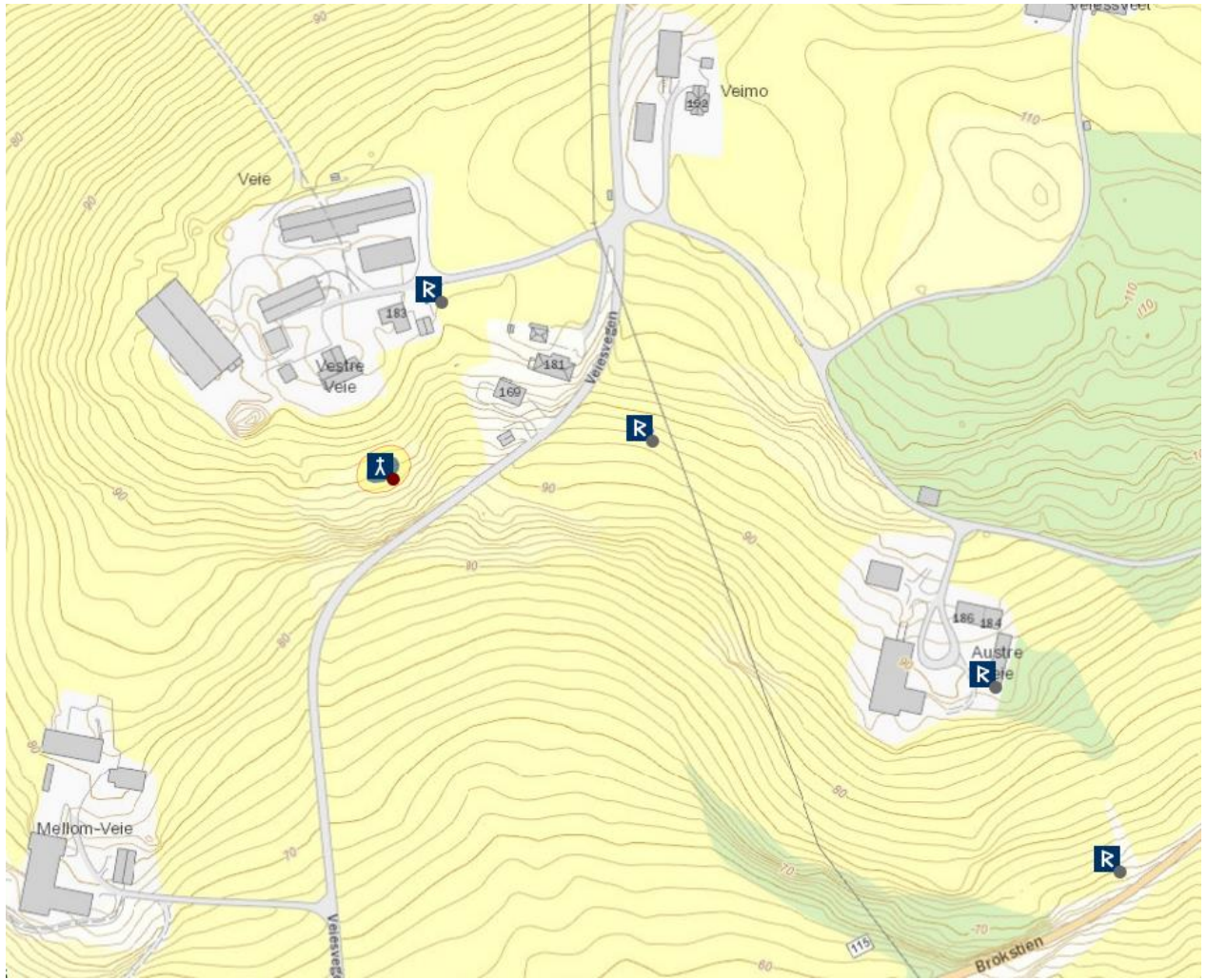

VEIE STA. MARGARETHA, gnr. 85-87 Veie (Alstahaug sogn). Levanger kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 67012

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Veien k.*, OE s. 62, 83). I 1589 ble det bestemt at kirken på (gnr. 85) Veie skulle nedlegges da den lå for nær opp til andre kirker. Landskylden av jordegodset til *fabrica* ved kirkene på Veie og Svendgård ble inndratt og i 1591 for en avgrenset periode lagt til sognepresten i Skogn. I 1634 bestemte kongen at dette jordegodset (Veie og Svengårds prebende) skulle finansiere en omreisende ”lappprest”, og kort tid etter ble det lagt til presten ved Snåsa kirke. Da lensherren i Trøndelag i tiden 1571-1577 og 1589-1597 Ludvig Munk ble stilt for retten under en herredag i Trondheim i 1597, var en av anklagene mot ham at “I Skogn Gield haver Ludvig givet Lov at skje Tjeneste i Weyens Kirke imod Reformatsen, endog der er ikke nogen Plads hos at begrave Folk udi”. Kapellanen i Skogn i 1744 Hans Jørgen Helsing noterte følgende om kirken på Veie: “Der viises og grundvold efter 3 andre smaae Kircker, nemlig paa Gaarden Hallan, Svendgaard og Weje”. 30 år seinere skrev Schøning følgende om kirken på Veie: “En anden har staaet paa Gaarden Veie, kun 1/2 Fiærding omtrent fra Svendgaard, mod Vest”. I følge tradisjonen på gården skal kirken ha stått på en terrasse rett ned/sørøst for den gamle tunplassen på bnr. 1 av Vestre Veie. Fram til 1886 lå alle de tre brukene av Veie på denne tunplassen. Terrassen kalles fortsatt *Kjerklia*. Tidligere var det en bratt skrent ned fra tunet til der kirken skal ha stått. Terrassen ble tidlig på 1970-tallet nivellert ved at det ble fylt på 3-4000 m³ masse, og i dag er det i stedet en åkerlapp i dette området. Terrassen har selv i dag skrint med jord, men i 1994 kunne gårdbrukeren godt huske og påvise hvor de steinene hadde ligget som etter tradisjonen var rester av kirkens grunnmur. Det skal ikke være funnet rester av skjeletter eller kister i *Kjerklia*. I bygdeboka skrives følgende om kirken og kirkegården på Veie: “St. Margretas kirke på Veie var også en liten steinkirke. Av den vises ennu tydelige levninger både efter kirkegårdsmuren og efter kirkens grunnmur”. Dette er den eneste opplysning vi har om en kirkegård på Veie. At Veie skulle ha vært en steinkirke må ses som utelukket, og også gravplass er mindre sannsynlig ut fra den kunnskap beboerne på gården Veie har. Muligens dreier det seg om en avgrensing av kirkens område ved en mur (Brendalsmo 2006:579f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Veie. Dedikasjonen er etter omtale av sognet i 1520 (*Maritte soghen*, NRJ II:202). Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Veie, og slike er heller ikke i dag å se i området ved det gamle tunområdet. (kartreferanse: CR 133-5-3).

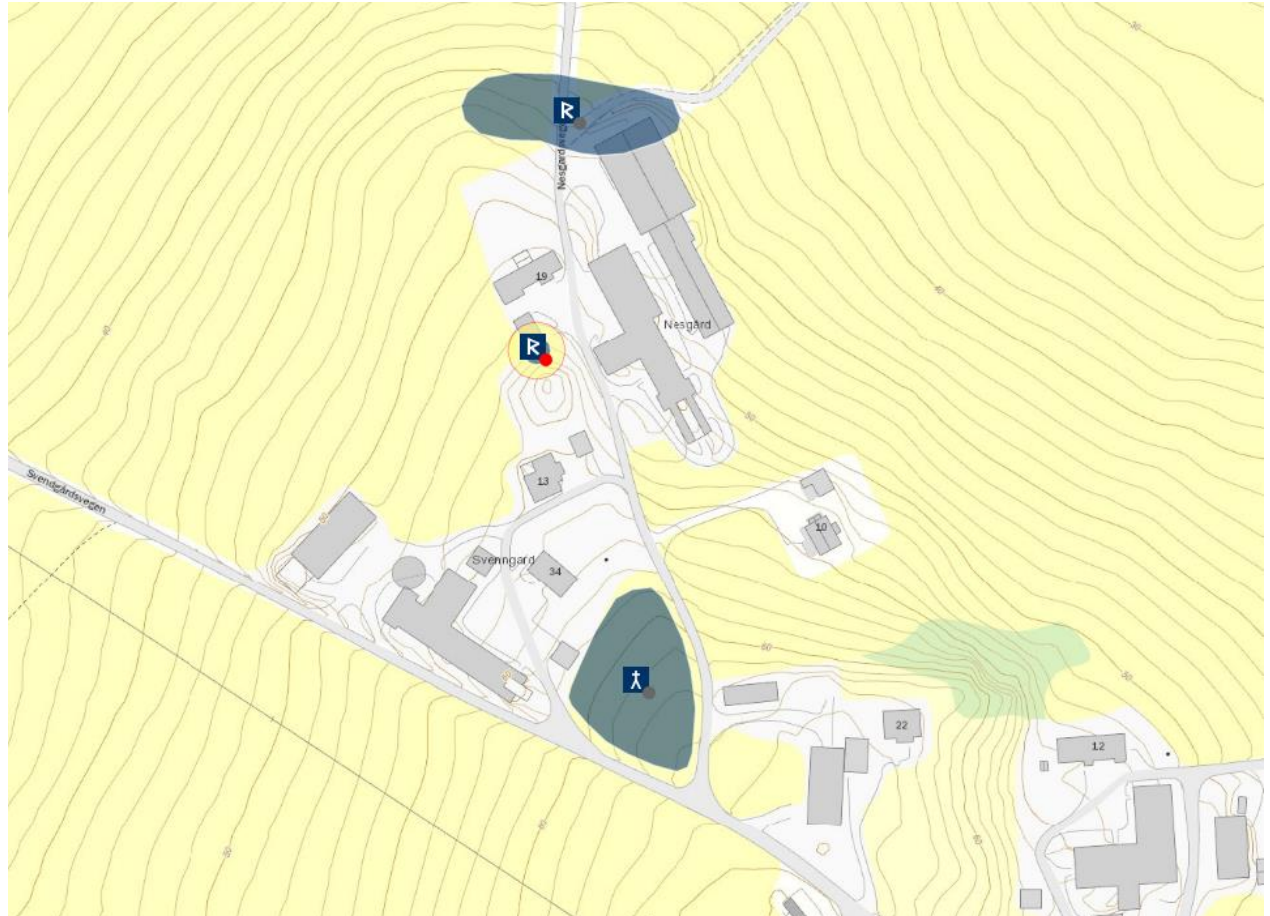
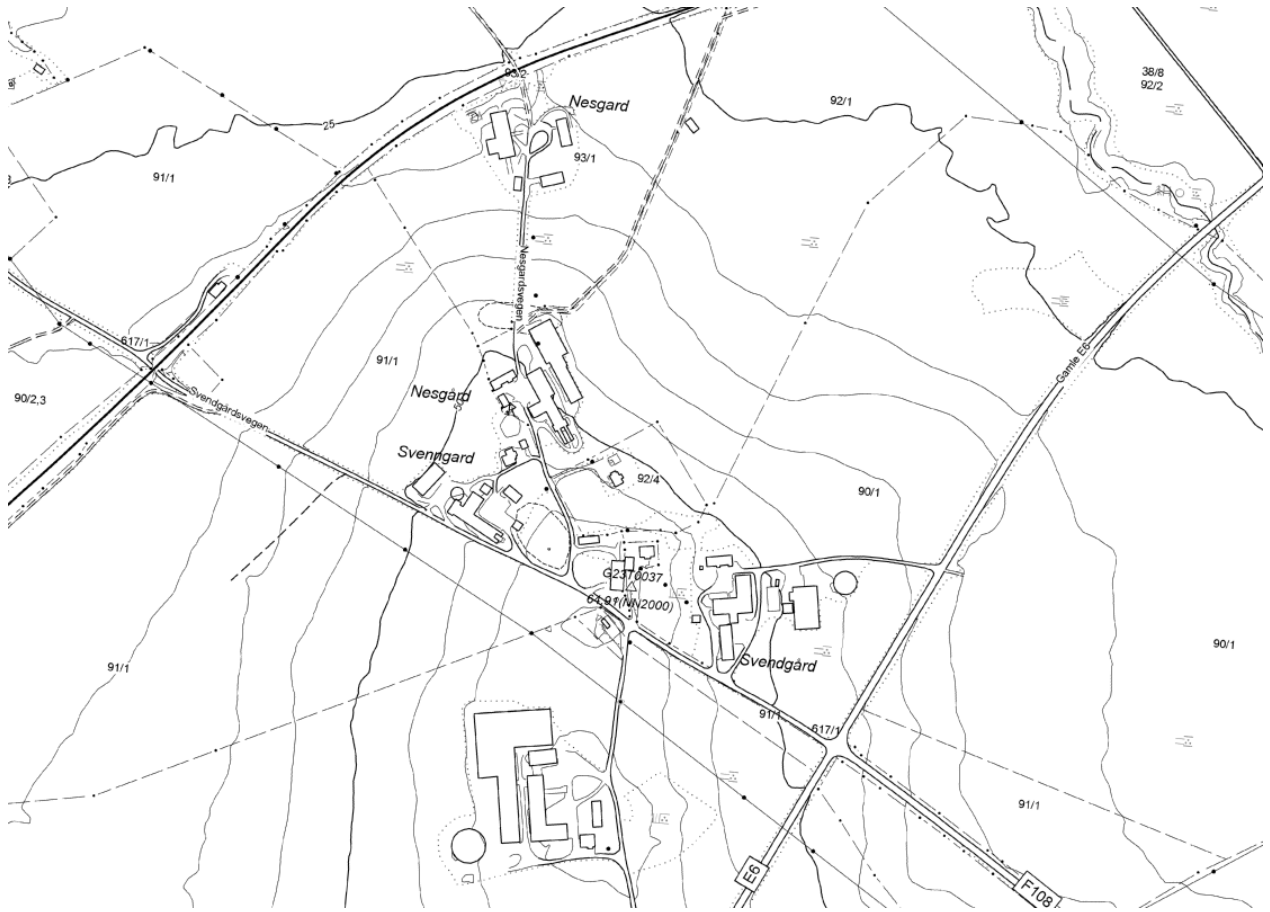

SVENGÅRD ST. MIKAEL [Kjerkenget], gnr. 90-91 Svengård (Alstahaug sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 46359

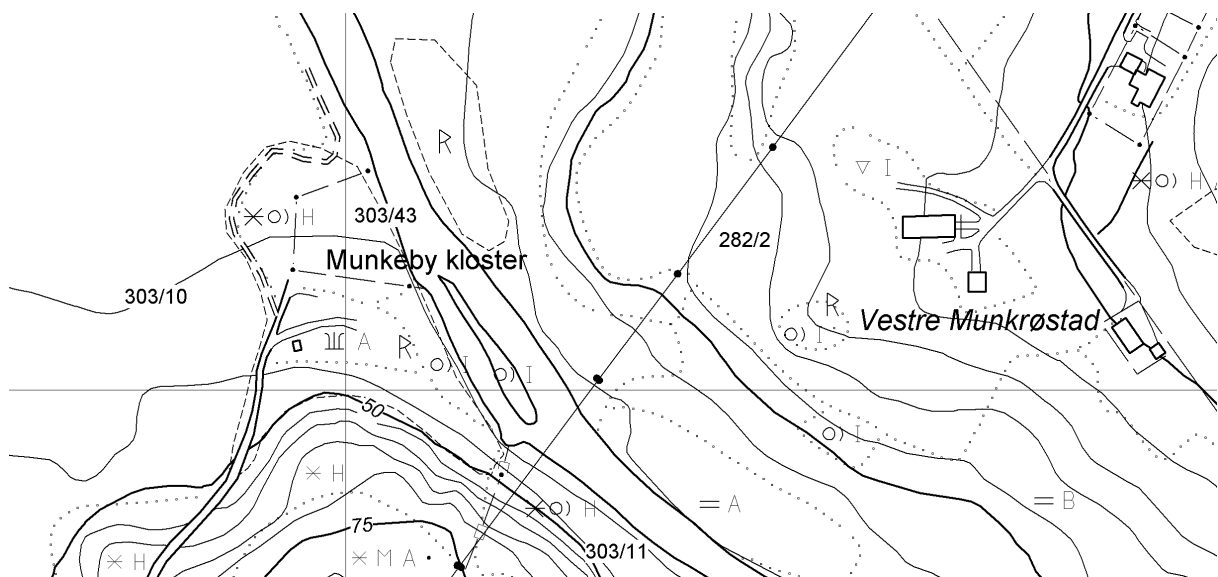
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Suenegords kirke*, OE s. 62, 83). I 1589 ble det bestemt at kirken på (gnr. 90) Svengård skulle nedlegges, da den var overflødige og lå for nær opp til andre kirker. Kapellanen i Skogn i 1744 Hans Jørgen Helsing skriver om bygdas tidligere kirker: “Der viises og grundvold efter 3 andre smaae Kircker, nemlig paa Gaarden Hallan, Svendgaard og Weje, men ere for lenge siden afskaffede”. Sognepresten i Skogn Johan Christopher Testman skrev i et notat ca. 1774 om de tidligere kirkene på Hallan og Svengård: “Og sees endnu paa begge Steder Rudera, hvor Kirkerne har staaet”. Testman var en av Schønings informanter i Sogn, og Schønning skrev etter sitt besøk i 1774 følgende: “En Kirke har staaet paa Gaarden Svendsgaard, beliggende omtr. 1/2 Mil fra Hoved-Kirken, mod S.V. omtrent (...) foromtalt Svendsgaard, tæt hos, og vesten for hvilken, har staaet en Kirke, hvis Tomt jeg besaae, men fandt der intet mærkværdigt”. Trolig fantes det på dette tidspunkt ikke lenger fundamentsteiner eller andre synlige spor etter den tidligere kirken. Gammeltunet på Svengård lå fram til slutten av forrige århundre noen titalls meter lenger opp og sør for nåværende tun på bnr. 1 av Svengård, på en åkerflekk inntil et veikryss. Her skal også kirken ha stått etter tradisjonen på gården. Det skal ikke være funnet skjeletter eller kister i nærheten av der kirken skal ha stått (Brendalsmo 2006:581f m/ref). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Svengård. Dedikasjonen er etter omtale av sognet i 1520 (*Michilssoghen*, NRJ II:202). Om fornminner i området skrev Schønning (II:199): “Et kort Støkke fra denne Gaard [Svengård], mod Norden, ligger Gaarden Nestgaard, og sønden for den, en temmelig stor rund Kiæmpe-Haug, liigesom og neden for Svendsgaard, mod Øst eller N.O. har ligget en ditto Haug, som nu er udpløiet”. Verken Kraft (1835) eller Klüwer (1823a) omtaler fornminner på Svengård. Petersen (1926:42) ser ut til å ha Schønning som kilde, men føyer til at det har vært mange gravhauger på Skjerve, samt enkelte på Svengård og Nestgård. I og med at det er registrert førkristne graver på både Svengård og Nestgård, er det en mulighet at utskillingen av de to gårdene fra Skjerve kan ha skjedd før middelalderen. (kartreferanse: CR 132-5-2).

MUNKEBY STA. MARIA, STA. BRETTIVA (klosterkirke), gnr. 51 (=303) Munkeby
(Levanger sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 7018

Klüwer noterte i 1823, etter å ha foretatt en oppmåling av stedets ruiner, brønner og fiskedam på (gnr. 303) Munkeby, at "Efter gamle Sagn skal dette Kloster være ødelagt ved Ildebrand; formodentlig ikke længe før Reformationen". Klosterkirken står i dag som ruin. Eldste skriftlige omtale av dette cistercienserklosteret er i 1475 (*Monasterij in Munchaby*, DN XVII:1105), men arkeologiske undersøkelser har vist at kirken bør være ferdigstilt rundt 1150/60, at den ble utvidet på 1170-tallet, brant på slutten av 1100-tallet, ble gjenoppbygd i 1470-årene og revet etter 1589 da kirken ble bestemt nedlagt. Kirken hadde rektangulært grunnplan der koret utgjør den østre delen av bygningen. Ut for korpartiet, mot nord og sør, er det små kapeller. Bygningen ble murt i bruddstein med marmorkvader i veggåpninger, nisjer og trolig utvendige hjørner. Murverket er romansk med liggende bruddstein i tette skift og flat pinningsstein. Da det er stor sannsynlighet for at de omtalte *Monasterij in Munchaby* (DN XVII:1105), *Sancte Bretteue kirke i Skaugn* (1533, OE s. 62, 83) og *Munkebye kircke* (1589, Thr.R. s. 53) er samme sak, er det samtidig rimelig å slutte at klosterkirken fra rundt 1470 til nærmere 1600 fungerte som kapell eller anneks med sporadisk betjening. Det må samtidig bety at munken Stefanus' forsøk på 1470-tallet på å gjenoppbygge klosteret for en kommunitet mislyktes, og det kan videre antyde at selve kirkebygningen ikke har ligget i fullstendig ruin i tiden mellom slutten av 1100-tallet og 1470. Både Rygh og Hallan har vist at det jordegodset som ble lagt til cistercienserklosteret på Tautra ved opprettelsen i 1207 i all hovedsak besto av gårder og gårdparter som kan lokaliseres til Skogn, og at de fleste av disse igjen hører til i Frol og de øvrige sogn rundt Munkeby. Hallan finner ingen annen rimelig forklaring på dette enn at Tautra ved opprettelsen i 1207 tok over det godset som hadde hørt til et cistercienserkloster på Munkeby. Dermed kan det med rimelig sikkerhet fastslås at Tautra overtok som cisterciensernes kloster i Trøndelag etter at anlegget på Munkeby var blitt nedlagt, og dermed at sistnevnte i 1207 ikke lenger var et operativt kloster (Brendalsmo 2006:593ff m/ref.). Dedikasjonen er etter et brev av 1488 (DN V:938) samt det forhold at samtlige kirker ved cistercienserklostrene var dedisert Maria. Petersen (1926:49) registrerte følgende fornminner på Munkeby: "Det er notert 7-8 gravhauger her, hvorav en meget stor, litt oppe i marken øst for husene på Søndre Munkeby. I en liten haug nede ved klosterruinen er funnet et økseblad fra yngre jernalder, som nu oppbevares i museet i Stockholm". Dette kan være et gravfunn, fra gården By der klosteret ble bygd. (kartreferanse: CT 134-5-3).

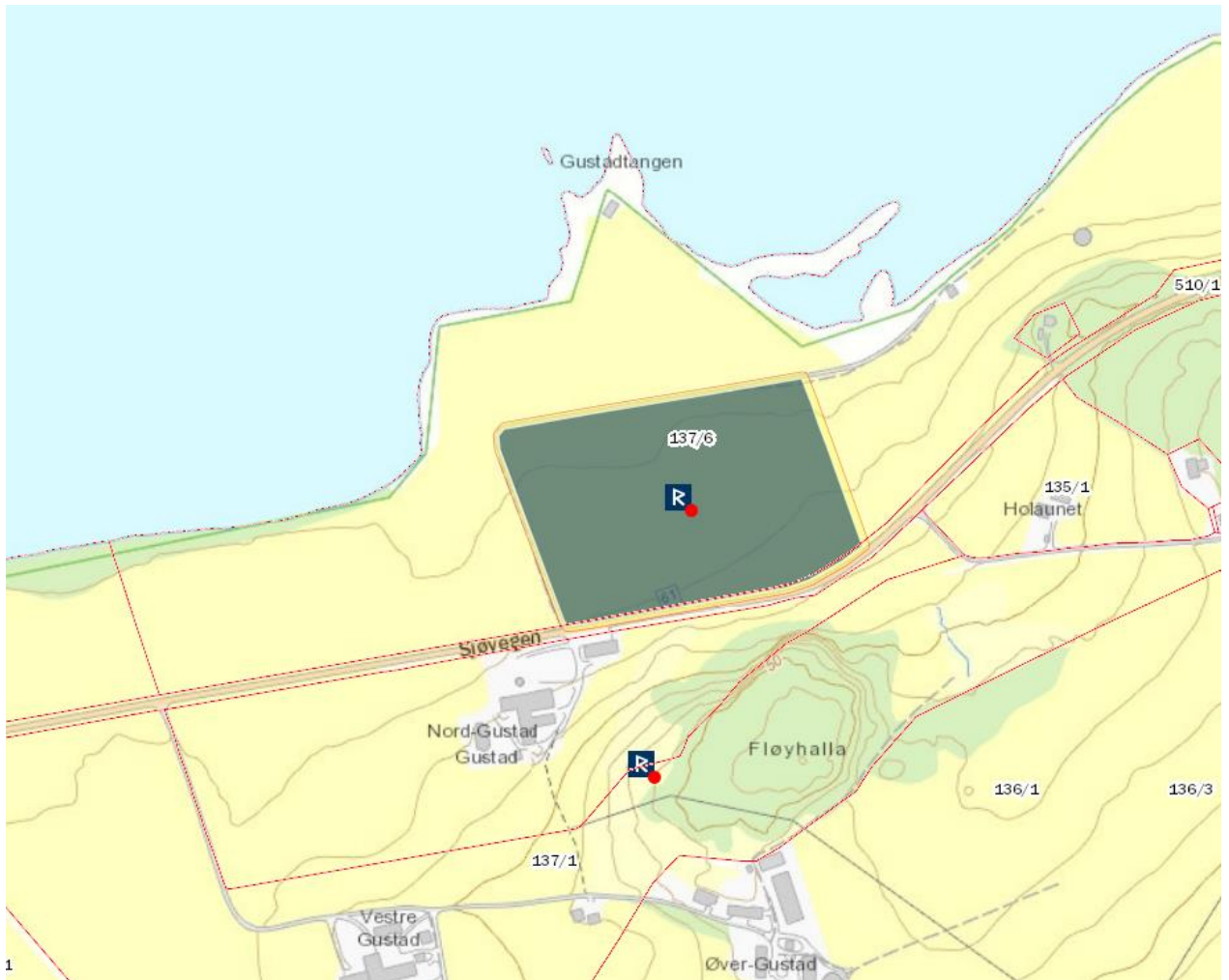

GUSTAD, gnr. 136, 137 Gustad (Ekne sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – lokalisering nær ID 56090

I lensregnskapene for Stenvikholm len i 1548-49 (NLR VI:163) er det for distriktet Skogn (*aff Skoughenn*) ført opp katedratikum for *Gudstaenns kiierckiee*: ½ pund smør. Av de oppførte kirkene var det Gustad og Brettivakirken på (gnr. 303) Munkeby som betalte minst. Skal man følge prinsippet for betaling av katedratikum slik det ble formulert av Aslak Bolt i 1430-årene, betyr det at kirken på Gustad må bli å betrakte som et kapell som ikke hadde rett til tiende (*cappellor allar som einga tyond upbæra gifua ½ spann*). Dette er første og eneste omtale i det skriftlige kildematerialet av en kirke på Gustad, og topografene har heller ikke referanse til tradisjon om en slik. Kirken er ikke nevnt i Reformatsen av 1589, så rimeligvis var den nedlagt før denne tid. Mest sannsynlig har vi her kontakt med en av de mange ”ølkirker” eller ”bondekirker”, og som var en siste rest av de gamle høgendes Kirkene. I Skognbygda finnes det to gårder med navnet Gustad. Helt i sørvest i Ekne ligger (136,137) Gustad kort vei øst for kirkestedsgården (162) Jevika. I nordøst opp for (46) Reistad på grensen mot Verdal ligger (38-39) Gustad i nåværende Levanger kommune. Begge gårdene var i sentraleie på slutten av middelalderen, og både erkesetet, Holms kloster og Tautra kloster hadde sine skyldparter. Begge gårdene har kjente gravfelt fra førkristen tid, mens Gustad i nordøst ser ut til å ha tyngden i yngre jernalder. Bygdebokforfatter Vestrum mener at By var sentralgård i Ekneområdet, at Gustad er utskilt fra denne i vikingtid og at gravplassen på Gustad var sentralgravplass for hele Byagrenda i jernalderen. På dette gravfeltet fantes det på 1800-tallet både lange og runde gravhauger, stensettinger og bautaer. I tillegg registrerte Klüwer to rektangulære hustufter inne i gravfeltet, den ene drøyt 28 m lang og den andre rundt 25 m. I alt ser det ut til å ha vært rundt 18 synlige gravminner her samt flere bautaer på et platå like overfor. På Gustad i Levanger er det kun registrert runde gravhauger, i alt drøye 10. På grunnlag av annet skriftlig kildemateriale lar det seg ikke avgjøre hvilken av de to Gustadgårdene som kan ha vært kirkestedsgård. Det kunne være at siden topografene mangler opplysninger om denne kirken, kan det være at det var på den fjerntliggende Gustad nær Verdal at den sto. Det som likevel kan gi en antydning, er de to hustuftene i gravfeltet på Gustad i Ekne. Med bakgrunn i det forhold at kirker bygd på gårder før ca. 1150-1200 i utstrakt grad ser ut til å være bygd i gårdens førkristne gravfelt, er det mulig at Gustad i Ekne er kirkestedsgården nevnt i 1548 (Brendalsmo 2006:583f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Gustad. Tunene på Gustad i Ekne ligger i dag på tre forskjellige steder i skråning rundt den bratte åsen Fløyhalla, midtveis inn i Falstadbukta på østsiden, tvers over for Jevika. Det gamle gårdstunet lå oppe mellom Øver-Gustad og Nord-Gustad, rett sør for og inne ved foten av åsen, på grunnen til (137/1) Vestre Gustad. Gravfeltet fra eldre jernalder ligger rundt på den vestre siden av åsen, kun få titalls meter fra det gamle tunområdet. Den yngre delen av gravfeltet lå nede på slettene under åsen i vest og skal være planert med bulldozer rundt 1980. Det eksisterer i dag ingen tradisjon på gården om at det tidligere skal ha stått en kirke på Gustad, eller om kirkeinventar. Grunneieren kunne heller ikke opplyse om funn av skjeletter eller kister ved jordarbeider. (kartreferanse: CQ 133-5-4).

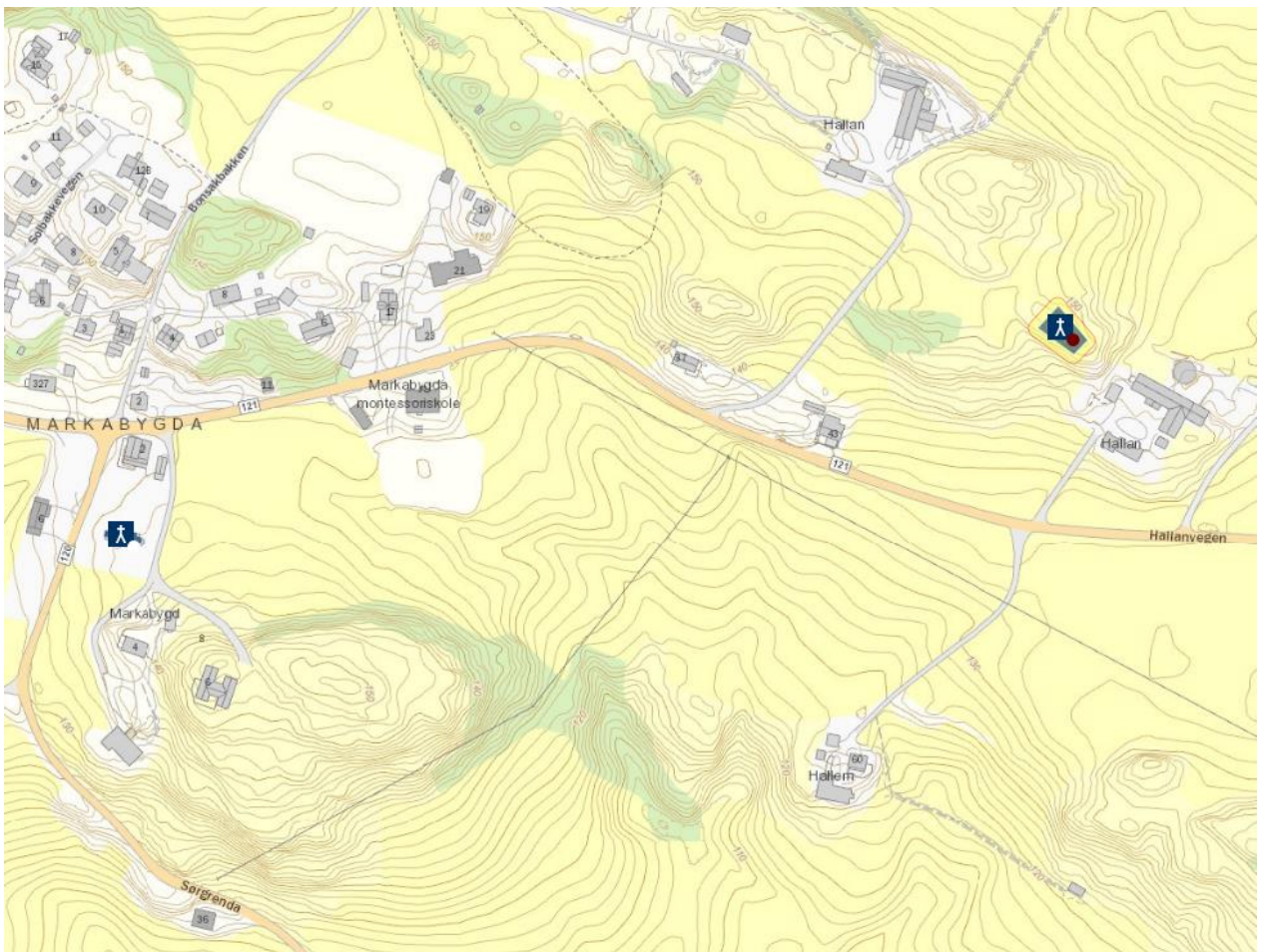
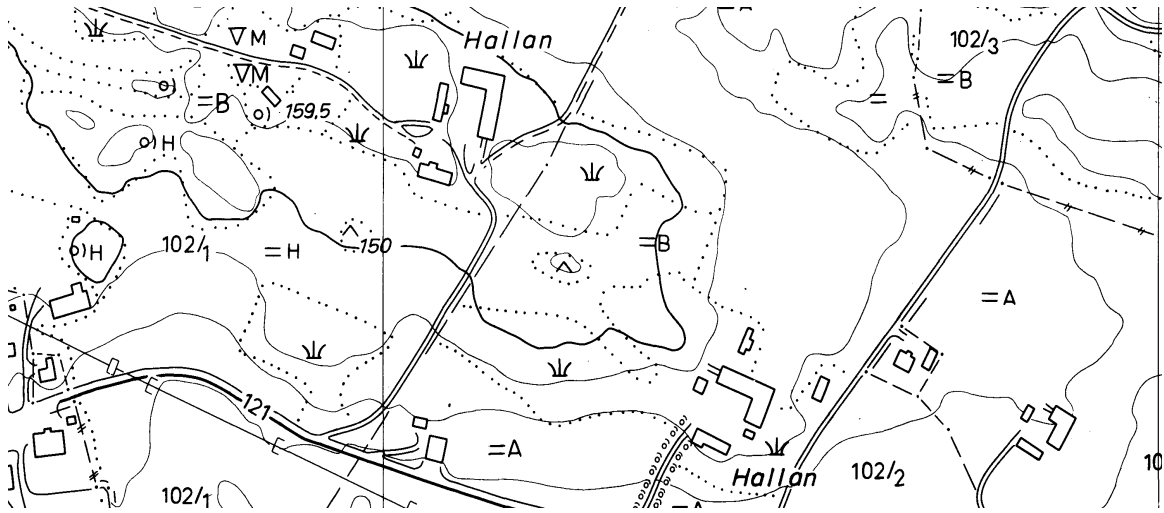

HALLAN [Kirkhaugen/Kjerkhaugen], gnr. 102 Hallan (Markabygden sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.

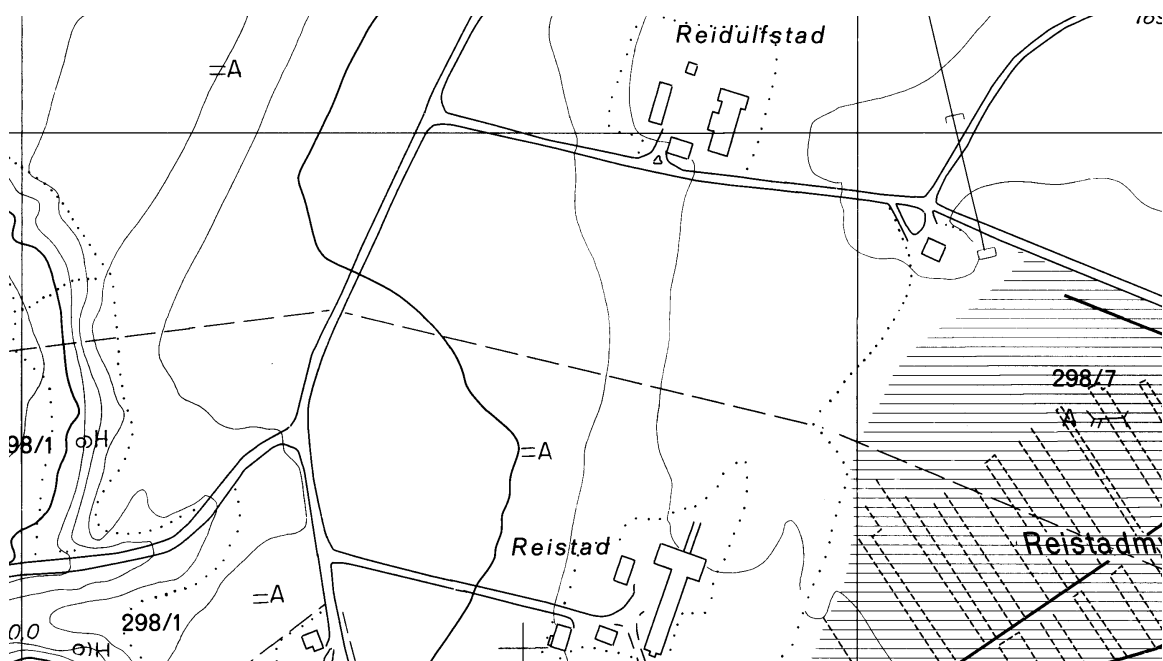
ID 26846

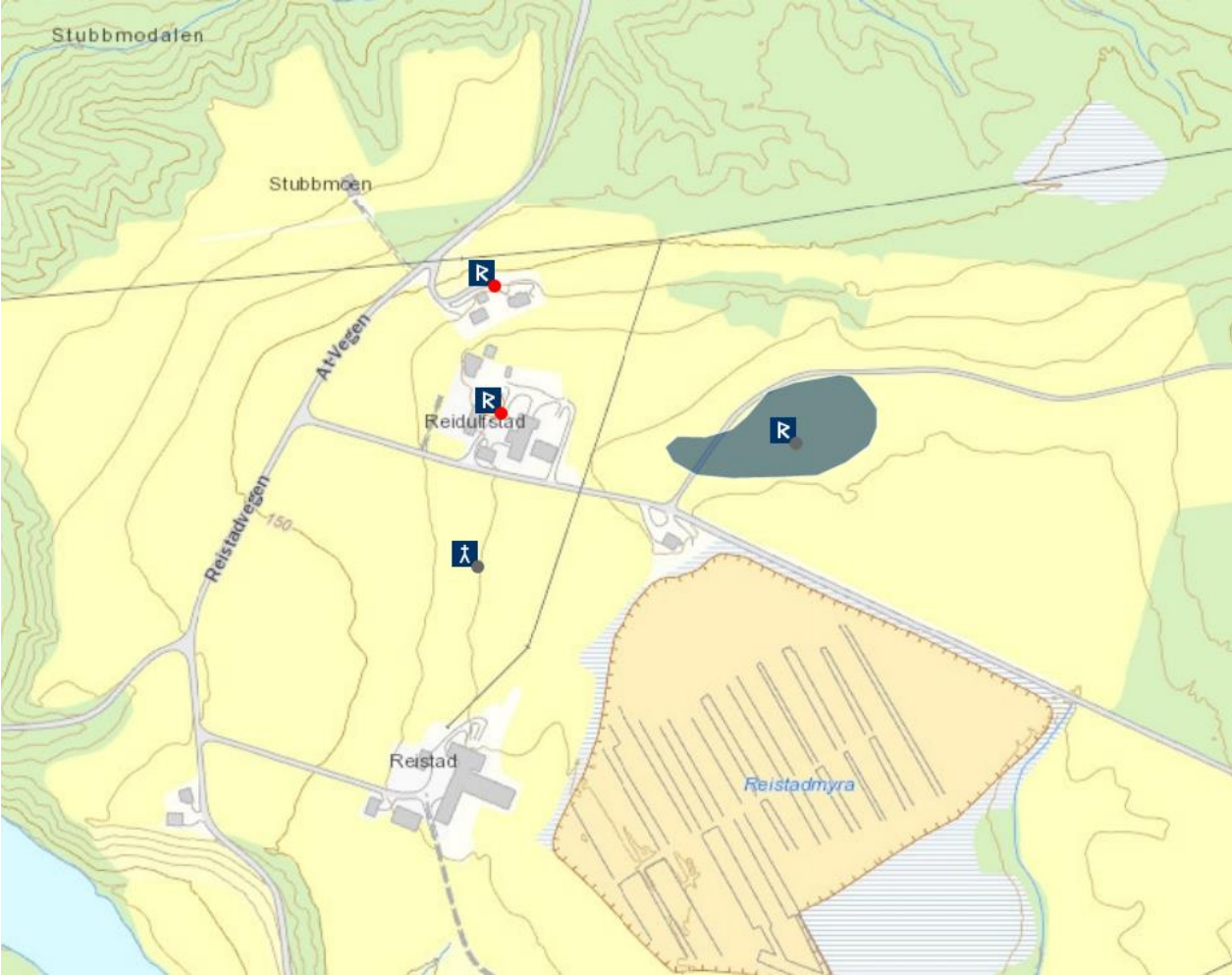
Eldste belegg for en kirke på (gnr. 102/2) Hallan er den tradisjon som er belagt fra prestegårdsmiljøet i Skogn i 1744. Kapellan Hans Jørgen Helsing skrev da: “Der viises og grundvold efter 3 andre smaae Kircker, nemlig paa Gaarden Hallan, Svendgaard og Weje, men ere for lunge siden afskaffede, som de ey heller vare nøttige, siden de 2 sidste ligger en knap fierde fra hverandre og ½ miil fra hoved Kircken. Om den paa Hallan var i Stand, kunde den synes ey unøttig, siden der ligger en lille Bøygd 1 miil fra Hoved Kircken, samme lille Bøygd faar sielden Korn, thi den ligger under Fiældet”. 30 år seinere skrev sognepresten i Skogn, Testman: “Schongens Præstegjeld har ellers i forrige Tider været afdelt i 5 Kirke-Sogner, af hvilke de tvende ere nu aldeles ødelagte, og har den ene Kirke staaet oppe i Marke-Bøygden, som strækker til Fjældet, paa Gaarden Hallum, og den anden i den stærke Bøygd paa Gaarden Svendgaard, og sees endnu paa begge Steder Rudera, hvor Kirkerne har staaet”. Verken Klüwer i 1823, Kraft i 1835 eller sognepresten i Skogn i 1689 Hr. Raphael omtaler tradisjonen om en kirke på Hallan. Likevel noterte Petersen følgende i 1925: “*Hallan.* - Om den kirke som etter sagnet skal ha stått her, se Norske Gaardnavne XV, s. 106. En haug ved gården kalles *Kjerkhaugen*. En dør i et gammelt kvernhaus skal være fra denne kirke”. Tradisjonen i Markabygda var altså på dette tidspunkt fortsatt levende, og det var før Skogns bygdebøker ble utgitt. Dessuten bringer Petersen inn nye momenter som navnet *Kjerkhaugen* og at en spesiell dør angivelig skulle stamme fra kirken. Kirkedøra fra Hallan kirke skulle i følge lokal tradisjon ha vært jernbeslått og blitt benyttet som mastudør på Hallan østre. Markabygda lå uten fast bosetning fra ca. 1350 til ca. 1550. I et arveskjøte fra gården Almlia som ligger i vestenden av Movatnet, altså i ytterkant av de sentrale deler av bygda, heter det: “Samt et stykke af udmarken grænsende paa søndre side til den vestre af den offentlige vei fra *Kirkegrænden*, og paa vestre side til hovedeiendommens indmark og til nordre side til Almlimarken”. Denne *offentlige vei* er veien som går ut til Almlia vestover langs Movatnet, fra gårdene inne ved østenden av vannet der også Hallan ligger. Skjøtet er undertegnet i august 1834, og den nye Markabygda kirke ble innviet i oktober 1887. *Kirkegrænden* må derfor være et gammelt grendenavn. Kirken skal etter tradisjonen på Hallan i dag ha stått på toppen av en flat knaus (*Kjerkhaugen*) snaue 100 m nordvest for driftsbygningen på bnr. 2 av (gnr. 102) Hallan. Lokaliteten er beitemark. Den er berglendt men med lommer av dypere jord innimellom. Det er ingen tradisjon om funn av skjeletter eller kister. Trolig kom kirken i forfall etter Svartedauden i og med at Markabygda var uten fast bosetning i et par hundre år (Brendalsmo 2006:585ff m/ref.). Ingen av topografene eller registrene har opplysninger om fornminner på Hallan, og slike er heller ikke i dag å se på eller nær ved lokaliteten. (kartreferanse: CS 131-5-1).

REISTAD, gnr. 46 (=298) Reistad (Levanger sogn). Levanger kommune. Nedlagt kirkested.
ID 25986

Eldste skriftlige kilde med omtale av en kirke på Reistad er Schøning i 1774 (II:50): “1/2 Mil omtrent fra Munkeby, længer op i Marke-Bygden, ligger Gaarden Restad, paa hvilken har, i gamle Dage, ogsaa staaet en Kirke, som altsaa har været den 9de i Skogn. Gaarden grænser til den foromtalte Burmo, og Kirken har ventelig været for dens Beboere”. Opplysningen har nok Schøning fra sognepresten i Skogn i 1774, Johan Christopher Testman. I et notat fra sogneprestens hånd, forfattet rundt denne tiden, står det følgende: “NB. Der siges vel, at der i ældgamle Tider skal have staaet et Capel eller en Kirke paa en Gaard Redstad i Levangers Annex, men synes intet Mærke derefter [...] Gaarden Reystad, hvor bemeldte Kirke eller Capel skal have staaet”. Klüwer i 1823 bringer også tradisjonen om kirken på *Risten* og føyer til at den skal ha stått der før reformasjonen, men han skriver at det ikke finnes levninger etter kirken. Petersen noterte seg følgende rundt 1925, med kilder i lokalmiljøet: “*Reistad*. - Det tør være utvilsomt at her tidligere har stått en kirke. Den har etter opplysning av standartjunker Paal Okkenhaug ligget omtrent midt mellom begge gårdene. Fløyen, som delvis var av kobber, ble lenge oppbevart på Okkenhaug, men seinere solgt ved auksjon. I den stod årstallet 1652. Etter opplysning innhentet 1922 skal kirken ha ligget på søndre Reistads grunn på en liten høyning i terrenget, hvorfra der er vid utsikt over bygden helt til fjorden. Her skal også være funnet skjelettresten og en gammel brolegning, som skal ha dekket et areal på ca. 2 mål”. Som Hallan påpeker bør vindfløyen med årstallet 1652 kunne stamme fra en annen kirke, trolig Jevik kirke som ble nybygd dette året og revet i 1890. I følge tradisjonen på Reistad på 1990-tallet skal kirken ha stått på en flate, et grunt søkk på toppen av åsen snaue 100 m nord for det nåværende tunet på (gnr. 298) Reistad. Gammeltunet lå inntil og rett nord for der kirken skal ha stått. Rett ved det tidligere tunområdet ligger fortsatt restene av det store gravfeltet som Petersen omtaler (Brendalsmo 2006:599f m/ref.). Petersen (1926:50) skriver at det har vært en mengde fornminner på Reistad: “Av disse er nu de fleste som har ligget på den flate terrasse på gårdens innjord, i årenes løp blitt utjevnet, og av de fund som herunder er gjort, er der nu kun bevaret en spydspiss av vikingtids form. Derimot sees ennu inne i skogen, langs veien til *Skågset*, en samling av minst 16 gravhauger, derav 5 avlange. Denne gravsamling har utpreget yngre jernalders karakter”. En nærmere registrering i 1936 viste at det da lå nærmere 30 gravminner i dette området. To av haugene er undersøkt og disse ga dateringer til yngre jernalder (Herje 1989:65). (kartreferanse: CT 133-5-2).

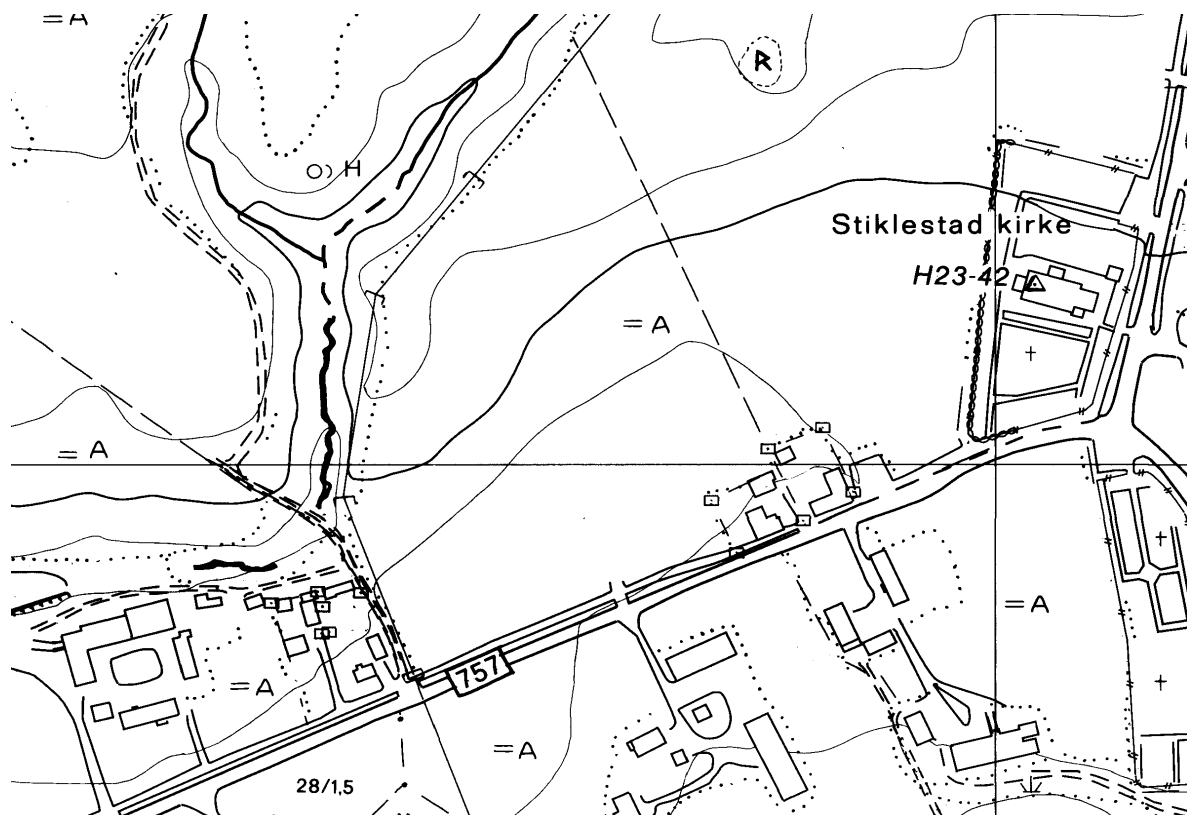
VERDAL KOMMUNE

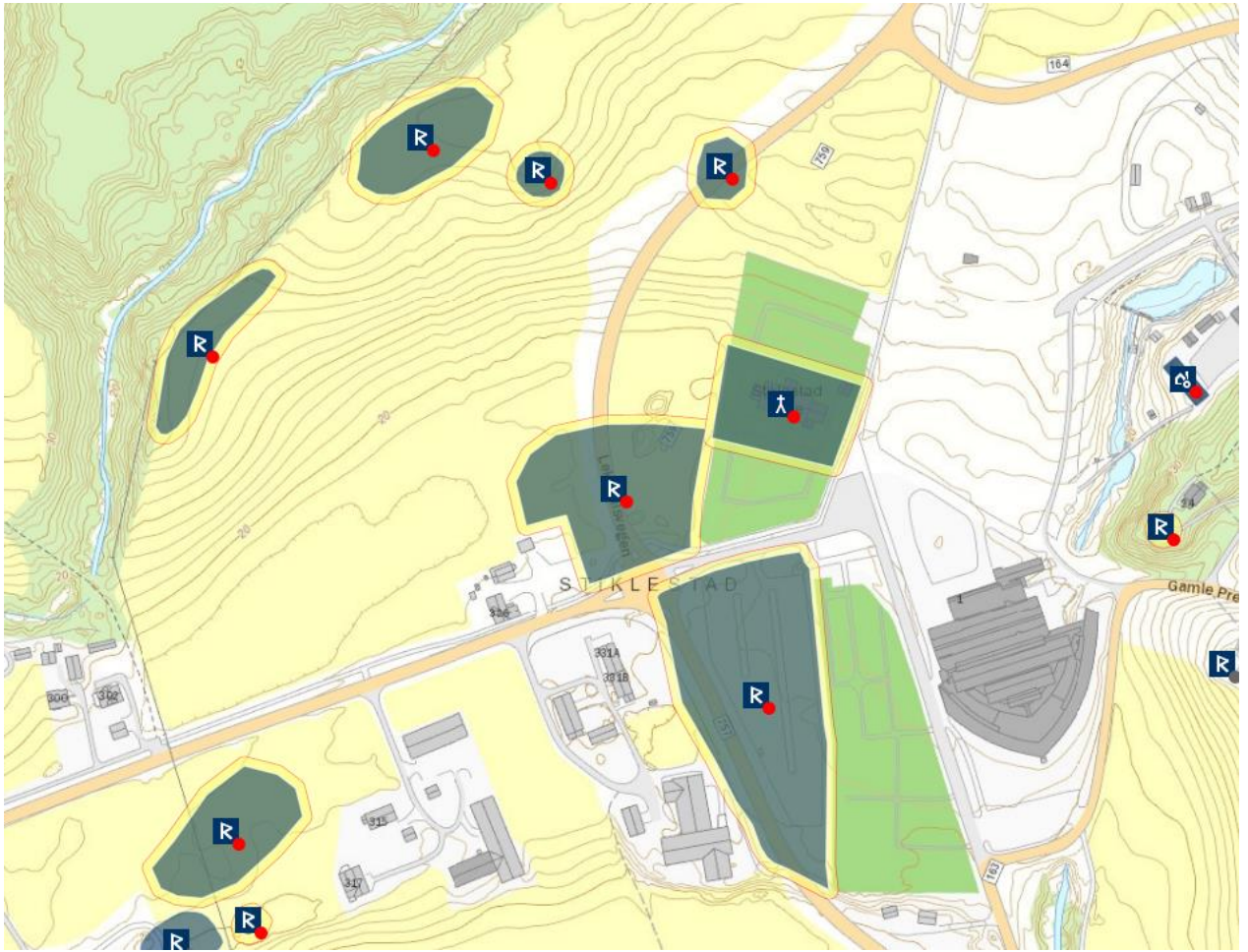
STIKLESTAD (VERDAL) ST. OLAV (?), ST. IVO, ST. GEORG, SELJEMENNENE,
gnr. 27-30 Stiklestad (Stiklestad sogn). Verdal kommune.

ID 85569

Stiklestad kirke står på (gnr. 29) Stiklestad, ifølge tradisjonen på det sted Olav den Hellige falt ved slaget i 1030. I følge erkebiskop Øystein tok det lang tid før det ble bygd kirke på Stiklestad, men tiltaket ser likevel ut til å være igangsatt før hans egen tid som erkebiskop (1161-1188). Kirken ligger nede i et fuktig lite dalsøkk, noe som er en helt uvanlig plassering for en middelalderkirke. Dens alter skal ifølge *Passio Olavi*, penneført av erkebiskop Øystein i andre halvdel av 1100-tallet, være reist rundt den steinen han døde ved. Arkeologiske undersøkelser har likevel ikke kunnet påvise en slik stor, jordfast blokk i alteret. Steinkirken har rektangulært skip med smalere, rektangulært kor. Den har kvader i veggåpninger og utvendige hjørner, de fleste hogd i kleber fra bruddet i Slipsteinsberget ved Mære men også noen i marmor. Den er trolig påbegynt tidlig på 1150-tallet og ferdigstilt i 1180-årene. Deretter ble skipet på 1400-tallet forlenget mot vest med stein fra den da nedlagte kirken på (24) Haug, som kort før var blitt sterkt ødelagt ved jordfall. På 1500-tallet ser det ut til at påbygget fikk setningsskader på grunn av fundamenteringen, og to kraftige støttemurer ble reist mot skipets vestvegg. Kirken ble sannsynligvis reist som valfartskapell (*minnekyrkje*) med egen kapellprest (*presten der på staden*), og det er trolig først etter at Haug kirke ble ødelagt at Stiklestad fikk sognekirkefunksjoner i tillegg. Kirkens døpefont er datert til etter midten av 1200-tallet (Solhaug 2000:87f), men denne er trolig overført fra Haug kirke. I 1589 var Stiklestad hovedkirke med Vuku og Hallan som anneks. Kirkene på Ugla, Auskin, Lyng og Leklem ble samtidig bestemt nedlagt. Også i 1774 og 1909 var Stiklestad hovedkirke med Vuku og Hallan som anneks (Brendalsmo 2006:603ff m/ref.). Kirkens dedikasjon er på bakgrunn av de relikvier som tidligere fantes i alterplatens relikviegjemme, i en sammenfoldet blyplate som inneholdt tre letttersposer med små beinstumper. I hver pose lå det en pergamentstrimmel med latinsk innskrift *de ossibus...* og så de respektive helgeners navn: St. Ivo, St. Georg og De hellige fra Selje (*sanctorum Selio*) (Helland 1909:318). Det bør bemerkes at da erkebiskop Aslak (rimeligvis på visitas) forhandlet med bøndene om Mikkelskorn 4. mars 1433 (DN V:627), ble møtet holdt og brevet skrevet i kirken på (32) Ugla noen kilometer lenger øst i bygda – ikke i Stiklestad kirke eller på en prestegård. Det er ikke eksplisitt nevnt prestebol til Stiklestad kirke i middelalderen. Av fornminner ved eller nær kirken observerte Schønning i 1774 følgende (II:69): “det Sted, hvor Stikkelstad-Kirke nu staaer, som uden Tvil er det Sted, hvor Kong Oluf faldt. At bemeldte Slag har staaet paa Vestre Stikkelstad, det viise adskillige Omstændigheder. Her var en viidt udstrakt Plain, fornøden for en Krigsmagt at kunne udbrede sig [...]; her ere af Jorden oppløiede, ei allene adskillige forrustede Vaabener, men ogsaa andre Ting, som et Støkke af et gammeldags Smykke, en gammeldags Kiæde, af meget fiint Arbeide, et Støkke af et Bidsel, med meere; her ligger en Samling, af adskillige, deels runde, deels aflange, dels trekantede Høie, foruden en, som ligner et latinsk T, i hvilke Høie de formodentlig ere begravede, som fulde i Slaget, saa mange nemlig, som vare endnu hengivne, til den hedenske Religion [...] Under Ompløiningen, ere i dem fundne adskillige forrustede Støkker, af Sværde og Øxer [...] I en af bemeldte Høie, saavel som i en anden, beliggende et Støkke der norden for, ere ved Jordens ompløining, fundne af de her saa kaldte Ro-Søm eller Skibs-Søm, saa store omtrent, som de, der nu omstunder bruges i store Baader eller i Jægte [...] Foruden foranførte bevidner endnu et her blandt Bønderne eller Almuen giængs Sagn, fra forige Tiider, at ved Vester-Stikkelstad har bemeldte Feldtslag staaet. Tæt hos denne Gaards Huuse, mod Vesten, ligger en anseelig stor rund Kiæmpe-Haug”. Uavhengig av Schønning's diskusjon om slagstedet eller hvem som lå i gravhaugene, er det tydelig at kirken har ligget nær ved et meget stort gravfelt. Klüwer

(1823a:67) og Nicolaysen (1862-66:634) nevner flere gravhauger, foruten de Schøning omtaler, på de øvrige Stiklestad-gårdene. Det er i dag ingen synlige fornminner i kirkens umiddelbare nærhet. Gårdshusene på Stiklestad skal opprinnelig ha ligget oppe på platået ovenfor kirken. (kartreferanse: CU 135-5-1).

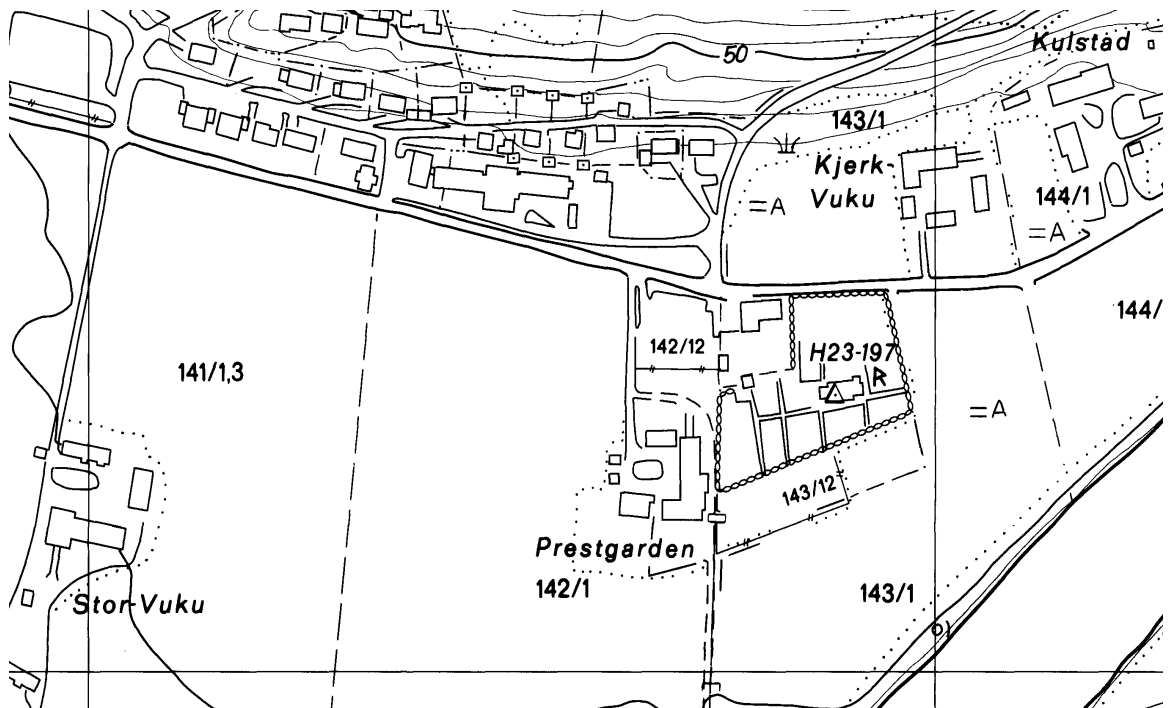

VUKU, gnr. 143 Kjerk-Vuku (Vuku sogn). Verdal kommune.

ID 85871

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Vuku kirke*, OE s. 63, 83). Nåværende kirke står på (gnr. 143) Kjerk-Vuku. Den samlede opphavsgården Vuku utgjøres i dag av Kjerk-Vuku, (141) Stor-Vuku, (142) Prestgarden, (140) Ekeren og muligens (144) Kulstad. I 1649 stod den gamle kirken til nedfalls og ny ble innviet i 1655. Det framgår av en besiktigelse fra 1649 at enkelte av kirkens vegger var tekt med spon, at den hadde klokketårn og våpenhus og at den da skulle tjærebres. Siden *Choeret* nevnes særskilt må vi kunne gå ut fra at den gamle kirken hadde et skip med rektangulært grunnplan og et mindre, smalere og rettavsluttet kor i øst. Schøning nevner kun at "Vukku og Halle Kirker ere vel Træbygninger, men dog forsynede med smukke Ornamentter, og inden til smukt malede". Alt tyder på at nykirken ble reist på tuftene av den gamle. Kirken fra 1655 står fortsatt, men den har vært gjennom en lang rekke større og mindre reparasjoner. Kirkegården rundt kirken må fra gammelt av ha vært heller liten, for den er blitt utvidet i 1797, 1831, 1850, 1906 (mot vest), 1922 (østover fra Kjerkstuggu), 1972 (mot Prestgarden) og 1990 (mot sør). Steingard ble lødd i 1855. Lokal tradisjon hevder at da nykirken ble reist tidlig på 1650-tallet, ble det gamle sakristiet og våpenhuset fra den i 1589 nedlagte kirken på Auskin, snaue 2 km lenger vest, flyttet over til kirken på Vuku. Dette kan vise til faktiske forhold, men det kan også være restene av et tradisjonelt kirkeflyttingssagn. I 1589 ble Vuku kirke lagt som anneks til Stiklestad hovedkirke i Verdal prestegjeld. I 1774 var *Vukku, eller Vukhaug-Kirke* fortsatt anneks til Stiklestad, likedan i 1900 (Brendalsmo 2006:613f m/ref.). Et bruk av Vuku var prestegård før 1520 (*Østhen j Prestegord*, NRJ II:204), men på dette tidspunkt var det rimeligvis bortbygset i og med at Stiklestad da var hovedkirke og presten satt på et bruk av (32) Uglå. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner i området ved Vuku kirke. Det er heller ikke registrert fornminner eller løsfunn på gården. Likevel er det klart at den langstrakte forhøyningen på rundt $\frac{3}{4}$ m høyde (21x14 m), rett inntil kirkens kor på nordsiden mellom dette og kirkegårdsmuren er en gravhaug. Videre ble det i 1961 funnet en vikingtids grav på andre siden av veien rett nord for kirkegården. (kartreferanse: CV 135-5-4).

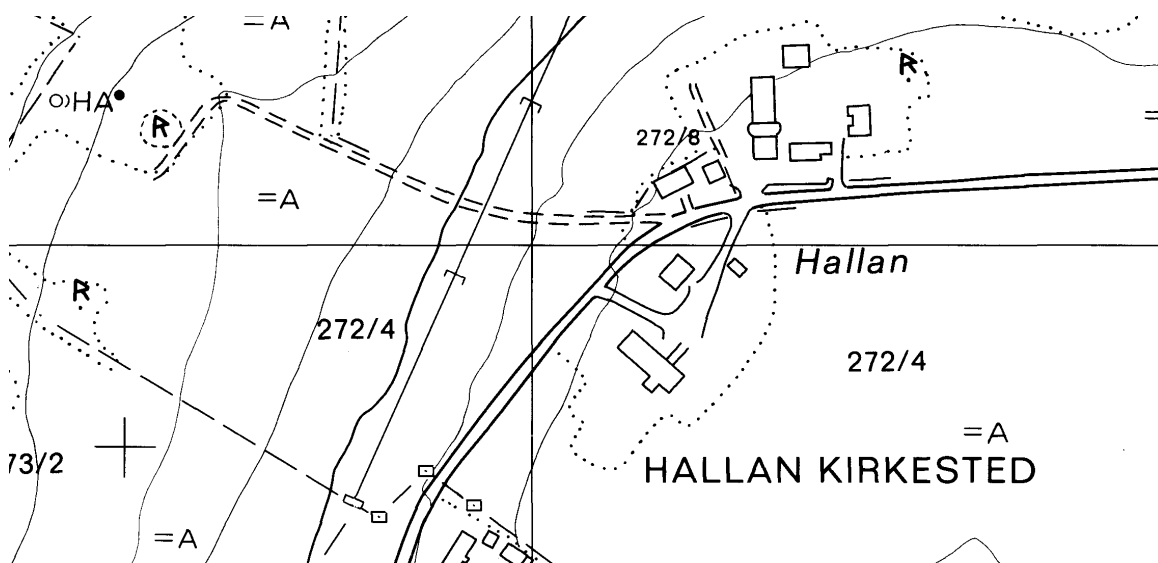

HALLAN ST. EGEDIUS, gnr. 272 Hallan (Vinne sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 27109

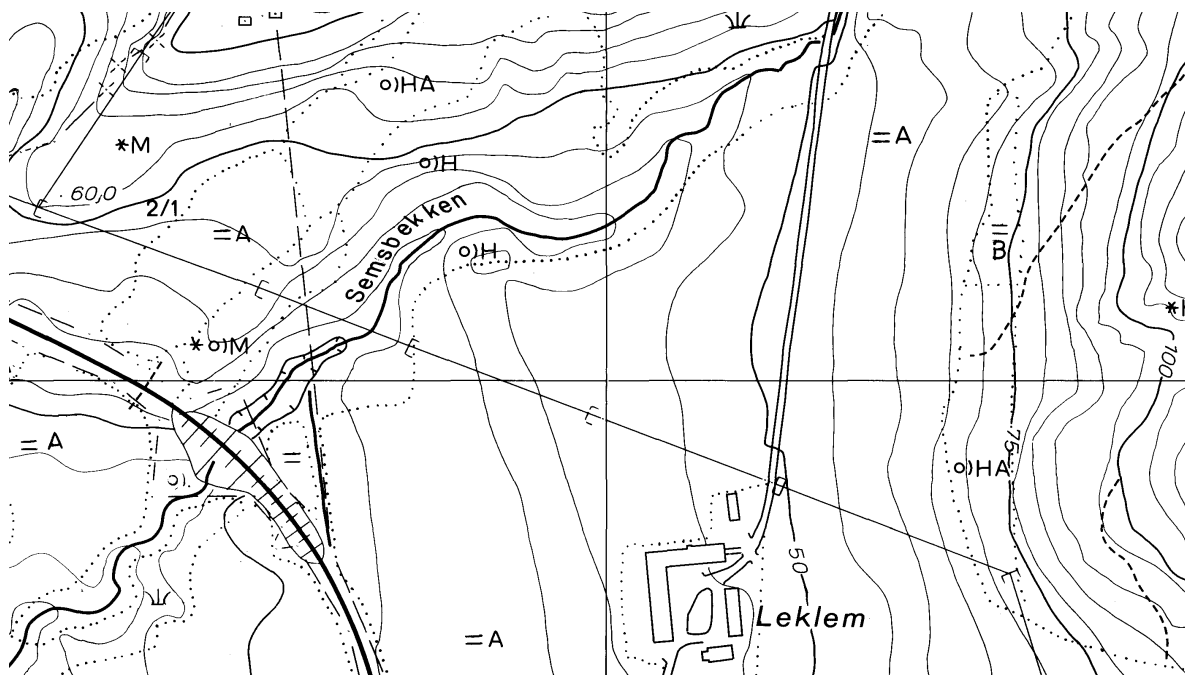
Eldste omtale av kirken er i 1513 (*sancte Egidiwss kirke i Vardallen*, DN VIII:480). Kirken sto på bnr. 4 av (gnr. 272) Hallan mellom. Kirkestedet ble rundt 1815 besluttet flyttet ca. 3,5 kilometer mot nordøst, til (262) Vinne. Den eldste kjente kirkebygningen på stedet, beskrevet 1726, var trolig en laftet tømmerkirke. 1813 nevnes at "2 á 3 tømmerkverv frå botnen var råtna". I 1646 og 1649 ble det lagt ny spon på takene; i 1652 ble det bygd til et sakristi, i 1678 ble det tømret nytt våpenhus og i 1725-26 ble det lagt nye tak av stein, bygd nytt spir, satt inn nye og større vinduer samt bygd til et dåpshus. Schøning skrev kun om kirkebygget i 1774 at det var av tre og at det var forsynt med "smukke Ornamenter, og inden til smukt maled". I 1813 ble denne kirken funnet rivningsverdig og ny kirke, en tømmerbygning med åttekantet grunnplan etter modell av Klæbu kirke, ble i 1817 innviet på gården Vinne noe lenger ned i dalsiden. Gammekirken, som var påtenkt som bygdas kornmagasin da nykirken stod ferdig, brant i 1815. Etter brannen ble kirkegården på Hallan benyttet til gravlegging fram til nærmere 1880. I 1840 ble det plantet åtte trær i dens ytterkant og i 1863 ble det satt opp fire hjørnesteiner. Soknerådet reiste i 1983 en minnestein på den gamle kirkegården, og da steinen skulle fundamenteres støtte man på en gammel grav. Gravplassen ligger i dag kloss opp i fjøset og det ser ut til at det avgrensede området er mindre enn det som ble merket av med fire steiner og trær på midten av 1800-tallet, da spesielt mot øst. Likevel er kirkegården svært liten. Selve kirken skal etter tradisjonen ha vært heller liten med et grunnareal på 18-20 m². Der alteret i kirken skal ha stått er det plantet ei bjørk. I 1589 ble kirken lagt som anneks under Stiklestad hovedkirke i Verdal prestegjeld. Den må ha blitt oppfattet som lite viktig og muligens har den så vidt unngått nedleggelse, for sognepresten skulle holde tjeneste i Hallan kirke kun hver fjerde helligdag og tredje jule-, påske og pinsedag (Brendalsmo 2006:615f m/ref.). Det er ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Hallan. I 1865 lå det tre husmannsplasser til Hallan Mellom, der den ene het *Kirkeakeren* (Musum 1931:684). Det gamle gårdstunet har nok ligget nær til kirken, for det er gjennom årene blitt funnet mye kokstein i området ved kirkegården (Berg 1992:7). Ingen av topografene har notert seg fornminner på Hallan, men Helland (1909:315) opplyser om funn fra yngre jernalder på gården. På en brink i nedkant av jordene nedenfor kirkegården omlag 100 m mot vest ligger det likevel i dag noen gravhauger. På det nye kirkestedet Vinne er det en bautastein og fire store rundhauger få meter fra kirken mot veien (jfr. Schøning II:78). (kartreferanse: CT 134-5-2).

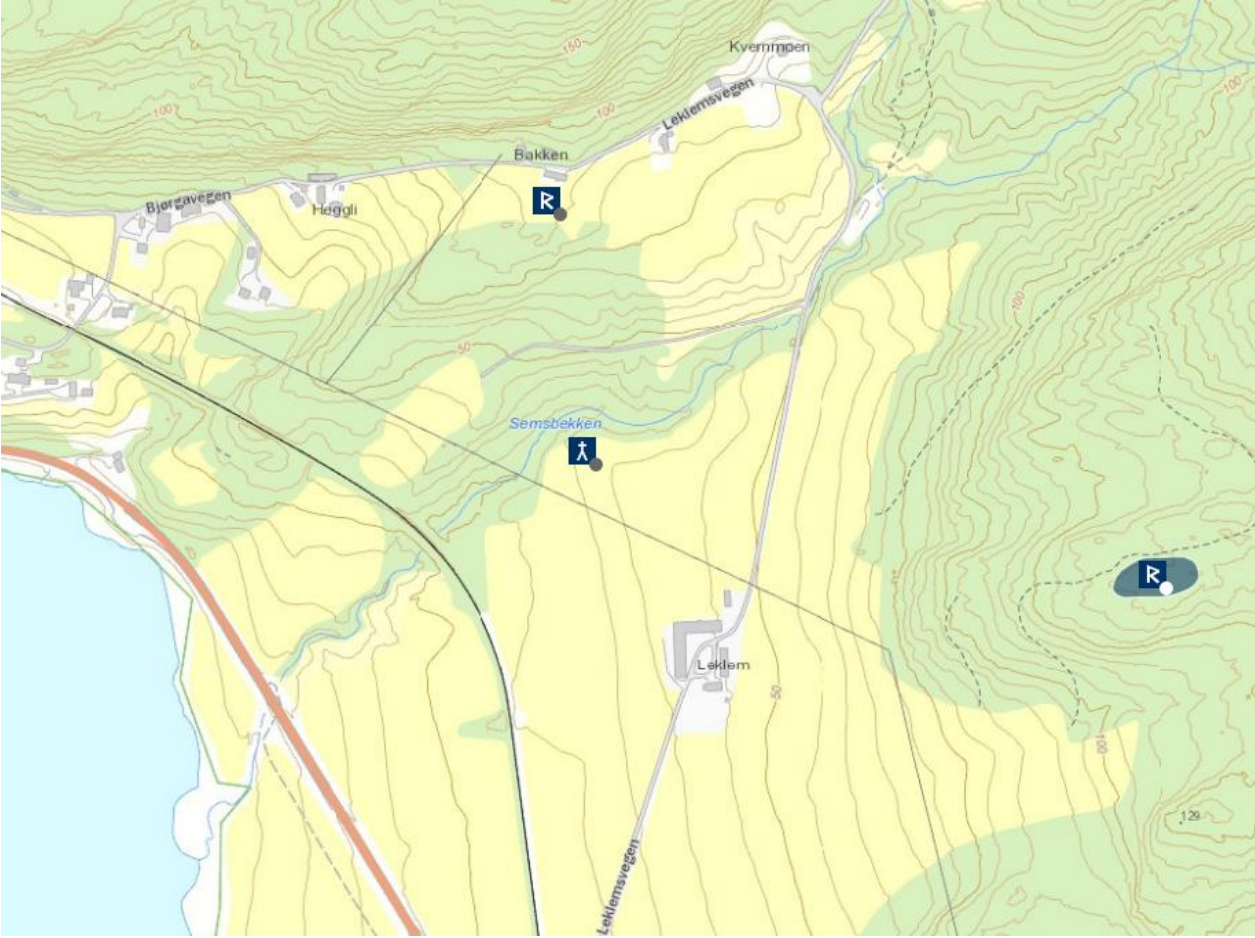

LEKLEM, gnr. 1 (Stiklestad sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 84285

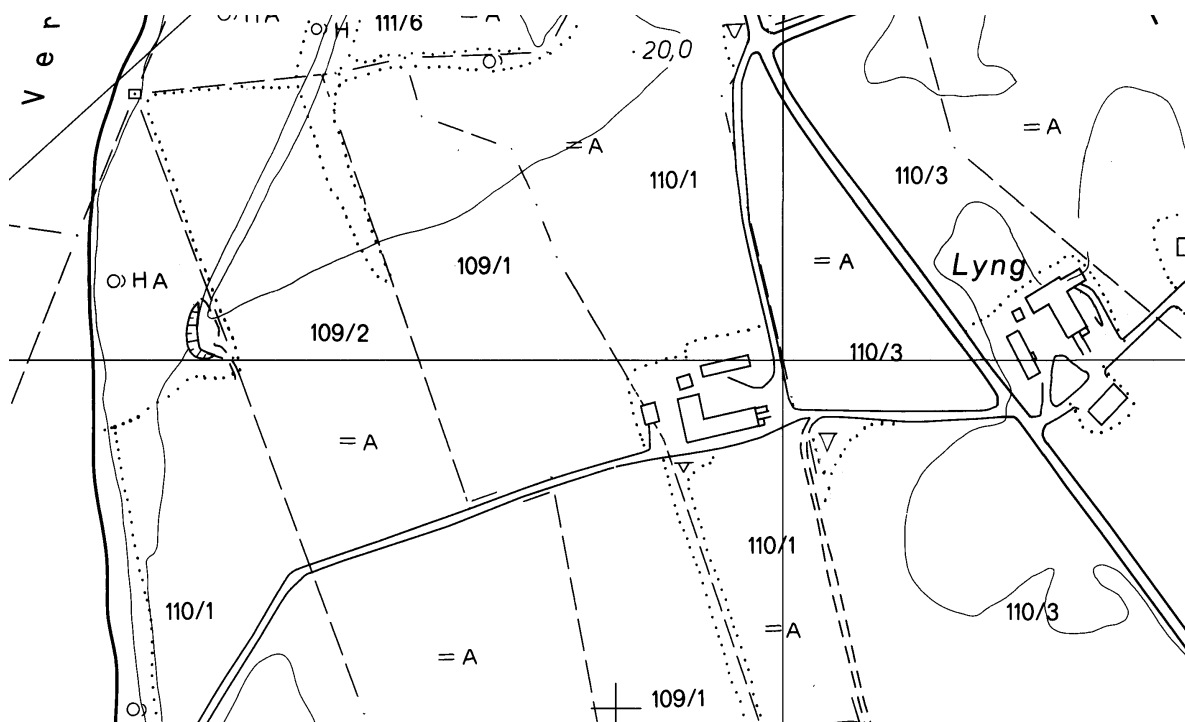
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Leiklem kircke*, OE s. 63, 83). Schøning besøkte tydeligvis gården i 1774: “Gaarden Leklem, hos hvilken, en Kirke har staaet, vesten for eller i N.V. fra Gaarden; Jærn-Beslagene, som havde været paa dens Dør, viistes mig paa en Dør for en af Gaardens Huuse [...] Af den Kirke, som tilforn har været paa Leklem, sees, foruden foromtalt Jærn-Hængsler af Kirkens Dør, endnu en anden Levning af den, nemlig en temmelig stor Grøtsteen, nu indlagt i Gruvsteenen eller Ildstedet, i Bondens daglige Stue, paa hvilken har været udhugget et stort Kors, i ophævet Arbeide. Steenen berettes at have ligget uden for Kirkens Dør; det kan maaskee være skeet, i de seinere Tiider: men uden Tvil har den tilforn staaet opreist, ved Indgangen til Kirken, eller paa et andet Sted”. Steinen er trolig rest av en middelalderisk gravplate. Gårdstunet på Leklem lå før 1826 lenger opp i lia mot nordvest, tett ved den gamle kirketufta: “Ved gravning deroppe er der funnet menneskeben på et jordstykke, som før flytningen bruktes til gristrø. Dette stykke ligger fremdeles uopdyrket. Et minne om den gamle kirke har vi også i, at der på gården er en åker, som ennå går under navn av Kirkeåkeren” (Brendalmo 2006:608f m/ref.). Kirken ble bestemt nedlagt i 1589 (Thr.R. s. 52). Det finnes ingen antydninger til et tidligere prestebol til Leklem kirke. Schøning skriver om fornminner på Leklem (II:85): “Saavel norden for Leklem, som længer ned mod Vesten, ligger en gammel Kiæmpe-Haug”. Det er ingen synlige fornminner opp for tunet i dag, men ut fra de skriftlige kilder ser det ut til at både gårdstun, kirke og gravfelt har ligget som en samlet enhet og tronet i overkant av de nåværende dyrkningsområdene. (kartreferanse: CT 136-5-4).

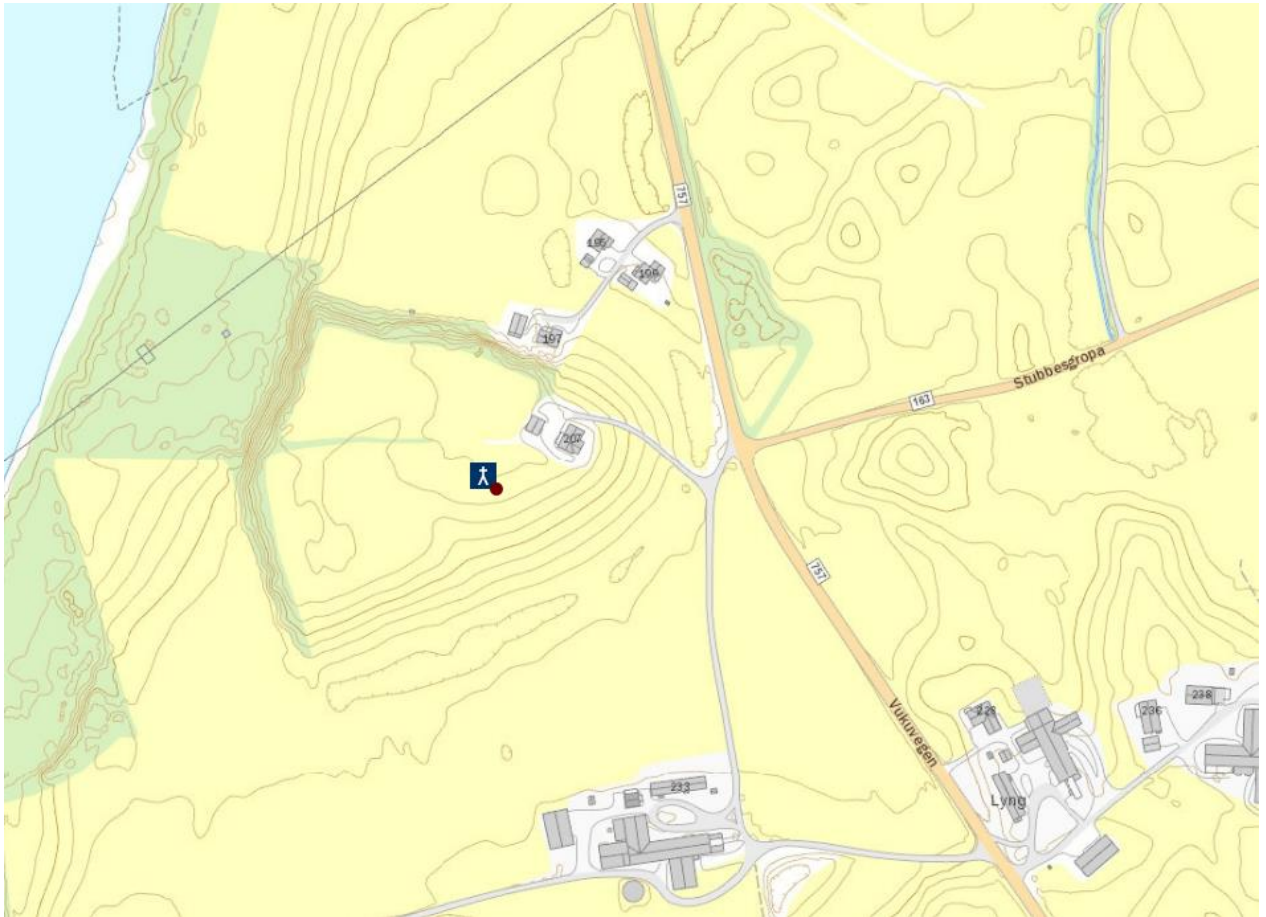

LYNG, gnr. 109-111 Lyng (Stiklestad sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested
ID 73577

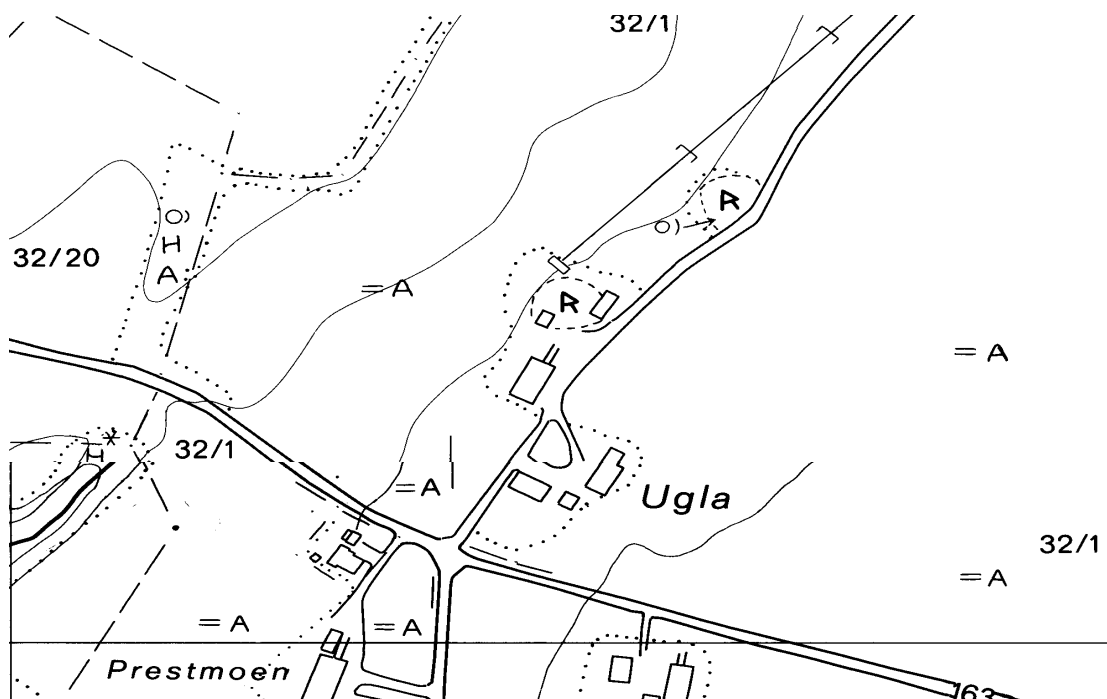
Da vi rundt 1280 første gang finner en omtale av gården i de skriftlige kilder (*kirkiunni a Haugi ok a Lyngi*, DN V:12), var det ridderen hr. Audun Vigleiksson – sønn av Vigleik Stallare og gift med datteren til baron Pål Sure – som bodde der. Vigleik var arving etter den rike kannik sira Sigurd Krafs. Erkebiskop Erik Valkendorf kjøpte i tidsrommet 1511-1522 Lyng søndre og mellom og la disse 6 spann til en prebende som bar hans eget navn. Lynggårdene er gjentatte ganger blitt herjet av flom, således at elva har tatt med seg store arealer med dyrket jord. Verst var jordskredet i 1893. Likevel skal det gamle tunet og kirketufta være bevart: "På Lyng og Leklem kan ein av det som finst i jorda, så nokolunde finne ut kor kyrkjone har stått". Stedet der kirken sto, på (gnr. 110) Mellomlyng, kalles i dag *Kirkbakken*. Området er en rest av en elveterrasse og ligger helt i kanten av Verdalselvas nåværende løp rundt 200 m vest for gårdstunet. Etter opplysninger på gården ble dette området rundt 1960 terrengplanert og senket med omlag $\frac{1}{2}$ m, og det kom da fram mengder morkne skjeletter i de sandige massene. Gårdens gamle tun skal i nyere tid ikke ha ligget ved kirketufta, men sannsynligvis er det blitt flyttet flere ganger på grunn av alle elvebruddene. I 1589 ble det bestemt at kirken skulle nedlegges, da den lå for nær flere andre kirker. Gårdene i kirkens sogn skal være lagt til kirken på Stiklestad kirke, forøvrig sammen med gårdene som lå til kirkene på Leklem og Ugla. En viktig, medvirkende årsak til at kirken på Lyng ble bestemt nedlagt i 1589, kan ha vært det faktum at kirke og kirkegård stod i fare for å rase ut som følge av elvebrudd (Brendalsmo 2006:610f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til at det tidligere skal ha vært prestebol til kirken på Lyng. Schøning noterte i 1774 følgende om fornminner på Lyng (II:64): "Oven eller norden for Gaarden Lyng, paa hvilken har tilforn staaet en Kirke, 1/2 Fiærd: omtrent fra Augla, møde endeel meget høie Elve-Mæle, og Spor efter her skeede Jord-falde. Paa Brinken, af bemeldte Mæle saaes her en stor rund Kiæmpe-Haug. Ventelig har her tilforn ligget en Hob fleere, men som, ved Elve-brud, ere ødelagde eller udtagne". Det er i dag ingen synlige fornminner ute ved *Kirkbakken* og heller ingen tradisjon på slike. (kartreferanse: CU 135-5-4).

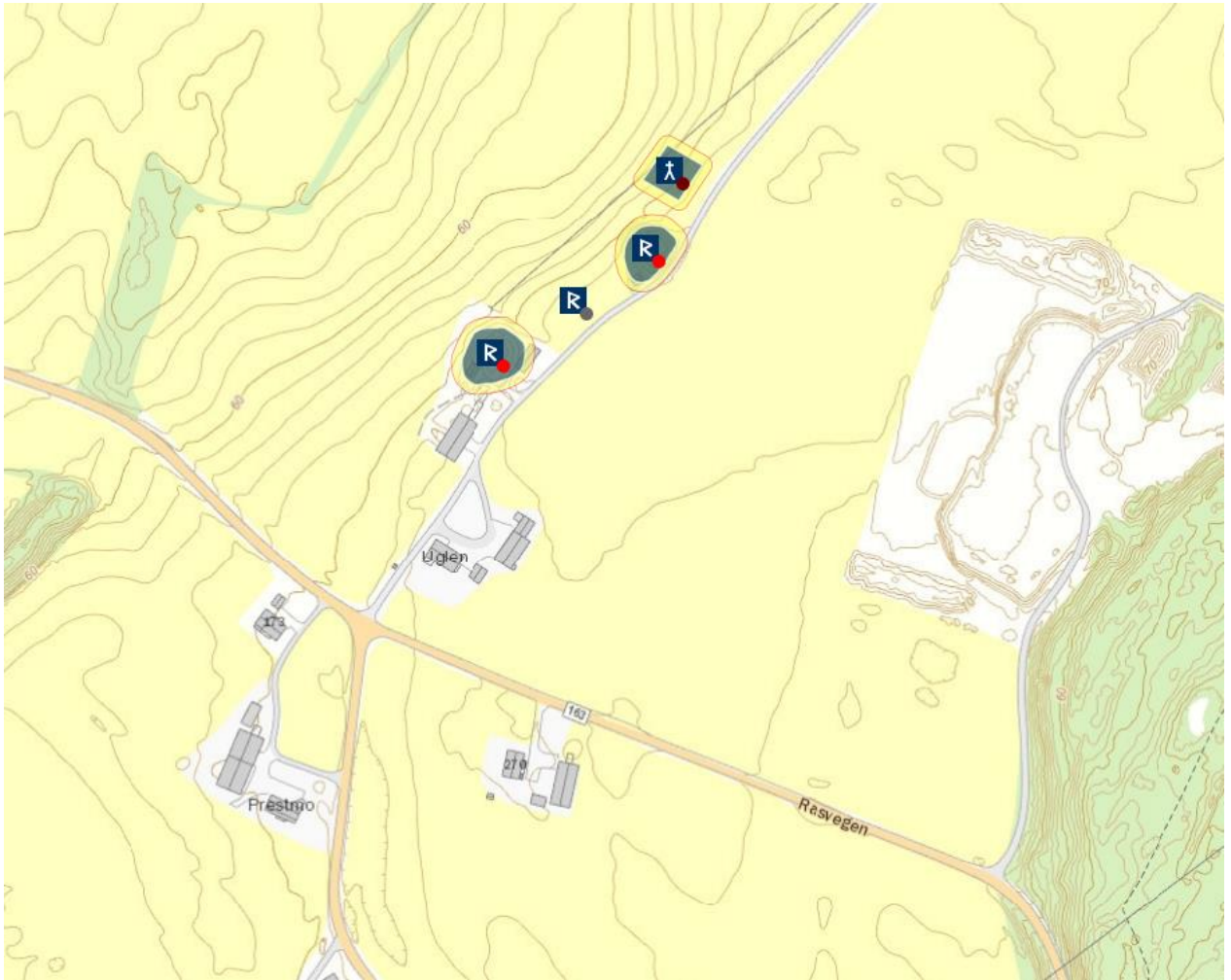

UGLA [Uglen/Auglen], gnr. 32 Ugly (Stiklestad sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested.
ID 219708 – jf. ID 219709

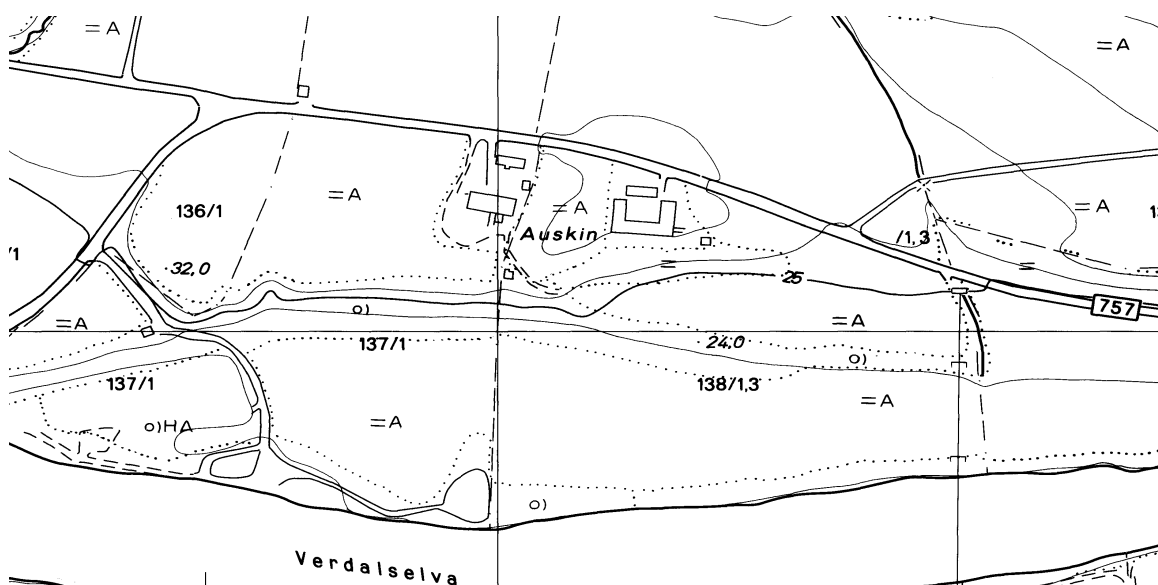
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 32) Ugly er i 1433 (, DN V:627), da et møte ble avholdt i *ecclesiam Oghel* mellom biskoper og allmuen i Verdal. I 1589 ble det bestemt at *Aulle kircke* skulle nedlegges da den lå for nært til flere andre kirker. En medvirkende årsak til at denne kirken ble bestemt nedlagt kan være at kirke og kirkegård lå på kanten av et område som kunne bli utsatt for nye leirras. Ingen av topografene på 1700- eller 1800-tallet har opplysninger om en kirke på Ugly i middelalderen. Stedet hvor den stod er likevel godt kjent. Tvers av veien for tunet på Ugly mot nord ligger to meget store gravhauger. På jordet inntil og nordøst for disse ble det tidlig på 1970-tallet terrengplanert, og omlag 20 m fra haugene kom det fram mengder med skjeletter. Området ble deretter nivellert opp (Brendalsmo 2006:611 f m/ref.). Ugly er nabogård i øst til Stiklestad, få hundre meter fra Øver-Stiklestad, og et bruk av gården var i seinmiddelalder og fram til nærmere 1900 prestegård for presten ved Stiklestad kirke. Bnr. 5 av (gnr. 32) Ugly heter fortsatt Prestmoen. Et stykke mot nordøst men fortsatt på Uglys grunn, ligger Prestgårdsmyra. Bnr. 32/6, 28, 29 heter Klokkermoen, men navnets alder er ukjent. Schøning noterte seg de to storhaugene i 1774 (II:64f): “Værdalens Prestegaard Auglen eller Augla, som har vist nok ogsaa, i gamle Dage, været en betydelig Gaard, beboet af anseelige Mænd. Tæt hos, og norden for Gaarden, ligge 2de store, runde Kiæmpe-Hauge; men østen for den, dog et temmelig Støkke derfra, i Udmarken, ligge de saa kaldte Jotul-Hauge, 2de maadelig store og aflange Kiæmpe-Høie. Ogsaa sønden for den, liigeledes i Skoven eller Udmarken, ved en opryddet Plads, som nu bruges, til Mønster-plads, ligge 4 eller 5 lave runde Høie, dog den eene temmelig stor [...] Vesten for Prestegaarden, ligger en stor rund Kiæmpe-Haug, og længer hen, ved Veien, en mindre. Af saadanne har her da ligget, rundt om Gaarden, paa alle Kanter”. Schønings *2de store, runde Kiæmpe-Hauge* ligger fortsatt i kort avstand fra tunet mot nordvest, i den sørligste er det anlagt potetkjeller. (kartreferanse: CU 135-5-2/-5-4).

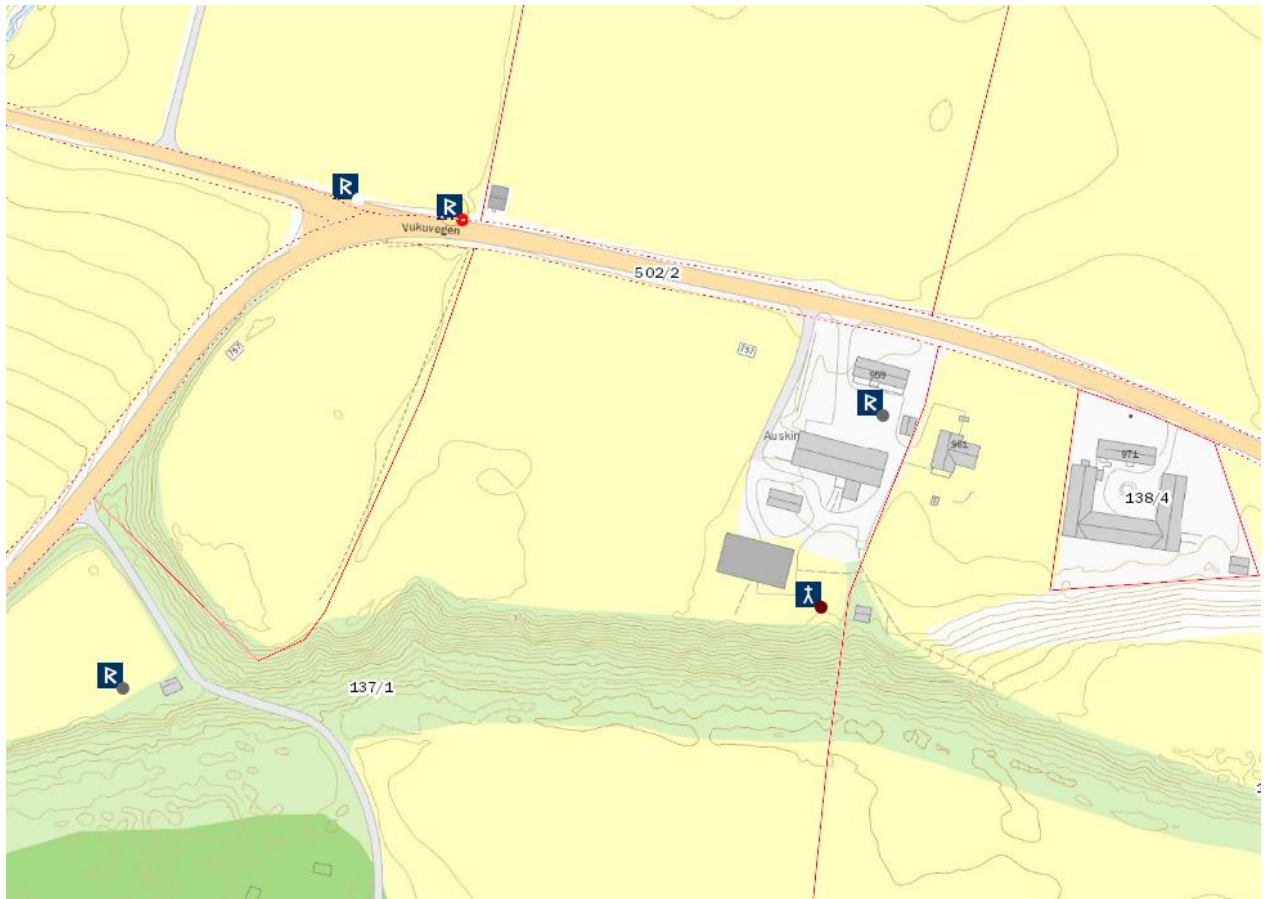

AUSKIN [Austskin], 137, 138 Auskin (Vuku sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested.
ID 83832

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 137) Auskin er i 1432 (*kirkiøskienøyom*, AB s. 17). Auskin er nabogård i vest til kirkestedsgården (gnr. 141, 142, 143) Vuku. Den lokale tradisjon hevder at det var på *Kjerkjordet* kirken stod, og at den ble revet rundt 1640. Det finnes også tradisjon for at det skal ha vært et hov på gården. Tradisjonen hevder videre at da det ble bygd ny kirke på Vuku i 1654/55, ble sakristiet og våpenhuset flyttet over fra Auskin til Vuku. I så fall ble kirkebygningen på Auskin stående i over 60 år etter at kirkestedet ble bestemt nedlagt i 1589. Fram til 1950-tallet hevdes det at det var tydelige spor etter hvor kirken hadde stått: "Auskin, der kyrkjetufta skil seg klårt ut som ein avmerkt firkant". Denne firkanten er likevel trolig identisk med den vest-øst orienterte, rektangulære forhøyning som fram til ca. 1960 lå inne på gårdsplassen. Forhøyningen viste seg ved planering å være bygd opp av steinblandet jord og en god del flate heller, og over den lå det store mengder jord, aske og trekull. Trolig var forhøyningen en hustuft eller en gravhaug. På bnr. 1 av Auskin vestre kan de fortsatt påvise hvor kirkegården var og dermed hvor kirken sto. En åkerpart mellom låven og den gamle elvebrinken inntil tunet mot sør kalles fortsatt *Kjerkjørdet* eller *Kjerkåkeren*, og her er det i lang tid blitt pløyd opp skjelettrestre. Da låven ble bygd ble det under den søndre delen av den observert en god del skjeletter. I 1589 ble *Wdskin kircke* bestemt nedlagt, landskylden lagt til sognepresten i Verdal prestegjeld og menigheten overført til Stiklestad kirke. En medvirkende årsak til at kirken på Auskin ble bestemt nedlagt kan ha vært at kirke og kirkegård lå helt på kanten av elva og således stod i fare for å rase ut (Brendalsmo 2006:612f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Auskin. Gjennom årene er det gjort funn fra flere førkristen graver nær gårdens tun. Omlag 250 m mot vest lå det tidligere tre gravhauger fra eldre jernalder, og like øst for dette er det gjort funn av et sverd fra vikingtid. Dette stedet kalles *Olsenget*, og etter lokal tradisjon skal Olav den hellige ha overnattet her. Våren 1994 brakte Adresseavisen (10 mai) en reportasje fra en arkeologisk undersøkelse på Auskin. Det ble funnet rester av tre forhistoriske gravminner rett ved gården, blant annet en bautastein, rester av en branngrav samt en grav fra tiden like etter Kr. f. og som inneholdt steinkiste og gravurne. Gravene lå i den vestre delen av *Kjerkjørdet*. Da våningshuset på gården ble satt opp ble det funnet spor av både forhistoriske graver og boplassavfall. Det er dermed klart at den gamle bebyggelsen på Auskin, med gårdstun, kirke og kirkegård har ligget samlet omlag der gårdstunet ligger i dag. Sannsynligvis har et gammelt gravfelt strukket seg mer eller mindre sammenhengende fra tunet og vestover til *Olsenget*. Det er i dag ingen synlige fornminner nær gårdstunet. (kartreferanse: CV 135-5-4).

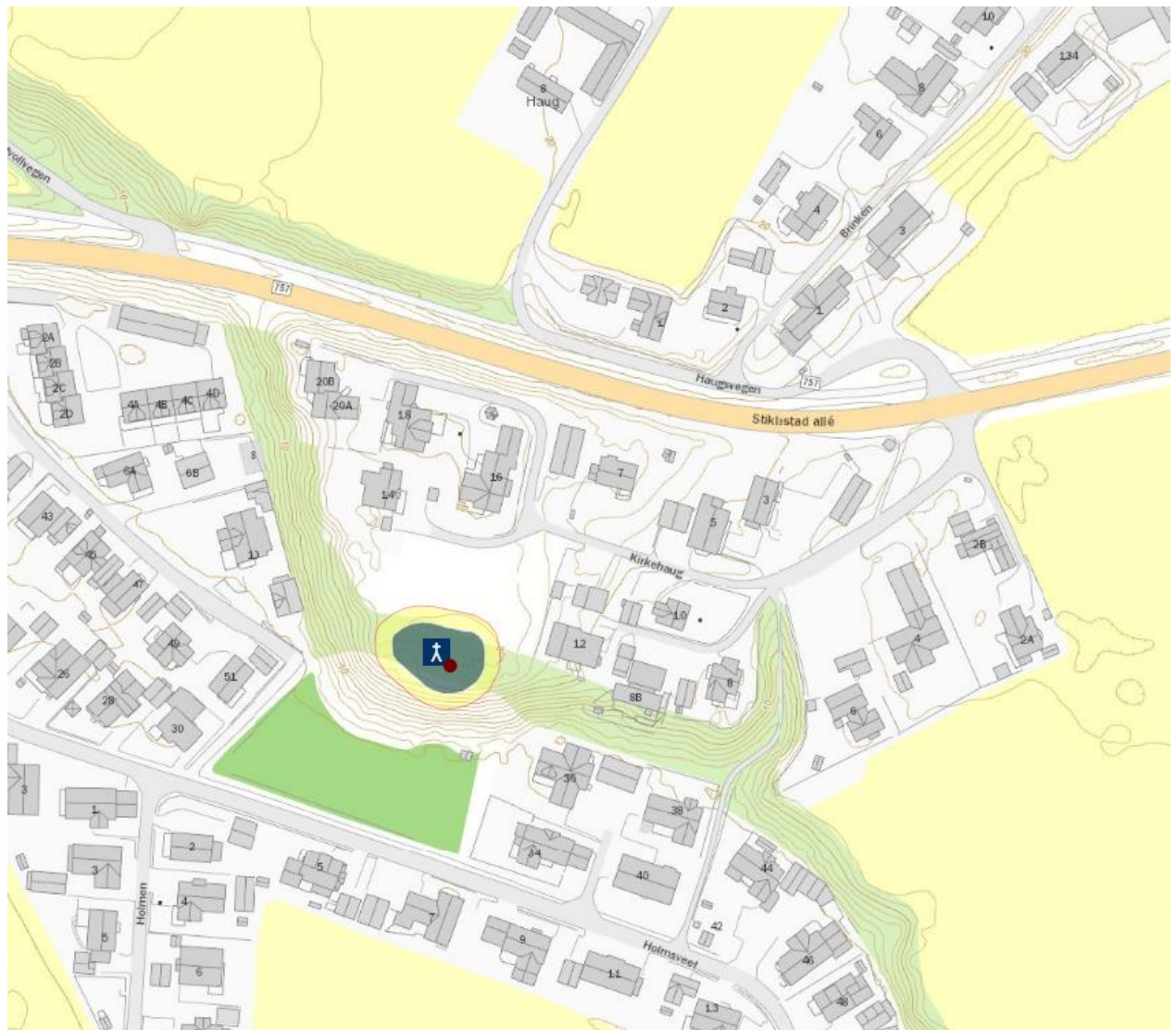
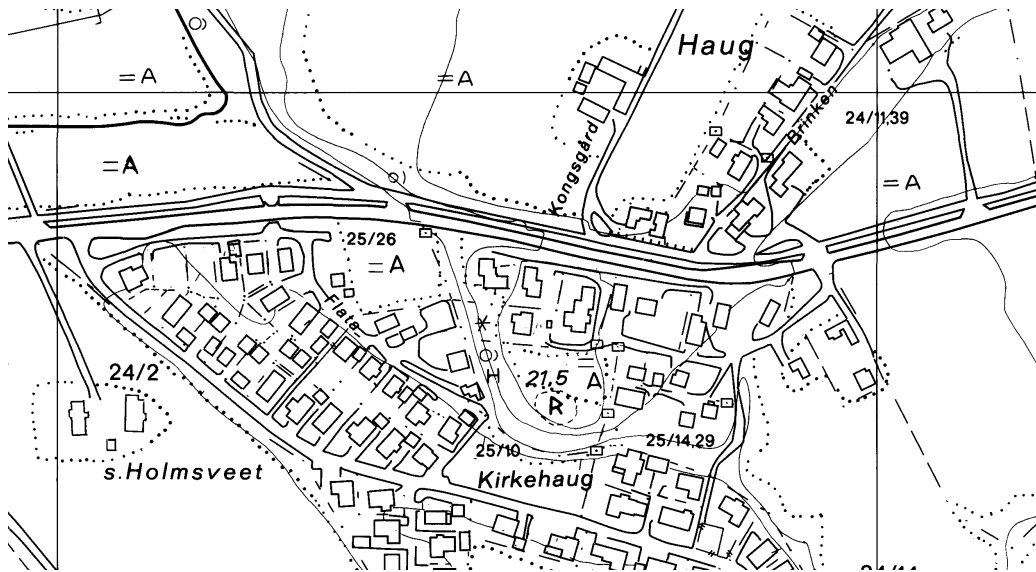

HAUG ST. ANDREAS, gnr. 25 Bjartnes (Stiklestad sogn). Verdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 26817

Eldste omtale av kirken er i 1267 (brev *ecclesiam beati Andree de Haug*, DN I:61). Haug var konfiskert krongods allerede på Olav den helliges tid, og kongen hadde på 1000-tallet sin årsmann på gården. Steinkirken på Haug hadde mest sannsynlig rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Ut fra bevarte dekorelementer fra et par portaler og et hvelv i koret kan kirken på stilmessige kriterier regnes å være bygd i tidsrommet ca. 1130/-40 – 1170/-80. Den hadde kvader i grønnskifer fra et brudd nær Trondheim og i kleber fra bruddet ved Mære kirke. Kirken ble i stor grad ødelagt ved elvebrudd på 1300-tallet, men mengder av stein ble i ettertid benyttet til å forlenge Stiklestad kirkes skip mot vest. Kirken sto på hva som i dag er bnr. 10 Kirkehaug under (gnr. 25) Bjartnes, en utskilt part av Haug, der hvor det på ØK er merket av med en rune-R. Her er fortsatt et lite stykke av hva som trolig er fundamentmuren i skipets nordvegg, og som ble gravd fram i 1951, synlig i graset helt på kanten av den bratte skråningen ned mot det moderne boligfelt i sør. I denne skrenten stikker i dag skjelettrestrester fram fra den sandholdige jorda. Helt fram til 1990-årene er det funnet skjelettrestrester og graver under pløying og husbygging på denne terrassen, få titalls meter nord og nordøst for ruinen. I tillegg er det funnet et hjørne av en tørrmur inntil grunnmuren på en nybygd villa rett nord for den åkerlappen som skiller ruinen og villabebyggelsen i nord. Muligens er dette et hjørne av en kirkegårdsmur, men det kan også være deler av en svillmur for den eldre tunbebyggelsen på gården Haug. Det gamle tunet på Haug skal tidligere ha ligget ute på plataet der kirken sto (Brendalsmo 2006:601ff m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til Haug kirke. Tre gamle storgårder ligger på rekke og rad langs nordsiden av Verdalselva, fra munningen i vest og oppover i dalen: først (nåværende gnr. 16, 17, 18, 19, 21) Voll, deretter (20.22.24.25) Haug og så (27-30) Stiklestad. Schønning noterte seg følgende fornminner på Haug (II:68): “Østen for Gaarden Haug, paa Brinken af den samme gamle Elve-Mæl, som Kirken har staaet paa, ligger en anseelig stor rund Kjæmpe-Haug, liigesaa norden for Gaarden, hos en Husmands-Plads, endeel af samme Slags; og atter andre vesten for, eller i N.V. fra Gaarden, paa den høieste eller ældste Elve-Mæl”. Disse og flere andre gravhauger fantes fortsatt i 1863, blant annet 3 store hauger og en liten rundhaug ute på brinken nær Scønings “Kjæmpe-Haug”. I tillegg er det gjort flere løsfunn av gravgods på gården (Nicolaysen 1862-66:635). Kirken har således stått ved gårdens gravfelt, og det kan av Schønings beskrivelse se ut til at det har ligget en storhaug ved kirken, lik de på Alstahaug og Veklem. Før elva fant sitt nye leie, etter at ovennevnte utrasing ved Haug hadde funnet sted, skal det ha vært mulig å seile helt opp til kongsgården – den var det sted man kom inn i bygda fra fjorden (Musum 1930:238). (kartreferanse: CU 135-5-1).

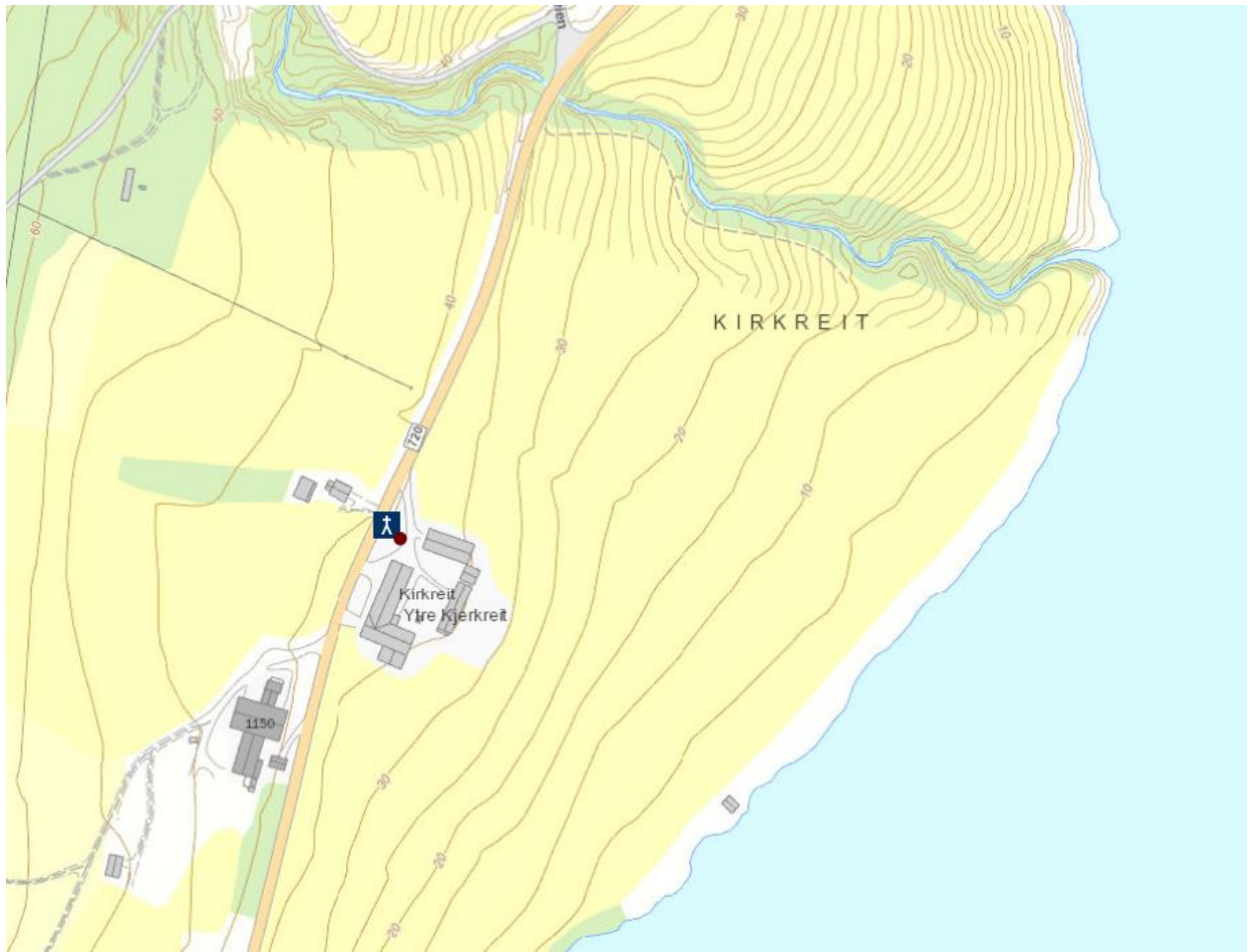
VERRAN KOMMUNE

REIT (MALM), gnr. 4 Kjerkreit (Malm sogn). Veran kommune. Nedlagt kirkested.

ID 84378

Kirken sto på bnr. 2 av (gnr. 4) Kjerkreit ytre, på vestsiden av Beitstadsundet. Eldste omtale er i 1533 (*Reite k.*, OE s. 84). Den gamle kirkegården ligger i dag temmelig inneklemt mellom veien og uthusbygningene på gården. En av innkjørselsveiene til gården går trolig rett over deler av gravplassen. En minnestein over kirken er reist mellom noen trær i dette lille området mellom veien og tunet på Kirkreit. Da de i sin tid satte opp den nye fjøsbygningen, som ligger nær opp til veien, støtte de på rester av den gamle kirkegården. På midten av 1600-tallet sto kirken til nedfalls, og kirkestedet ble i denne sammenheng flyttet tvers over sundet til (108-110=451-453) Bartnes, den nest største gården i hele prestegjeldet. Trolig ble den nybygde kirken på Bartnes tatt i bruk rundt 1660, men kirken på Kirkreit ble ikke revet med en gang. Det er også mulig at kirkegården på Kirkreit en tid ble opprettholdt som gravplass etter at kirkestedet var flyttet: “Ole P. Kjerkreit har fortalt at fra han var smågutt, kunne han minnes at det var små forhøyninger etter graver og på enkelte av disse var plantet og vokste prestekrageblomster”. Vedlikeholdet av nykirken på tunet på Bartnes var dårlig, og i årene 1722 og 1725 ble den totalrenovert. I 1774 skrev Schøning (II:177) om Bartneskirken: “Kirken har tilforn staaet paa den nordre Siide af Sundet, paa en Gaard Kirkreit, hvor endnu sees Rudera efter Kirken og Alteret, samt Gravsteder”. I 1850 ble det vedtatt at kirkestedet igjen skulle flyttes, denne gangen inn til (7) Malm på vestsiden av Beitstadsundet. Bygningen ble demontert og flyttet over på isen og sto ferdig til bruk i 1851. Kirkegården på Bartnes skulle fortsette som hjelpekirkegård. Den overflyttede Bartneskirken ble etter hvert for liten, og i 1886 ble en ny trekirke på Malm innviet, litt til side for den gamle og så vidt utenfor den gamle kirkegården. Den gamle Bartneskirken ble solgt og gjenreist i Skålvær på Helgeland. Nåværende kirke på Malm er en langkirke av tømmer med tårn og våpenhus av bindingsverk. I 1589 lå kirken på *Kircke Eid* som anneks under Solberg hovedkirke i Beitstad prestegjeld. Også i 1774 lå kirken som anneks til Solberg, men kirkestedet var da blitt flyttet til Bartnes (Brendalsmo 2006:645f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner på at det har vært prestebol til kirken på Kirkreit. Ifølge tradisjonen var kirkebygget på Bartnes egentlig ikke et nybygg men den gamle Kirkreitkirken. Eldre kjentfolk spurte seg fore i lokalmiljøet: “Hollerkusin [de underjordiske] skulde ha flutt kyrkja frå Kjerkreit om ei natt, og det kan tyde på at same kyrkja er flutt. I alle fall syner det kva folk tykte om fluttinga, når slik trollskap fekk skulda”. (Landsem 1986:22, 26, 45). Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Kirkreit eller på Bartnes, og heller ikke i dag er slike å se ved kirkestedet på Kirkreit eller i umiddelbar nærhet. (kartreferanse: CR 141-5-2).

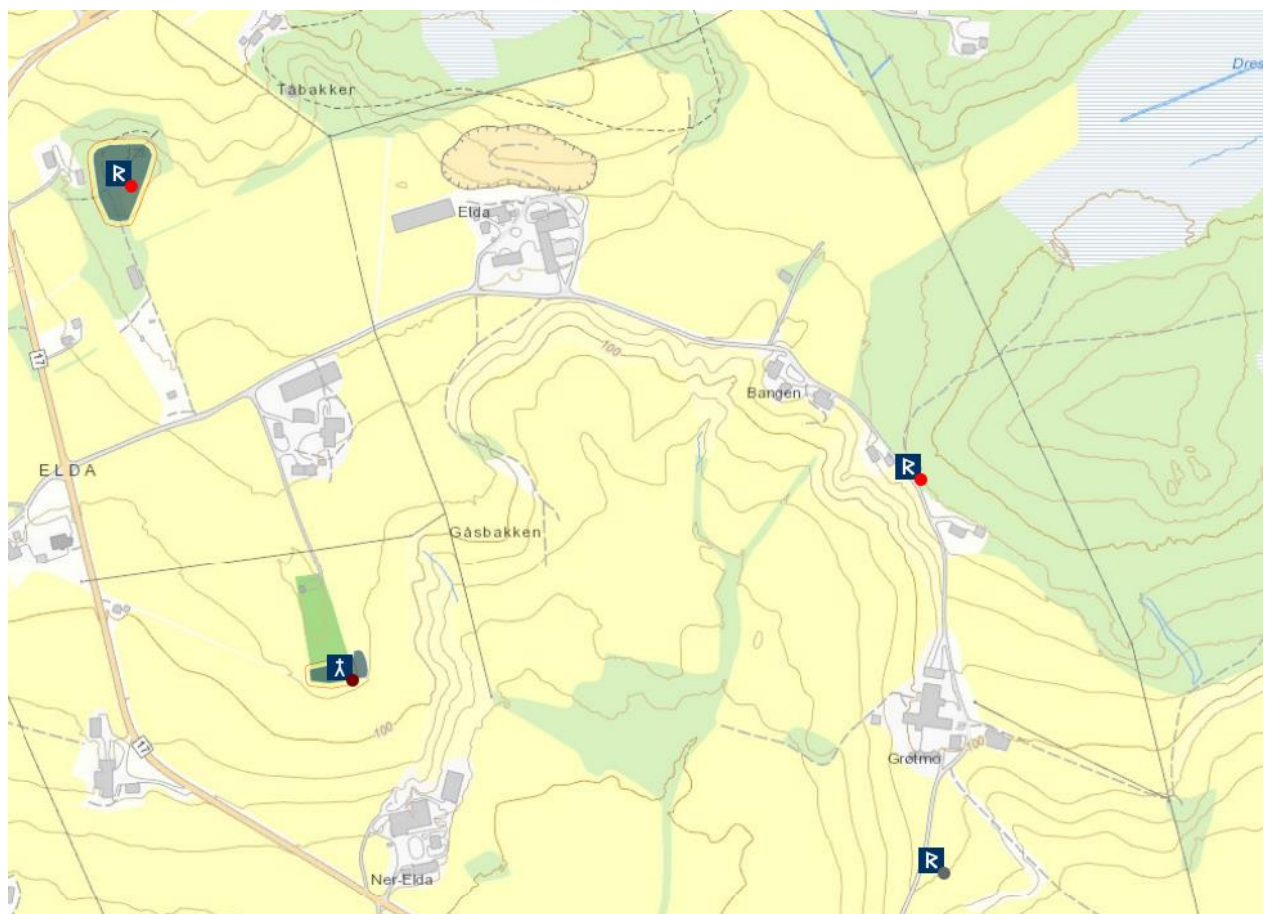
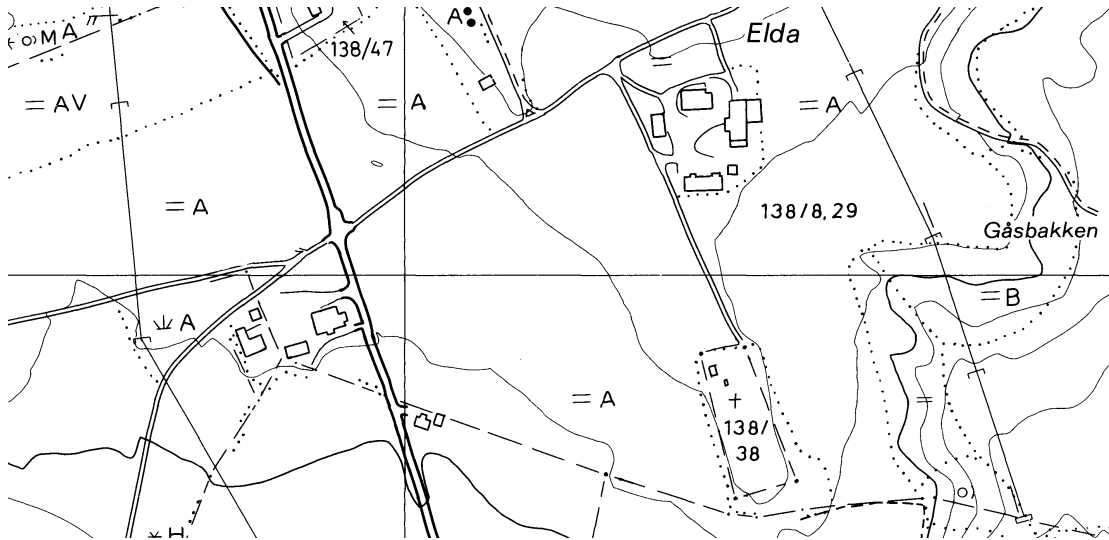

NAMDALSEID KOMMUNE

ELDA (NAMDALSEID), gnr. 138 Elda (Ås sogn). Namdalseid kommune. Nedlagt kirkested.

ID 47503

Kirken sto på bnr. 8 av (gnr. 138) Elda, men kirkestedet ble på 1850-tallet flyttet til (146) Ås noen kilometer lenger nord i bygda. Schøning var i 1774 (II:173) heller summarisk: “Et kort Støkke sønden for denne Gaard [140 Hanemo] staaer Elidens Kirke, ved en Gaard, af samme Navn, som den gemeene Mand nu almindelig kalder Ella eller Eilla”. Kraft i 1835 gir litt flere opplysninger: “Eildens Annexkirke, under Beitstadens Præstegjeld, er en Træbygning opført omtrent Aar 1700, efterat være engang i Fortiden lagt i Aske af Lynild”. Brannen skal ha funnet sted i 1690, noe som stemmer godt overens med at kirkens gamle alterplate er blitt gjenanvendt som gravstein for en mann som døde i 1703. På bakgrunn av kirkeregnskapene fra andre halvdel av 1600-tallet kan det muligens leses ut av reparasjonsbeskrivelsene at kirken som brant i 1690 var en stavkirke med svalgang. Den nye kirken ble trolig reist 1702-1705, og den fikk stå til rundt 1858. På dette tidspunkt sto nykirken på Ås ferdig, en langkirke av tømmer med takrytter. Deretter ble 1700-tallskirken på Elda revet. Den gamle kirkegården skulle være hjelpekirkegård for sørparten av sognet. Elda kirke var i 1589 anneks under hovedkirken på Solberg i Beitstad prestegjeld. Gårdstunet på Kjerk-Elda lå tidligere mellom kirkegården ytterst på åsryggen og dagens tun, som i sin tur ligger midt i det gravfeltet Schøning beskrev i 1774. Da kirkegården rundt 1972 ble utvidet mot nord og ny parkeringsplass ble anlagt, ble samtidig store deler av en enorm haug med kokstein (nær 30 m i diameter og 3-4 m høy) fjernet (Brendalsmo 2006:647 m/ref.). Et krusifiks fra kirken henger i dag i kirken på Ås og er datert til rundt 1300 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Det finnes ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Elda. “Midt i Gaarden omtrent staaer en liden spids Steen, der uden Tvil er en Levning, af en her opsat, men siden afbrudt Bautastein; ei langt fra hvilken har ligget en rund Høi, som nu er udgraven eller forandret til en Kiælder. Et Støkke fra disse, norden for Gaarden og Kirken, har været en gammel Domplads. Man seer der en temmelig stor Steen, men vesten for den endeel mindre, i en Kreds satte Steene, som have været 8te i Tallet, skiønt endeel nu ere borte. Denne Domplads har været liden; thi dens Diameter er kun 14 Skridt. Vest for Dompladsen ligger en meget anseelig stor rund Haug, men som nu, for det meeste, er udgraven, hvilken har været sammenkastet af Grus, samt store og smaae Steene. Deri skal være fundet et Sværd og Heste-Sko” (Schøning II:173f). På nåværende gårdstun er det eneste som i dag er igjen av gravfeltet en enslig stein fra hans *Domplads*. Kirken sto for enden av gravfeltet, ytterst på odden. “Strax ved Kirken er en Bakke, kaldet Eill-Skiollen, hvorunder en Kilde, med meget lifligt Vand, der aldrig fryser. Om Vinteren stiger en Damp op af Kilden” (Schøning II:173f). Kilden strømmer fritt den dag i dag, rett inntil husene på Nedre Elda som ligger nedenfor åsryggen med kirkestedet. (kartreferanse: CR 144-5-4).

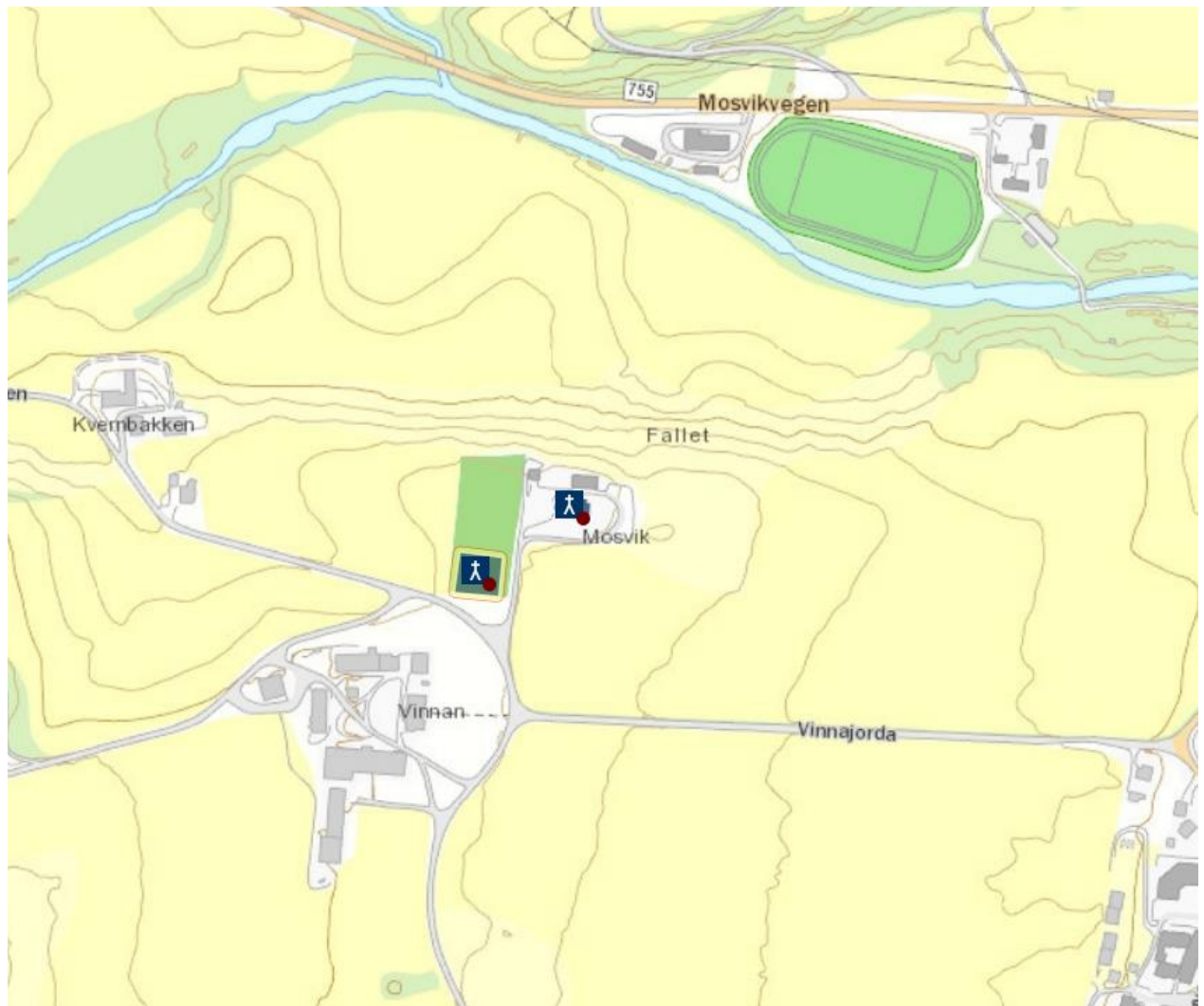
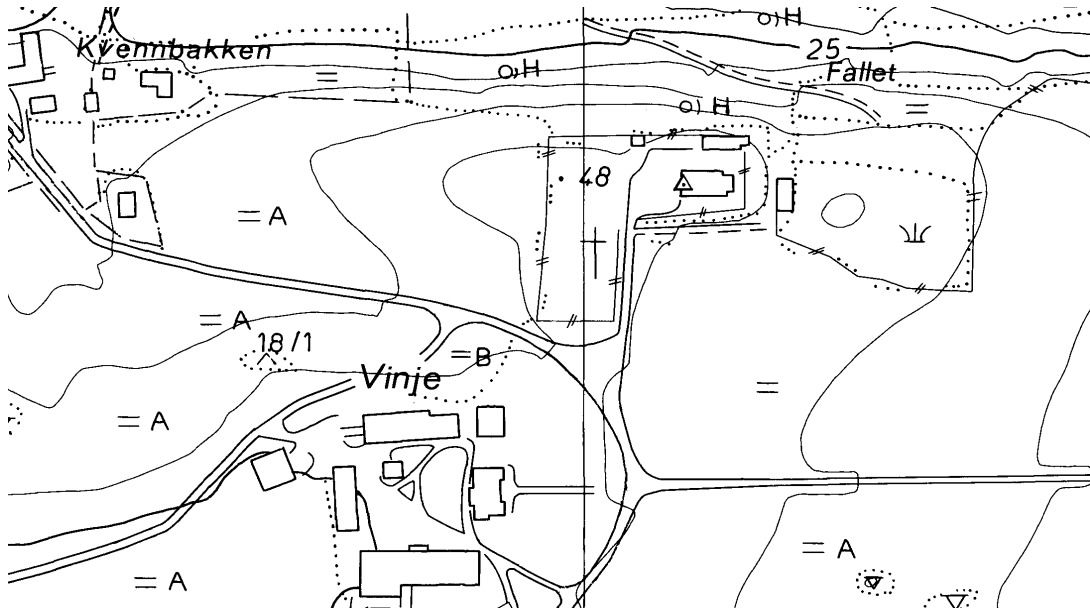

INDERØY KOMMUNE

VINJE (MOSVIK), gnr. 18 Vinje (Mosvik sogn). Inderøy kommune.

ID 85074

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Vinie k./Moszeuick k.*, OE s. 65, 84), men det er bevart et krusifiks som kan dateres til ca. 1250 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Nåværende kirke står på (gnr. 18) Vinje. Schøning (I:234) noterte under sitt besøk i 1774 at “Kirken, som staaer paa Gaarden Vingan, er en vel ei stor, men smuk Træ-Bygning, anseelig høi, og opført som en af de gamle Stav-Kirker, uden Tvil, efter den forige her værende Kirkes Model”. Etter en besiktigelse i 1664 framgikk det at daværende bygning var en stavkirke, spontekt og omgitt på begge sider av en svalgang, og at koret og den østre del av skipet ble revet i 1652 og gjenoppført i tømmer. Ved sitt besøk på Vinje i 1774 utførte Schøning en tegning av kirken. Den viser en kirke som kan karakteriseres som en utvendig panelt, treskipet stavkirke. Denne bygningen kan være revet ikke så lenge etter, for i 1880 ble kirken av da nyankomne sogneprest Lassen beskrevet som “meget gammel, mørk og tarvelig [og oppført av] svært Tømmer der var ringhugget, det vil sige Stokkene var Runde, men hugne saaledes at de i sin runde Tilstand havde samme Tykkelse ved Top som Rodenden”. Det er likevel mulig at det var koret og de østlige deler av skipet som Lassen gjorde sine observasjoner ut fra, siden disse partier jo ble tømret opp i 1652. Ved Klüwers besøk i 1817 lå det en alterplate i hvit marmor utenfor kirkens inngang, og dette kunne tilsi at den gamle kirken da var revet. Disse kirkene ser alle ut til å være reist på samme tuft. Da det i 1884 ble bygd ny kirke på Vinje ble denne satt opp utenfor den gamle kirkegården, noen titalls meter mot nordøst. Den gamle kirken sto ved gjerdeskillet mellom kirkegården og kjøkkenhagen på Vinje, i den søndre del av nåværende kirkegård omlag 60 m sørvest for kirketårnet. I 1997 kunne det i massene fra en nyoppkastet grav inne på den gamle kirkegården observeres store mengder kokstein. Dette betyr at gårdens tun tidligere lå nærmere kirken enn hva det gjør i dag. I 1589 ble *Moszeuijg* kirke lagt som anneks til Eid hovedkirke i Ytterøy prestegjeld. Tjeneste på Vinje skulle skje tredjehver helligdag. Også i 1774 og 1900 var Vinje anneks til Ytterøy (Brendalsmo 2006:616ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til Vinje kirke. I følge lokal tradisjon skal det tidligere ha ligget en karussdam i skråningen ned for kirken der hvor det i dag er oppdyrket (Schøning I:233), men en slik dam kan også være resultat av markforbedringer på seint 1700-tallet. “At i Mosviiken, især paa Gaarden Vingan, have fra meget gamle Tiider af boet anseelige Mænd, viise adskillige paa bemeldte Gaards Marke liggende Kiæmpe-Høie, deriblant 3 à 4 ei langt fra Søen” (Schøning I:236). De tidligere så markante gravhaugene i Mosvik er i dag borte. Få meter øst for kirken, ute på et skrint område, ligger noen forhøyninger som muligens kan være gravhauger. (kartreferanse: CQ 136-5-3).

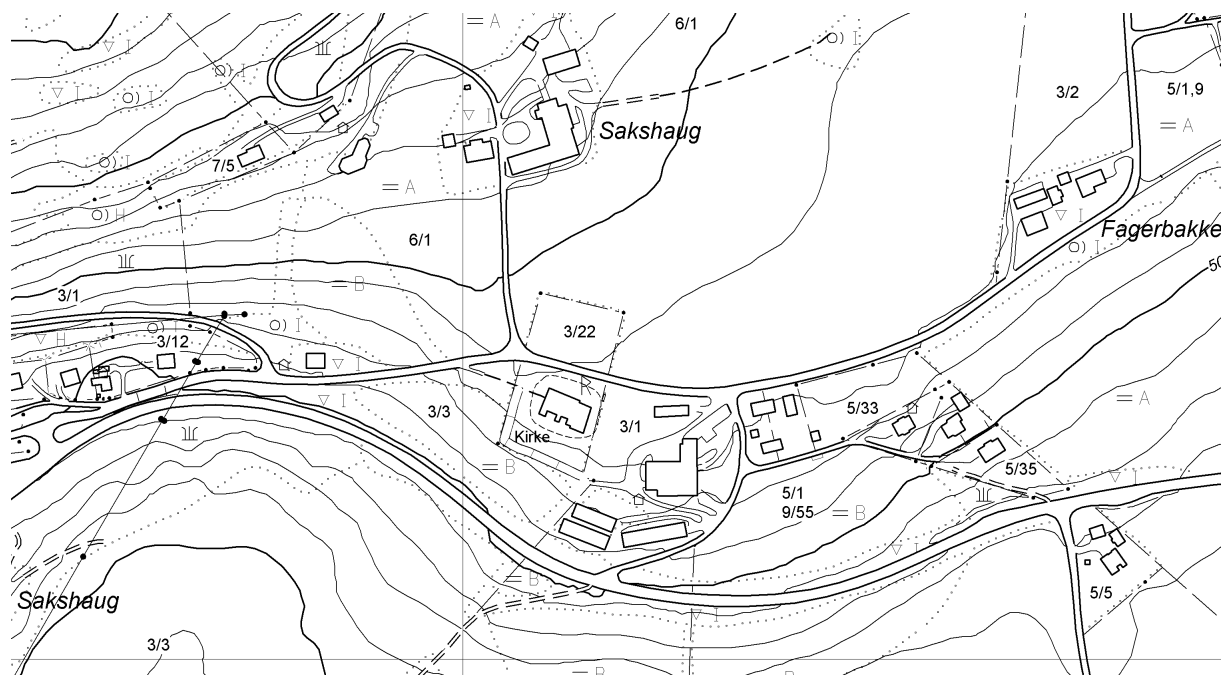
SAKSHAUG [gamle] **ST. PETER (?) (INDERØY)**, gnr. 3 Sakshaug (Sakshaug sogn). Inderøy kommune. Nedlagt kirkested.

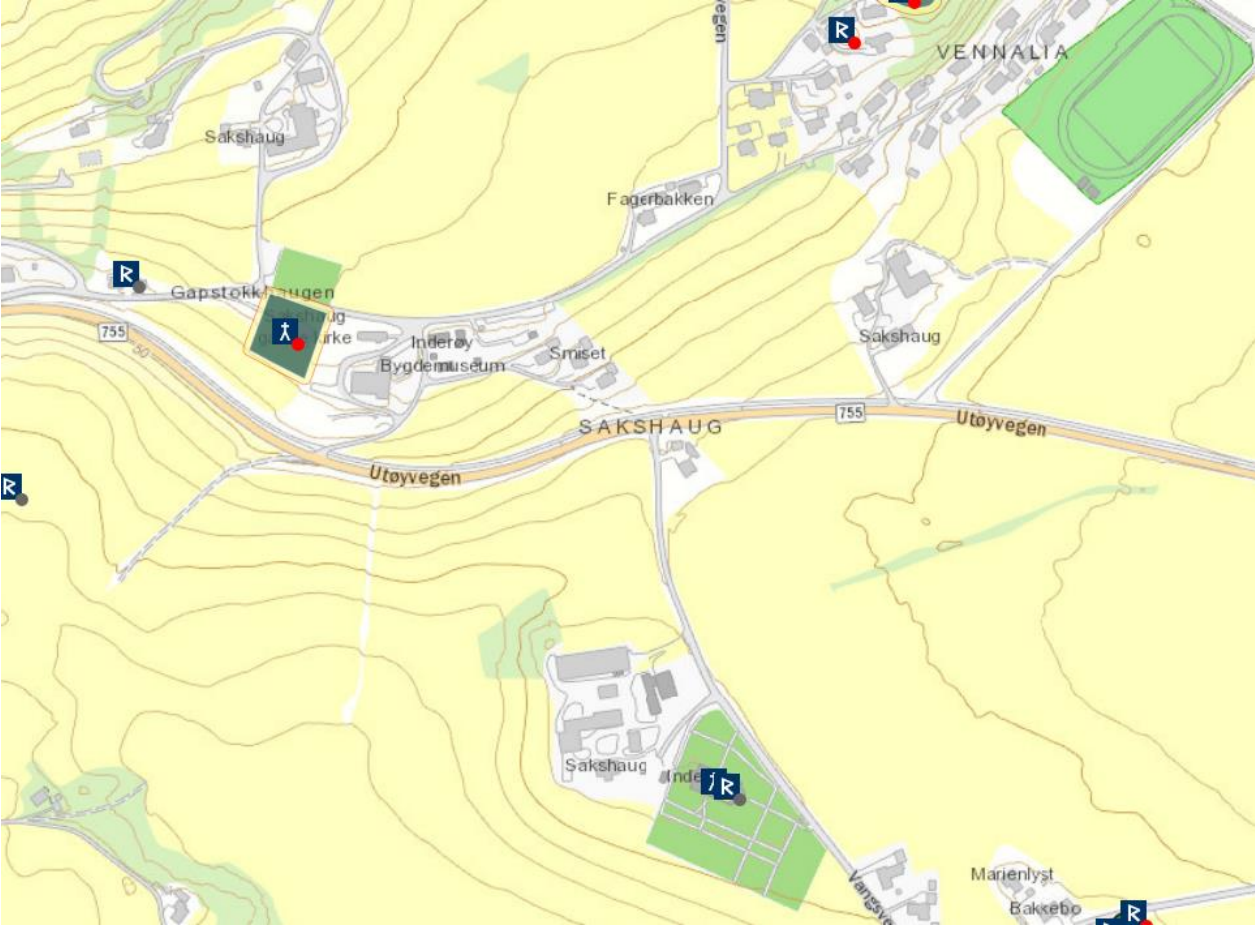
ID 28100

Eldste omtale av kirken er i 1433 (*ecclesiam Sorshaugh*, DN V:626), men i kirken finnes endepartiet fra en benk datert til andre halvdel av 1100-tallet (Andersen 1997:21) og en døpefont i kleber datert til 1250-75 (Solhaug 2000:78). Gamle Sakshaug kirke står på (gnr. 3) Sakshaug. Ny kirke i bygda stod i 1871 ferdig på (5) Sakshaug nedre, om lag 500 m sørøst og ned for middelalderkirken. Dette er en langkirke i lysegrå marmor med midtskip og sideskip. Gamle Sakshaug kirke ble ikke revet, men alt treverk ble revet ut og solgt på auksjon i 1873. Ruinen ble stående noen år uten tak før den ble restaurert i perioden 1908-1958.

Middelalderkirken har rektangulært skip med smalere, rektangulært kor og et sakristi på korets sørside. Den ble opprinnelig bygd med tårn i vest, men dette ble på et tidspunkt revet og steinene brukt til å bygge støttepillarer på skipets sørside. Støttemurene er bygd før ca. 1400, for ved byggingen av sakristiet ble den østre av murene her benyttet til vestmur uten forband. Sakristiet stod trolig ferdig på 1440-tallet. Kirken har marmorkvader fra et lokalt brudd, og i tillegg fines det enkelte kvader i kleber fra Slipsteinsberget nær Mære kirke. Alderdommelige trekk i form av figurer og figurhoder på kvader både i portaler og vesthjørner i skipet setter Sakshaug i gruppe med Værnes kirke, om enn muligens noe yngre. Kvaderen i korets sørportal og østvindu er hogd i lys kleber og det finnes begge steder steinhoggermerker. Flere av disse ser i følge Wallem (1933) ut til å være identiske med merker i domkirkens tverrskip og oktagon, hvilket harmonerer bra med at kvaderen er hogd i Trondheimskleber. Sakshaugs korportal er innvendig spissbuert, mens den utvendig trolig har hatt en kløverbladformet bueåpning og bue med geometrisk dekor (*chevron*) lik den i tårnfotens vestportal på Hustad. Stilmessig hører derfor denne portalen hjemme i 1170-90 årene, og dermed kan trolig den av Schøning omtalte innskriften på portalen være korrekt. I følge denne skal erkebiskop Øystein ha innviet kirken i 1184. Et så seint innvielsestidspunkt må skyldes at koret er så kraftig ombygd at alteret ble gjenoppmurt, for kirken for øvrig stod opprinnelig ferdig rundt 1150. Trolig henger Øysteins besøk sammen med at den indre delen av korgolvet ble hevet til et podium. Sakshaug kirke ser dermed ut til å ha hatt tre hovedbyggefaser. I den første ble trolig bare koret murt opp, kun med anfangsstein satt igjen for forband med et seinere skip. Dette kan leses ut av det forhold at skipet ligger svært skjevt på koret. Hvor lang tid det gikk før skipet og tårnet ble bygd er uvisst, for vi har ingen rester etter den opprinnelige korportalen. Alt vi vet, er at de eldste vinduene i koret er rundbuede og hogd i marmor. Men vi tar vel ikke mye feil om vi anslår at koret seinest sto klart noenlunde samtidig med koret på Værnes, altså i 1140-årene. Hovedfase to i byggingen, skipet og tårnet, bør ha vært avsluttet i 1150-årene slik stiltrekk i portalbuen i skipets nordportal vitner om. Hovedfase tre er byggingen av sakristiet på 1440-tallet. I 1589 var *Saxhoug* hovedkirke med Salberg, Hustad og Vestvik som anneks. Kirkene på Ulvan og Kirknes ble på dette tidspunkt bestemt nedlagt. Også i 1774 (Schøning I:239) var Sakshaug hovedkirke, fortsatt med Salberg, Verran og Hustad som anneks (Brendalsmo 2006:634ff m/ref.). Prestegården (117) Li er nabogård i nordnordøst til Sakshaug, og muligens er det denne som nevnes i 1432 (*prestbolet j sarshaugh*, AB s. 6). Li var fortsatt lagmannsgods i 1668, så funksjonen som prestegård skyldtes trolig at den var benefisert krongods som på et seint tidspunkt ble makeskiftet. Den ene av de i alt åtte middelalderske runeinnskifter i kirken er tolket som *petra a mik* (Peter eier meg), og M. Olsen (1960:100) mener derfor at Sakshaug kirke var dedisert St. Peter. Erkebiskop Aslak Bolt betinget seg i 1432 (AB s. 114) nattlege i seks netter på *Sorshaug* under sine visitaser. Tidligere var det to kirkegårder til kirken, "ein ikring kyrkja og ein ovanfor vegen. Den siste grensa mot vest til 'Gapestokk-haugen,'" (Hegge 1971:55). Det gamle tunet på Sakshaug kan ha ligget der gnr. 3/1 ligger i dag, noen titalls meter øst for kirken (Sakshaug 1937:11). Det er kjent svært få gravfunn som kan knyttes til området rett

ved kirken. En vikingtids kvinnegrav er funnet under flatmark på Sakshaug (Møllenus 1973:50), mens Kraft (1835:97) hevder at “[paa Saxhoug] ere flere Oldtidsminder”. Sagaene knytter likevel en spesiell gravhaug til gården (Soga om Håkon den gode, kap. 12): Hunden Saur skal ha blitt satt til konge over Øynafylket og Sparbyggjafylket. Han bodde på Inderøya ”og hadde setet sitt der det heiter Saurshaug [Sakshaug]”. Schøning ble vist til en haug hvor lokal tradisjon hevdet at Saur lå gravlagt (I:237): ”Den er temmelig anseelig, og opgraven for længe siden, da deri skal være fundet et Sværd, en Striids-Øxe, med viidere. Den er nu bevoxen med Krat-Skov, og for Resten liig de andre almindelige runde Høie. Strax vesten for den ligger en anden temmelig stor rund Høi, og hos den 2de runde ditto, en ved hver Ende”. Møllenus (1973:47f) refererer en annen tradisjon, at det er bygdekongen Sorr/Saur som ligger i Saurshaugen. (kartreferanse: CS 137-5-3).

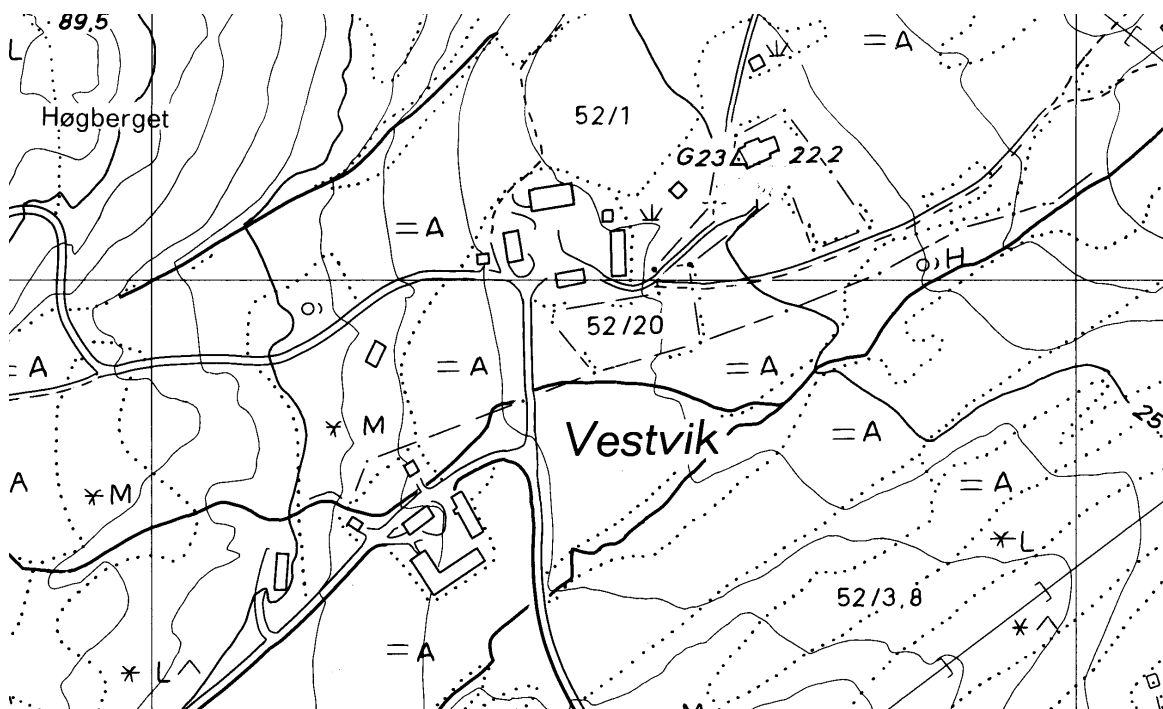

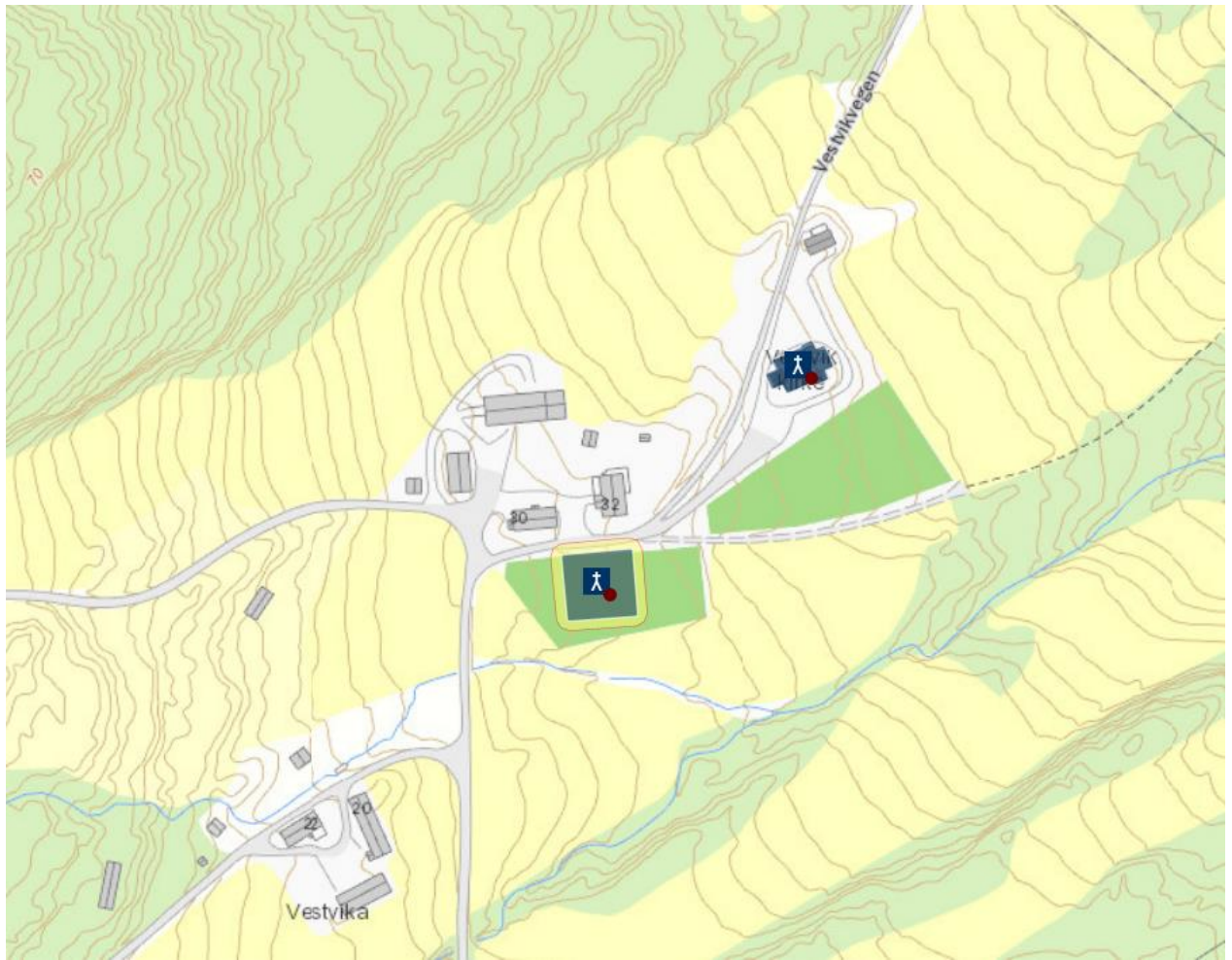

VESTVIK (VERRAN), gnr. 52 Vestvik (Verran sogn). Inderøy kommune.

ID 85823

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Wisuick kiercke*, OE s. 84), men kirken har også en døpefont av kleber datert til 1250-75 (Solhaug 2000:102). Nåværende kirke står på (gnr. 52) Vestvik. Utover det at det må ha stått en trekirke på Vestvik på 1500-tallet er lite kjent om kirken før det bygges ny i 1823. Denne var en langkirke av tømmer som ifølge Helland fikk svært kort levetid: "Da kirken stod paa en uheldig tomt, idet den bløde lergrund hvert aar forarsagede forskyvninger af bygningen, blev det ved kgl. resl. af 22de oktober 1904 meddelt tilladelse til at nedtage og ombygge den paa en ny tomt i nærheden af det gamle kirkested". Nåværende kirke med kirkegård ligger noen få titalls meter (90 m) nordnordøst for stedet for den gamle kirketuft og kirkegård. På tufta etter den forrige kirken er det reist en bauta. I 1589 ble kirken lagt som anneks til Sakshaug hovedkirke i Inderøy prestegjeld. Tjeneste *udi Werren* skulle skje to helligdager etter hverandre, den tredje i Hustad og den fjerde på Røra (Salberg). Schøning nevner i 1774 kun at kirken *for nogle Aar siden* ble overført fra Inderøy til Ytterøy prestegjeld. Fortsatt i 1900 lå Vestvik som anneks til Eid hovedkirke på Ytterøy (Brendalmo 2006:618f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Vestvik. Ingen av topografene nevner gravhauger eller andre fornminner på gården Vestvik. På tunet til nabogården, få titalls meter fra den gamle kirkegården, ligger det i dag en middels stor gravhaug. (kartreferanse: CP 137-5-2).

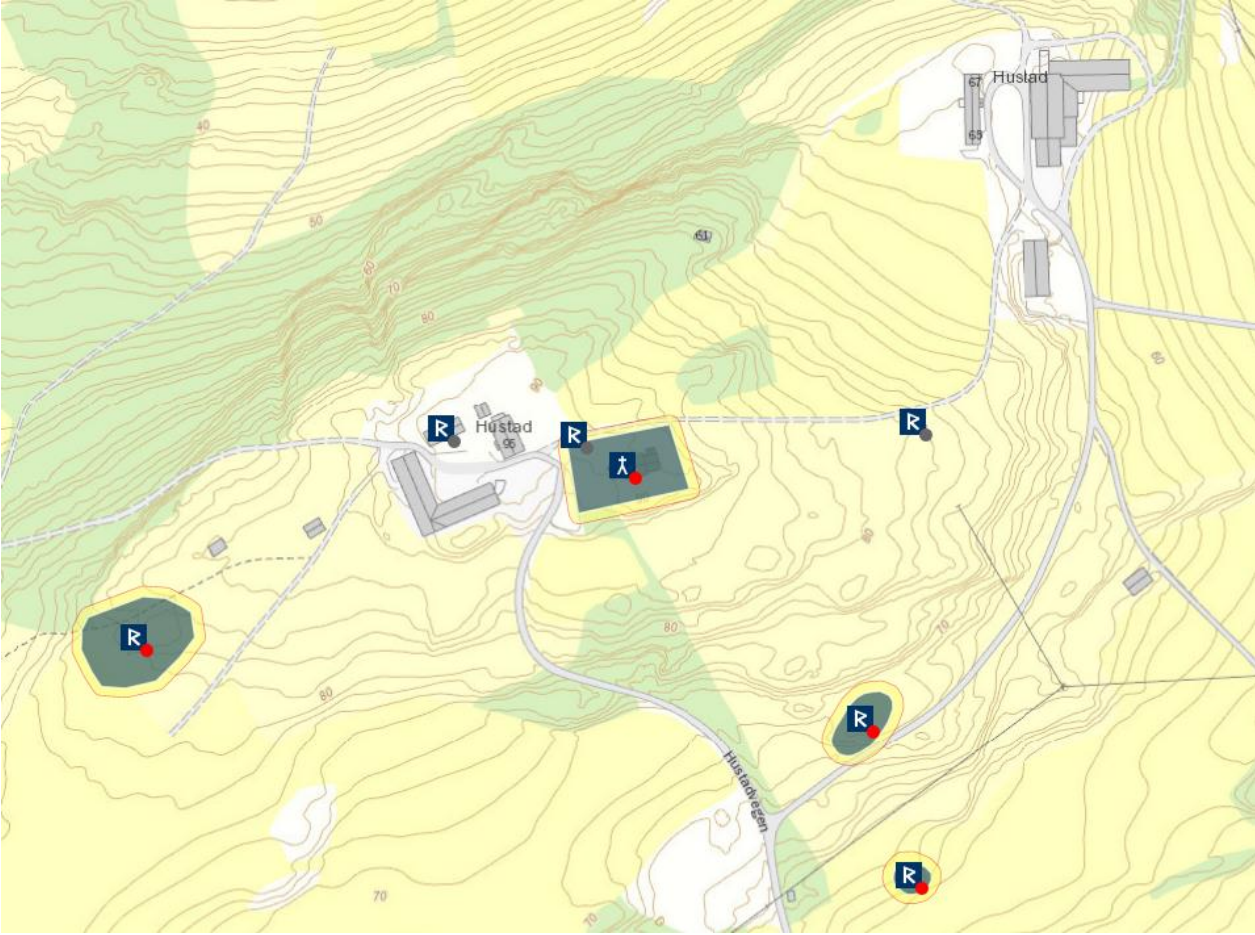

HUSTAD, gnr. 198. 199 Hustad (Hustad sogn). Inderøy kommune.

ID 84672

Nåværende Hustad kirke, en langkirke av tømmer, står på (gnr. 206) Hegstad dit kirkestedet ble flyttet 1887. Steinkirken på (199) Hustad, noen kilometer nord for Hegstad, ble overdratt til Fortidsforeningen og restaurert i perioden 1905-07. Eldste omtale av den middelaldersteinkirken er i 1533 (*Hustad kircke*, OE s. 84). Den har tårnfot/forhall i vest, rektangulært skip og et smalere, rektangulært kor. Dendrokronologiske dateringer fra kirken viser at tømmer i takverket i skipet ble hogd i 1162/63. Ut fra muringsteknikk og stiltrekk ved portalene kan det konkluderes med at kirken ble påbegynt i første halvdel av 1100-tallet og ferdigstilt rundt 1163, mens tårnfoten stod ferdig ca. 1180. Koret og skipet er murt i en rundbuet romansk stil med kvader delvis i lokal marmor og delvis i kleber fra bruddet øst for Mære kirke (Slipsteinsberget). Det forhold at det også ved Hustad kirke tidligere fantes utskårne dyrehoder og masker på stikkbjelkene over skipets murkrone gjør det riktig å plassere denne kirken i gruppe med de øvrige hvor det også finnes slike (Alstahaug, Mære, Værnes). I følge Holmsen må Hustad være blant de høvdinggårdene som i den tidlige rikssamlingstiden ble konfiskert av kongen, i og med at Tore Skjegg fra Husabø på Inderøya var blant de høvdinger som skulle tvinge kong Håkon den gode til å delta i blotgilde. Fra 1100- og 1200-tallet var gården trolig sete for den kjente Standalætta fra Sunnmøre, og kannik seinere erkebiskop (1224-26) Peter Brynjolvsson hørte muligens hjemme på Hustad. Peter var kongsvenn og Håkon Håkonsson promoterte ham for paven ved valget til erkebiskop. Peter ble vigslet av paven i Roma i 1225. I 1589 lå *Hustadt* som anneks under Sakshaug hovedkirke i Inderøy prestegjeld. Også i 1774 var Hustad anneks under Sakshaug, i 1909 var Hustad eget sogn i Inderøy prestegjeld (Brendalsmo 2006:627ff m/ref.). Det er ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Hustad. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Hustad i nærheten av kirken eller tunet. Likevel finnes det indikasjoner på at det har vært et gravfelt på gården. På midten av 1800-tallet ble det funnet 7 sølvbarrer svøpt i bjørneskinn i en haug under et av husene på gården, men dette depotfunnet er gått tapt (Møllenus 1973:53). Rett ut for kirkegårdsporten i vest ligger hva som muligens kan være restene av en liten gravhaug. På gården blir det hevdet at det tidligere er blitt funnet et vikingtids sverd på eller nær tunet, samt et par spinnehjul nede på åkeren i sørvest. Den om lag 3 m lange og flate steinen som er murt inn i ytterveggen i skipet på kirken skal i følge tradisjonen være en bautastein. Kirke med kirkegård ligger i tett kontakt med nåværende gårdstun, og slik skal det etter tradisjonen ha vært tidligere også. (kartreferanse: CS 139-5-2).

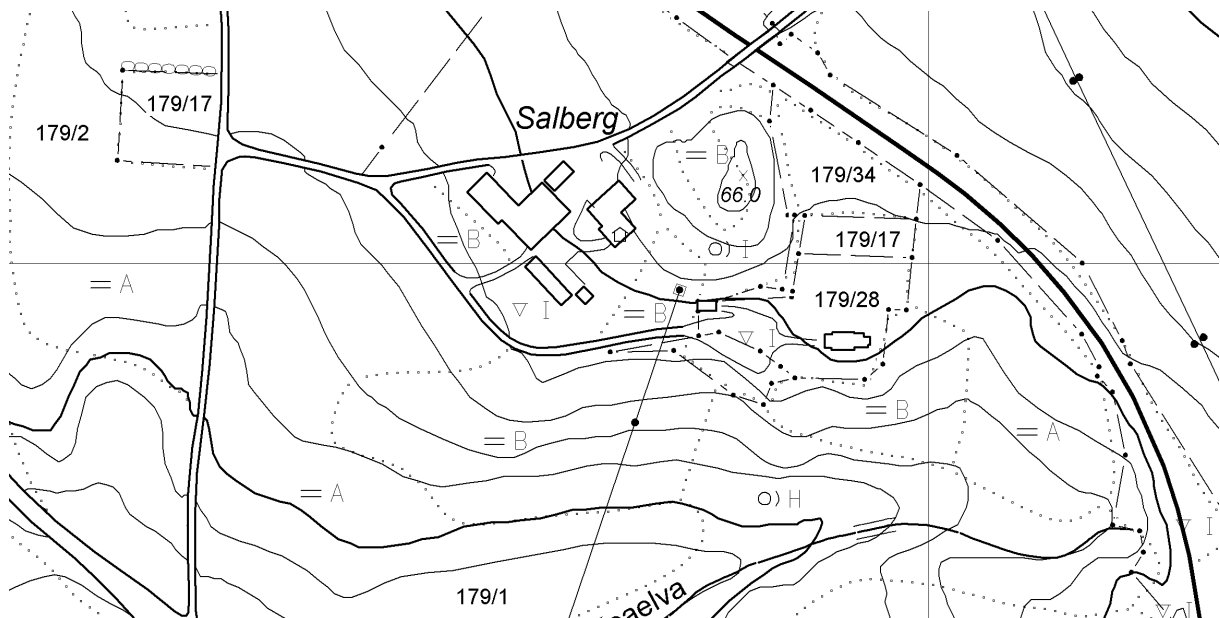

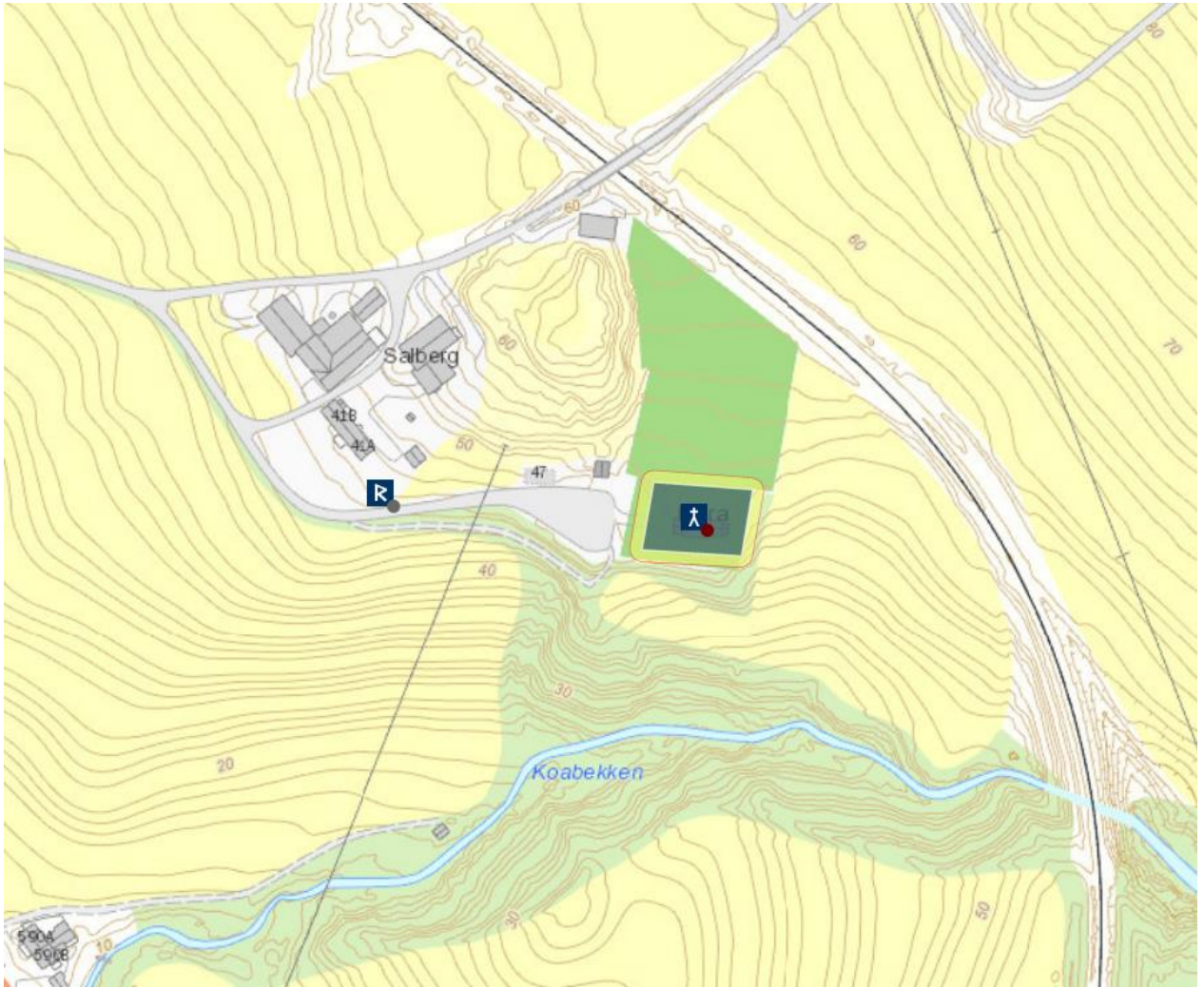

SALBERG (RØRA), gnr. 179 Salberg (Salberg sogn). Inderøy kommune.

ID 85360

Eldste omtale av kirken er i 1533 *Saelbergs kircke*, OE s. 84), men sognet er nevnt 1432 (*sadulbergs sokn*, AB s. 9). Den nåværende kirke står på (gnr. 179) Salberg. Ut fra de opplysninger som gis i besiktigelser og kirkeregnskaper i 1644, 1649, 1700-03 og 1712-15 (ref. i Ystad & Sakshaug 1973:314f, Helland 1909:425) kan følgende historikk for kirken på Salberg skisseres. Middelalderkirken stod til rundt 1644 da det ble bygd til et nytt skip, slik at det gamle skipet ble kor og det gamle koret sakristi. I 1649 karakteriseres kirken fortsatt som en stavbygning og i 1700 blir denne Stafbygning beskrevet som liten, forfallen og med råttent tak. I perioden 1712-15 ble det bygd ny kirke. Dette byggeåret stemmer bra overens med resultatet av en serie dendrokronologiske dateringer av tømmer fra kirken, og der samtlige prøver viser at tømmeret ble felt i 1712 (RAA). Kirken slik den står i dag er en langkirke av tømmer.»I perioden 1712-15 ble det bygd ny kirke. Dette byggeåret stemmer bra overens med resultatet av en serie dendrokronologiske dateringer av tømmer fra kirken, og der samtlige prøver viser at tømmeret ble felt i 1712. Kirken slik den står i dag er en langkirke av tømmer. Trolig ble den gamle kirken revet før den nye ble bygd, da materialer fra den gamle er gjenanvendt i den stående: i tårnfooten finnes en stokk kalt ”kongen”, overflytta fra gammelkirken. Tunet på Nedre Salberg skal tidligere ha ligget ved kirken, på en bergknaus (*Varphaugen*) rett på oppsiden. På (179/2) Nedre Salberg få hundre meter lenger vest ligger det også en kirkegård, anlagt delvis over hva som ser ut som en stor gravhaug men som skal være en dumphaug fra et grustak. Denne gravplassen (*Nygår`n*) ble etablert i 1898 men blir i dag lite brukt på grunn av vanskelige grunnforhold. I 1589 lå Salberg (*Røren kircke*) som anneks under Sakshaug hovedkirke i Inderøy prestegjeld. Også i 1774 var Salberg anneks til Sakshaug, i 1900 eget hovedsogn i Inderøen prestegjeld (Brendalsmo 2006:633f m/ref.). Det er ingen antydninger til at det tidligere skal ha vært prestebol til kirken på Salberg. Verken topografene eller Møllenhus (1973) har opplysninger om fornminner på Salberg. (kartreferanse: CT 136-5-1). (Oppdatert tekst 26.05.16, Brendalsmo)

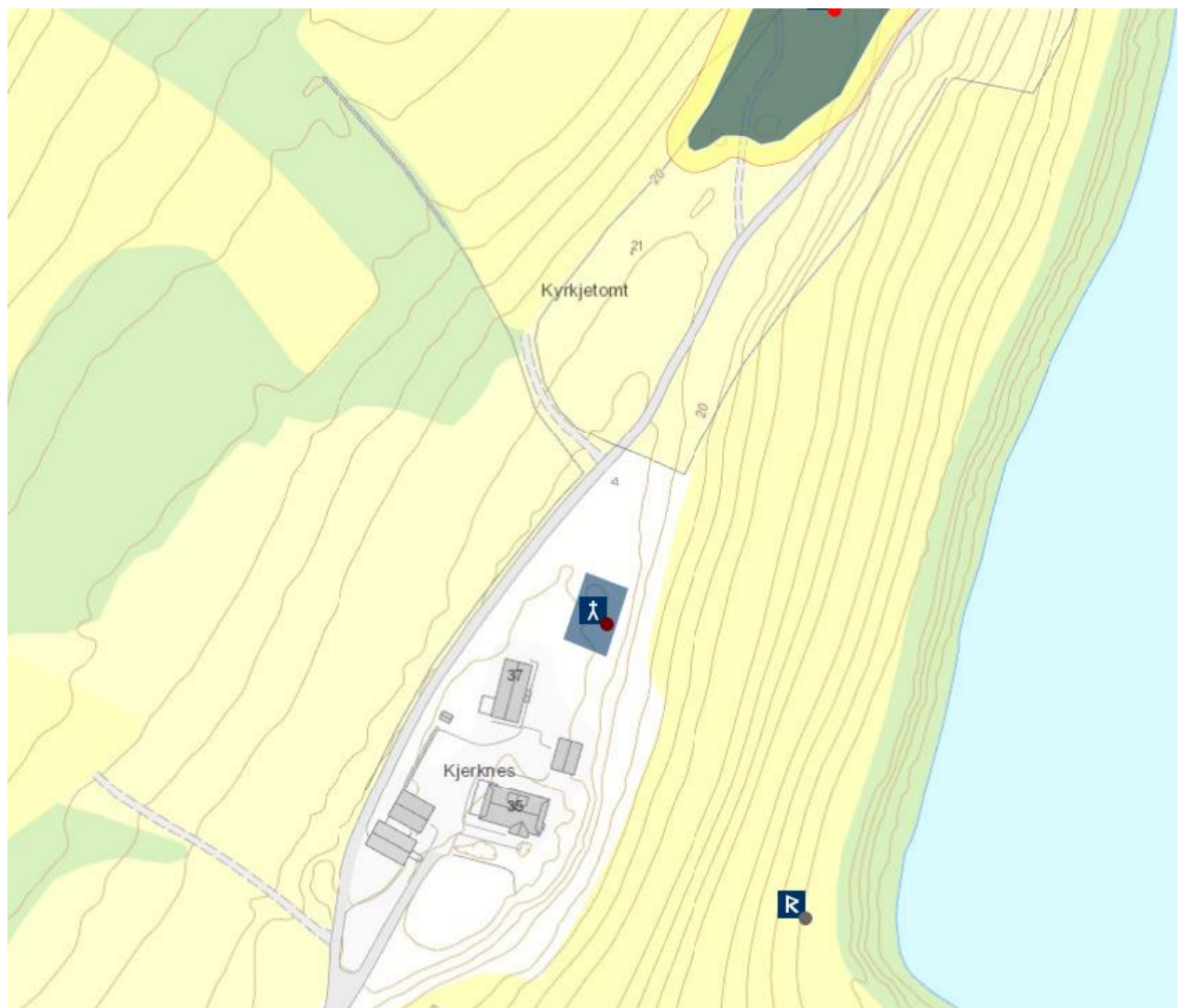
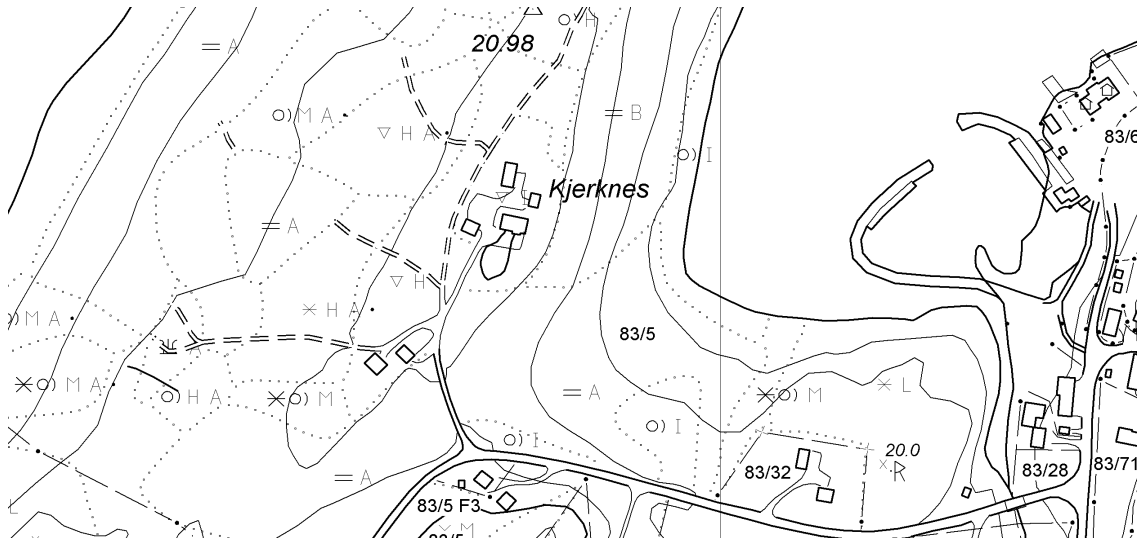

KJERKNES, gnr. 83 Kjerknæs (Sakshaug sogn). Inderøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 8733

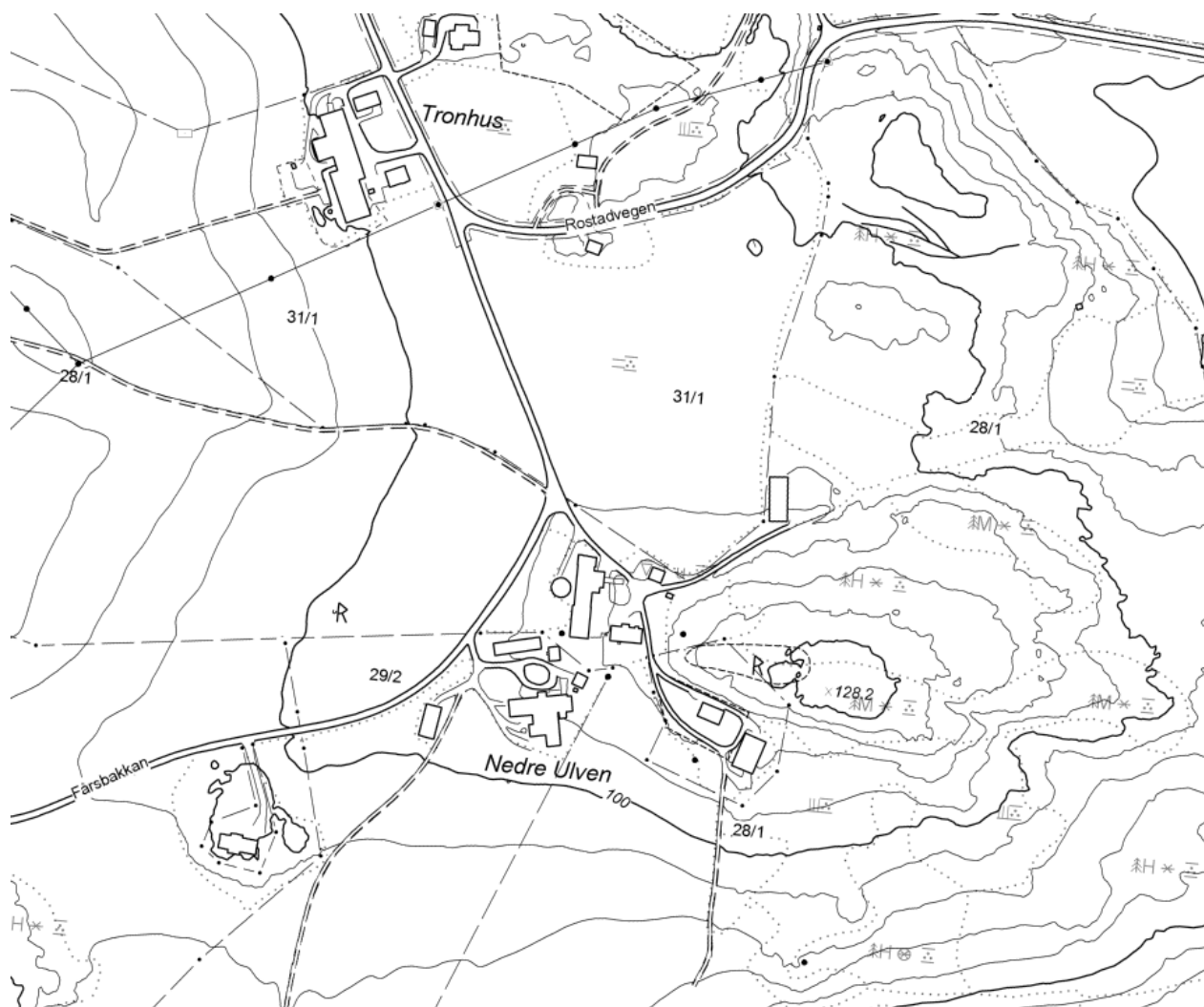
Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Kirkenes kircke*, OE s. 84). Likevel ble (gnr. 83) Kjerknæs i 1520 ført under Ulven sogn (NRJ II:221ff), så trolig var den på dette tidspunkt en gammel høgendeskirke som kun ved få anledninger hvert år ble brukt til messe. Deretter nevnes kirken i Reformatsen i 1589: “Der vdi [Inderøen] haffue veritt 6 kircker, eblant huilcke Vlffuin och Kirckenesz icke giøres behoff att holdes wed magtt, effterdi de ere saa neer op till de andre kircker liggendis”. Kirken på Kjerknæs ble således offisielt nedlagt på dette tidspunkt. Schøning noterte følgende i 1774: “Den Kirke, som nu staaer paa Vestviik, vesten for eller i N.V. fra Skarnsundet, for Værran Annex [...] har tilforn staaet paa Inderøen, paa den Gaard Kirknæs, hos Beitstad-Fiorden [...] den yderste Gaard paa Inderøen, mod Vest”. På neste side dementerer han pussig nok: “Man seer, af den saa kaldte Reformats, at Ulfuens og Kirkenæs Kirker ere, ved Ao. 1589, blevne afskaffede, men at Verrans Kirke er bleven ved Magt, følgelig er det ei aldeles rigtigt, at Vestviik Kirke har tilforn staaet paa Kirkenæs, men der haver været 2de adskilte Kirker”. Den sannsynlige forklaringen på denne uklarheten hos Schøning er at han i det første sitatet refererer et kirkeflyttingssagn om at kirken først ble startet bygd på Kjerknæs, at de underjordiske på natten flyttet materialene til gården Vestvik, og at der ble så kirken bygd. I det andre sitatet henviser han til Reformatsen for å kunne tilbakevise sin første opplysning som tydeligvis må være en lokal, muntlig kilde. En slik forklaring er rimelig, all den tid resten av dette avsnittet hos Schøning også tar opp muntlig tradisjon. Lokal tradisjon vil likevel ha det til at selv om kirken på Kjerknæs ble nedlagt, ble den ikke revet. Etter bestemmelsen i 1589 “vart [ho] ståande lenge, kanskje i hundretal år etter. Folket på Kjerknæs brukte å ha ymse ting borti kyrkja. Såleis brukte dei ho langt uti tida til halmbu. Men det var ikkje fritt anna einkvann vart vari skrymt borti kyrkja”. Det hevdes at kirken var en stavkirke: “Det var ei stavkyrkje. Meir veit vi ikkje om denne kyrkja. Men på kyrkjestaden reiste Dion Snerting eit friluftsaltar som blir brukt under teneste der”. Kirketufta på Kjerknæs ligger 10-15 m nord for nåværende gårdstun, mens det gamle tunet lå 50 m vest for tufta. Den er velstelt, og tuftesteinene er fullt synlige. Da det på 1950-tallet ble satt opp flaggstang rett ved tufta ble det funnet skjeletter (Brendalsmo 2006:629f m/ref.). Det er ingen antydninger til at det tidligere skal ha vært prestebol til kirken på Kjerknæs. Schøning har ingen opplysninger om fornminner i området ved kirkestedet. Det skal i den seinere tid være funnet en spydspiss fra 600-årene av Vendelform på bruket By av Kjerknæs, samt et bryne av kvarts fra eldre jernalder på Kjerknæs (Møllenhuis 1973:38, 45). Fra omlag 60 m nord for der kirken sto strekker det seg likevel et bra stort, førkristent gravfelt videre ut mot odden. Det er vanskelig å si hvor mange hauger det består av, da det er temelig tilvokst med buskas. (kartreferanse: CR 138-5-4).

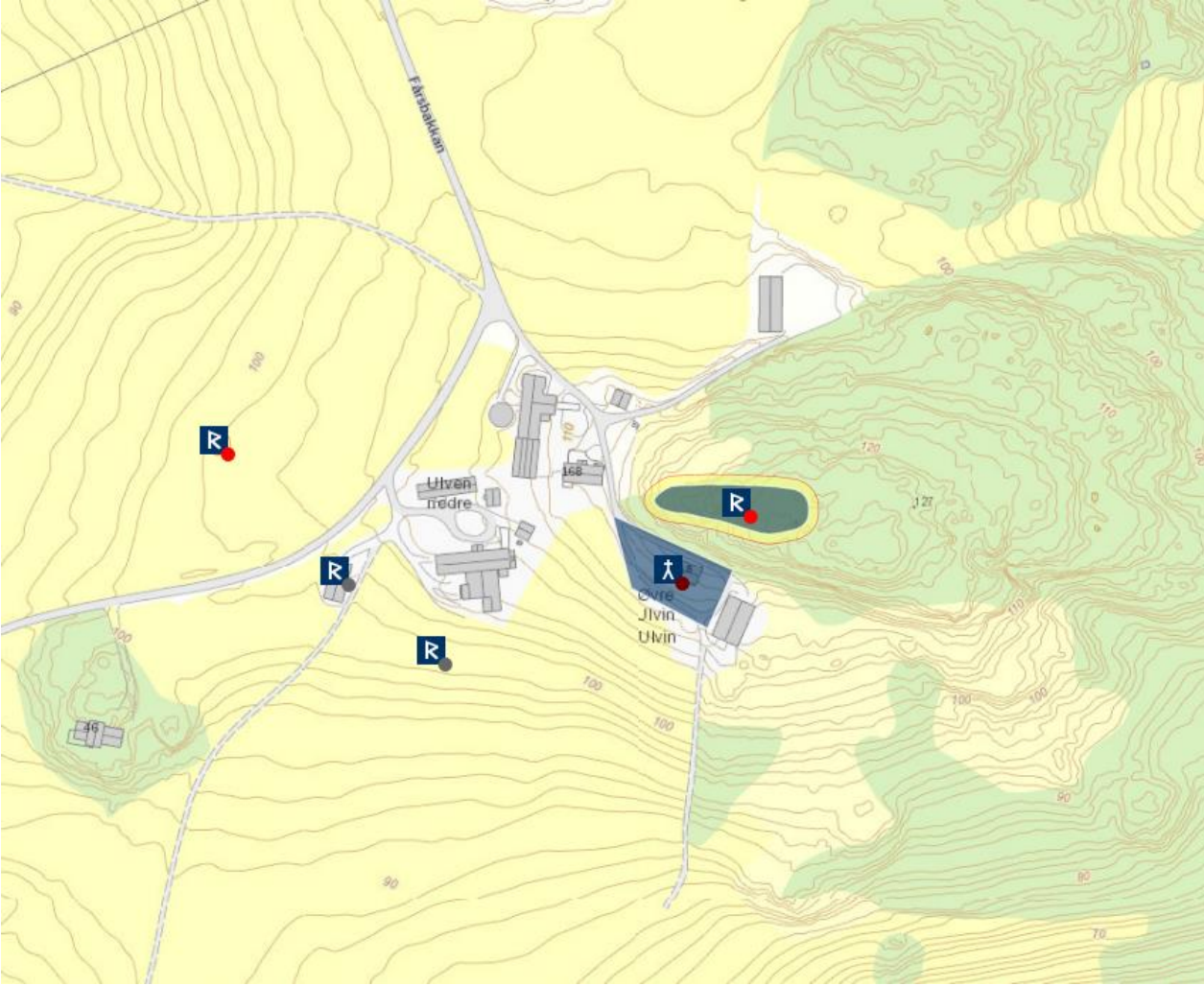

ULVIN [Ulven], gnr. 27-29. 32 Ulven (Sakshaug sogn). Inderøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 59537

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Vlffuini* kirke, OE s. 84), men sognet er nevnt i 1490-årene (*Vlffwinie sokn*, OE s. 123). Kirken lå i 1589 som anneks til Sakshaug hovedkirke i Inderøy prestegjeld men ble i forbindelse med omorganiseringen dette året bestemt nedlagt da den lå for nært til andre kirker. Schøning noterte i 1774: “Et Capell har ogsaa fordem staaet paa den Gaard Ulven, beliggende $\frac{3}{4}$ M. i Vest, eller noget meere sydlig, fra Hoved-Kirken, efter hvilket Capell Tomten er der endnu at see. I dette Capell skal Mosviikens Almue fordem have søgt Guds-Tienesten”. I følge Helland, som nok tok utgangspunkt i skattemanntallet fra 1520, skal kirken på Ulven inntil 1589 ha vært sognekirke for den vestligste del av bygda, altså området fra Ulven og rundt opp forbi Skarnsundet mot Kjerknæs. Kirken stod på (gnr. 27) Øvre-Ulvin like ved gårdstunet: “Ei tid låg det mykje stein att der etter grunnmuren. Der det var kyrkjegard, er det no eng. Dei kallar denne ekra «Kyrkjegarden»”. I et udatert skrift av Oddvar Grønli står følgende med referanse til kårkallen på Uppigarden: “Far hans trudde kyrkja hadde stade der låven på garden no står, og at inngangen til koren hadde vore der det i hans tid stod ein svær hegg. Då var det ogso små tuvor nett vestanfor stulåna,- gamle graver trudde han det var. Under ein stein på tunet fann han bein. Ein åker nedanfor husa på garden kallar dei enno Kjerkgarden. Der er det ogso funne bein”. Av skriftet framgår det at det dreier seg om tradisjon på gården i siste halvdel av 1800-tallet. Det nye bolighuset fra 1970-tallet står delvis der kirken etter tradisjonen skal ha stått, der det fortsatt kalles *Kjerkgården*, men det ble ikke funnet skjeletter under byggingen. Foran bolighuset hvor det nå er plen lå det tidligere ei stor steinhelle. Denne skal ha vært trapphelle til kirken men er nå borte (Brendalsmo 2006:631f m/ref.). Det finnes ingen indikasjoner til et tidligere prestebol til kirken på Ulvin. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner ved gårdstunet på Øvre Ulven. Møllenus (1973:49) nevner derimot en jordfunnet spydspiss fra tidlig vikingtid, funnet på Ulven, og i følge Helland (1909:405) stod det i 1810 en bautastein *paa Ulven*. (kartreferanse: CR 136-5-1).

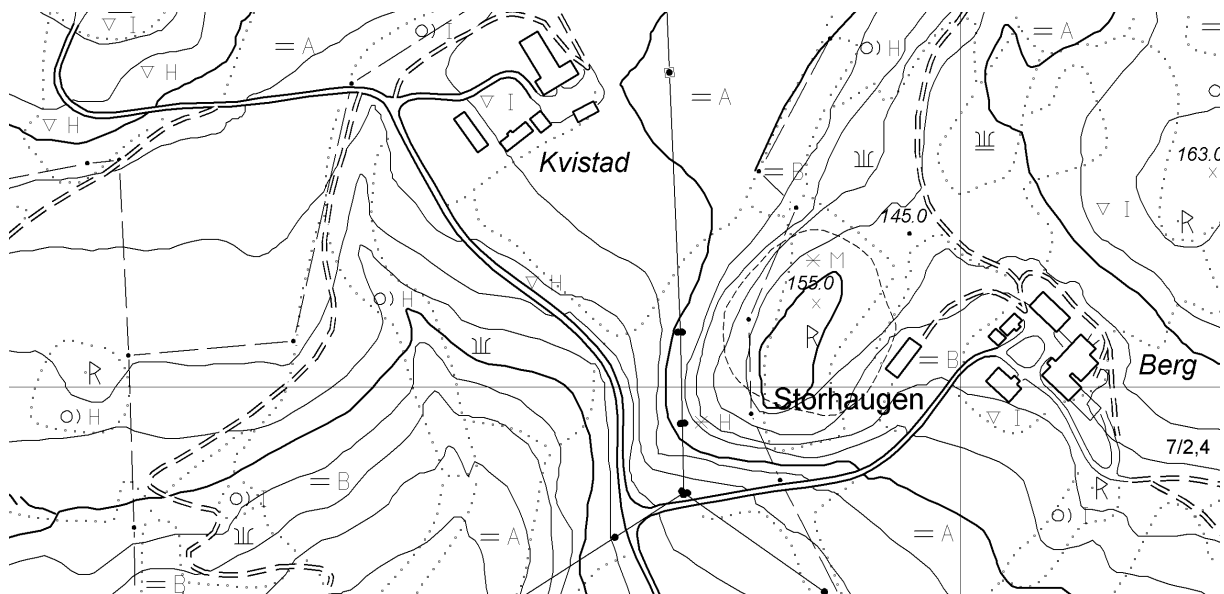

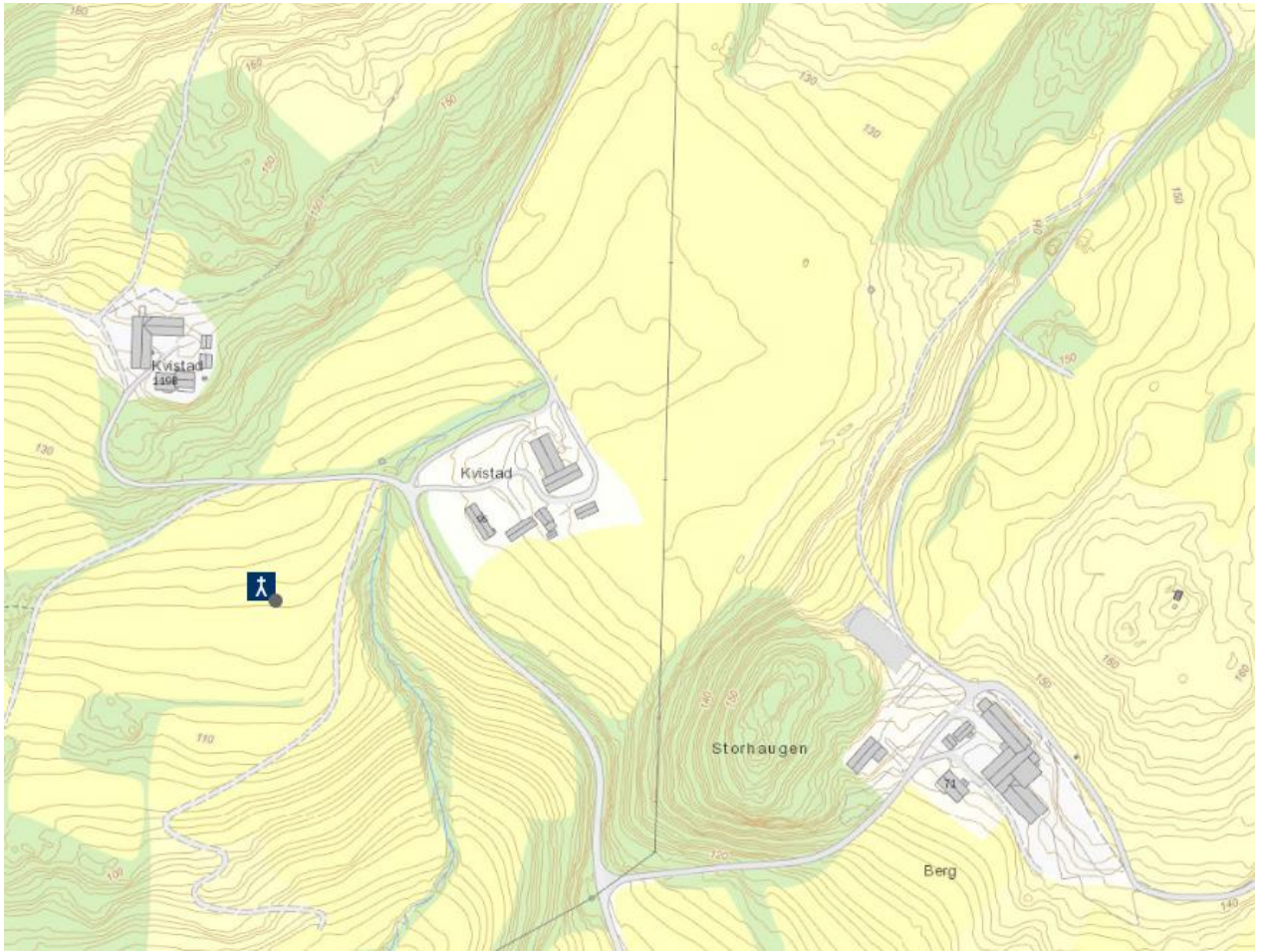

KVISTAD, gnr. 8 Kvistad (Sakshaug sogn). Inderøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 84868

Kirken nevnes i skriftlige kilder kun i 1533 (*Quiste kircke*, OE s. 84) da den svarte katedratikum. Kvistad var ifølge Snorre lendumngård og ble konfiskert etter slaget på Stiklestad. Kirken blir ikke nevnt i Reformatsen i 1589, så trolig var den på dette tidspunkt allerede nedlagt. Verken Schøning (1774), Kraft (1835), Klüwer (1823) eller Helland (1909) har noen omtale av tradisjon rundt den. Det gamle tunområdet på Kvistad med de tre bruksenhetene lå tidligere på et jorde kort vei ned i lia/sør for nåværende tun på bnr. 3 av (gnr. 8) Kvistad og sørvest for tunet på bnr. 1. Kirken skal etter tradisjonen på gården ha stått i dette tunområdet. Langs kanten av åkerområdet hvor tunet tidligere lå, mot et bekke drag i øst, ligger det fortsatt en rekke gravhauger, merket på ØK med rune-R. *Kjerkvegen* fra den andre siden av Inderøya gikk tidligere forbi dette tunområdet, og tvers av bekken på nabogården Bergs grunn er det en lokalitet ved navn *Kjerkåkeren* eller *Kjerkvegåkeren*. Det er ikke gjort arbeider i grunnen på tunområdet som har medført funn av skjeletter eller kister (Brendalmo 2006:632f m/ref.). Det finnes ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Kvistad. Topografene har ingen opplysninger om fornminner i dette området. (kartreferanse: CS 137-5-3).

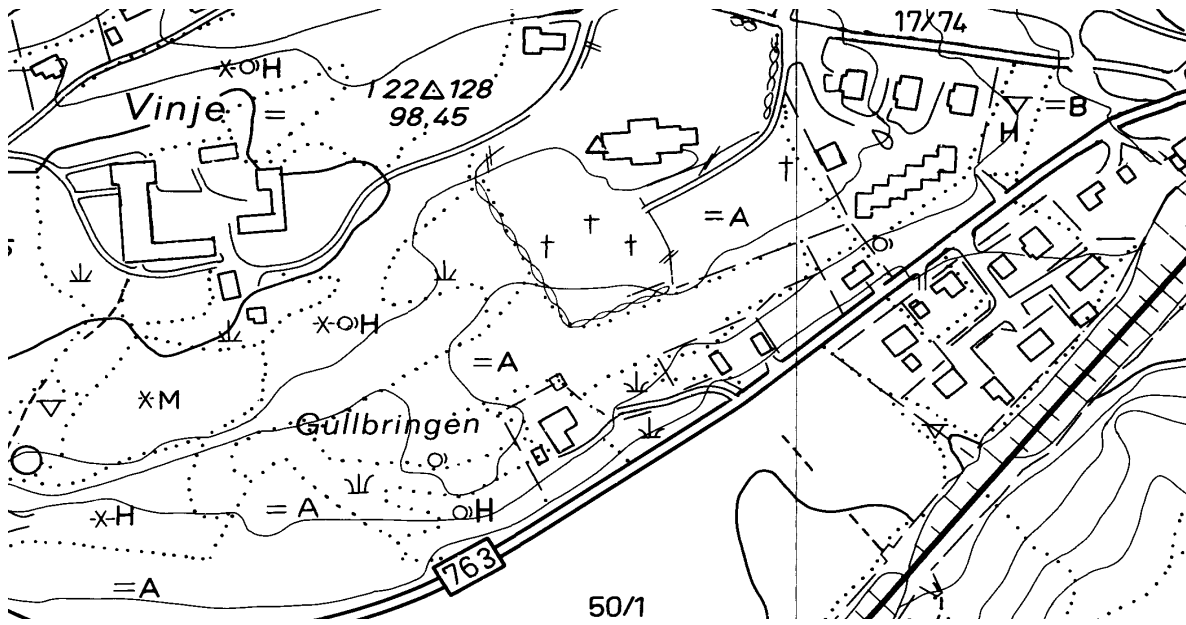

SNÅSA KOMMUNE

VINJE (SNÅSA), gnr. 50 Vinje (Snåsa sogn). Snåsa kommune.

ID 85507

Eldste omtale av kirken er i 1533 (*Vinie k.*, OE s. 46, 84). Kirken på (gnr. 50) Vinje var nok opprinnelig en romansk steinkirke med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Den ble bygd i bruddstein med kvader kun i veggåpningene. Sparsomme bevarte stiltrekk, mureteknikk og det forhold at harde steinsorter (lokal marmor) er benyttet, gjør en datering til 1150-80 sannsynlig. Sogneprest Nils Mortenson Lund skrev i 1689 i sin beretning at Vinje kirke ble brent av svenske tropper i 1613 (evt. 1612) *dog uden at Muren havde føye Skade*, og at den ble satt i stand to år etter. Likevel ble kirken i 1630 beskrevet som i ferd med å råtne helt ned, og det er heller ingen andre kilder som bekrefter en brann. Kirken ble sterkt ombygd og utvidet i 1868-70, fra middelaldersk langkirke til kirke med korsformet grunnplan. I 1589 var Vinje (*Snaasen/Snoszen/Snaaszen/Snaszæn*) hovedkirke med annekskirke i *Findelijd* (Sørli) på gården Devika. Fram til da hadde også kirkene på Kvam og Ol vært annekst til Vinje, men disse ble nå lagt til hovedkirken på For i Stod prestegjeld. Kirken på Megard i Imsdalen like øst for hovedbygda i Snåsa nevnes ikke i 1589, så den var nok på dette tidspunkt nedlagt (Brendalsmo 2006:655ff m/ref.). Tidligere lå gårdstunene på Vinje og Hov få titalls meter fra kirke og kirkegård, og gårdsgrensen går i dag delvis over kirkegården. Ved å sammenholde de moderne ØK-kart med løpet for gårdsgrensene på et fotografi hos Skavlan (1965:289), viser det seg at det vestre hjørnet av Hovs eiendom rett nok går inn over kirkegården få titalls meter nordnordøst for kirkens kor, men denne delen av kirkegården må ut fra landskapet å dømme være en yngre utvidelse. Trolig ble dette området nord/nordøst for kirken tatt i bruk som gravplass først etter at prestegården brant i 1746, for da ble gårdshusene bygd opp igjen lenger vest. Dermed ble området åpent for en kirkegårdsutvidelse. Før prestegården brant i 1746, stod de fleste av husene på Vinje temmelig nær kirkebygget - *iche 2 fadme [3,5 m] fra Vaabenhuset* (Sandnes 1983:8f). Det gjorde de nok også tidligere (Skavlan 1965:291). Under Vinje, mot sør og tvers av elva Grana, ligger bnr. 10 Prestmoen. Navnets alder er usikker, men det er en mulighet at det kan settes i samband med et prestebosted før Vinje eksplisitt nevnes som prestegård i 1661. Rett vest for kirke og prestegård heter det Prestegårdsmyra. Det er kjent kun få fornminner fra området rundt kirken på Vinje. Sandnes (1956:88f) nevner funn av inventar fra to kvinnegraver fra vikingtid på gården. De gravhaugene som omtales av Schøning i 1774 (II:133) lå i noe avstand fra selve kirken. Det er i dag ingen synlige fornminner i kirkens umiddelbare nærhet. (kartreferanse: DG 145-5-2).

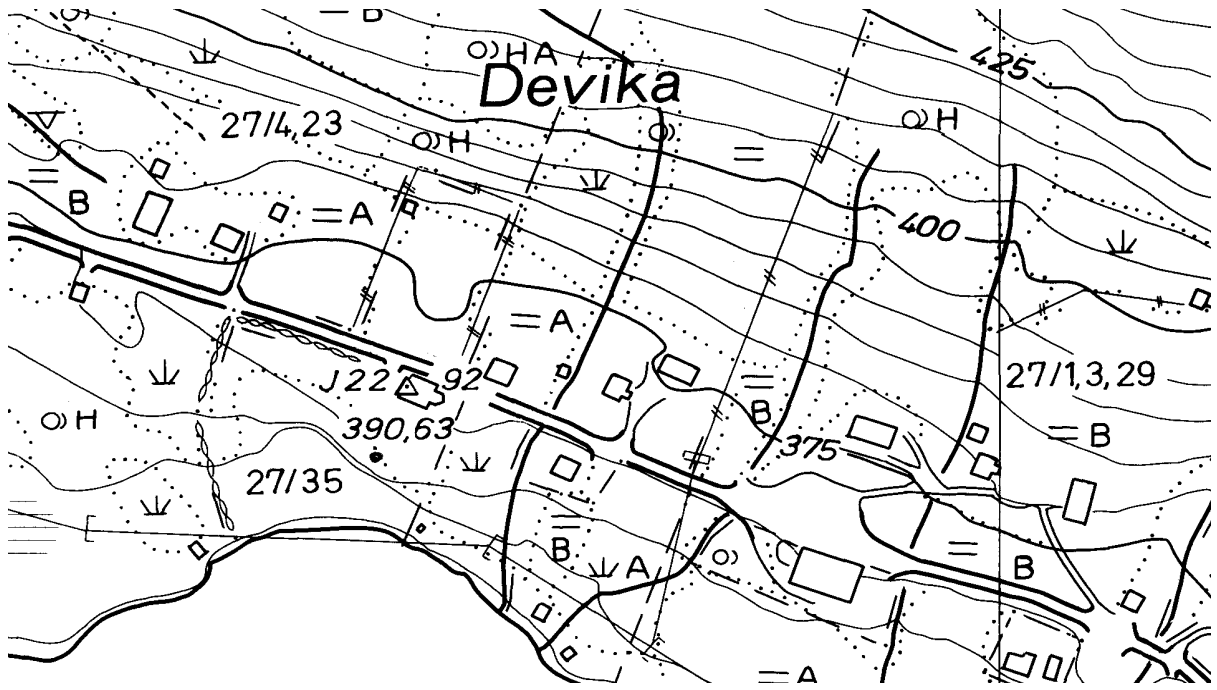

LIERNE KOMMUNE

DEVIKA (SØRLI), gnr. 27 Devika (Sørli sogn). Lierne kommune.

ID 85055

Nåværende kirke står på (gnr. 27) Devika. Eldste omtale av en kirke her er i 1548-49 (*Deuygk kiierckie*), mens den i 1589 ble benevnt *Findelijd kircke*. Schøning (II:122) omtalte den som Sørli kirke i Lierne, tydeligvis med referanse til sognepresten i Snåsa, Niels Mortensen Lunds beretning fra 1689. Her heter det med henvisning til et diplom fra 1588: "Her tales kun om een Kirke i Findlie nemlig i Syndre Findlie, det følgende Document skal vise, hvorfor og til hvad Tid Kirken i Nordre Findlie blev opbygget". Lierne er ei fjellbygd som ligger øst for jordbruksbygdene i Snåsa og Namdalen. Gravfunn viser at det må ha vært fast bosetning i Lierne allerede før 600-tallet. Likeledes at det kan ha vært snaut 20 navnegårder i området ved årtusenskiftet og rundt 25 før Svartedauden. Bosetningen i Nordli ser ut til å være borte etter 1350, men Sørli berget seg gjennom krisetida. I følge Lund ble Devik kirke brent av svenske tropper i 1613 men gjenoppbygget samme sted i 1616: "15-16 alen sydvest for den nåværende [fra 1873]" – sannsynligvis på tuftene etter den brente kirken. Det er tvilsomt om Schøning besøkte Lierne i 1774, i alle fall har han ingen opplysninger som tyder på selvsyn. Om kirken skriver han kun: "Sørli Kirke, som staaer paa Gaarden Deviiik". 1600-tallskirken blir av Lund beskrevet på følgende måte: "Capell opbyggt af tree, foruden torn og Sacristie, havende till Chor en liden afdeeling i den østre gavell; udi væster it forskuur, som baade brugis till Funt og vaabenhuus". Veggene var på dette tidspunkt "omdragen med maled Lærredt". Helland refererer skoginspektør Martens' beretning fra 1867: "Den daværende kirke i Sørli var en liden tarvelig bygning. Vægge og tag var oversmurt med figurer, hvis betydning ikke vilde kunne udgrundes, dersom ikke kunstneren havde oplyst det med store bogstaver nedenunder; en uhyre figur med ildrød næse kinder og haar var betitlet Kristus". I 1873 ble den nåværende kirken på Devika oppført, en langkirke av tømmer. I 1589 var kirken på Devika anneks under hovedkirken på Snåsa, så også i 1774. I 1871 ble det bestemt at Lierne skulle bli eget prestegjeld med Nordli som hovedsogn, bl.a. fordi finnemisjonen fortsatt var viktig: "at undervise finnerne i deres salighedssag. Der har i ældre tider været truffet ekstraordinære forføininger til en bedre geistlig betjening af Finlierne, idet misionærer har været ansat der i aarene 1719-1774" (Brendalsmo 2006:660ff m/ref.). Det finnes ingen antydninger til et tidligere prestebol til kirken på Devika. Kirkegården ble utvidet i 1965 (Aagård 1973:16). Ved vannet rett ned for kirken ligger det i dag en, muligens tre gravhauger kun 50-80 m fra bygningen. (kartreferanse: DS 146-5-3).

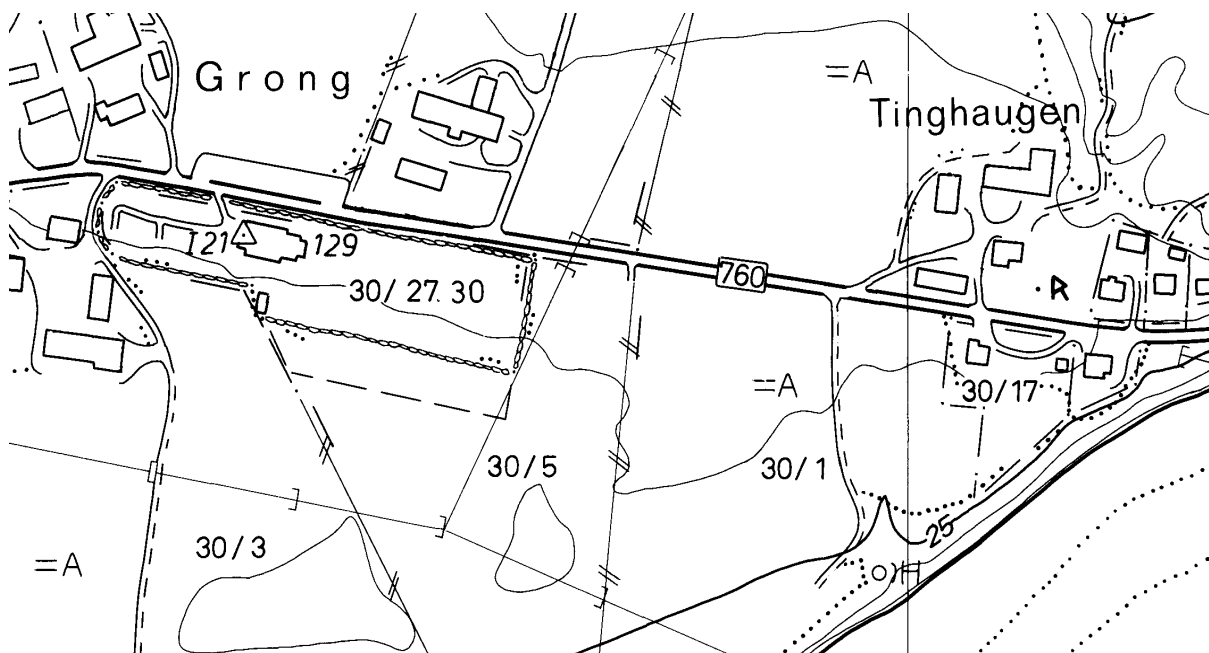

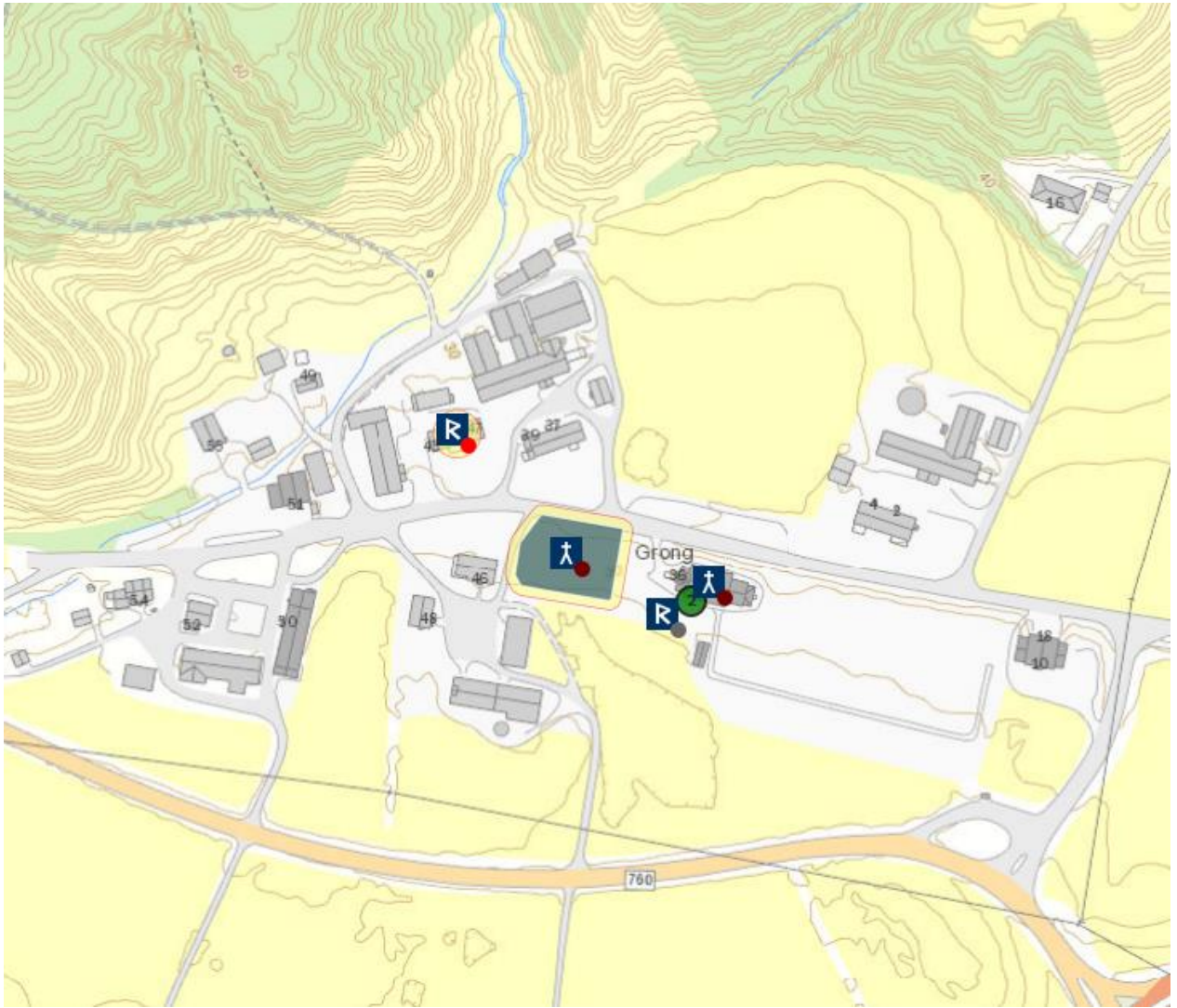
GRONG KOMMUNE

GRONG, gnr. 30 Grong (Grong sogn). Grong kommune.

ID 84429

Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1520 (*Graning Sogenn*, NRJ IV:4), men den har et et prosesjonskrusifiks i tre fra kort etter 1150 (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Kirken står på (gnr. 30) Grong, i ytterkanten av noe nær et fellestun for bnr. 2-5. I en takstforretning fra 1844 heter det om kirken at den "ligger kun i en avstand av 23 alen [snaut 15 m] fra de mange bygninger på gården Grong, dog inneholder de nærmeste bygninger ingen ildsteder og på gården findes 2 gode brønde og en bæk". En befaringsrapport fra 1679 omtaler den daværende kirke som "(...) befindes denne ældgamle kirke av stavverk så aldeles av alder i grunde brøstholdig at presten med almuen når gudstjeneste blev forrettet og storm anfaldt befryktet sig den over dennem skulde nedfalde". I 1685 begynte byggingen av ny kirke, en langkirke i tømmer. Tømmerkirken ble i sin tur revet rundt 1885, og da var det allerede reist ny langkirke i bindingsverk rett ved siden av, innviet 1877. Et gammelt foto viser begge kirkene vegg i vegg på kirkegården, gammelkirken få meter vest for den nåværende. I 1589 lå *Grangs kircke* som anneks under hovedkirken på Ranem i Overhalla prestegjeld, og situasjonen var den samme i 1597 og 1774. I 1820 ble Grong skilt ut som eget prestegjeld med Harran og Høylandet som anneks (Brendalsmo 2006:664f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Grong. Det gamle gravfeltet på Grong var for det meste utpløyd allerede før 1835 (Nicolaysen 1862-66:667 med ref. til Kraft), kun en stor haug - *Tinghaugen* - lå urørt ikke langt fra gården. Denne var fortsatt synlig i 1878. Rundt 1920 ble det under graving av en grav på kirkegården funnet ei grue i en dybde av ca. 1,5 m (Petersen 1949:28f): "Den var lagt sammen av runde, ildsvertede stein og av form som en hestesko; slik lyder beretningen". Rundt 200 m øst for kirken ligger i dag en heller stor, rund gravhaug i veikanten. Både veianlegget og et hus like ved har skavet av haugen, men den ruver fortsatt godt i landskapet. Bnr. 17 av Grong heter *Tinghaugen*, og i tunet her er det merket av en rune-R på ØK. (kartreferanse: DG 151-5-3).

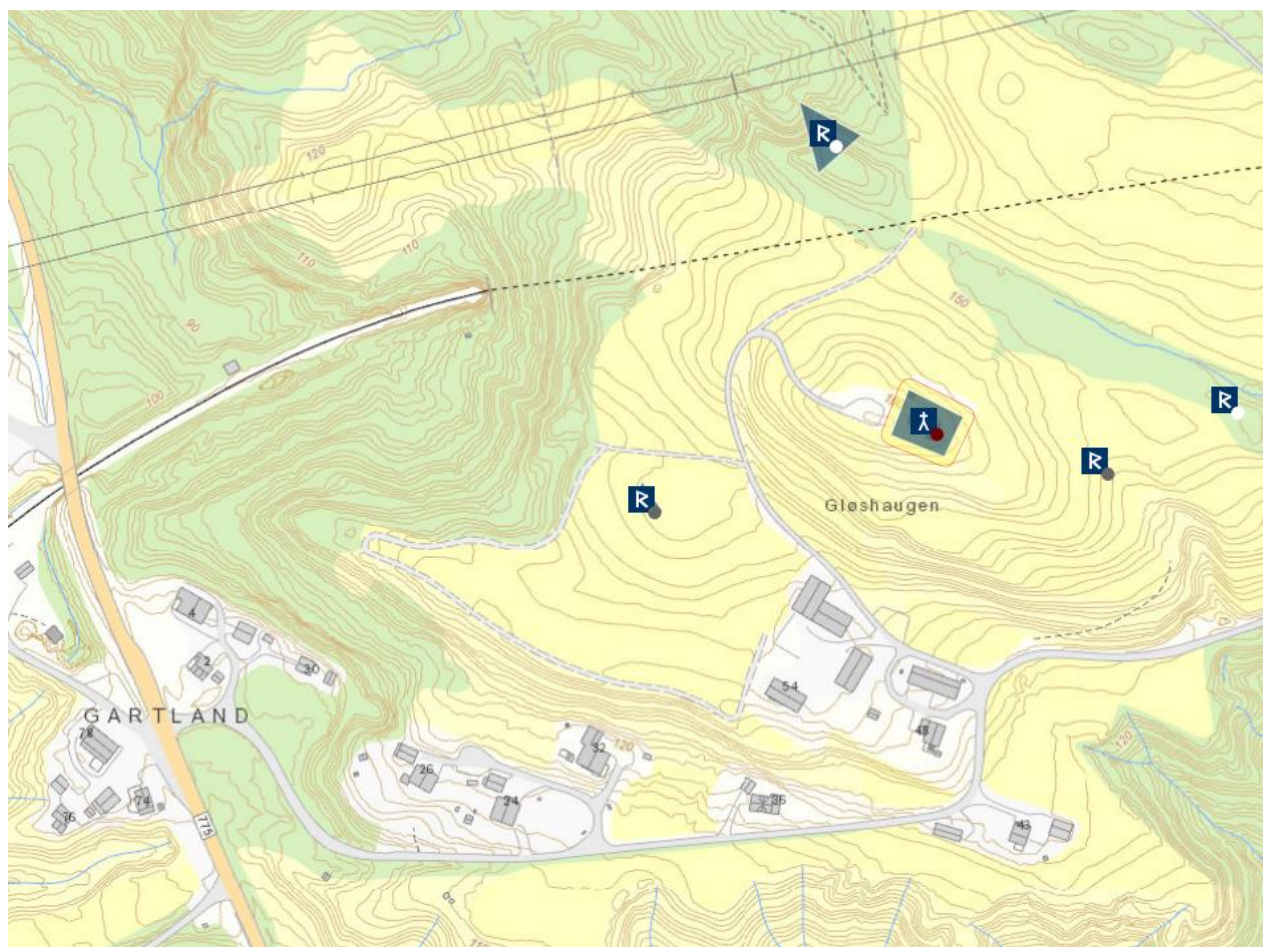
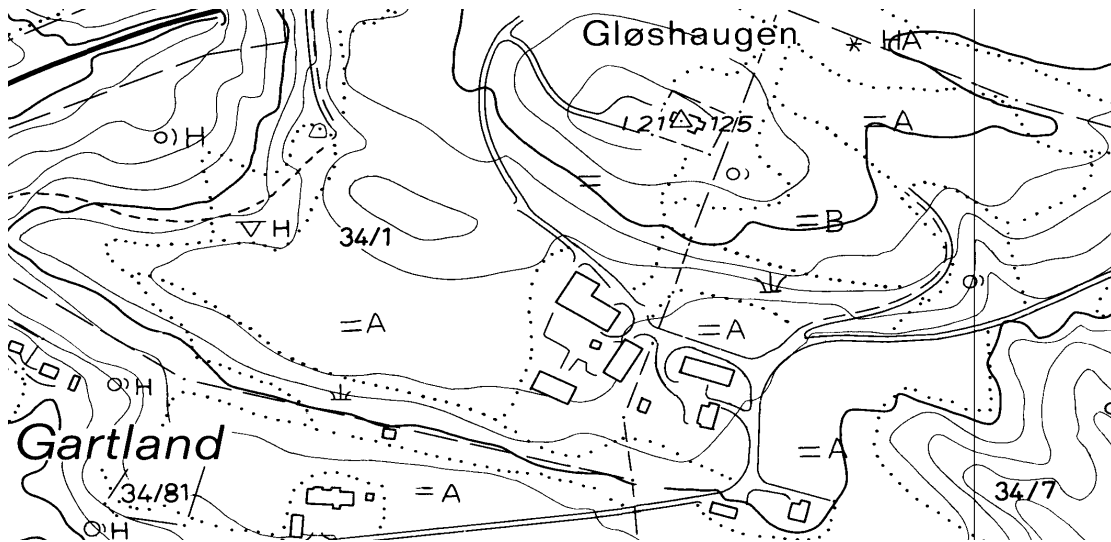

GLØSHAUGEN [Gløshaug] **ST. OLAV (GARTLAND)**, gnr. 34 Gartland (Harran sogn).
Grong kommune.

ID 84270

Eldste omtale av kirken er i 1548-49 (*Glassøy capell*, NLR VI:164), men den har dessuten en litt over 2 m lang prosesjonsstav med en Kristusfigur på krusifiks fra rundt 1250 (Brendalmo & Frøysaker 1997:44). Kirken står på (gnr. 34) Gartland på en rund åsrygg, om lag 100 m nord for og 25 m høyere enn gårdstunet, kalt Gløshaugen (gløse=glane) eller også *Kjerkhaugen*. Lokaliteten var i tidlig etterreformatorisk tid samenes møtepunkt med storsamfunnet, og stedet har etter all sannsynlighet vært viktige for samene til alle tider. Trolig var det derfor kirken ble plassert oppe på Gløshaugen og ikke nede på gårdstunet, som alltid har hatt den beliggenhet det har i dag. Kontakten tok seg kraftig opp i og med den store samemisjonen i første halvdel av 1700-tallet. Rett bak/nord for kirke og kirkegård er det en liten slette og det er her mye av aktivitetene i forbindelse med finnemessene skal ha foregått. ”Finnemessene” på Gløshaugen vedvarte helt til det ble bygd kirker i Røyrvik i 1828 og i Trones på Namsskogan i 1832. I 1689 stod kirken til nedfalls: “(...) ældgamle Gløshaug stavkirke endelig bleven befunden av alder i grunde så brøstfeldig og faldeferdig at almuen med prestene formedelst livsfare torde ei understå sig at forsamles i kirken når gudstjeneste skulde forrettes og storm indfaldt”. Ny kirke sto ferdig i 1691 på samme sted som der hvor den gamle hadde stått. I 1872 ble det gitt tillatelse til å oppføre ny kirke for bygda på (gnr. 40) Fiskem på oversiden av Fiskemfossen, en langkirke av tre innviet i 1874. Den engelske sportsfisker Thomas Merthyr Guest kjøpte i 1873 gammelkirken for å forhindre at den ble revet. I tiden 1908-10 kom kirken igjen på norske hender og ble til slutt gitt som gave til kommunen. I 1589 var *Glaszøø/Galszøen* anneks under Ranem kirke, og kapellanen som betjente kirkene på Grong, Høylandet og Gløshaugen skulle holde tjeneste på sistnevnte sted kun hver syvende helligdag. Den var anneks under Ranem også i 1597 og 1774. Fra 1820 var den anneks under Grong som da ble skilt ut som hovedkirke i eget prestegjeld (Brendalmo 2006:666ff m/ref.). Dedikasjonen er etter betegnelsen i 1597 (*Olafshou Kirke*, NB s. 440). Det er indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Gløshaugen, i og med at bygselen til gården i 1661 lå til mensa ved Ranem kirke. Det forhold at det ikke ble svart katedratikum for Gløshaugen kirke i 1548-49 – kirkens bidrag på denne tiden ble rubrisert under overskriften *Offer peninge wpborett aff capeller wthij Trondheims stiight* – betyr at den da var en gavekirke eller lovekirke. En viktig årsak til en slik status var trolig det svært lave folketallet i området. Verken Schøning eller andre kilder bringer opplysninger om fornminner på Gartland i tunområdet eller oppe ved kirken, ei heller Petersen (1949:30) i sin gjennomgang av Grong kommune. Heller ikke ved befaringen ble det registrert gravhauger eller bautaer ved kirken. (kartreferanse: DG 152-5-2).

HØYLANDET KOMMUNE

ROMSTAD (HØYLANDET), gnr. 101 Romstad (Høylandet sogn). Høylandet kommune. Nedlagt kirkested.

ID 156405

Eldste omtale av kirken er i 1543 (*Rumstadz/Rwmstadz kirke*, DN XII:603), men den har dessuten ei revle/billedteppe kalt Høylandsteppet, vevd og deretter brodert med scener fra Matteusevangeliet, datert til slutten av 1100-tallet (Engelstad 1952:66ff). Nåværende kirke står på (gnr. 101) Romstad. I 1597 ble det kommentert at ”Høilandet eller Romstad Annex-Kirke (...) som staaer paa Gaarden Rom- eller Raumstad (...) maae have været en gammel Kirke, og deri ei ofte prædiket, da man har brugt den til deri at tørre Kiød”. I 1672 ble det bygd ny kirke på samme sted som den forrige – den eldre skal ha vært en stavkirke. Arbeidet var dårlig utført og allerede i 1681 hadde bygningen store setningsskader. Etter at sognelyden i 1853 hadde kjøpt kirken ble det samtidig søkt om byggeløyve for nytt kirkebygg. Den sedvanlige lokaliseringstriden endte med at den nye kirken sto ferdig og ble innviet først i 1860, men da på lokaliteten Smeddihaugen snaue 150 alen (ca. 95 m) østsørøst for den gamle kirken. Kirken fra 1672 ble solgt og gjenoppført som bygård i Namsos. Seinere ble det drevet brennevinsutsalg i bygården før den til slutt ble lagt i aske under bybrannen i 1897. Den gamle kirkegården ligger omlag 60 m vest for der hvor dagens kirke står, ute på et jorde i ytterkant av gårdstunet. Kontakten med tunbebyggelsen skal i følge tradisjonen alltid ha vært tett, og det er da heller ikke så mange andre steder oppe på denne åsen hvor det lar seg gjøre å plassere et tun. Det blir stadig pløyd opp skjelettresten på dette åkerstykket. Den gamle fylkesvegen går i dag i restene av en furuallé langs den gamle kirkegårdens sørside, og mellom nåværende kirkegård/kirke og tunet. Romstad kirke var i 1589, 1597 og 1774 anneks under hovedkirken på Ranem. I 1909 var Romstad kirke anneks under den nyopprettede hovedkirken på Grong etter at Overhalla prestegjeld var blitt delt i 1820 (Brendalsmo 2006:669f m/ref.). Det finnes en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Romstasd, ved at begge brukene av gården i 1661 lå fullt ut til mensa ved Ranem hovedkirke. Rett ned for gården, i et stryk i Søråa, heter det Pressfossen. Schøning (II:153) har ingen opplysninger om fornminner på Romstad. Kraft (1835:202) skriver derimot at ”paa denne Gaard staaer Sognets Kirke. Her har forhen været mange Kjæmpehøie”. Ved jordarbeider på gården skal det være funnet et sverd og en skålformet spenne fra yngre jernalder, mest trolig fra førkristne graver. På gården skal det dessuten ha ligget tre gravhauger/-røyser (Romstad 1984:36). Det er i dag ingen synlige fornminner i nærheten av kirken eller tunet. (kartreferanse: DG 155-5-3).

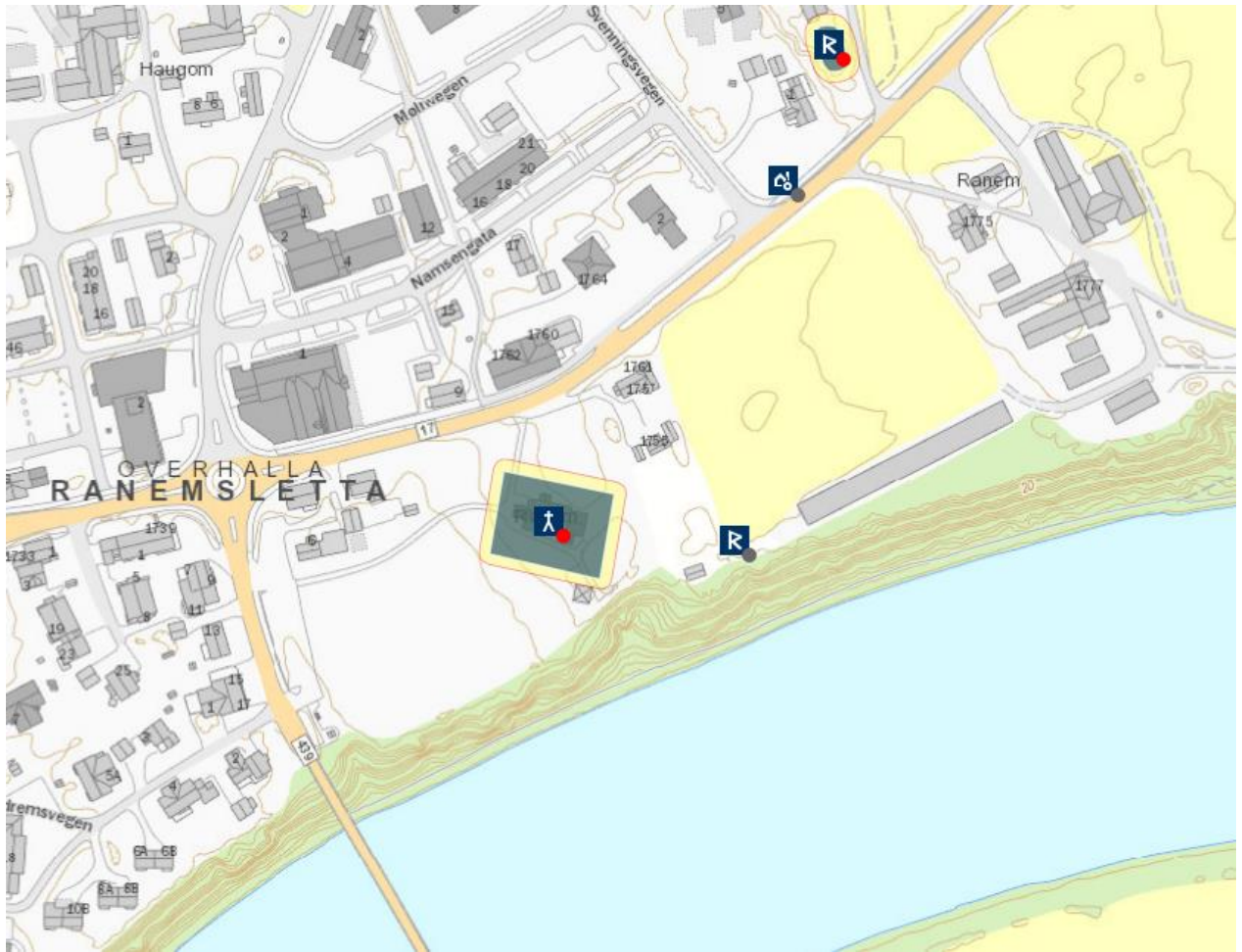
OVERHALLA KOMMUNE

RANEM (OVERHALLA), gnr. 44 Haugom/45 Ranem (Ranem sogn). Overhalla kommune. ID 85272

Eldste omtale av kirken er i 1326 (*Ranhæims kirkiu*, DN III:144), men den har et krusifiks fra slutten av 1100-tallet (Brendalsmo & Frøysaker 1997:44). Den romanske steinkirken står på skillet mellom (gnr. 44) Haugom og (45) Ranem. Den har rektangulært skip og et smalere, rektangulært kor. Den har kvadermarmor fra et lokalt brudd i veggåpningene og utvendige hjørner. Bygningens grunnplan ser ut til å være stukket ut som et enhetlig foretagende, da alle hjørner har rette vinkler, skipet ligger i rett forlengelse av koret og grunnmurene har et enhetlig preg. Likevel er koret trolig murt opp som et selvstendig ledd først. Ut fra stiltrekk ved dekorkvaderen er det rimelig å anta at kirken er påbegynt tidlig på 1100-tallet og ferdigstilt kort etter 1150. De eldste myntene som ble funnet under utgravningen av kirken kunne dateres til andre halvdel av 1100-tallet. På et tidspunkt er golvnivået i korets østre del blitt hevet med ett trinn, slik vi også finner det ved kirkene på Værnes, Sakshaug og Alstahaug. Vi kan ikke tidfeste dette arbeidet i Ranem kirke, men det skjedde kanskje på samme tid som i disse øvrige kirker, på 12- eller 1400 tallet. Da H. Christie undersøkte lagene inne i kirken i 1959 ble det registrert stolpehull eldre enn den stående kirken. Disse var for få og sto for spredt til at det kunne trekkes sikre konklusjoner. I ettertid holder likevel Christie (pers.kom.) det for mulig at de kan stamme fra en eldre trekirke på stedet. Utgravningen viste at steinkirken må være reist på en form for oppfylling. De eldste golvlagene i kirken lå direkte på et lag av marmorflis fra byggetiden og derunder fulgte mørke og faste jordmasser i både skip og kor. Disse massene hadde dannet terreng da kirken ble bygget. Terrengmassen viste klare tegn på å være utsatt for utvasking under åpen himmel over lang tid, men lagene kunne ikke være urørt naturbakke, for massene hadde tydelig lagdeling med humusholdige skikt som viste at de måtte være påført i flere omganger. Kirkegårdsgraverne kunne i 1993 bekrefte forekomsten av disse lagtypene på 1,5 m dyp både øst og nordøst for kirken. Christie konkluderte i 1959 med at forhøyningen skyldtes “en omfattende oppfylling en gang lenge før kirken ble bygget”. Siden det ikke kunne dokumenteres entydige spor etter en eldre kirke enn den stående mente han at oppfyllingen måtte ha andre årsaker. Oppfyllingen kan ha to forklaringer. Kirken kan enten være bygd på en kraftig plattform av jord, slik tilfellet ser ut til å være for Oddernes kirke i Vest-Agder. Alternativt kan kirken være bygd oppe på en meget stor gravhaug, slik tilfellet er med kirker som bl.a. Nesland kirke i Telemark og Gjerdrum i Akershus – begge 1100-talls kirker. Uansett er det klart at Ranem kirke er blitt reist midt inne i et førkristent gravfelt, og det er fortsatt mulig å skille ut 2-3 gravhauger inne på kirkegården øst og nordøst for koret. Ranem kirke var i 1589, 1597 og 1774 hovedkirke i *Offuerhalds gielt*. Hele tiden lå kirkene på Skage, Grong, Romstad (Høylandet) og Gløshaugen (Harran) som anneks. I 1818 ble Sævik sogn overført fra Fosnes til Overhalla prestegjeld, Grong ble utskilt som eget prestegjeld med Harran og Høylandet i 1820, og Namsos ble eget prestegjeld med Sævik i 1860. Ca. 1900 var Overhalla eget prestegjeld med Ranem som hovedkirke og Skage som anneks. Kirken brant i 1899 og ble bygd opp igjen året etter, men den ble fullstendig restaurert først på slutten av 1950-tallet (Brendalsmo 2006:670ff m/ref.). En omtale av Ranem i 1647 tyder på at gården enten var gammelt krongods eller tilhørte kirkens fabricagods, da det her heter at *Ranum haver alltid ligget under prestebolet efter bevilling* (Flotten 1968:450f). Trolig var gården krongods, på samme måte som nabogårdene (utskilt fra Ranem) Haugom og Svenning, og dette blir noe nær bekreftet ved at Ranem var det sted der sysselmannen skrev sine brev i 1411 (DN III:602) og 1509 (DN XI:609). Eldste eksplisitte omtale av et prestebol til kirken er likevel i 1589 (Thr.R. s. 76). Erkebiskop Aslak Bolt skulle ha 5 overnatningsdøgn på Ranem under sine visitaser: *Item i raneime i øfre halfuo v næter* (AB s. 115). Schøning (II:145f) observerte følgende fornminner i området ved Ranem kirke i

1774: “Ved Gaarden Ranum, som nu bestaer af 3de Gaarde, have ligget 2de store runde Høie, men som nu, formodentlig ved Pløining ere næsten jævne med Jorden. Hos dem ligge endeel mindre (note: Tæt ved Kirkegaarden, eller ei langt derfra, ligger især en stor aflang Haug, som man kalder Thron-Haugen, af en Thron, som der skal ligge begravet [...] Ved den ligge et Par runde Haue. Elven har brutt saa nær her ind, at den har borttaget en Kant af den lange Høi)”. I tillegg fant Schøning (II:150) på gården Grande hvor presten bodde “en aaflang, rundagtig Steen, af hvid Marmor eller Kalk-Steen”. Steinen hadde presten bragt med seg fra Ranem, og Schøning mente den hadde stått på en av kirkens gavler. Det er nok snarere tale om en av de mange fallosformede steinene vi finner på førkristne gravplasser fra eldre jernalder (jfr. Sandnes 1965:136). Siden steinen nok kommer fra gravfeltet på Ranem bekrefter det i så fall gårdens høye alder. (kartreferanse: CX 151-5-1).

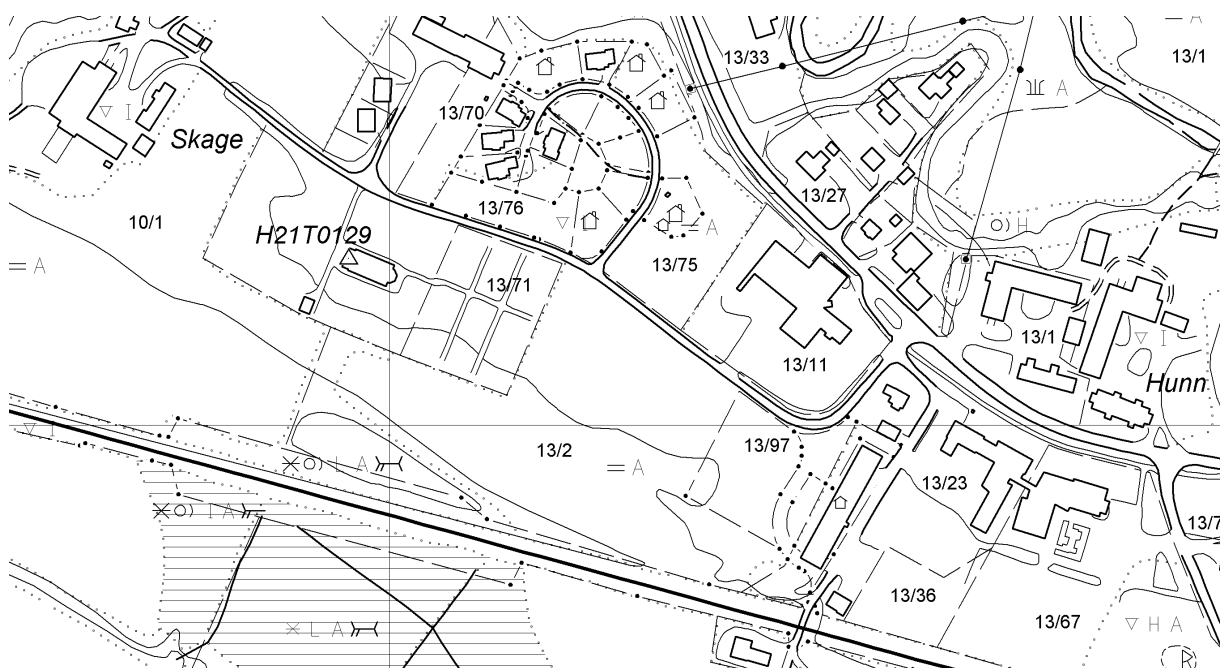

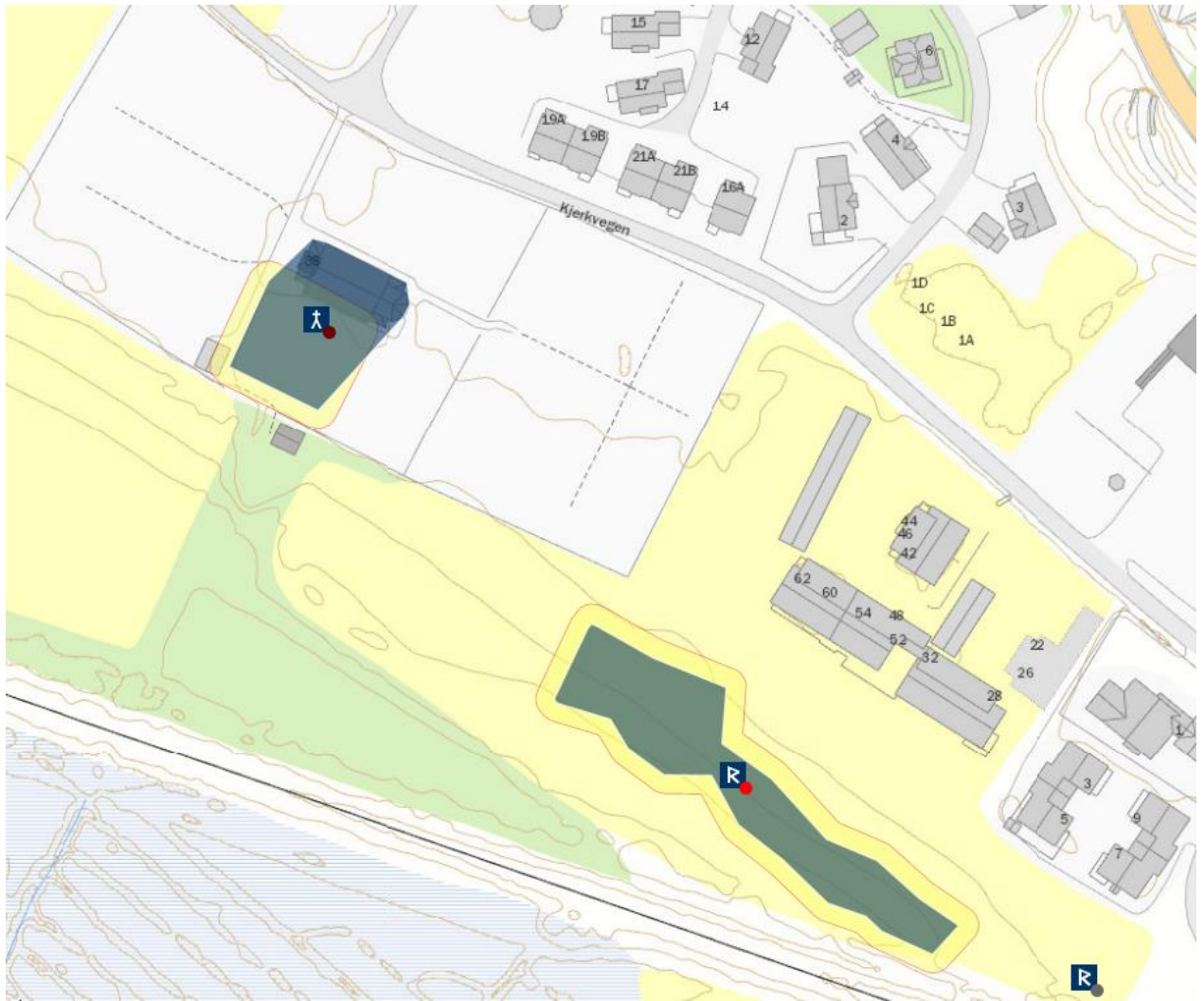

SKAGE (HUNN), gnr. 13 Hunn (Skage sogn). Overhalla kommune.

ID 85442

Eldste omtale av kirken er i 1507 (*Skaga kirkia i offuer halffuo Nommedal*, DN X:298), men sognet nevnes 1432-34 (*Hunnar sokn*, AB s. 87). I følge kirkeregnskapene på midten av 1600-tallet var den da stående kirke på (gnr. 13) Hunn en stavbygning. Denne var for liten og ble derfor forlenget noe mot vest. Trolig ble ikke denne utvidede kirken revet før i 1726, da en laftebygning ble satt opp på samme tomt som den forrige kirken. I 1903 ble det igjen oppført ny kirke på Skage, den nåværende, og da litt til side (nord/nordøst) for den gamle kirken inne på kirkegården. Også denne var en langkirke av tømmer. I 1589 var *Skage kircke* annekst under hovedkirken på Ranem. Sognepresten skulle besørge tjeneste ved Skage kirke hver femte helligdag. Også i 1597, 1774 og 1909 var Skage annekst under Ranem. Biskop Nannestad noterte i 1750 at kirkegården på Skage, i likhet med de fleste andre trønderske kirkegårder, var avgrenset ved en (forfallen) kirkeplank og ikke en steinmur. Årsaken til vekslingen fra 1430-tallet og tidlig 1500-tallet mellom sognenavnene Hunn og Skage er mest trolig at (nåværende gnr. 10) Skage er utgått av (13) Hunn i løpet av seinmiddelalder som selvstendig driftsenhet. Gårdsgrensa går midt gjennom kirken, selv om både kirke og kirkegård i dag ligger på (13/71) Hunn – rimeligvis etter arronderinger. Schönings kart over landskapet ved Skage og Hunn viser at kirken på 1770-tallet sto få meter vest for gårdsgrensa mellom Skage og Hunn, på Skages grunn (Brendalsmo 2006:674f m/ref.). Det er en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Skage, i og med at bygselen til (14) Belgvoll med 1 øre i skyld – en gård utskilt fra Hunn/Skage i tidlig nytid – i 1661 lå fullt ut til mensa ved Ranem kirke og ble bygslet bort. Skage kirke ble, som Ranem kirke (gårdene Ranem-Haugom med sistnevnte som den yngste), reist i/ved et førkristent gravfelt, og gården Skage bør som nevnt være sekundær i forhold til dette. At navnet på kirken er skiftet over fra Hunn til Skage kan muligens skyldes at sistnevnte gård på slutten av 1400-tallet ble den sosialt og politisk ledende enheten av de to. Schønning noterte i 1774 følgende om fornminner på Skage (II:157): “Ved Gaarden Skage, ligger ogsaa nogle faae, af bemeldte Høie”. I følge Groven (1968:43ff) skal det ha vært fire gravhauger på Skage samt 40 på Hunn fordelt på tre gravfelt. På Schönings kart (Berg & Sinding-Larsen 1968:113f) er det avmerket en nærmere 3 m høy bautastein under 100 m sørøst for kirken. Det er i dag ingen synlige fornminner i området nærmest kirken på Skage. Området mellom skolen og kirken heter Kjerøkra (Groven 2003:14). (kartreferanse: CV 151-5-4).

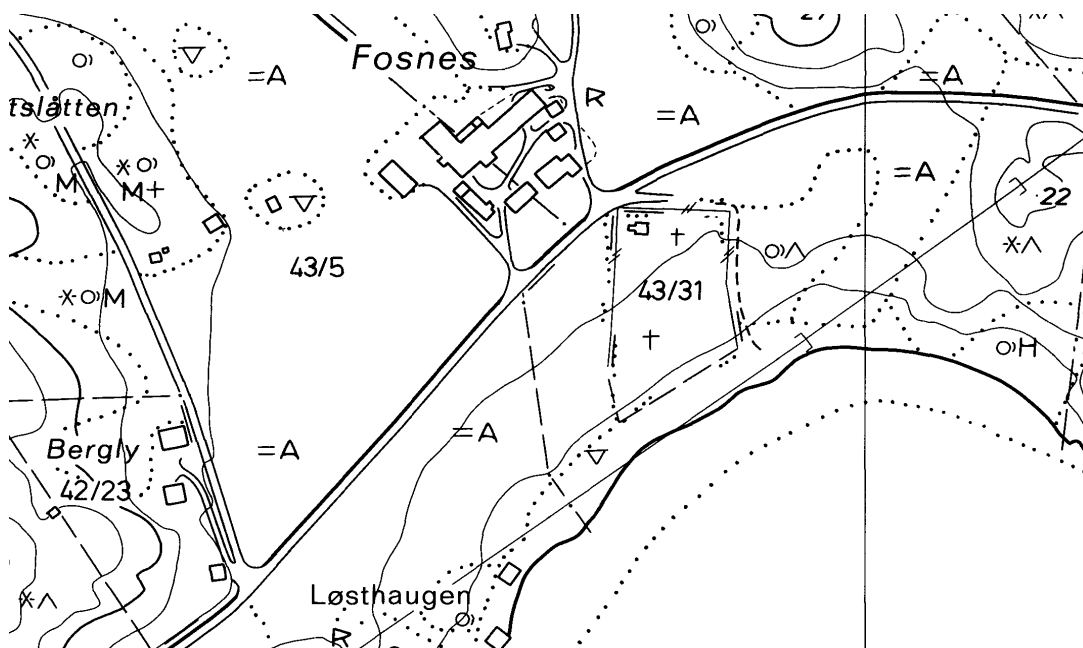

FOSNES KOMMUNE

FOSNES [Jøa], gnr. 43 Fosnes (Fosnes sogn). Fosnes kommune. Nedlagt kirkested.
Kirkegård i bruk.

ID 84186

Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1533 (*Ffosnes prestegeld/geld*, OE s. 101). Biskop Nannestad skrev i sin almanakk i 1750 at “Fosnæs kirke en Træbygning, rød anstrøgen, Steentag: Spitz Taarn Tjærebred: 2. smaa Klaaker: Skriftehus ved den Nordre Side af Choret. Træ-Alter meget højt (...) Altertavle gamel og liden, hvori staar 3. Billeder under Trækanten, det middelste en Mands, de 2 andre Quinders ubekante (...) Fonten er nederst i Kirken paa den Nordre Side af den store Dør, med et stort og dybt Messing-Fat (...) I Kirken hænger en Messing-Lyse-Krone og en af Træ (...) Kirkegaarden er indhegnet med Bord nogenledes”. Ut fra beskrivelsen ser det ut til at den kirken som stod på (gnr. 43) Fosnes i 1750 var en liten tømmerkirke fra 1600-tallet. Kirken ser ut til å ha brent før 1770, for da ble det bygd ny kirke. Denne brant i 1871 og en langkirke av tømmer sto ferdig ca. 1872 på samme tomt som den forrige. Denne brant i 1896. Deretter ble det i 1898 bestemt at bygdas nye kirke skulle bygges noen kilometer lenger inn/sørsørvest på øya, på (45) Dun, siden Fosnes hadde en så utsatt plassering med hensyn til hardt vær og lynnedslag i tillegg til at gården lå avsides i bygda. En langkirke av tømmer stod ferdig år 1900. Fosnes kirke var hovedkirke både i 1589, 1597 og 1774. Annekskirkene var hele tiden Halmøya, Vik og Sevik. I 1589 skulle presten holde tjeneste på Fosnes to helligdager i strekk og den tredje på Halmøya. Kapellanen som hadde fri kost og 10 daler i lønn skulle ta seg av de to andre kirkene annenhver gang. I 1818 ble Sevik sogn lagt til Overhalla, i 1870 ble Halmø opprettet som eget (Flatanger) prestegjeld, og i 1859 ble Vik anneks omgjort til hovedsogn og Fosnes til anneks etter at Vik kapellangård i 1848 var ombygd til prestegård for hovedsognet. På det gamle kirkestedet Fosnes er det spor etter en rekke kirkegårdsutvidelser, særlig nedover mot vågen. Tuftsteinene etter den siste kirken var fortsatt godt synlige på 1990-tallet (Brendalsmo 2006:681f m/ref.). Fosnes lå fullt ut som prestegård 1589 (*prestegaarden*, Thr.R. s. 77) og i 1661 (*besides och bruges aff Pastor*), og formuleringen antyder at gården var mensalgods omgjort til prestebol i seinmiddelalderen. Ingen av topografene har opplysninger om fornminner på Fosnes, men det ligger i dag gravhauger flere steder på eidet, den nærmeste er oppe ved gårdstunet om lag 60-70 m fra der kirken sto. (kartreferanse: CS 156-5-3).

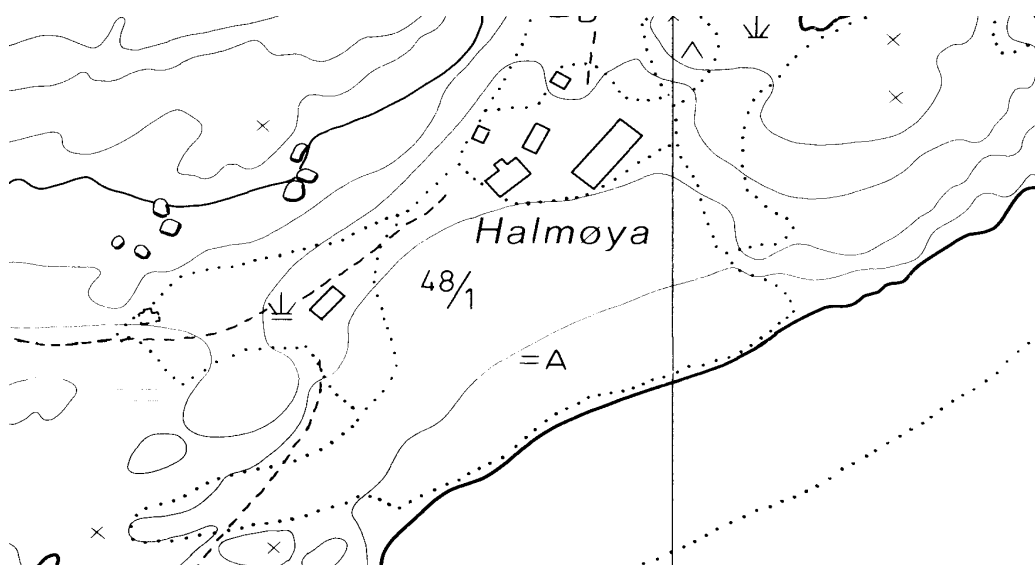

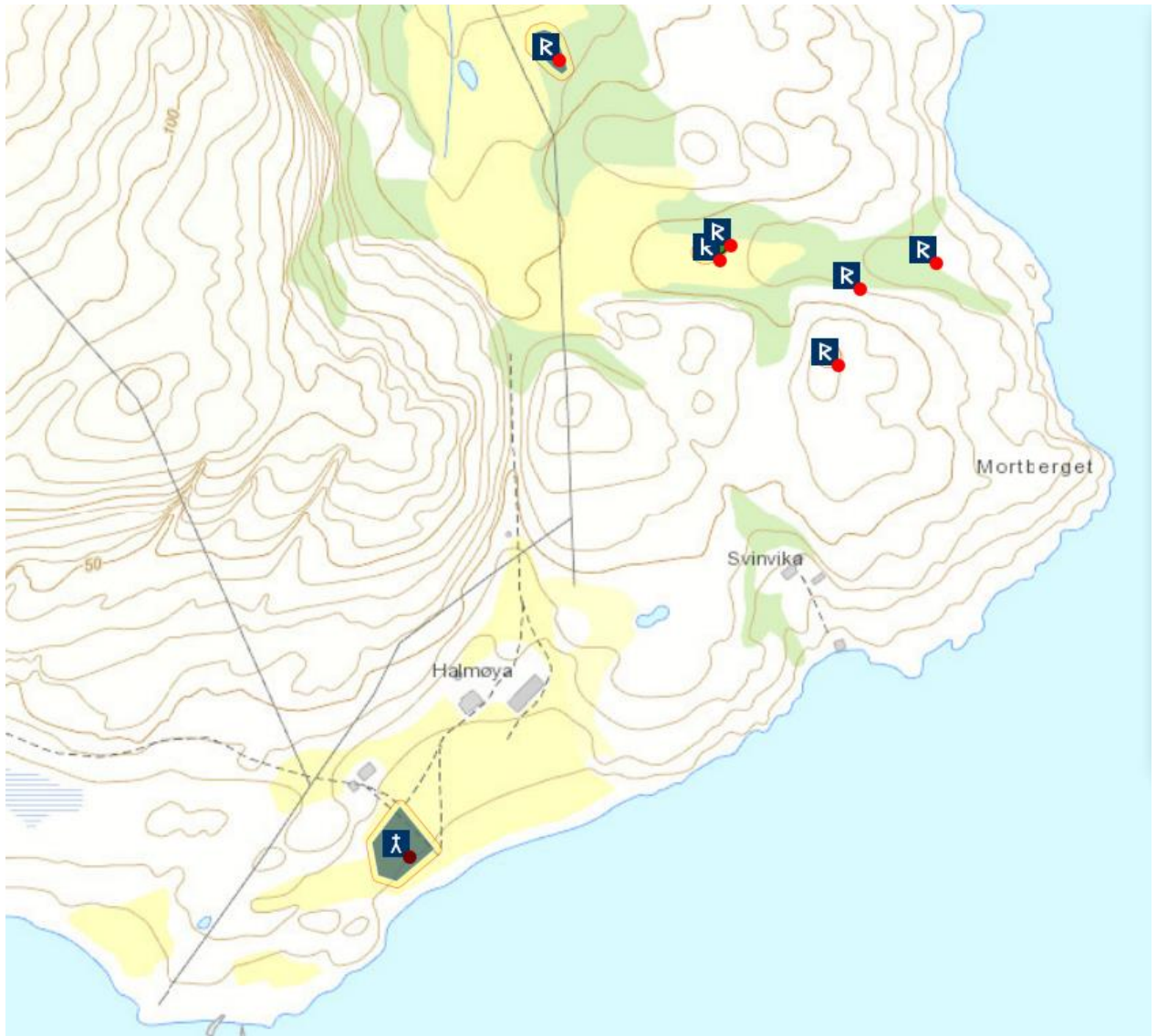
FLATANGER KOMMUNE

HALMØYA (FLATANGER), gnr. 48 Halmøya (Sørflatanger sogn). Flatanger kommune. Nedlagt kirkested.

ID 102481

Eldste omtale av kirken er ved sognet i 1468 (*Halm øø sokn*, DN I:884). I 1597 het det at “Fladanger Kirke staaer paa en omflydt Øe, som kaldes Halmø, og ligger der ikkun en liden Bondegaard paa den samme Øe, kaldet Halmø”. Schøning noterte i 1774 (II:162): “Paa en af dem, Halmøy kaldet, staaer den anden Fosnæs-Giælds Annex-Kirke. Denne Kirke er, ved Lynild, for nylig siden afbrændt, men af dens Eier, oftbemeldte Hr. Lieut. Lund, vel og solid igjen opbygd”. Kirken gjennomgikk store reparasjoner både i 1687, 1703 og 1724, sist gang etter store skader på grunn av lynnedslag. Ved reparasjonene i 1703 ble det samtidig bygd nytt beinhus (*ossuarium*) ved kirken, og i 1732 ble den betraktelig utvidet i forbindelse med reparasjonene etter lynnedslaget. I 1773 slo lynet ned igjen og kirken brant ned til grunnen. Ny kirke sto ferdig på samme sted i 1779. Etter en hard diskusjon i årene 1840-1870 ble det vedtatt å flytte kirkestedet (og bygningen) fra (gnr. 48) Halmøya og inn på fastlandet til (27) Vik. I 1873 sto så den flyttede, gjenoppførte og utvidede kirken ferdig, en langkirke av tømmer. Ved utskillingen av Fosnes som eget prestegjeld ca. 1500 ble Sævik, Vik og Halmøya lagt som annekser under Fosnes hovedkirke. I 1589, 1597 og 1774 (Schøning II:161) var Halmøya kirke fortsatt anneks under Fosnes. I 1870 ble det bestemt at Halmøya skulle bli eget prestegjeld ved navn Flatanger, og at dette skulle deles i Sør- og Nordflatanger. Kirkestedet på Halmøya ble nedlagt og flyttet til Vik, og en ny kirke for Nordflatanger ble reist på (10) Løvøya. Gårdstunet og det gamle kirkestedet på Halmøya ligger på sørøstsiden av øya. Her er det ei fin slette som går i terrasser ned mot fjorden. I sørenden av sletta, der svillsteinene fra det siste kirkebygget var godt synlige på 1990-tallet, er det reist en bauta der alteret nok har stått. Målt ut fra tuftsteinene kan den yngste kirken ha hatt en samlet lengde på omlag 18 m. Skipet var om lag 9 m bredt og koret noe smalere. Kirken har stått nedenfor bebyggelsen på en strandterrasse omlag 50 m fra vannet (Brendalsmo 2006:684ff m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Halmøya. Schøning (II:168) skriver om fornminnbestanden på stedet: “Paa Halmøen, hvor bemeldte Kirke staaer, er i det der liggende Fiæld, den forbenævnte Haaka-Heller, som er 36 Al. lang, 6 à 10 Al. høi, men hvori ei viises Tegn til Menneske-Arbeide”. Det er flere hellere på Halmøya, og i mange av disse er det funnet spor etter bruk fra både yngre steinalder og eldre jernalder (Møllenus 1962:22ff). (kartreferanse: CO 152-5-3).

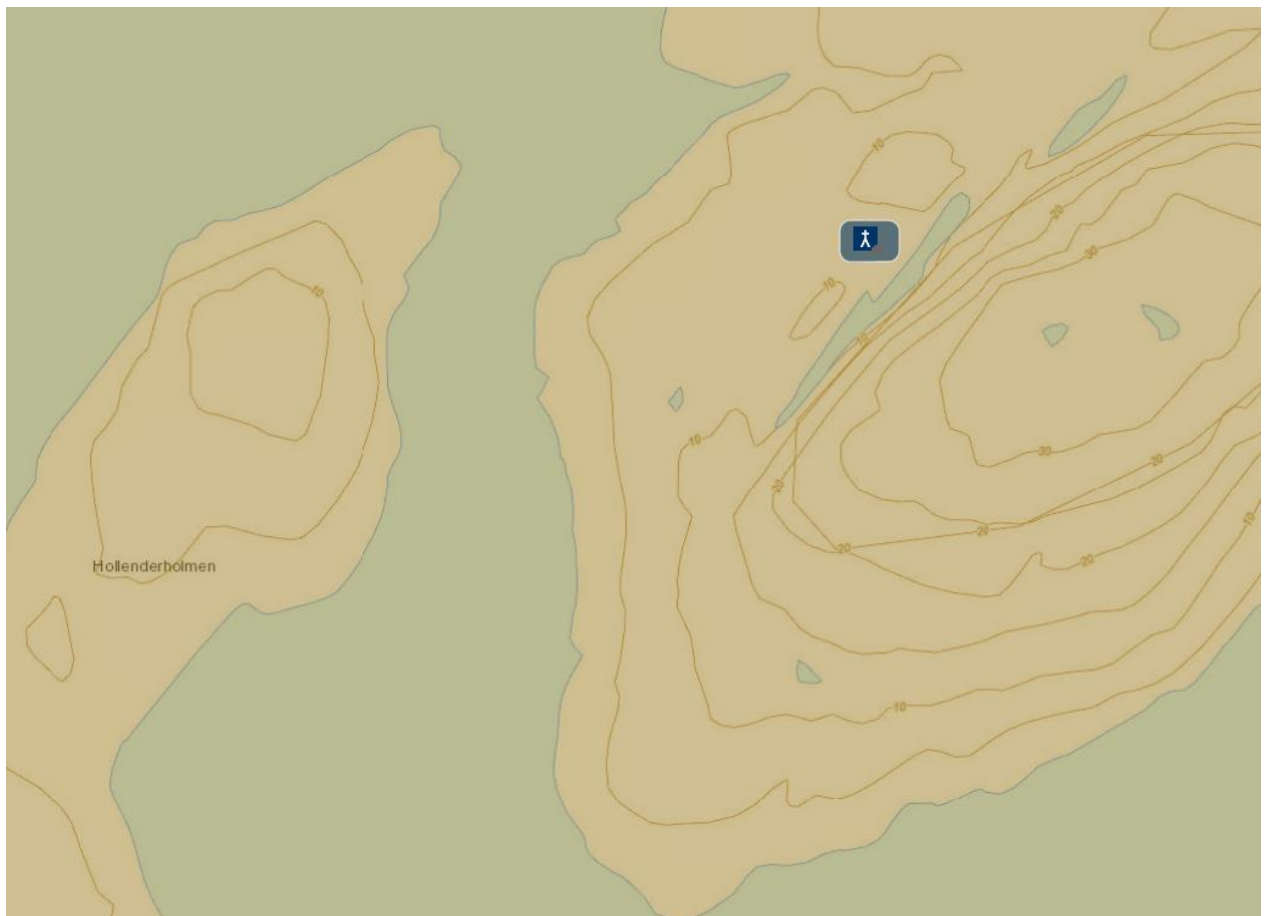
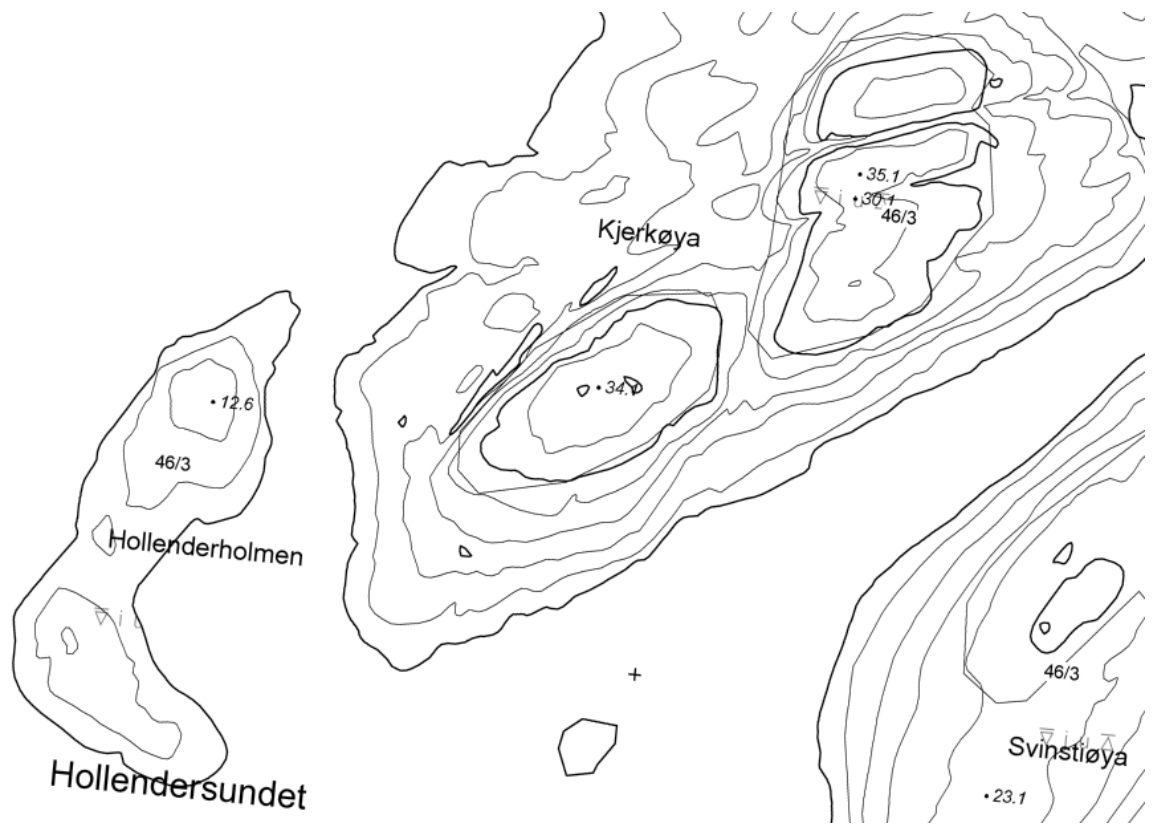

VIKNA KOMMUNE

SØRGJESLINGAN, gnr. 46 Sør-gjeslingan (Vikna sogn). Vikna kommune. Nedlagt kirkested.

ID 220152

Det er først med Gerhard Schønning i 1774 vi får vite om fiskeværskirken på (gnr. 46) Sør-gjeslingan, men med stor grad av sannsynlighet eksisterte den allerede i seinmiddelalderen: “Her vil jeg allene anmærke: at til Fosnæs-Giæld høre de 2de Fiskevær Giæslingan kaldede, eller Sør-Giæslingan og Nord-Giæslingan, hvilke ei omtales i oftomtalte Beskrivelse, og ere, ventelig derfor, efter de Tiider, blevne først af Betydenhed, hvilken har været saa stor, at der her har staaet Kirke, hvorefter endnu der sees Levninger; hvilken Kirke har været bekostet og vedliigeholdt, deels af Nomedals, deels ogsaa af Helgelands Almue (...). Her er god Havn, og her komme tilforn Hollænderne, med deres Skibe for at indkiøbe Fisk. Her stod da et Capell eller et Korshuus, hvis Chor var bekostet, af Vefsens, Resten, af den øvrige Helgelands og af Nomedalens Almue, og Bygningen opsat, af en ved Navn Falch. Her blev da, i Fiskeriets Tiid, af Fosnæs Prester, holdt Gudstieneste 2 à 3 Gange, især Vor Frue Dag, da de derfor finge en Spærre Fisk af hver Baad; og til Capellet blev givet liigesaa meget”. Selv om de øvrige fiskeværskirkene ifølge Namdalsbeskrivelsen 1597 ble betjent fra Nærøya kirke, er det ikke usannsynlig at Sør-gjeslingan ble betjent av presten ved Fosnes kirke på den andre siden av Follahavet. Oppsitterne på øyene søkte i 1815 sognepresten i Fosnes om å bli overført til Nærøya prestegjeld, hvilket ble innvilget først 15 år seinere. Det er uklart når kirken på Sør-Gjeslingan ble nedlagt, men den har trolig vært i bruk fram til noe inn på 1700-tallet. Etter den lokale tradisjon skal kirken ha stått på Kjerkøya, en av de større øyene på Sør-Gjeslingan. Sør på Kjerkøya stikker det opp en fjelltopp på 34 moh, og mot vest faller denne bratt ned. Innunder denne fjellsiden er det i nyere tid rensset opp og fordemmet hva som nok har vært en naturlig dam. Få meter ned for denne dammen, rundt 100 m opp fra sjøen, ligger det ei tuft på omlag 5x10 m med lengderetningen vest-øst i et lett hellende terreng. Lokal tradisjon hevder at det er i området her ved dammen at kirken skal ha stått. Tufta har store, separatliggende fundamentsteiner på linje i nord og sør, mens det mot vest er rester av en utrast mur av noe mindre stein. Muligens har inngangspartiet vært i vest. Mot øst, i overkant av tuftområdet, er det ingen synlige fundamenter. Det er ingen tegn til noen innsnevring av et eget kor i bygningen. Flere tufter er ikke synlig på denne delen av øya, og dens plassering godt opp fra sjøen gjør det sannsynlig at dette er kirketufta. En tradisjon går også ut på at det inntil for få år siden skal ha vært synlig et malt kors på den flate fjellveggen rett bake tufta og dammen (Brendalsmo 2006:694f m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Sør-gjeslingan. Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. Sør-gjeslingan blir regnet som det viktigste av fiskeværene sør i Viknaskjærgården. Det er gjort svært mange funn fra steinalderen på øyer og holmer her ute, så også på Sør-gjeslingan. Det er god havn ved alle de større øyene i øygruppen, og i 1625 skal rundt 700 båter ha deltatt i fisket herfra (Borgan 1969:332f). Det var skreifisket seint på vinteren som foregikk fra Gjeslingan, mens værene på Fråholmen og Sklinna var utgangspunkt for sommertorsken (Nedkvitne 1988:212). Sundet ut/nordvest for Sør-gjeslingan heter Kjerkøyråsa. (kartreferanse: CO 157-5-1).

NORDØYAN, gnr. 55 Nordøyen (Vikna sogn). Vikna kommune. Nedlagt kirksted.

ID 220162

Eldste omtale av en kirke på fiskeværet på bnr. 6 av (gnr. 55) Nordøyen er i Namdalens Beskrivelse i 1597 (s. 441). Her nevnes de seks fiskevær i Nærøya prestegjeld, derunder Nordøyen (*Nerøen*): “Udi alle disse Fiskeverder, uden alleneste i Stenner, da er der Kirke og smaa Klokker udi, og der bliver Messe og Prædiken udi hvert Aar. Nerøen er den største Fiskeværd af alle disse, og der boer Folk i baade Vinter og Sommer, dog ikke mange Mænd ikkun alleneste 3 eller 4 Mænd, men fra Sommeren Vor Fruesdag, og indtil Vinterdagen, som Salixtidag, det er 14 Dage efter Sanct Michelsdag, da boer der ingen Folk, for Kongens Kubeveie [kobbe-veide] Skyld, og bliver der Messe udi dette Værd baade om Vaaren og om Sommeren”. Schönning gjengir disse opplysninger og skriver i tillegg: “Sørøya, beliggende sønden for Nordøya, har og været et gammelt betydeligt Fiskevær, men er nu øde, og ingen ved dets Grunde. Saaledes er det ogsaa gaaet de fleeste andre forbemeldte Fiskevær, hvor ingen Kirke nu meere holdes vedliige”. Kirken var således revet eller forfalt før 1770-årene. Kraft utdypet dette noe: “Da Fiskerierne ved disse Fiskevær aftog, forfaldt disse Capeller efterhaanden, og kun paa Nordøen i Nærøe Præstegjeld seer man endnu Grundmuren af det der engang værende Capel”. Plassen der kirken sto heter fortsatt *Korsen*. Dette er en kartfestet lokalitet på den største av øyene i denne øygruppen, Heimværet. Lokalitetsnavnet *Korsen* er knyttet til det høyeste partiet på Heimværet, og selv om det på 1990-tallet ikke var mulig å lokalisere noen tuft i området, er en beliggenhet for en kirke her oppe nær toppen av den drøyt 30 m høye åsen rimelig. Som ellers her i ytterskjærgården gjør den raske tilgroing, sammen med torvtekt og mangel på løse steiner til fundamentering, at det vil være svært vanskelig å bestemt fastslå hvor kirken sto. Kirken på Nordøyen var i 1597 anneks under Nærøya hovedkirke, og ble nok også tidligere betjent herfra (Brendalsmo 2006:696 m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Nordøyen. Nordøyen ligger helt ytterst i skjærgården rundt Vikna, i sørvest. “Særlig Sørøya ligger utsatt til, og ved siden av Nordøyen er den vel den mest hardsøkte øya som noengang har hatt fast busetting i Vikna”. Bortsett fra Lofoten har vel dette fiskefeltet vært regna som noe av det beste som finnes på kysten når det gjelder innsig av skrei (Borgan 1969:332). Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. (kartreferanse: ikke digitalisert).

FRÅHOLMEN [Fråholman], gnr. 78 Binnerøy (Vikna sogn). Vikna kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – lokalisering. 4,5 km NV for ID 58120

Namdalens Beskrivelse i 1597 (s. 441) er eneste skriftlige kilde til en fiskeværskirke på Fråholmen under (gnr. 78) Binnerøy: “Det andet Fiskeværd er Fruholmen, og der staaer ogsaa en Kirke [med klokke], og der bliver Messe alleneste om Sommeren, fordi der boer ingen Folk om Vinteren eller om Vaaren; men dog er det smukke Huuse som de boe udi om Sommeren og om Høsten”. At det ble holdt messe sommerstid henger naturlig nok sammen med at det var sommertorsken som ble fisket i disse deler av Vikna. Schøning gjengir disse opplysningene men bringer intet nytt utover det at kirken ikke eksisterte i 1774. Lokalt er det også få tilleggsopplysninger å hente: “Ellers hørte fra gammelt av fiskeværet *Fråholmen* helt ut mot havet til Binnerøy. Her stod i gammel tid et lite kapell eller korshus” (Borgan 1969:484). Det lille vi dermed vet om kirken på Fråholmen er at den eksisterte i 1597, at den da hadde en liten klokke, at den var nedlagt før 1774 og at den i sin funksjonstid ble betjent fra Nærøya hovedkirke. Ingen steder på Fråholmen kunne det på 1990-tallet lokaliseres tuftesteiner etter et kirkebygg. Men også på disse holmene, som for de øvrige fiskeværene, har torvtekt endret landskapet. Det er dessuten reist to-tre varder rundt om på holmen, så eventuelle tuftesteiner kan være gjenanvendt i disse eller til fundamentering av rorbuer nede ved sundet. Fråholmen er den største (2-300 m lang) av i alt fire holmer i dette været ytterst i skjærgården, og mellom denne og Skråholmen dannes det et trangt sund hvor småbåter har god ly for vind fra vest og nordvest og tildels sørvest (Brendalsmo 2006:697f m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Fråholmen. Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. (kartreferanse: trolig CN 160-5-3/5-4 – ikke digitalisert).

HOMMELVÆRET, gnr. 75 Valøya (Vikna sogn). Vikna kommune. Nedlagt kirkested.

IKKE REGISTRERT I ASKELADDEN – lokalisering: 8,7 km NV for ID 85756

Eneste samtidsomtale av kirken på Hommelværet under (gnr. 75) Valøya er i Namdalens Beskrivelse i 1597 (s. 442f): “Homleværd er det tredie Fiskeværd, udi hvilket ogsaa er en liden Kirke, og bliver der Messe udi den samme alleneste om Sommeren, fordi der boer ingen Folk om Vinteren eller om Vaaren, men alleneste om Sommeren og om Høsten; dog er der skjønne Huse og Fiskeboder, men der boer ikke mange Folk, fordi det er et ondt Land at tilkomme, med en slem Landing, saa at naar der er Gjelf udi da kan der ingen komme til Land; men de Folk som paa Landet er, maa tage imod Baaden, og saa med en Fart opdrage Baaden med Folkene paa Landet eller Baaden slaaes i tusinde Stykker, og Folkene staae en høi Fare. Det skeer vel ofte, at Søen tager Baaden af Hænderne paa dem, og den slaaes sønder for deres Øine”. Også denne kirken var i følge samme beretning utstyrt med en liten klokke. Som de øvrige fiskeværskirkene ble den betjent fra Nærøya hovedkirke. Vi må tro at dens historie er temmelig identisk med den for de øvrige fiskeværskirkene rundt Vikna, da særlig Fråholmen, og at kirken var revet eller falt ned seinest i første halvdel av 1700-tallet. Etter tradisjonen sto rorbuene oppe på plataet på den ene av de fire langstrakte holmene her ute, Hommelværet. Forøvrig har torvtekt også her satt sitt preg på landskapet, og løs stein finnes det svært lite av på holmen. Det var således ikke mulig på 1990-tallet å peke ut mer nøyaktig hvor på holmen kirkebygget kan ha stått (Brendalmo 2006:698f m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Hommelværet. Hommelværet ligger helt vest mot storhavet utenfor ytre Vikna. Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. (kartreferanse: ikke digitalisert).

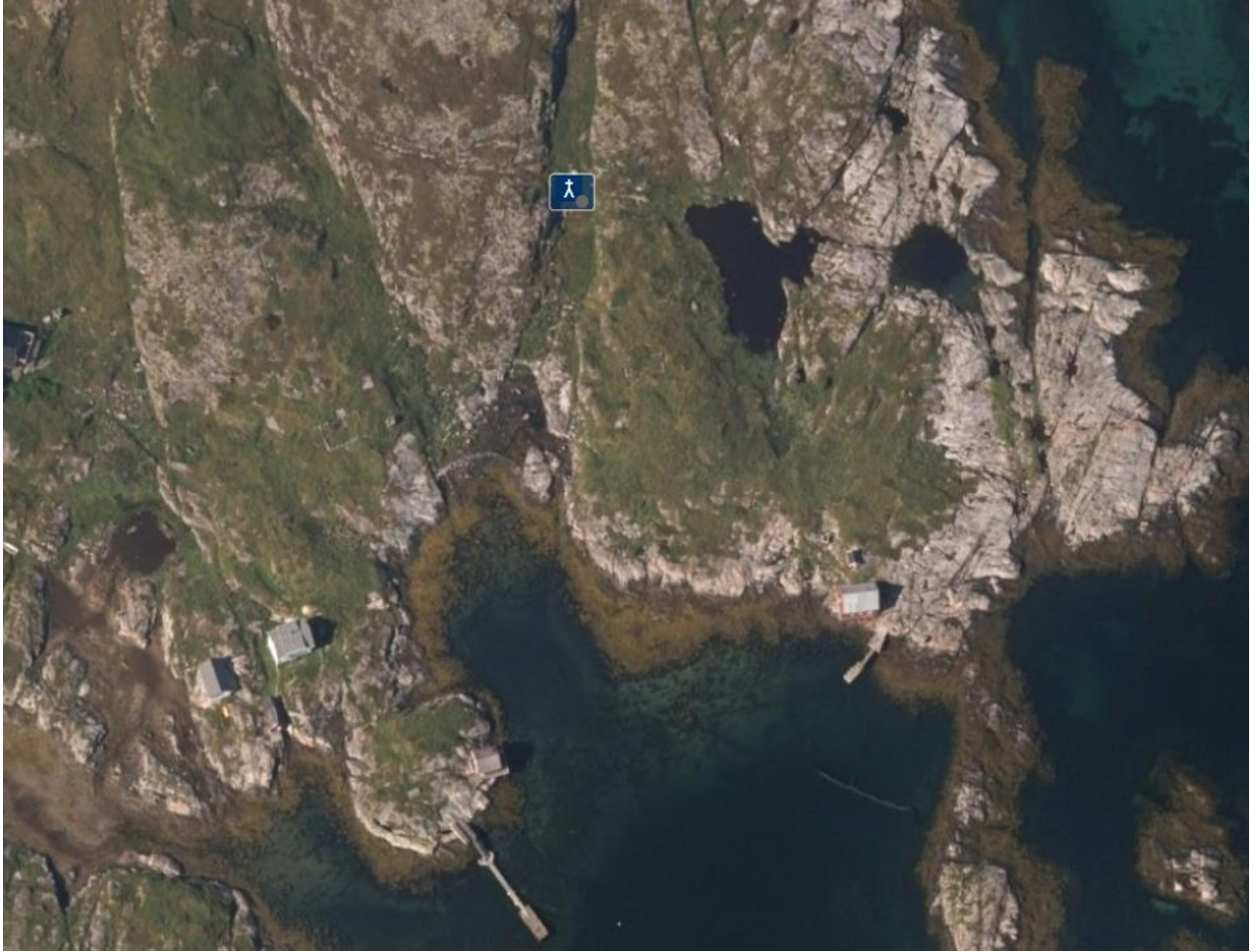

FRELSØYA, gnr. 55/3,4,5 Frelsøy (Vikna sogn). Vikna kommune. Nedlagt kirksted.

ID 220201

Namdalens Beskrivelse av 1597 (s. 444) er eneste samtidskilde til en kirke på (gnr. 55) Frelsøya: “Det fierde Fiskeværd er Frelsøen; og er der ogsaa en Kirke [med klokke], udi hvilken der bliver Messe og Gudstjeneste om Sommeren; og det er et skjønt Sort Værd, og der boer Folk baade Vinter og Sommer, fordi der pleier almindeligen at fiskes meget godt; dog alligevel lide de fattige Folk som holde til baade i dette Fiskeværd Frelsøen og udi Nærøen, stor Nød for Brændeved. Thi de have vel 3 eller 4 Vegsø til Skovs, og al den Ved som de brænde, den maa de lægge paa Baadsbord, og føre den hjem med stor Nød og megen Elendighed”. Med andre ord: det sto kirke med klokke på Frelsøya i 1597, den ble betjent fra Nærøya hovedkirke, og den var revet eller råtnet ned seinest i første halvdel av 1700-tallet. Lokal tradisjon har opplysninger om hvor kirken skal ha stått: “I den katolske tida, og helt fram til 1770-1780 stod et mindre kapell - korshus - her ute. Navn som Korshaugen og Korshushaugen vitner om det. Ved graving i en liten åkerlapp mener en også å ha kunnet fastslå hvor dette korshuset har stått”. *Kjerkhaugen* er etter tradisjonen på Frelsøya navnet på en lav åsrygg helt øst på øya, rett opp/nord for den luneste delen av havna. Under befaringen på 1990-tallet ble det vist til ei lita glove nedunder *Kjerkaugen*, 50-60 m opp fra sjøen, og hvor tradisjonen peker ut kirketufta. Her finnes ei godt synlig tuft, der store, enkeltliggende steiner antyder en bygning med en grunnflate på omlag 7x7 m. Midt på sørsiden lå flere steiner, hvilket kan antyde ei trapp og en inngang til bygningen. Mot øst lå det ingen steiner, så det er mulig at en lav fjellhulle inntil fundamentet på denne siden er blitt brukt som grunnmur. Muligens kan bygningen ha ligget delvis inne på den rundt 2 m breie hylla, og i så fall blir bygningens lengde nærmere 9 m. Et lite prøvestikk i tufta viste et kraftig brannlag, så det er mulig at bygningen har brent (Brendalsmo 2006:699f m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Frelsøya. Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. (kartreferanse: CO 163-5-2 – ikke digitalisert).

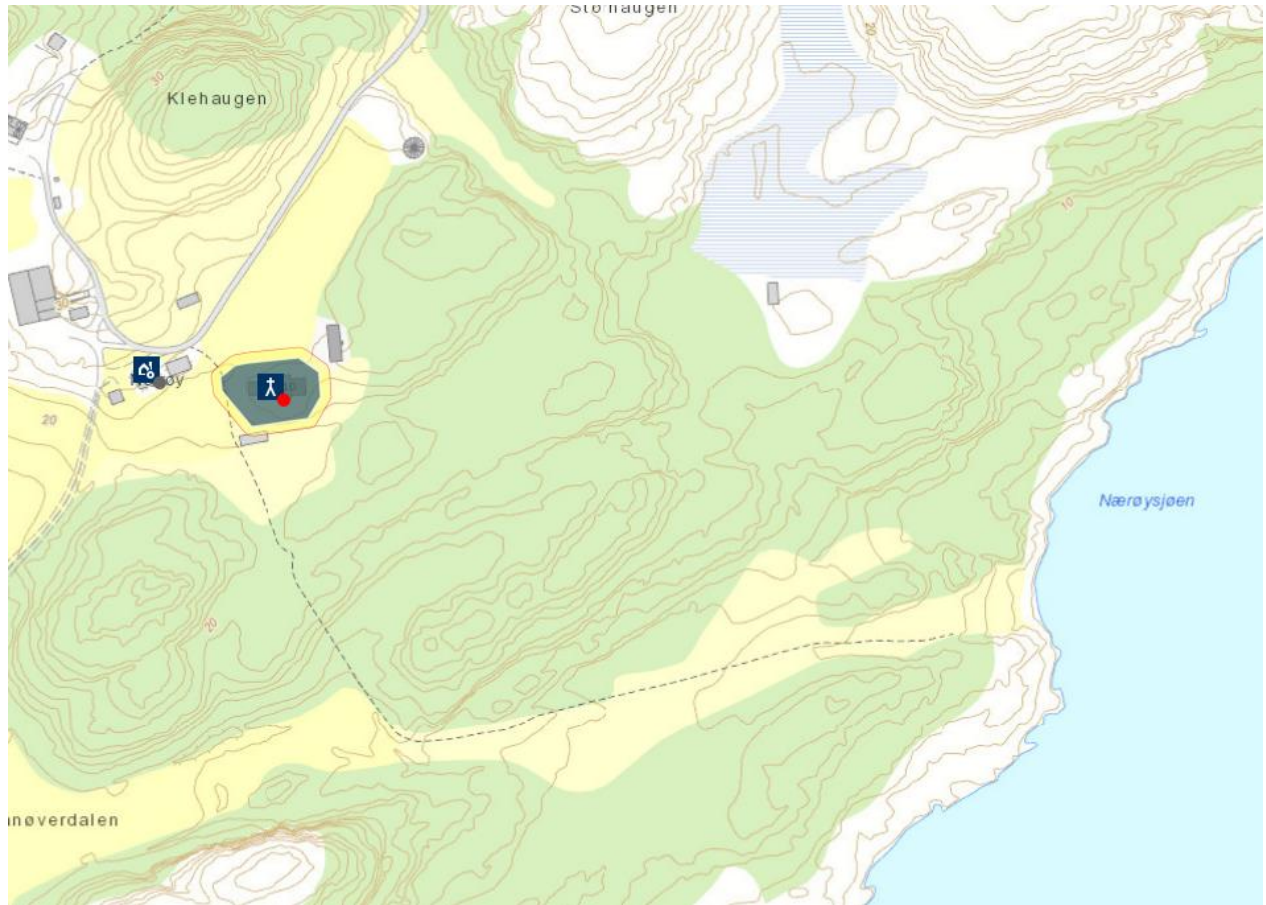
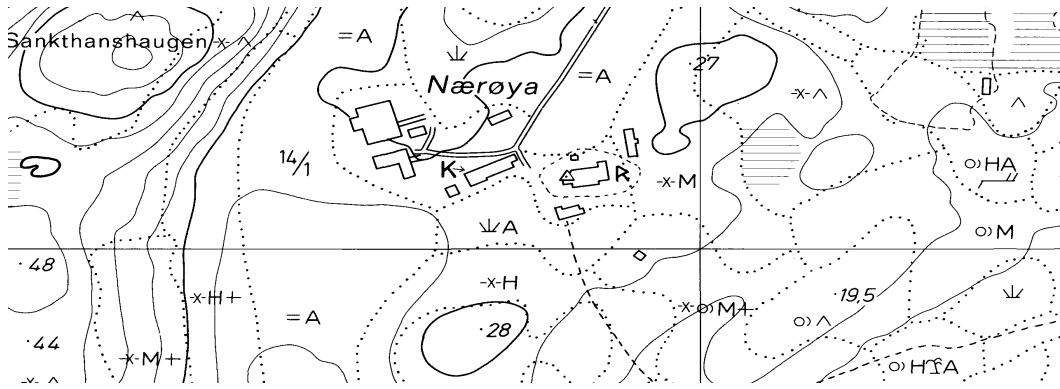

NÆRØY KOMMUNE

NÆRØYA [Nærøy] **STA. MAURA**, gnr. 14 Nærøya (Nærøya sogn). Nærøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 85192

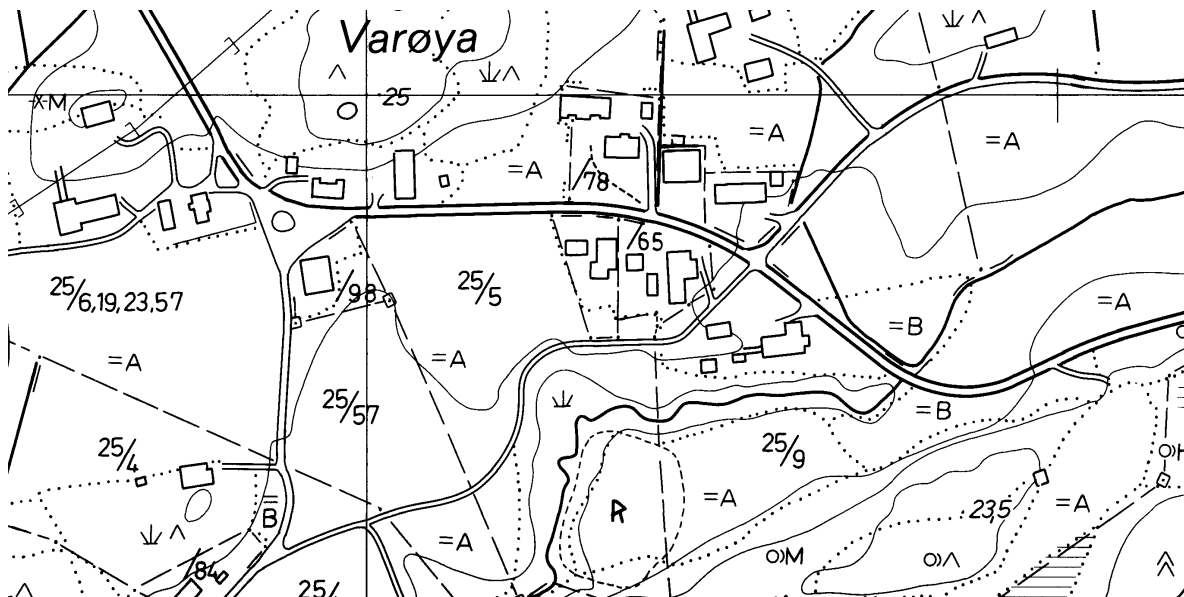
Eldste omtale av kirken er ved presten ca. 1293 (*Kolbiornn j Niardæy*, DN III:34). Kirken på (gnr. 14) Nærøya står i dag som ruin med tak over, noe vanskjøttet, etter en brann i 1847. Den har rektangulært skip med et smalere, rektangulært kor og et høyt tårn i vest. I tårnet løper en vindeltrapp opp i det sørvestre hjørnet. På grunnlag av stiltrekk ved kvader i veggåpningene er det rimelig å anta at kirken ble påbegynt tidlig på 1100-tallet og sto ferdig ca. 1180. Kirken har kvader i lokal marmor og i tillegg kleber fra en forekomst nord på Hålogalandskysten. Før brannene på 17- og 1800 tallet fantes det to enkeltblokker med steinhoder i gavlen på korets yttermur og en tilsvarende høyt opp på tårnets sørmur. I den nordre av de to alternisjene i skipets østvegg fantes det tidligere uthogde dyrehoder på søylens baser. I følge tradisjonen skal de to sidealterne ved skipets østvegg ha vært viet St. Johannes henholdvis Sta. Maria, og det sistnevnte skal ha vært knyttet til bondegildet på høvdingesetet på Ramstad rett sør for Nærøya. Kirkens dedikasjon er basert på Namdalsbøndenes segl i 1344: SIGILLUM UNIVERSITATIS ECCLESIAE: SCE MAURE DE NUMDAL. I Namdalens Beskrivelse fra 1597 står følgende om Nærøya kirkested: "(...) midt imellem Vichten og Løktens Fjerding ligger Nærøen Præstegaard, som er en liden omflydt Øe; og er ingen Skov paa Øen, men ikkun alleneste Fjeld og Myrer, og paa denne Øe staaer Kirken, og Præstegaarden ligger ellerenest paa denne Øe, og er dette en herlig Kirke, af idel hugne Stene opmuret, og med et skjønt høit Taarn, hvis Vindelsteen skal holde sig henved 70 Trappetrin". I 1589 omtales fire kirker i *Nerøø prestegieldt, och skall bygges det femte till paa Vecten* (om denne siste, se Brendalsmo 2006:692f). Sognepresten tok seg av Nærøya, Vikna og Varøy, mens en kapellan hadde ansvaret for kirkene på Leka og Foldereid. Samtlige fiskeværskirker i Viknaskjærgården ble trolig betjent fra Nærøya fram til de ble nedlagt i tidlig nytid. Nærøya kirke brant i 1750, 1770 og i 1847, ved første og siste tilfelle som følge av lynnedslag. Etter den siste brannen ble kirkestedet flyttet inn på fastlandet til (15) Lundring, og en trekirke ble her innviet i 1851 (Brendalsmo 2006:687ff m/ref.). Eldste omtale av en prestegård er i 1589 (Thr.R. s. 75). Prestebolet er nok betydelig eldre, da gården lå til mensa i 1661 og ikke er nevnt som krongods eller under erkesetet i seinmiddelalder. Muligens kan den være benifisert krongods, da Nærøya i førkristen tid var Nærøya sete for sjøhøvdinge med forbindelser til Håløygætta og kan således være konfiskert krongods. På nordøstspissen av Nærøya er det ei bukt kalt Biskopstøa, og rett opp for denne ligger Biskopjordet. Helt i sørvest på øya heter det Kjerksanden, Kjerksandbukta og Kjerksandskjæret. Tvers av Oterholråsa, sundet øst for Nærøya, ligger Tjuvholmen. Mot nordvest, i sundet i nordvest mellom Nærøya og Stor-Svinøya heter det Marknadssundet. Schøning har opplysninger om det eldgamle markedet på Nærøya (II:205): "Paa Nærøen, ved Nærøund, holdes det saa kaldte Nærø-Marked". Etter 1984 er det i perioder utført undervannsarkeologiske undersøkelser i Marknadssundet (Jasinski 1993:50f). Gjenstander fra bunnlagene i sundet har et dateringsspenn fra 1300-tallet til rundt 1870, da markedet opphørte. Verken hos Schøning eller andre er det opplysninger om fornminner ved Nærøya kirke. (kartreferanse: CR 159-5-2).

VARØYA [Varøen] (**LØFSNES**), gnr. 25 Varøya (Nærøya sogn). Nærøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 7248

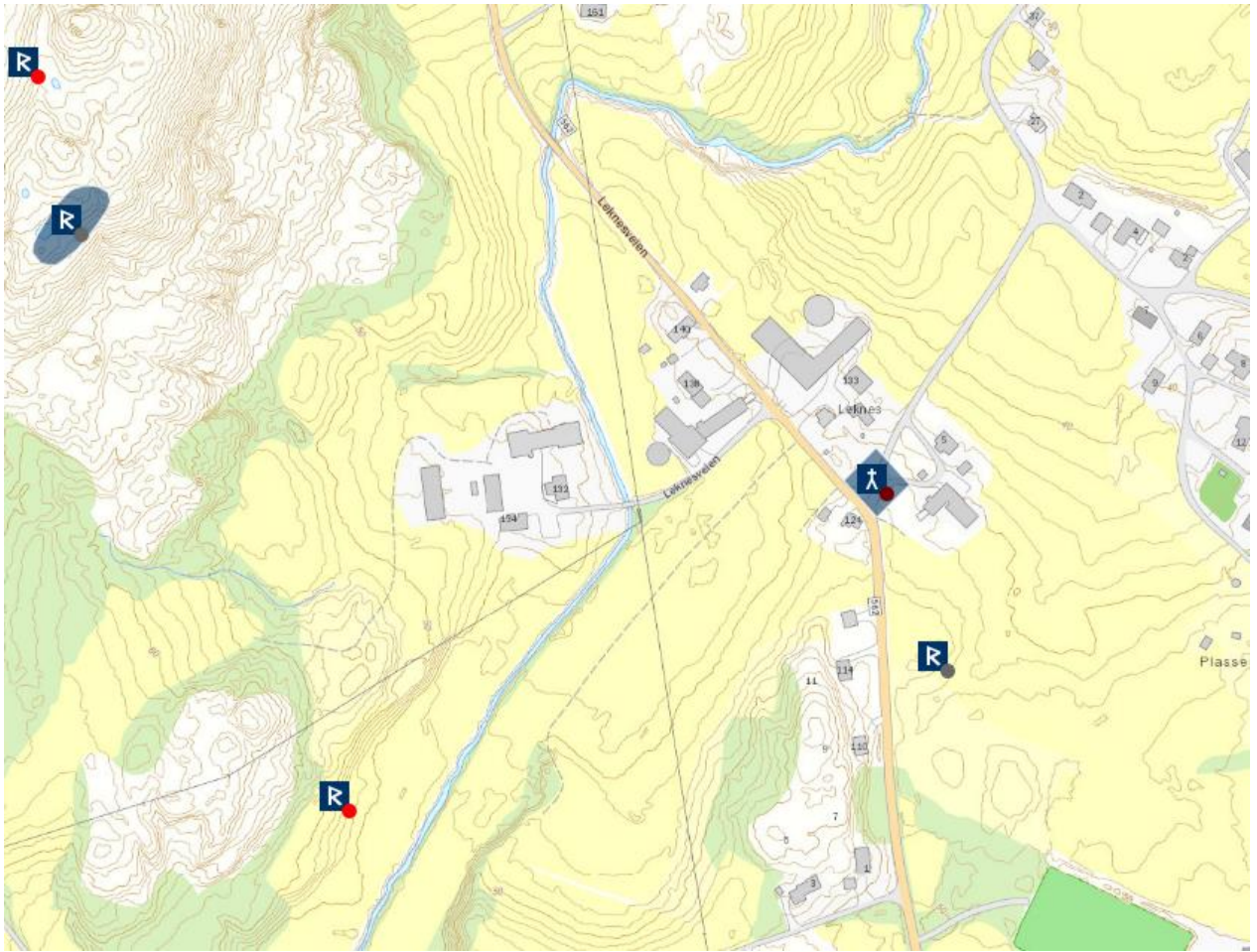
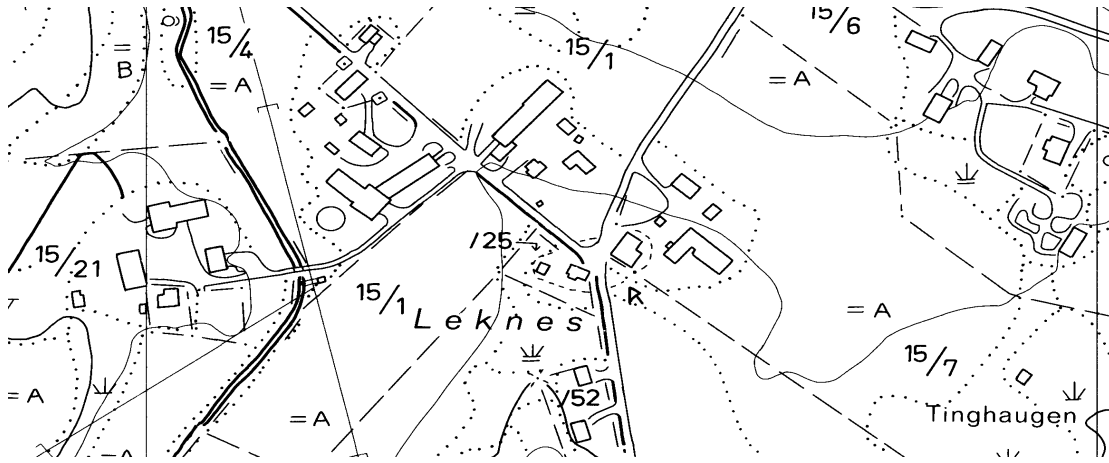
Eldste omtale av kirken er i 1589 (*Løffsnesz kircke*, Thr.R. s. 75). Den sto på bnr. 9 av (gnr. 25) Varøya, nede nær munningen av Varøyelva på dens søndre bredd drøye 100 m rett sør for det nåværende tunet (rune-R på ØK). Tuftområdet og kirkegården er i dag beitemark. ”De siste Rester af Syllmuren blev opbrudte og fjernede for ca. 25 Aar siden,” skrev Th. Petersen i 1904. Nærøypresten skrev i 1597: ”Den første [fjerding, i Nærø prestegjeld] kaldes Loftenæs Fierding, og udi samme Fjerding er en liden Kirke som kaldes Vardø-Kirke, af en Gaard som der ligger hos, og kaldes Vardøen, og er en Gravsted-Kirke, og holdes Messe syv Gange hvert Aar”. Varøyakirken var anneks til Nærøya i 1589 og 1597. Den ble opprinnelig bestemt nedlagt i 1650-åra, og inventaret skulle overføres til den i 1658 nybygde kirken på Kolvereid. Så skjedde likevel ikke, og Varøya kirke var i bruk i mange år etterpå. Etter lokal tradisjon var det ikke før på 1700-tallet at kirken ble revet og kirkegården nedlagt (Brendalsmo 2006:691f m/ref.). I forbindelse med den tidligere kirken finnes lokalitetsnavnene *Kjerkparten* og *Kjerkkløyva*, og på utskiftningskartet fra 1866 blir åsen opp for der kirken sto kalt *Kirkhoug*. Schøning har ingen omtale av fornminner på Varøya. En av de såkalte ”hellige kvite steinene”, en fallosformet stein i marmor om lag 0,75 m høy og med opprinnelig funksjon som gravmarkering i hedensk tid, har stått på kirketomta. Den ble kalt ”Kirkesteinen” og skulle etter tradisjonen tidligere ha vært inne i kirka. (kartreferanse: CS 159-5-4).

LEKNES (LEKA), gnr. 15 Leknes (Leka sogn). Nærøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 220251

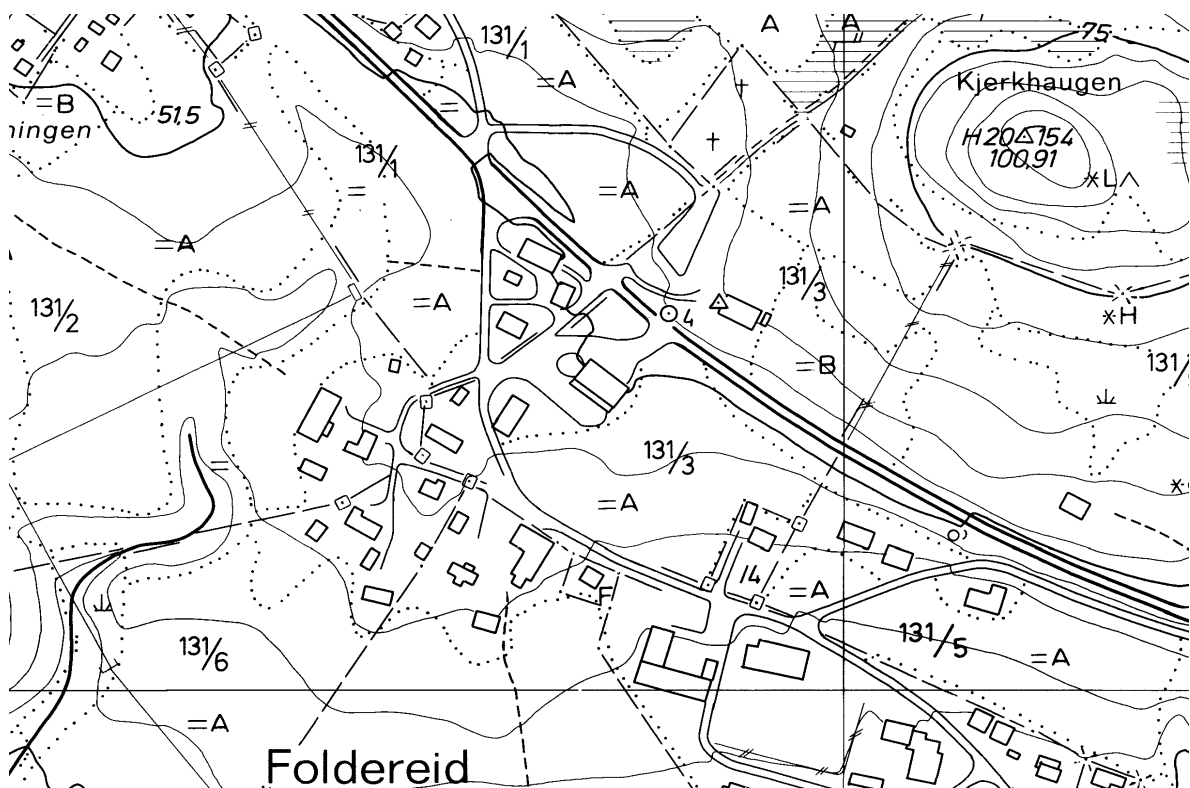
Eldste omtale av kirken på bnr. 1 av (gnr. 15) Leknes er i 1589 (Thr.R. s. 75), men kirken har et alterskap fra 1520-30 årene. I 1597 (NB s. 442) het det at: "Den tredie Fjerdning udi Nærø Præstegjeld hedder Lecken Fjerdning; og har denne Fjerdning dette Navn af en omflydt Øe som hedder Leckenøe, og er der en Bondegaard paa, og der staaer Fjerdings-Kirken paa samme Øe, og kaldes Leckenæs Kirke, af en Gaard som Kirken staaer hos og hedder Leckenæs". Leka var anneks under Nærøya hovedkirke i 1589, 1597 og 1774. I 1861 ble Leka eget sognekall. Schønning besøkte aldri Leka i 1774, og han siterte kun Namdalsbeskrivelsen meget knapt (II:203): "Lekkøy Kirke, som staaer paa Gaarden Lekkenæs, paa den Øe Lekkøy". Han kan dermed ikke ha konsultert sine informanter, for kirkestedet på Leka ble tidlig på 1600-tallet flyttet sørover til (17) Husby rett på andre siden av en lav ås. I 1630 sto kirken til forfalls, og året etter sto ny kirke ferdig på Husby. Den gamle kirken på Leknes skal være revet ca. 1634. I 1864 brant kirken på Husby. Nåværende kirke på Leka er en langkirke av tømmer bygd 1867, oppført på samme sted som den forrige kirken. Lokaliteten på Leknes hvor kirken sto i middelalderen er godt kjent lokalt. Kirkegården kan lokaliseres til oversida/sørsida av veikrysset der gårdstunet på Øvre Leknes ennå ligger og hvor gammeltunet lå, og hvor det ved en rekke anledninger er gravd opp skjeletter. Kirken skal ha stått inntil veikrysset på østsida, hvor det dessuten er blitt pløyd opp mye stein som lokalt er blitt tatt for å være syllstein fra kirken. I samme åkeren som den kirketufta skal befinne seg i, skal det i tillegg ha vært pløyd opp gravgods, blant annet et kleberkar. Lokaliteten for kirkestedet kalles *Kjerkkloa* fordi bekken gjennom dalføret tidligere gikk i ei slynge bort under kirkestedet (Brendalmo 2006:700ff m/ref.). I og med at prestebordet ved Nærøy kirke hadde bygselretten til storparten av Leknes, er det en mulighet for å se dette som en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på gården. Ned/øst for nåværende kirke på Husby men på grunnen til (16) Skei, rundt ei stor bukt ved navn Gullgruvå, heter det Likvika, Klokkarvika, Tiendburnesset og Korsholmen. Ei bukt ytterst på Hamnaholmen, som er den del av Leka som stikker lengst ut i Lekafjorden som er hovedleia langs kysten, heter det Kabelvika (=Kapellvika?). Korsholmen ligger på innsida av Hamnaholmen. I og med at nykirken ble bygd på Husby så tidlig som i 1631 er det mulig at disse navnene er etablert i løpet av de etterfølgende drøye 400 år. Et navn som Korsholmen, som antyder et tidligere kors i friluft, samt Kabelvika (dersom dette navnet da ikke refererer til ilandføringspunktet for høyspentkabel fra fastlandet), bør derimot være produsert før reformasjonen. Schønning har ingen opplysninger i 1774 om fornminner på Leknes, men på nabogården Skei ligger Herleikshaugen, navngitt etter sagnkongen Herleik og i følge Helland (1909:935) den største gravhaugen i landet etter Raknehaugen. På toppen av haugen sto tidligere en bautastein (Nicolaysen 1862-66:671). Gravhaugen skal være anlagt i yngre jernalder, og muligens er det en båtgrav fra vikingtid. Det er funnet skjelettresten etter to personer i haugen (Petersen 1917). (kartreferanse: CV 165-5-1).

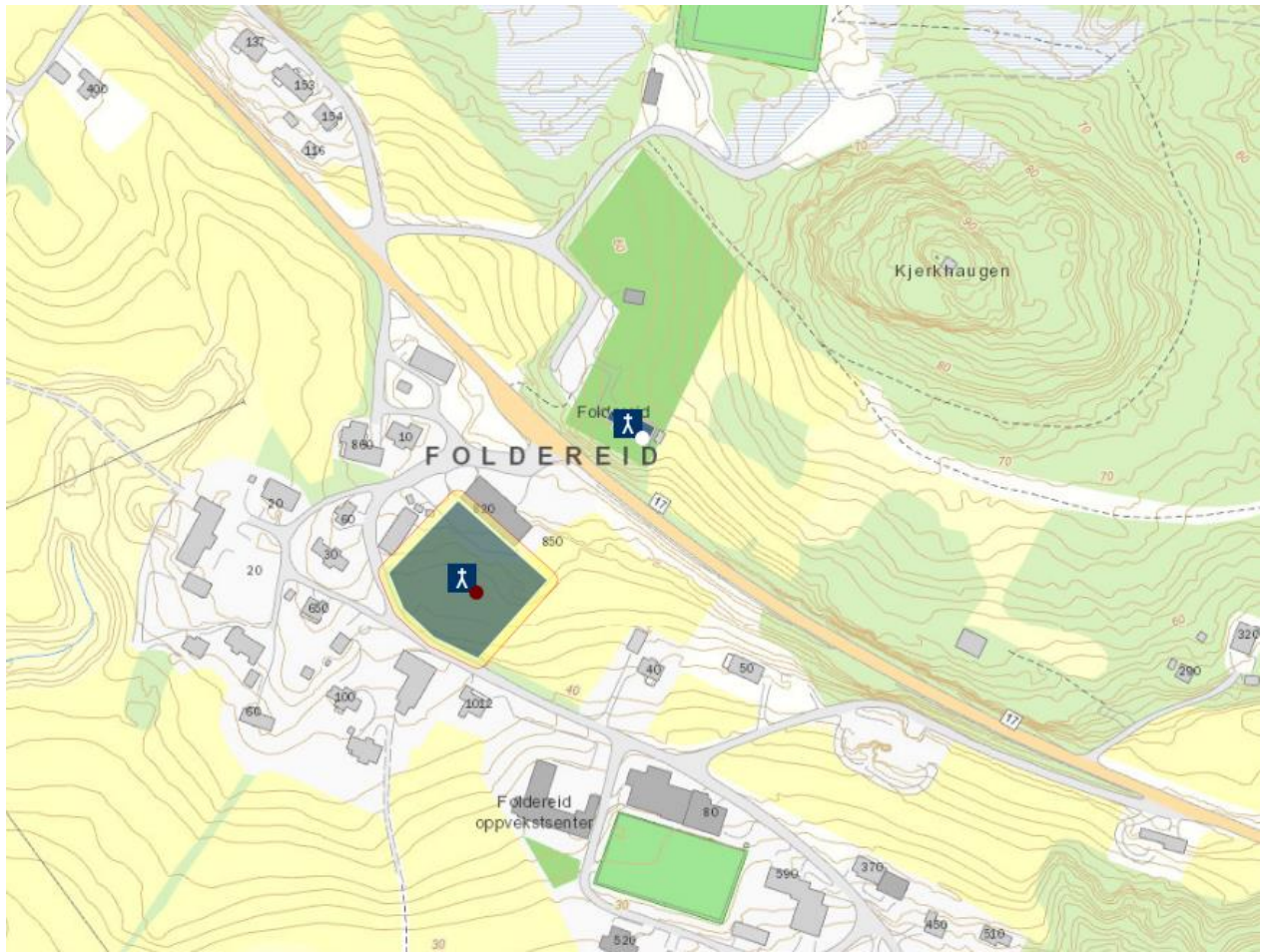

FOLDEREID [gamle], gnr. 8 (=131) Foldereid (Foldereid sogn). Nærøy kommune.

ID 162257

Eldste omtale av en kirke på bnr. 3 av (gnr. 131) Foldereid er i 1589 (*Follens kircke*, Thr.R. s. 75). Da ble kirken ført som anneks til Nærøya hovedkirke. En kapellan skulle besørge tjeneste ved kirken hver fjerde helligdag. Ved bunnen av Follafjorden lå i 1597 “.en Fjerdings Kirke, som er et Annex til Nærø, og boer der udi samme Fjering 17 Bønder, fattige Stakkarle, fordi de boe langt fra Søen, og om Høsten pleier Kornet at fryse bort for dem, saa at deres bedste Føde er Barkebrød.” Schøning (II:164) presiserer hvor fjerdingskirken sto: “Follens eller Follereyd Kirke kaldet, 4 ½ Mil fra Hoved-Kirken mod Øst”. En eldre trekirke på Foldereid ble revet rundt 1675. En ny trekirke ble bygd på samme stedet, men da denne på midten av 1800-tallet ble funnet for liten ble det gitt tillatelse til å bygge ny. Den nåværende kirke, en langkirke av tømmer innviet 1864, ble reist snaue 100 m mot nordøst innunder en ås kalt *Kjerkaugen*. De to eldre kirkene stod begge nede ved gårdstunet på bnr. 3 av Foldereid. Området kalles i dag *Gammelkjerkgården*, og det kan avgrensnes mot sør av en gårdsvei, mot vest av et nyere uthus og mot nord av parkeringsplassen til et lite kjøpesenter. Muligens er parkeringsområdet lagt noe inn over kirkegården. I følge tradisjonen på gården på 1990-tallet skal selve kirkebygningen ha stått ikke langt fra nevnte uthus. Gården Foldereid ligger i et knutepunkt for trafikken i de indre fjordstrøk mellom Nordland og Nord-Trøndelag, og den var fjerdingens største gård i seinmiddelalderen (Brendalmo 2006:703f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på et tidligere prestebol til kirken på Foldereid. På 1800-tallet lå det fortsatt flere gravhauger på Foldereid, de fleste inntil den gamle ferdselsveien mellom Namdalen og Helgeland (Leirvik & Leirvik 1980:265). Helland (1909:989) bekrefter dette og føyer til: “Paa kirkegaarden er fundet et økseblad af jern”. Det er i dag ingen gravhauger å se nær kirkestedet. (kartreferanse: DF 162-5-1).

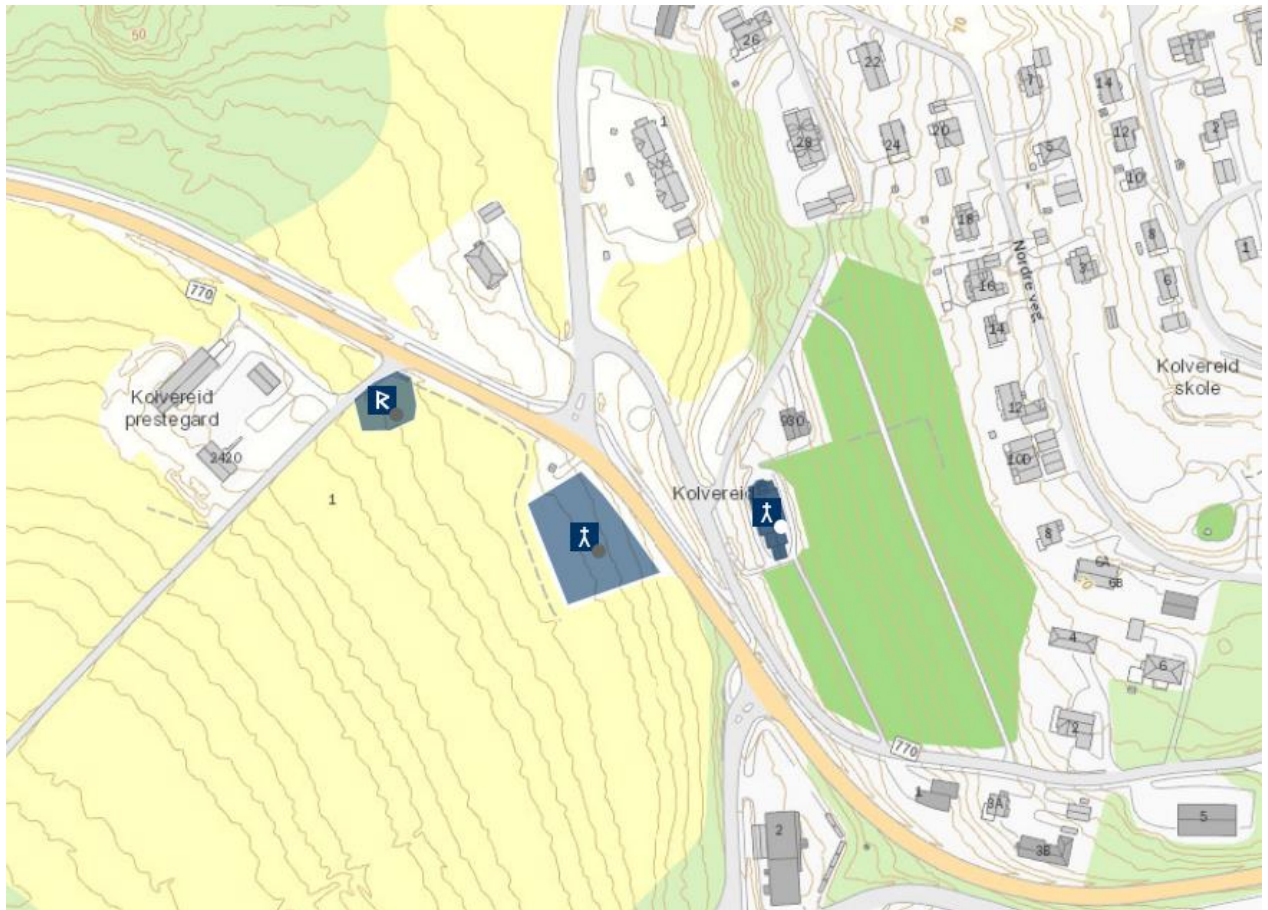

KOLVEREID, gnr. 25 Kolvereid (Kolvereid sogn). Nærøy kommune. Nedlagt kirkested.

ID 214791

Eldste omtale av et kirkebygg på Kolvereid finner vi i Namdalens Beskrivelse i 1597 (s. 441): “Dertilmed er der ogsaa udi samme Fjerding [Løfsnes] et Korshus som kaldes Korset paa Kalluereid af en Gaard som hedder Kallueried, og der bliver ikkun Messe og Tjeneste to Ganger hvert Aar, som er hver Hellig Korsedag, Korsmisdag om Vaaren og Kaarsmise Dag om Høsten, og der er ingen Kirkegaard, og der blive ingen Folk begravne”. At korshuset ikke er omtalt i 1589 har nok sin årsak i bygningens funksjon og status, på samme måte som fiskeværskirkene heller ikke nevnes – mest trolig fordi disse kapellene ikke hadde landskyld eller andre faste inntekter. I følge Kraft ble Kolvereid eget sogn på 1600-tallet: “Kolvereids Præstegaard, som forinden Kolvereids blev fraskilt Nærøe Præstegjeld, var Embedsbolig for Kapellanen i sidstmeldte Præstegjeld, ligger paa et Eid imellem Folden-Fjord og den nordligere Sør-Salten-Fjord, og paa dens Grund staaer Sognets Kirke, som i det syttende Aarhundrede er bleven en Sognekirke, da her til den Tid alene stod et saakaldet Korshuus uden Kirkegaard”. Korshuset ble avløst av en ny kirke i 1656, innviet i 1658. I 1797 ble Nærøya prestegjeld delt i to og Kolvereid skilt ut som eget prestegjeld. Alt taler for at lokaliteten for nybygget i 1656 var den samme som for korshuset. Kirken fra 1656 var en liten langkirke bygd i tømmer. I 1811 ble det gjort større endringer ved bygningen, trolig ble skipet demontert og satt opp igjen i forbindelse med at det fikk sin lengde fordoblet ved et påbygg, også dette i tømmer. I 1873 ble det gitt tillatelse til å bygge ny kirke på Kolvereid mot at den gamle ble flyttet sør i sognet, til gården Bogen på sørsiden av Opløyfjorden. Her ble kirken stående fram til 1965 da den igjen ble flyttet, til gården Lund ytterst i Opløyfjorden. Nykirken på Kolvereid ble innviet i 1874, på et sted rundt 100 m nordnordøst for der den gamle sto og høyere opp mot toppen av eidet, men fortsatt på Kolvereids grunn. Den gamle kirkegården ligger rett ned for og på andre siden av veien i forhold til prestegården og kirken. Den ble inngjerdet på 1970-tallet i samband med en istandsetting, men utstrekningen skal ha vært noe større enn hva arealet viser i dag (Brendalmo 2006:705f m/ref.). Det er ingen indikasjoner på at det skal ha vært prestebol til kirken på Kolvereid i middelalderen. Rundt 1900 fantes det fortsatt gravhauger på gården Kolvereid (Helland 1909:972). Det er i dag ingen slike å se i området ved kirkegårdene eller prestegården. (kartreferanse: CU 160-5-4).

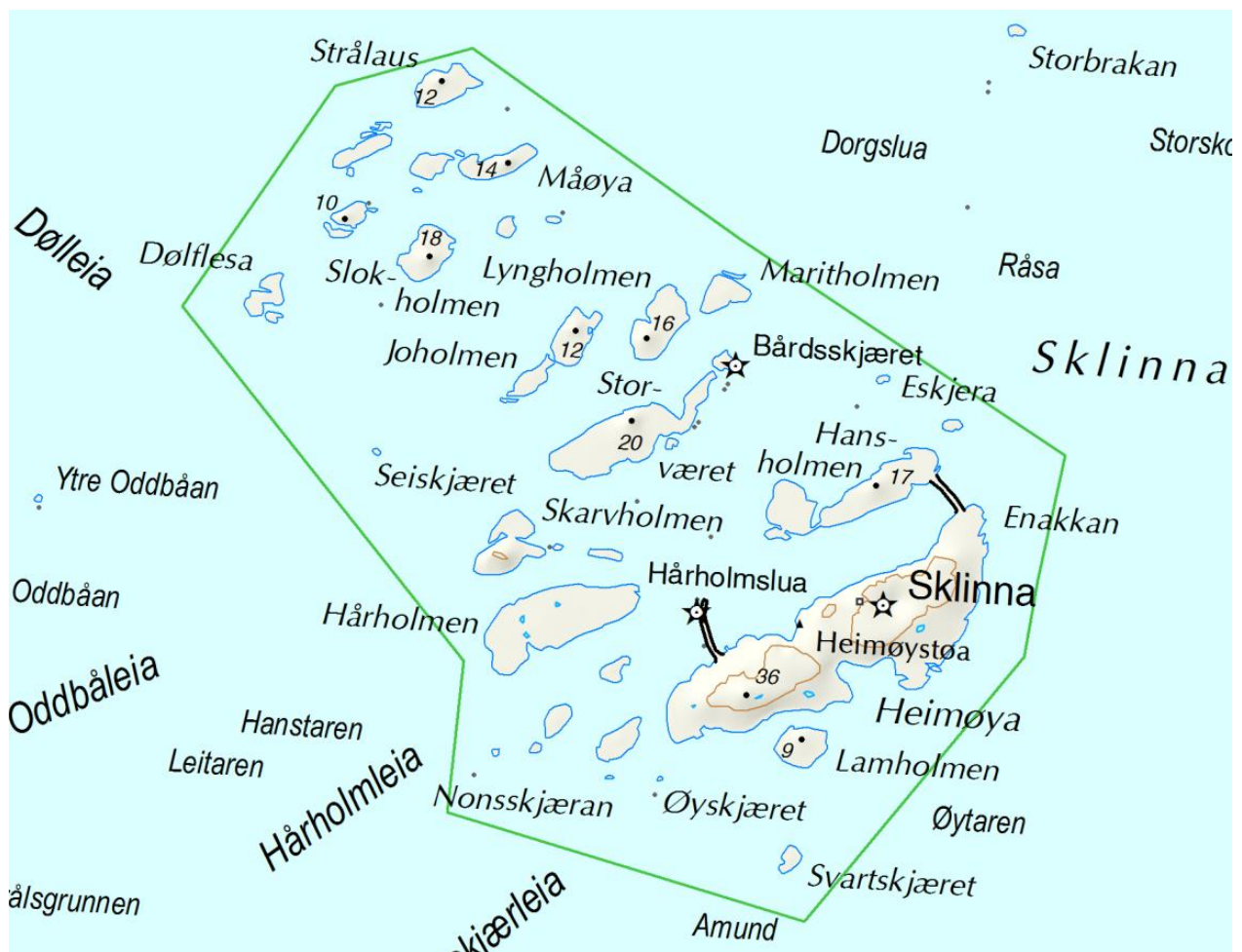

LEKA KOMMUNE

SKLINNA, gnr. 19 Sklinna (Leka sogn). Leka kommune. Nedlagt kirkested.

ID 220266

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 19) Sklinna er i Namdalens Beskrivelse fra 1597 (s. 441f): “Det femte Fiskeværd [i Nærøya prestegjeld] er Slinden, udi hvilket er ogsaa en liden smuk Kirke [med klokker], og der bliver alleneste Messe om Sommeren, thi der boer ingen Folk om Vinteren, men ikkun om Sommeren og Høsten, og de pleie at fiske saare vel der Torsk, Lange, Sei og Huede; og der har boet Folk om Vinteren udi gamle Dage, og der har gaaet en stor Jægt af det samme Fiskeværd, og vises endnu Stedet som de have opsat Jægten, og der som de have havt deres Kammer og Kjelder nede i Jorden”. Tradisjonen om en kirke i fiskeværet på Sklinna var på 1990-tallet fortsatt levende hos de stedlige fyrvoktere, og i følge disse skal kirkebygget ha stått på Været, den nordre av de tre-fire større holmene i øygruppa. En sannsynlig plassering av kirken, i likhet med for de andre fiskeværskirkene, er i bakkant av fiskerbuene som lå i rad i strandkanten på sørsiden av øya inn mot de andre større øyene (Brendalsmo 2006:702f m/ref.). Det er, rimeligvis, ingen antydninger til at det skal ha vært prestebol til kirken på Sklinna. Som det sporadisk framgår av opplysningene fra de forskjellige fiskeværskirkene i Vikna, virker det klart at ingen av dem har hatt gravplass til kirken. (kartreferanse: CT 168-5-4 – ikke digitalisert).

FORKORTELSER

Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkesteder – forkortelser

For enkelte verker er det ikke oppgitt bind i henvisningene, men aktuelt fylke viser i seg til riktig bind. Dette gjelder for eksempel Norske Gaardnavne og Norges kirker.

AB	Aslak Bolts Jordebog : Fortegnelse over Jordegods og andre Herligheder tilhørende Erkebiskopsstolen i Nidaros / affattet ved Erkebiskop Aslak Bolts Foranstaltning mellom Aarene 1432 og 1449 ; efter Original haandskriftet paa Pergament i det norske Rigsarkiv udgivet af P. A. Munch. Christiania 1852 Og Aslak Bolts jordebok. Utgitt ved Jon Gunnar Jørgensen. Oslo, 1997.
Aarb.	Foreningen til Norske Fortidsminnemerkeres Bevaring. Årbok
DN	Diplomatarium Norvegicum : Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
NG	Norske Gaardnavne : Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføjede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
NLR [VI]	Norske lensrekneskapsbøger 1548-1567. Utgjevne av Riksarkivet. Oslo, 1939.
NRJ	Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede / udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved H. J. Huitfeldt-Kaas. 1887-1983
OE	Erkebiskop Olaf Engebretsens Jordebog. Udgivet af Norges Rigsarkiv ved Chr. Brinchmann og Johan Agerholt. Oslo, 1926.
Thr.R [Reformatsen]	Trondhjems Reformats 1589. Oslo Domkapittels jordebok 1595. Utgitt for Kjeldeskriftfondet ved Anne-Marit Hamre. Oslo, 1983.
ØK	Økonomisk kartverk. 1:5000 – N5. Utgitt av Statens kartverk. Henvisninger til kartblad ved hver kildetekst.